

Jarosław Korba
Zbigniew Smutek

Biznes i zarządzanie

Podręcznik dla **szkół ponadpodstawowych**

2

ZAKRES PODSTAWOWY

 OPERON
Edukacja jest podróżą

2024

Projekt okładki: Stanisław Ciechanowski
Redaktor prowadzący: Sebastian Przybyszewski
Redakcja językowa: Marlena Dobrowolska
Redakcja graficzna i skład: Danuta Jarzembek, Maciej Laska
Korekta: Marlena Dobrowolska

Zdjęcia i ilustracje: Shutterstock

Operon Sp. z o.o. oświadcza, że z należytą starannością podjął wszelkie działania zmierzające do powiadomienia podmiotów majątkowych praw autorskich do utworów słownych i fotograficznych wykorzystanych w materiale edukacyjnym o zamiarze ich publikacji celem uzyskania od twórców lub ich następców prawnych wymaganej zgody za przysługującym wynagrodzeniem w stosownej wysokości. Osoby, których prawa w sposób niezawiniony przez wydawnictwo zostały naruszone, prosimy o bezpośredni kontakt z wydawcą.

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego do nauczania biznesu i zarządzania w zakresie podstawowym na poziomie szkoły ponadpodstawowej, na podstawie opinii rzeczoznawców: dr. hab. Adama Szafarczyka, prof. dr hab. Elżbiety Mączyńskiej-Ziemackiej, dr Iwony Wandy Grygiel.

Etap edukacyjny: III
Typ szkoły: szkoła ponadpodstawowa
Zakres kształcenia: podstawowy
Rok dopuszczenia: 2024
Numer dopuszczenia: **1205/2/2024**

© Copyright by OPERON Sp. z o.o. & Jarosław Korba, Zbigniew Smutek
Gdynia 2024

Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie w całości lub we fragmentach bez zgody wydawcy zabronione.
N8233

Wydawca:
OPERON Sp. z o.o.
81-212 Gdynia, ul. Hutnicza 3
tel. centrali 58 679 00 00
e-mail: info@operon.pl
www.operon.pl

ISBN 978-83-8197-444-8

05/24/IV/E65

Spis treści

IV. Finanse osobiste

4.1. Rola pieniędzy w gospodarce	8
4.2. Instytucje rynku finansowego.....	16
4.3. Budżet gospodarstwa domowego	27
4.4. Rodzaje podatków	35
4.5. Wynagrodzenie i deklaracja podatkowa PIT	42
4.6. Formy oszczędzania i inwestowania	49
4.7. Usługi bankowe.....	56
4.8. System ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych	66
4.9. Rynek ubezpieczeń.....	73
4.10. Giełda i rynek papierów wartościowych	83
4.11. Finansowe zabezpieczenie przyszłości.....	90
4.12. Etyka na rynku finansowym.....	97
Podsumowanie przed sprawdzianem.....	104

V. Rynek pracy

5.1. Planowanie kariery zawodowej	108
5.2. Analiza kompetencji i plan ścieżki edukacyjnej.....	112
5.3. Poszukiwanie pracy	119
5.4. Życiorys (CV) i list motywacyjny	127
5.5. Rozmowa kwalifikacyjna	133
5.6. Obowiązki i prawa pracownika i pracodawcy	137
5.7. Etyka w pracy	148
Podsumowanie przed sprawdzianem.....	153

VI. Przedsiębiorstwo

6.1. Zasady zarządzania przedsiębiorstwem	156
6.2. Pomysł na własną działalność gospodarczą.....	163
6.3. Koncepcja własnego biznesu.....	171
6.4. Otoczenie przedsiębiorstwa	179
6.5. Finansowanie działalności gospodarczej.....	184
6.6. Etyka biznesu	190
Podsumowanie przed sprawdzianem.....	200
Propozycje projektów.....	202
Indeks	204

Wstęp

Jak jest zbudowany nasz podręcznik

Zanim zaczniecie korzystać z podręcznika, zapoznajcie się z jego budową i przyjrzyjcie się wszystkim jego elementom. Zostały one skonstruowane tak, by ułatwić wam naukę i pomóc w błyskawicznym znalezieniu potrzebnych informacji.

Każdy rozdział podręcznika otwiera **spis tematów** z danego obszaru.

Bezpośrednio pod tytułem rozdziału znajdziecie moduł **„Na tej lekcji”** – jego zadaniem jest ukierunkowanie was na cele realizowane w danym temacie.

Hasła na marginesach to treści obowiązkowe do zapamiętania z lekcji. Zostaną one powtórzone w podsumowaniu lekcji.

W tekście pojawiają się **wytłuszczenia**. Dzięki nim łatwiej odnajdziecie istotne zagadnienia, pojęcia i nazwy.

IX. FINANSOWE OCHRONY

Definicje

ubezpieczenie majątkowe – zapewniają ubezpieczyciele odszkodowanie w wysokości strat majątkowych wynikających ze zdarzeń losowych takich jak pożar, powódź czy kradzież. Stracił majątek ubezpieczony szkodzi od przewidywalnego zapłać ubezpieczycielowi i odwrócić do niego stratę czy zniszczenie, które stracił ubezpieczony.

ubezpieczenie osobiste – zapewniają ubezpieczyciele finansowe odszkodowanie w wysokości strat osobistych takich jak śmierć, całkowite i częściowe niepełność.

Definicje

ubezpieczenie – umowa zawarta między ubezpieczycielem a ubezpieczonym, w której ubezpieczyciel, czyli twórczyni ubezpieczenia, zobowiązuje się wypłacić określone świadczenie w przypadku zajścia zdarzenia przewidzianego w umowie. Ubezpieczający to jest natomiast zobowiązany do zapłaty ubezpieczycielowi składki. Umowa, która zawiera polisy ubezpieczeniowe, określa między innymi przedmiot ubezpieczenia, wysokość składki, okres, na jaki ubezpieczenie zostało zawarte, oraz wysokość świadczenia. Do umowy zawarte są również ogólne warunki ubezpieczenia (OWU) będące uzupełnieniem treści zawartych w umowie.

Definicje

suma ubezpieczenia – wyznacza w polisie górny limit, do jakiej odprawy świadczenia ubezpieczyciel w przypadku zajścia szkody określonej w umowie.

Schematy i zdjęcia ułatwią przyswajanie wiedzy.

Definicje wyróżniono ramką. Dzięki temu od razu je zauważycie i szybko znajdziecie podczas powtórek.

Pytania i polecenia przećwiczcie w toku lekcji lub wykorzystacie do nauki w domu albo przed kartkówką czy sprawdzianem. **W podręczniku nie należy umieszczać pisemnych odpowiedzi do zadań.**

Podsumowanie lekcji to esencja najważniejszych treści do zapamiętania. Jeśli ich nie pamiętacie, wróćcie na stronę wskazaną obok. Znajdziecie tam na marginesie odpowiednie hasło, a w treści lekcji – jego omówienie.

Podsumowanie przed sprawdzianem zawiera najważniejsze treści do zapamiętania z działu. Jeśli ich nie pamiętacie, wróćcie na stronę wskazaną obok i poszukajcie hasła na marginesie.

IX. FINANSOWE OCHRONY

PYTANIA I POLECENIA

1. Kto z wymienionych w podręczniku funkcji banku nadzorczego ma nadzór nad bankami w Polsce? Uzasadnij swoją odpowiedź.
2. Wyjaśnij, w jaki sposób NBP wpływa na kształtowanie się wotum.
3. Podaj przykład banku, który może podlegać NBP w celu nadzoru nadzorczo nad bankami.
4. Podaj, jakie banki: a) obywateli i przedsiębiorców będącimi nadzorem nad bankami w Polsce.
5. Wyjaśnij, w jaki sposób NBP wpływa na kształtowanie się wotum nadzorczo nad bankami w Polsce.
6. Wyjaśnij, dlaczego NBP ma nadzór nad bankami w Polsce.
7. Wyjaśnij, dlaczego NBP ma nadzór nad bankami w Polsce.
8. Podaj przykład banku, który może podlegać NBP w celu nadzoru nadzorczo nad bankami.
9. Wyjaśnij, dlaczego NBP ma nadzór nad bankami w Polsce.
10. Wyjaśnij, dlaczego NBP ma nadzór nad bankami w Polsce.

PODSUMOWANIE LEKCJI

4.17 - Do podsumowania lekcji wróćcie na stronę 4.17.

4.18 - Do podsumowania lekcji wróćcie na stronę 4.18.

4.19 - Do podsumowania lekcji wróćcie na stronę 4.19.

4.20 - Do podsumowania lekcji wróćcie na stronę 4.20.

4.21 - Do podsumowania lekcji wróćcie na stronę 4.21.

4.22 - Do podsumowania lekcji wróćcie na stronę 4.22.

4.23 - Do podsumowania lekcji wróćcie na stronę 4.23.

4.24 - Do podsumowania lekcji wróćcie na stronę 4.24.

4.25 - Do podsumowania lekcji wróćcie na stronę 4.25.

4.26 - Do podsumowania lekcji wróćcie na stronę 4.26.

4.27 - Do podsumowania lekcji wróćcie na stronę 4.27.

PODSUMOWANIE PRZED SPRAWDZIANEM

4.1. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.1. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.2. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.3. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.4. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.5. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.6. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.7. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.8. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.9. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.10. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.11. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.12. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.13. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.14. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.15. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.16. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.17. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.18. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.19. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.20. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.21. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.22. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.23. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.24. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.25. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.26. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.27. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.28. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.29. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.30. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.31. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.32. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.33. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.34. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.35. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.36. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.37. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.38. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.39. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.40. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.41. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.42. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.43. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.44. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.45. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.46. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.47. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.48. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.49. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.50. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.51. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.52. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.53. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.54. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.55. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.56. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.57. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.58. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.59. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.60. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.61. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.62. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.63. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.64. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.65. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.66. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.67. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.68. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.69. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.70. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.71. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.72. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.73. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.74. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.75. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.76. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.77. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.78. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.79. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.80. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.81. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.82. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.83. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.84. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.85. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.86. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.87. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.88. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.89. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.90. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.91. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.92. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.93. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.94. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.95. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.96. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.97. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.98. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.99. Podsumowanie przed sprawdzianem

4.1.100. Podsumowanie przed sprawdzianem

IV. Finanse osobiste

- ▶ 4.1. Rola pieniędzy w gospodarce
- ▶ 4.2. Instytucje rynku finansowego
- ▶ 4.3. Budżet gospodarstwa domowego
- ▶ 4.4. Rodzaje podatków
- ▶ 4.5. Wynagrodzenie i deklaracja podatkowa PIT
- ▶ 4.6. Formy oszczędzania i inwestowania
- ▶ 4.7. Usługi bankowe
- ▶ 4.8. System ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych
- ▶ 4.9. Rynek ubezpieczeń
- ▶ 4.10. Giełda i rynek papierów wartościowych
- ▶ 4.11. Finansowe zabezpieczenie przyszłości
- ▶ 4.12. Etyka na rynku finansowym

4.1. Rola pieniędzy w gospodarce

NA TEJ LEKCJI:

- zrozumiesz pojęcie pieniądza oraz jego rolę w gospodarce;
- poznasz różne formy i funkcje pieniądza;
- dowiesz się, jakie postawy przyjmują ludzie wobec pieniędzy.

W życiu codziennym prawie każdego dnia mamy do czynienia z pieniędzmi. Dokonujemy zakupu towarów i usług, płacąc za nie określoną ilość pieniędzy. Wcześniej często porównujemy ceny. Otrzymujemy kieszonkowe lub wynagrodzenie oraz gromadzimy i przechowujemy swoje oszczędności. Pieniądz jest nieodzownym elementem gospodarki rynkowej i życia ludzi.

Pojęcie, historia i formy pieniądza

Gdy w czasach prehistorycznych ilość produktów uzyskiwanych z łowiectwa czy rolnictwa zaczęła przewyższać potrzeby wytwórców, pojawiła się możliwość wymiany zgromadzonych dóbr. Początkowo stosowano handel wymienny, czyli oferowano towar za towar. Obecnie nosi on nazwę **barteru**. Przy wymianie barterowej towary wymieniano w takim rodzaju i takich ilościach, aby obydwie strony były zadowolone. Ustalenie warunków sprawiało jednak duże trudności. Kłopotliwe okazywały się również przechowywanie towarów oraz ich transport na duże odległości, podczas którego dobra mogły tracić wartość. Wymiana taka była mało wygodna i dlatego obecnie bardzo rzadko się ją stosuje.

Wraz z rozwojem ludzkości rozwijał się handel i pojawiła się potrzeba znalezienia innego sposobu rozliczania transakcji handlowych. Z czasem zaczęto do tego używać różnych form pieniądza.

Definicja

Pieniądz – powszechnie akceptowany w danym kraju środek płatniczy. W gospodarce jest on używany jako środek wymiany, w którym wyraża się wartość dóbr oraz gromadzi i przechowuje oszczędności.

◀ pieniądz

Niezależnie od formy pieniądza powinien spełniać swoje funkcje oraz być powiązany z wartością dóbr na danym obszarze. Obecnie – inaczej niż w przeszłości – pieniądz nie musi mieć sam w sobie wartości, aby służyć jako środek wymiany. W kolejnych etapach rozwoju cywilizacyjnego ludzkości do rozliczeń zaczęto używać różnych form pieniądza.

Formy pieniądza

◀ formy pieniądza

1. **Pieniądz towarowy** to najczęściej dobrze sprzedające się i trwałe towary, które stały się miernikiem wartości innych dóbr. W Polsce były to z reguły skóry zwierząt futerkowych, płaty płótna, miód czy sól wielicka. Takie dobra odgrywały podwójną rolę: służyły do zaspokajania bieżących potrzeb lub do wymiany na inne rzeczy. Funkcję pieniądza w różnych regionach pełniły inne towary, co utrudniało porównanie ich wartości i wymianę. Pieniądz towarowy był używany w przeszłości, obecnie został zastąpiony przez inne formy pieniądza.
2. **Kruszce** to najczęściej grudki mało dostępnych metali (np. srebra i złota), którymi płacono za towary. W Polsce taką funkcję pełnił również bursztyn. Kruszcze były trwałe i miały niewielką wagę, a dużą wartość. Problem stwarzała jednak konieczność ciągłego sprawdzania wagi i jakości danej brytki złota czy srebra w celu ustalenia jej dokładnej wartości. Dlatego zaczęto dążyć do ujednolicenia wagi i jakości kruszcu.
3. **Pieniądz kruszcowy** to najczęściej monety o określonej wadze i zawartości kruszcu. Ze względu na niewielką wagę, a dużą trwałość szybko wyparły inne sposoby płatności. Obecnie większość krajów nie korzysta już z monet kruszczowych, mają one jedynie wartość kolekcjonerską i historyczną.
4. **Pieniądz papierowy** początkowo był wprowadzany przez instytucje prywatne, a następnie przez państwowe jako pokwitowanie za złożony w banku pieniądz kruszcowy. Banknot stanowił papierowe zapewnienie dla banku, że jest wymienialny na kruszec, najczęściej na złoto lub srebro. Obecnie w żadnym kraju pieniądze będące w obrocie nie mają pokrycia w złocie, a gwarancją ich wartości jest państwo, którego banki centralne je emitują.
5. **Pieniądz bezgotówkowy** to zapis na rachunku bankowym. Jeśli mamy pieniądze na rachunku bankowym, możemy zapłacić za towary lub usługi, zlecając przelewanie własnych pieniędzy na inny rachunek bankowy. Zmniejsza to stan naszego konta, a powiększa stan konta dostawcy danego dobra. Takich transakcji dokonujemy za pomocą kart płatniczych, komputera, a coraz częściej smartfona. We współczesnej gospodarce transakcje bezgotówkowe stały się powszechne i powoli wypierają obrót pieniądzem gotówkowym.

pieniądz
międzynarodowy

► **Pieniądзем międzynarodowym nazywamy** waluty niektórych państw używane do rozliczeń w handlu między różnymi krajami. Ze względu na dobrą pozycję gospodarki i zaufanie do danego państwa czy regionu są akceptowane poza granicami kraju, w którym zostały wyemitowane, i stosowane do rozliczeń w handlu zagranicznym. Taką funkcję po drugiej wojnie światowej pełnił dolar amerykański i waluty państw Europy Zachodniej. W 2002 r. do powszechnego obiegu wprowadzono euro. Od tej pory coraz więcej transakcji na świecie jest rozliczanych właśnie w tej walucie. Euro stało się walutą międzynarodową, ale dolar ma nadal pozycję dominującą.

W 2022 r. przypadała 20. rocznica wprowadzenia do obiegu euro – waluty codziennie w namacalny sposób przypominającej o swobodach i możliwościach, które daje Unia Europejska.

Na początku 2024 r. euro było oficjalną walutą w 20 państwach z 27 państw członkowskich Unii Europejskiej, a jego oddziaływanie sięga daleko poza granice UE. Pomimo zwiększonego ryzyka geopolitycznego i wysokiej inflacji, euro pozostaje silną walutą uważaną za drugą najważniejszą walutę na świecie.

Kryptowaluty, takie jak bitcoin czy ethereum, stanowią nową jakość jako waluty wirtualne. Są one nieuregulowanym, cyfrowym „pieniądem” emitowanym i kontrolowanym przez jego twórców oraz użytkowników. Są cyfrowymi aktywami, mają swoją wartość i umożliwiają dokonywanie transakcji jedynie wśród podmiotów, które je akceptują jako środek płatniczy. Często uważa się je za papier wartościowy umożliwiający zakup realnych dóbr. W Polsce przychody z obrotu kryptowalutami podlegają opodatkowaniu. Istnieją liczne zagrożenia wynikające z funkcjonowania walut wirtualnych, takie jak: całkowite uzależnienie ich funkcjonowania od dostępu do internetu, podatność na kradzieże i oszustwa, a przede wszystkim nieznanie intencji ich twórców, którzy nie podlegają żadnej kontroli.

Studium przypadku

Bank centralny Chińskiej Republiki Ludowej pracuje nad cyfrową walutą – e-CNY od 2014 r. Celem cyfrowego juana jest zastąpienie gotówki, która z każdym rokiem traci na popularności. Cyfrowej waluty nie można porównać jednak do kryptowalut, takich jak bitcoin, ponieważ e-CNY jest kontrolowany przez bank centralny. Dziesiątki milionów cyfrowych juanów trafiły już do obywateli kilku miast w Chinach. Aplikacja, która umożliwia korzystanie z cyfrowej waluty, została już uruchomiona. Władze w Chinach chcą zwiększyć popularność cy-

frowego juana w kraju. Data powszechnego wprowadzenia e-CNY do obiegu nie jest jednak jeszcze znana.

Na podstawie: *Chiny chcą rozpowszechnić cyfrowego juana. Koniec gotówki w Państwie Środka?*, Forsal, serwis internetowy (dostęp: 26.01.2024 r.).

Europejski Bank Centralny (EBC) wraz z krajowymi bankami centralnymi ze strefy euro analizują, czy wprowadzić cyfrowe euro. Byłoby ono cyfrowym pieniądzem banku centralnego – elektronicznym odpowiednikiem gotówki. Obok banknotów i monet byłoby dodatkową formą pieniądza, dającą ludziom większy wybór metod płatności.

Źródło: Europejski Bank Centralny, strona internetowa (dostęp: 26.01.2024 r.).

Polecenia

1. Sprawdź w doniesieniach medialnych, co obecnie dzieje się z chińską walutą cyfrową.
2. Na podstawie informacji dostępnych w internecie wyjaśnij, jakie korzyści i zagrożenia może mieć wprowadzenie walut cyfrowych przez państwa.

Funkcje pieniądza

Wyróżnia się cztery funkcje pieniądza, które zostały przedstawione poniżej.

◀ funkcje pieniądza

Środek wymiany – pieniądz pośredniczy w transakcji kupna lub sprzedaży. Oznacza to, że wymieniamy pieniądze na towar lub towar na pieniądze. Ta funkcja spowodowała, że z transakcji wymiany wykształciły się dwie oddzielne operacje finansowe – kupna i sprzedaży. Obecnie nie musimy, jak to było przy wymianie barterowej, wymieniać towaru na towar. Pieniądze uzyskane ze sprzedaży możemy przeznaczyć na zakup innego towaru, którego wartość nie musi dokładnie odpowiadać wartości wcześniej posiadanego dobra.

Miernik wartości – pieniądz służy do porównywania wartości towaru, gdyż jest ona w nim wyrażona. Aby określić wartość towaru, nie trzeba posiadać pieniędzy. Pieniądz występuje tu jedynie w formie jednostek, dzięki którym możemy określić, czy posiadamy wystarczającą ilość środków na zakup danego towaru, czy też nie.

Środek płatniczy – dzięki pieniądzą przeprowadza się transakcje kupna lub sprzedaży, są więc środkami umożliwiającymi zapłatę za dobro kupione na kredyt lub za towar w późniejszym terminie, już po jego otrzymaniu. Na przykład zamawiamy jakiś produkt przez internet i mamy aż siedem dni na uregulowanie należności. Pieniędżmi opłacamy również rachunki za już zużytą energię czy gaz. W pieniądzu są wyrażone także nasze długi.

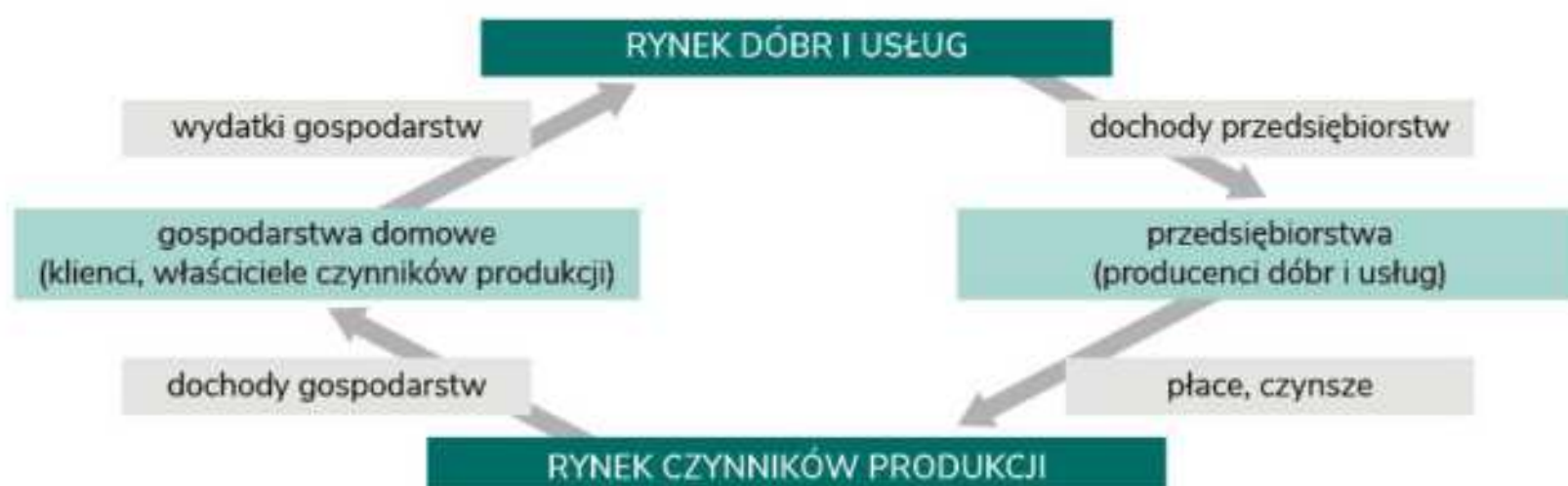
Środek tezauryzacji, czyli gromadzenia oszczędności – w pieniądzu gromadzimy nasze oszczędności, czyli jest to środek przechowywania bogactwa. Zgromadzone oszczędności możemy w przyszłości zamienić na konkretne dobra i usługi. Oczywiście bogactwo może być przechowywane nie tylko w formie pieniędzy, lecz także w postaci złota, akcji przedsiębiorstw lub obligacji państwowych.

Przechowywanie bogactwa w innej niż pieniądzu postaci ma uzasadnienie w przypadku spadku ich wartości w czasie, co oznacza, że w przyszłości będziemy mogli kupić mniej towarów za taką samą kwotę. To zjawisko nosi nazwę **deprecjacji pieniądza** i powszechnie występuje w gospodarkach światowych.

Wartość pieniądza nie zależy wyłącznie od jego nominału, ale również od jego siły nabywczej określonej ilością dóbr, które za niego możemy kupić. Rosnące ceny towarów czy zmiany kursów walut mają istotny wpływ na postrzeganie wartości pieniądza.

krążenie pieniądza
między
podmiotami

► Pieniędź nieustannie krąży między podmiotami gospodarki rynkowej (patrz tom 1, rozdz. 1.6.), gdyż cały czas na rynku, przy jego użyciu, są dokonywane transakcje kupna i sprzedaży.

Dochody gospodarstw domowych pochodzą z własności części czynników produkcji (pracy, kapitału, ziemi). Na przykład za pracę ludzie otrzymują płacę, za wynajem lokalu – czynsz, a z lokat bankowych mają odsetki. Gospodarstwa domowe przeznaczają dochody na zakup różnych produktów oferowanych przez przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwa pieniądze przeznaczają ponownie na zakup czynników produkcji, których właścicielami są gospodarstwa domowe. Obieg pieniądza zaczyna się od nowa.

Dla gospodarki rynkowej ważna jest szybkość obiegu pieniądza. Im jest ona większa, tym więcej transakcji kupna i sprzedaży dojdzie do skutku. Im szybciej krąży pieniądź, tym mniej go potrzeba do przeprowadzenia takiej samej liczby

transakcji. Jednak nadmiar pieniądza w gospodarce jest dla niej mało korzystny, gdyż wówczas istnieje ryzyko inflacji i wzrostu cen.

Postawy ludzi wobec pieniędzy

Pieniądz jako cel życiowy – niektórzy ludzie skupiają się głównie na zdobywaniu i gromadzeniu pieniędzy. Ich priorytetem jest osiągnięcie bogactwa i sukcesu materialnego. Poświęcają wiele czasu i wysiłku na pracę i inwestycje w celu osiągnięcia finansowej niezależności, kosztem własnej rodziny, snu czy odpoczynku. Popadają w **pracoholizm**, który jest traktowany jako zburzenie psychiczne objawiające się obsesyjną potrzebą ciągłego wykonywania pracy.

Pieniądz jako środek do spełnienia marzeń – niektóre osoby traktują pieniądze jako narzędzie do realizacji swoich marzeń i celów życiowych. Pieniądze dają im możliwość podróżowania, rozwijania się, zdobywania wykształcenia czy wspierania dzieci. Dla nich pieniądze są narzędziem do tworzenia lepszego i bardziej satysfakcjonującego życia.

Pieniądz jako źródło bezpieczeństwa – część osób koncentruje się na zapewnieniu sobie i swoim bliskim poczucia finansowego bezpieczeństwa. Dążą do posiadania oszczędności, które pozwolą na poradzenie sobie z nagłymi, nieprzewidywanymi wydatkami, na przykład związanymi z utratą pracy czy chorobą. Osoby te cenią stabilnością finansową.

Pieniądz jako narzędzie do pomocy innym – istnieją również osoby, które traktują pieniądze jako sposób na pomaganie innym i wspieranie spraw społecznych czy akcji charytatywnych. Dla nich pieniądze mają wartość wtedy, gdy są wykorzystywane na rzecz innych ludzi i poprawy współczesnego świata. Takie osoby, które bezinteresownie udzielają pomocy potrzebującym, szczególnie finansowej, nazywamy **filantropami**.

Pieniądz jako przyczyna stresu – ludzie odczuwają również stres związany z pieniędzmi. Mogą być zaniepokojeni brakiem wystarczających środków finansowych na bieżące potrzeby, trudnościami w zarządzaniu budżetem czy zaciągniętymi długami. Pieniądze często mogą stać się przyczyną konfliktów rodzinnych i osobistych.

Pieniądz jako nieważna wartość – niektóre osoby mogą nie przywiązywać dużej wagi do pieniędzy i uważać je za mało istotne w życiu. Tacy ludzie często bywają rozrzutni i trudno im zgromadzić nawet niewielkie oszczędności. Wolą skupiać się na innych aspektach, takich jak relacje z innymi ludźmi, zdrowie własne i bliskich, rozwój duchowy itp.

Zdobywanie i gromadzenie pieniędzy nie może się stać głównym celem życiowym. Istotne jest znalezienie odpowiedniej równowagi między dążeniem do finansowego sukcesu a dbaniem o inne aspekty życia, takie jak zdrowie, relacje społeczne czy rozwijanie pasji i wartości duchowych. Warto pamiętać, że pieniądze są narzędziem, które może pomóc w osiągnięciu różnych celów, ale nie powinny być jedynym wyznacznikiem naszego życia.

Dojrzałość finansowa

dojrzałość
finansowa

► **Dojrzałość finansowa** polega na takim sposobie gospodarowania posiadanymi zasobami finansowymi, który zabezpieczy naszą przyszłość, a jednocześnie umożliwi rozsądne wydawanie pieniędzy, tak aby cieszyć się z bieżącego życia.

Dojrzałość finansowa nie zależy od zamożności danej osoby i nie zawsze idzie w parze z wiekiem. Są osoby bardzo młode, które przy niewielkich dochodach potrafią oszczędzać czy nawet inwestować, oraz osoby w podeszłym wieku, które pomimo wielu lat pracy i znacznych dochodów nie mają żadnych oszczędności.

Wiedza dotycząca finansów jest niezbędna do podejmowania świadomych i odpowiedzialnych decyzji dotyczących oszczędzania, inwestowania, zaciągania kredytów czy planowania swojej emerytury. Niestety poziom dojrzałości finansowej Polaków jest niewystarczający, o czym świadczy między innymi raport „Poziom wiedzy finansowej Polaków 2023”, opublikowany przez Warszawski Instytut Bankowości i Fundację Giełdy Papierów Wartościowych.

„Średnia ocena własnej wiedzy ekonomicznej badanych wynosi 2,88 (w 5-stopniowej skali), przy czym 38% ocenia swoją wiedzę jako bardzo i raczej małą, zaś 31% jako dużą i bardzo dużą. Płeć nie różnicuje poziomu tej wiedzy, natomiast obserwujemy istotne różnice u respondentów w różnym wieku i o różnym poziomie wykształcenia – niżej swoją wiedzę oceniają najstarsi i naj słabiej wykształceni, wyżej – osoby z wykształceniem wyższym”.

Źródło: Poziom wiedzy finansowej Polaków 2023, Warszawski Instytut Bankowości, Fundacja GPW, strona internetowa GPW (dostęp: 26.01.2024 r.).

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień kraje spoza Europy, w których można płacić w euro. Odpowiedzi możesz poszukać w internecie.
2. Wyszukaj w internecie informacje dotyczące zabezpieczeń banknotów euro i polskich złotych. Określ, jak w prosty sposób można sprawdzić ich autentyczność.
3. Wyjaśnij, dlaczego wymiana barterowa została zastąpiona wymianą opartą na pieniądzu.
4. Przedstaw, jakie funkcje pełni pieniądz.
5. Podaj przykłady transakcji, które mogą być rozliczane w formie pieniądza bezgotówkowego.
6. Wymień zagrożenia wynikające z przechowywania oszczędności w formie gotówki.

7. Wskaż wady i zalety postaw ludzi wobec pieniędzy. Przeprowadź krótką dyskusję w klasie dotyczącą tego problemu.
8. Na podstawie raportu „Poziom wiedzy finansowej Polaków 2023”, przygotowanego przez Warszawski Instytut Bankowości i Fundację GPW, opracuj własną ankietę dotyczącą poziomu wiedzy finansowej uczniów. Wraz z innymi uczniami przeprowadź ankietę na terenie waszej szkoły. Przedstaw wyniki badania na forum klasy w formie krótkiej prezentacji. Przygotuj również graficzną prezentację wyników ankiety na terenie swojej szkoły.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Pieniądz to powszechnie akceptowany w danym kraju środek płatniczy. ◀ s. 9
- W poszczególnych etapach rozwoju cywilizacyjnego występowały różne formy pieniądza: pieniądz towarowy, kruszce, pieniądz kruszcowy, pieniądz papierowy i pieniądz bezgotówkowy. ◀ s. 9
- We współczesnej gospodarce większość transakcji jest rozliczana w formie pieniądza bezgotówkowego. ◀ s. 9
- Pieniądz pełni cztery funkcje: środek wymiany, miernik wartości, środek płatniczy oraz środek oszczędności. ◀ s. 11
- Dolar amerykański i euro są używane jako pieniądz międzynarodowy i stosowane do rozliczeń w handlu zagranicznym. ◀ s. 10
- Pieniądz nieustannie krąży między podmiotami gospodarki rynkowej. ◀ s. 12
- Dojrzałość finansowa polega na rozsądnym gospodarowaniu pieniędzmi. ◀ s. 14

4.2. Instytucje rynku finansowego

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz najważniejsze instytucje rynku finansowego;
- dowiesz się, jaką rolę odgrywa Narodowy Bank Centralny.

Jednym z ważniejszych elementów gospodarki rynkowej jest rynek finansowy, który obejmuje ogół transakcji finansowych zawieranych przez podmioty dysponujące nadwyżką pieniądza oraz podmioty mające jego niedobór. W tradycyjnym ujęciu rynek finansowy można podzielić na rynek pieniężny oraz rynek kapitałowy. Rynek pieniężny obejmuje między innymi lokaty, kredyty czy handel walutami. Natomiast rynek kapitałowy funkcjonuje głównie za pośrednictwem giełd papierów wartościowych. Giełdy umożliwiają obrót papierami wartościowymi (akcjami i obligacjami). Rynek finansowy znajduje się pod kontrolą organów administracji państwowej, co gwarantuje właściwy przebieg i bezpieczeństwo dokonywanych transakcji. Kontrola państwa zapewnia ochronę interesów konsumentów korzystających z usług finansowych.

Rynek finansowy funkcjonuje dzięki instytucjom finansowym, czyli podmiotom gospodarczym, których głównym celem jest świadczenie różnego rodzaju usług finansowych.

Najważniejsze instytucje rynku finansowego

- Narodowy Bank Polski
- Rada Polityki Pieniężnej
- Komisja Nadzoru Finansowego
- Rzecznik Finansowy
- Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie
- Bankowy Fundusz Gwarancyjny
- banki komercyjne i spółdzielcze
- spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe
- towarzystwa funduszy inwestycyjnych
- Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny
- zakłady ubezpieczeń

Narodowy Bank Polski

Narodowy Bank Polski (NBP) jako bank centralny jest najważniejszą instytucją finansową w kraju. Odpowiada za system finansowy państwa. Ma wyłączne

prawo emisji pieniądza oraz kreowania i realizowania polityki pieniężnej państwa. Dąży do utrzymania optymalnego poziomu cen, niskiej inflacji oraz stabilnego kursu waluty narodowej w stosunku do innych walut.

Podstawowe funkcje banku centralnego

Bank centralny ma monopol na **emisję pieniądza gotówkowego**. Oznacza to, że żadna inna instytucja nie ma prawa wprowadzania żadnego pieniądza na terenie danego państwa. Bank określa również ilość pieniędzy będących w obiegu. Samą produkcją pieniędzy na zlecenie banku centralnego zajmuje się mennica. Bank centralny – jako emitent pieniądza – ma również wyłączone prawo do niszczenia banknotów i monet uszkodzonych w trakcie użytkowania. Samodzielne niszczenie pieniędzy przez obywateli jest w Polsce prawnie zabronione. Banki komercyjne wymieniają w banku centralnym zniszczone banknoty na pełnowartościowe. Banknoty fałszywe są zatrzymywane przez bank bez prawa zwrotu ich wartości posiadaczowi, zatem należy zachowywać szczególną ostrożność przy dokonywaniu transakcji gotówkowych.

podstawowe funkcje NBP

Mennica Polska jest głównym producentem monet i medali w Polsce i Europie. Produkuje zarówno monety, które są w normalnym obiegu, jak i wiele monet kolekcjonerskich emitowanych przez NBP. Mennica uczestniczy również w obrocie metalami szlachetnymi, na przykład oferuje do sprzedaży sztabki złota o różnej wadze z możliwością dostarczenia ich do odbiorcy lub też ich przechowania w skarbcu.

Mennica Polska

Funkcja banku banków, jaką również pełni NBP, oznacza świadczenie usług na rzecz banków komercyjnych. Polega ona na udzielaniu im kredytów, zaopatrywaniu ich w pieniądź gotówkowy oraz zapewnieniu bezpieczeństwa depozytów zgromadzonych przez obywateli i przedsiębiorstwa w bankach. Ponadto NBP odpowiada za bezpieczeństwo i stabilność systemu bankowego w kraju.

Narodowy Bank Polski pełni też **funkcję banku państwa**. Polega ona na prowadzeniu rachunków i rozliczeń państwa. Większość należnych podatków jest przekazywana przez obywateli i przedsiębiorstwa na rachunki w banku centralnym. Obsługuje on budżet i papiery wartościowe emitowane przez skarb państwa oraz pokrywa zobowiązania zagraniczne. Narodowy Bank Polski obsługuje również środki finansowe otrzymane przez Polskę z Unii Europejskiej oraz przekazuje składki członkowskie wpłacane przez nasz kraj do budżetu wspólnoty.

Pozostałe zadania banku centralnego

instrumenty
polityki pieniężnej

► **Polityka pieniężna** służy do utrzymania niskiego poziomu inflacji, czyli zapobiega nadmiernemu wzrostowi cen w gospodarce. Stabilny poziom cen jest jednym z warunków długofalowego wzrostu gospodarczego kraju. Instrumentami polityki pieniężnej są:

- rezerwy obowiązkowe,
- operacje rynku otwartego,
- operacje depozytowo-kredytowe.

Rezerwy obowiązkowe to pieniądze odprowadzane przez banki komercyjne do banku centralnego, zależne od wielkości depozytów, czyli ogólnej sumy wkładów oszczędnościowych zgromadzonych w bankach. Określenie wysokości stopy rezerw obowiązkowych polega na ustaleniu procentu, jaki należy zostawić w kasach banków komercyjnych i odprowadzić do banku centralnego. Rezerwy obowiązkowe mają na celu ochronę naszych oszczędności i kontrolę nad wypłacalnością banków komercyjnych. Ich wysokość wpływa również na ilość pieniądza będącego w obiegu. Jeżeli są one podnoszone, to więcej środków stanowiących oszczędności społeczeństwa, ulokowanych w bankach komercyjnych, musi trafić do banku centralnego. Zmniejsza to ilość pieniędzy, jakie banki komercyjne mogą ponownie wprowadzić do obiegu w formie udzielonych kredytów. Zmniejszenie rezerw wpływa na zwiększenie opłacalności działalności banków komercyjnych, które chętniej udzielają kredytów. Prowadzi to także do zwiększenia ilości pieniądza w obiegu. Udzielanie przez banki kredytów powoduje wzrost popytu i pobudzenie koniunktury gospodarczej.

Operacje rynku otwartego dotyczą głównie transakcji sprzedaży lub kupna papierów wartościowych – przeważnie państwowych obligacji. Skarb Państwa emituje papiery wartościowe i sprzedaje je za pośrednictwem banku centralnego, dzięki czemu zmniejsza ilość pieniądza w obiegu. Prowadzi to do spadku podaży pieniądza i ograniczania udzielanych kredytów przez banki komercyjne. Jeżeli NBP zauważy, że rynek finansowy dla prawidłowego funkcjonowania po-

trzebuje dopływu pieniądza, to skupuje z rynku papiery wartościowe, co zwiększa podaż pieniądza.

Bank centralny może wpływać na kurs walutowy. W celu wzmocnienia własnej waluty bank centralny może zacząć ją kupować (wyplacając posiadane dewizy), co doprowadzi do wzrostu jej ceny. Natomiast jeśli bank chce osłabić własną walutę, to skupuje dewizy i w ten sposób zwiększa podaż własnej waluty na rynku, a to obniża jej cenę. Kurs walutowy wpływa na ceny importowanych i eksportowanych towarów i usług, na przykład na koszt naszych zagranicznych wakacyjnych wyjazdów.

Definicja

Waluta – nazwa pieniądza obowiązującego w danym państwie.

Dewizy – środki płatnicze (np. papiery wartościowe) wyrażone w walutach państw obcych.

Narodowy Bank Polski przeprowadza **operacje depozytowo-kredytowe**. Oferuje bankom komercyjnym możliwość składania depozytów oraz udziela im kredytów i pożyczek po ustalonym oprocentowaniu. Jeżeli stopy procentowe kredytów i pożyczek rosną, to kredyty dla banków komercyjnych w banku centralnym stają się droższe i dlatego są mniej chętnie zaciągane. W rezultacie banki komercyjne mają mniej środków na udzielanie własnych kredytów, co powoduje spadek podaży pieniądza w gospodarce.

Działania na rzecz stabilności systemu finansowego

Stabilność systemu bankowego ma kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa finansowego całej gospodarki oraz jej wzrostu. Oznacza ona możliwość funkcjonowania całości systemu bankowego niezależnie od problemów pojedynczych instytucji finansowych. W czasach kryzysów finansowych może ingerować bank centralny, gdyż panika na rynkach kapitałowych mogłaby zagrozić stabilności systemu finansowego państwa.

Studium przypadku

W czasach ogólnoświatowego kryzysu gospodarczego, który rozpoczął się w 2008 r., banki centralne wielu krajów wspomagały finansowo banki komercyjne w celu zapewnienia im bezpieczeństwa i wypłacalności. To uchroniło je przed bankructwem, a tym samym zapewniło stabilność całego światowego systemu finansowego.

Polecenie

Wyjaśnij, jakie skutki dla gospodarki i społeczeństw mogły mieć bankructwa wielu banków komercyjnych na świecie.

Rozwój systemu płatniczego

Dzięki funkcjonowaniu systemu płatniczego prowadzonego przez NBP możliwe są przepływy pieniędzy między instytucjami finansowymi oraz osobami fizycznymi. Nadzór nad systemem płatności pozwala na jego sprawne i bezpieczne funkcjonowanie. Narodowy Bank Polski tworzy przepisy dotyczące rozliczeń pieniężnych, wydaje pozwolenia na uruchamianie poszczególnych systemów płatności, monitoruje ich funkcjonowanie oraz wydaje zalecenia instytucjom prowadzącym te systemy w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości.

Działalność edukacyjna i informacyjna

Narodowy Bank Polski prowadzi również działalność edukacyjną skierowaną do uczniów szkół ponadpodstawowych. Na stronach internetowych NBP znajduje się wiele filmów oraz prezentacji pomocnych w opanowaniu wiedzy z zakresu ekonomii. Instytucja dofinansowuje szereg projektów i konkursów z zakresu edukacji ekonomicznej skierowanych do młodzieży. Wydaje też publikacje o charakterze edukacyjnym.

Po wprowadzeniu w UE waluty euro rozpoczął działalność Europejski System Banków Centralnych. W jego skład wchodzi narodowe banki krajów członkowskich oraz Europejski Bank Centralny. Poza emisją euro bank korzysta z tych samych środków, co wszystkie centralne banki narodowe: ustala poziom stóp procentowych i wysokość rezerw obowiązkowych oraz wspiera politykę gospodarczą krajów UE. Po ewentualnym przystąpieniu Polski do strefy euro złoty zostanie zastąpiony wspólną walutą europejską, a Europejski Bank Centralny kształtujący politykę pieniężną będzie wpływał również na sytuację gospodarczą Polski.

Rada Polityki Pieniężnej

Rada Polityki
Pieniężnej

► Oddzielną funkcję w systemie finansowym Polski pełni Rada Polityki Pieniężnej (RPP), niezależna od Narodowego Banku Polskiego, ale związana z nim personalnie. Prezes NBP jest jednocześnie przewodniczącym RPP. Najważniejszym celem działania RPP jest dbanie o stabilną, niską inflację.

Radę tworzy zespół niezależnych specjalistów ustalających stopy procentowe, według których NBP udziela kredytów i pożyczek bankom komercyjnym. Ma to podstawowe znaczenie w określaniu przez wszystkie instytucje finansowe w Polsce wysokości stóp procentowych lokat i kredytów dla ludności i przedsiębiorstw, co wpływa także na tempo rozwoju całej gospodarki. Obniżanie stóp procentowych prowadzi do zwiększenia liczby udzielanych kredytów, ale jednocześnie do zmniejszenia oprocentowania lokat, co zniechęca ludzi do oszczędzania. Skutkuje to zwiększeniem się popytu na produkty i może wywołać wzrost inflacji. Podnoszenie stóp procentowych jest jedną z metod zmniejszania inflacji, ale wpływa również na zwiększenie oprocentowania kredytów i może doprowadzić do zmniejszenia poziomu inwestycji. Rada Polityki Pienięż-

nej ustala stopy procentowe w taki sposób, aby ograniczać inflację i zapewnić bezpieczeństwo całego systemu finansowego państwa oraz umożliwić stabilny wzrost gospodarczy.

Należy pamiętać, że głównym celem działania NBP i RPP jest zapewnienie stabilności cen, dzięki utrzymaniu inflacji na niskim poziomie. Działania te mają istotny wpływ na kondycję gospodarki kraju oraz na codzienne życie obywateli.

Głównym celem **Komisji Nadzoru Finansowego** (KNF) jest zapewnienie bezpieczeństwa i zaufania do rynków finansowych. Jest to instytucja państwowa, której najważniejsze zadanie to ochrona interesów osób i instytucji będących uczestnikami rynku finansowego. Ponadto do zadań komisji należy nadzór nad całym sektorem:

KNF

KOMISJA
NADZORU
FINANSOWEGO

◀ Komisja Nadzoru
Finansowego

- bankowym,
- kapitałowym,
- ubezpieczeniowym,
- emerytalnym,
- firm świadczących usługi płatnicze,
- instytucji pieniądza elektronicznego,
- kas spółdzielczych.

Komisja Nadzoru Finansowego monitoruje działalność wielu instytucji.

Pozostałe zadania KNF to:

- podejmowanie działań służących prawidłowemu funkcjonowaniu rynku finansowego, mających na celu rozwój rynku finansowego i jego konkurencyjności,
- podejmowanie działań edukacyjno-informacyjnych w zakresie funkcjonowania rynku finansowego,

- udział w przygotowywaniu projektów aktów prawnych w zakresie nadzoru nad rynkiem finansowym,
- stwarzanie możliwości polubownego i pojednawczego rozstrzygania sporów między uczestnikami rynku finansowego, w szczególności sporów wynikających ze stosunków umownych między podmiotami podlegającymi nadzorowi KNF a odbiorcami usług świadczonych przez te podmioty.

Komisja w szczególności dba o interesy osób i firm inwestujących na giełdzie papierów wartościowych. Kontroluje również działalność otwartych funduszy emerytalnych – może nakładać na nie kary za podejmowanie działań niezgodnych z prawem. Publikuje na swojej stronie internetowej informacje dotyczące stopy zwrotu poszczególnych otwartych funduszy emerytalnych, co obrazuje opłacalność zrealizowanych przez nie inwestycji w danym okresie. Jest to pomoc dla obywateli podejmujących decyzje dotyczące kształtu i wysokości ich przyszłej emerytury. Komisja publikuje również ważną dla wszystkich uczestników rynku finansowego **listę ostrzeżeń publicznych, na której można znaleźć istotne informacje świadczące o wiarygodności firm oferujących różnego rodzaju usługi finansowe**. Ostrzeżenia mają na celu zapobieganie wprowadzaniu w błąd, a co za tym idzie – uniknięcie strat finansowych przez przedsiębiorstwa i obywateli korzystających z usług wskazanych firm. Warto zatem przed dokonaniem transakcji finansowej sprawdzić, czy dana firma nie znajduje się na liście ostrzeżeń publicznych zamieszczonych na stronach KNF.

Działalność komisji ogranicza nadmierne ryzyko uczestników rynku finansowego.

Rzecznik
Finansowy

► **Rzecznik Finansowy (RF)** jest instytucją, która pomaga indywidualnym klientom w ewentualnych sporach z firmami działającymi na rynku finansowym, takimi jak:

- banki,
- firmy ubezpieczeniowe,
- firmy udzielające pożyczek.

**Rzecznik
Finansowy**

www.rf.gov.pl

Każdy klient instytucji finansowej ma prawo do złożenia reklamacji dotyczącej danej usługi. Reklamacja jest składana najpierw do podmiotu, który tę usługę oferuje. Jeżeli instytucja finansowa odrzuca reklamację, to klient może skorzystać z pomocy RF. Ta pomoc jest w zasadzie darmowa, tylko wybranym formom wsparcia towarzyszą symboliczne opłaty. Dzięki pomocy RF klient uzyskuje argumenty prawne, na przykład w formie porady eksperckiej czy istotnego poglądu.

Jeżeli dany problem zgłaszany przez klientów się powtarza, RF podejmuje działania systemowe. Informuje odpowiednie instytucje, takie jak Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK) czy Komisję Nadzoru Finansowego. Ponadto zwraca się z prośbą o podjęcie działań kontrolnych lub nadzorczych będących w zakresie kompetencji posiadanych przez te instytucje. Rzecznik Finansowy może wnioskować do właściwego ministra o wprowadzenie niezbędnych rozwiązań prawnych, które będą regulowały problemy zgłaszane przez klientów instytucji finansowych. Rzecznik występuje również do Sądu Najwyższego o rozstrzygnięcie rozbieżności w orzecznictwie.

Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie

(GPW) jest najważniejszą instytucją rynku kapitałowego w Polsce. Uczestnikami tego rynku są gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, instytucje finansowe, rząd oraz jednostki samorządu terytorialnego. Giełda pełni bardzo ważne funkcje w gospodarce.

Giełda Papierów
Wartościowych

Inwestorami giełdowymi na GPW w Warszawie są głównie inwestorzy zagraniczni i instytucjonalni, których obroty stanowią ponad 80% wszystkich obrotów na giełdzie. Ponadto inwestorami są indywidualne osoby, dla których tak zwana gra na giełdzie jest dodatkowym zajęciem stanowiącym źródło mniejszego lub większego dochodu. Należy jednak pamiętać, że inwestycje na giełdzie są obarczone dużym ryzykiem i mogą prowadzić do utraty nawet wszystkich zainwestowanych pieniędzy.

Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie jest elementem szerszego rynku kapitałowego: europejskiego i światowego, a zmiany na rynkach światowych mają bezpośredni wpływ na wahania cen akcji również na tej giełdzie. Więcej informacji na ten temat znajduje się w rozdziale 4.10.

Bankowy Fundusz Gwarancyjny

► **Bankowy Fundusz Gwarancyjny (BFG)** jest instytucją odpowiedzialną za zwrot depozytów zgromadzonych w bankach i kasach oszczędnościowo-kredytowych w przypadku ich upadłości. Fundusz odpowiada również za stabilność systemu finansowego w kraju oraz podejmuje działania na rzecz restrukturyzacji instytucji finansowych zagrożonych bankructwem.

BANKOWY FUNDUSZ GWARANCYJNY

PODSTAWOWE ZADANIA BANKOWEGO FUNDUSZU GWARANCYJNEGO DOTYCZĄCE KWOT GWARANTOWANYCH**WYPŁATA ŚRODKÓW GWARANTOWANYCH**

- kwota środków nieprzekraczająca równowartości 100 000 euro w złotych jest gwarantowana w całości,
- wypłaty dokonywane są w terminie 7 dni roboczych od ogłoszenia upadłości przez daną instytucję.

- w przypadku bankructwa banku lub kasy fundusz dokonuje wypłaty środków gwarantowanych.

Gwarancją są objęte:

- a) wszystkie depozyty klientów indywidualnych i przedsiębiorstw niefinansowych złożone w bankach i kasach oszczędnościowo-kredytowych,
- b) środki znajdujące się na rachunku powierniczym dewelopera mieszkaniowego, na który dokonują wpłat kupujący mieszkania.

Fundusz jest finansowany z obowiązkowych rocznych opłat instytucji, które są objęte systemem gwarantowania. W razie konieczności może być też zasilony środkami z budżetu państwa.

Działalność BFG zwiększa zaufanie do instytucji finansowych. Warto jednak pamiętać, aby lokując w którejś z nich własne oszczędności, najpierw sprawdzić, czy są one chronione przez BFG.

Banki komercyjne są samodzielnymi przedsiębiorstwami, których dochody pochodzą przede wszystkim z operacji bankowych. Głównym celem działalności banków, podobnie jak każdego innego przedsiębiorstwa, jest zysk. Jednak banki dysponują środkami finansowymi pozyskanymi od klientów. To sprawia, że mają cechy instytucji zaufania publicznego i są traktowane nie jak zwykłe podmioty gospodarcze, ale jak jednostki świadczące usługi publiczne. Banki mają ogromne znaczenie w sprawnym funkcjonowaniu gospodarki, ponieważ umożliwiają między innymi finansowanie wielu inwestycji publicznych i komercyjnych.

banki spółdzielcze

► **Banki spółdzielcze** można zaliczyć do banków komercyjnych. Ich właścicielami są spółdzielcy. Głównym celem działania banku spółdzielczego jest zapewnienie spółdzielcy dostępu do usług bankowych. Z usług takich banków mogą korzystać na przykład rolnicy czy rzemieślnicy, czyli te grupy zawodowe, które mogą mieć problem z otrzymaniem kredytu w bankach komercyjnych.

Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe (popularnie zwane SKOK-ami) nie są bankami. To instytucje finansowe działające na podstawie ustawy o spółdzielniach. Podobnie jak banki prowadzą jednak działalność finansową polegającą na gromadzeniu oszczędności, udzielaniu kredytów i pożyczek oraz na działalności ubezpieczeniowej. Lokaty ich klientów, podobnie jak w bankach, są objęte ochroną BFG.

Towarzystwa funduszy inwestycyjnych są pośrednikami między osobami fizycznymi i instytucjami. Prowadzą inwestycje finansowe. Inwestorzy kupują udziały zwane jednostkami uczestnictwa w funduszu, wskazują również rodzaj papierów wartościowych (akcje, obligacje), w które fundusz w ich imieniu będzie inwestował.

Zasady działania rynku papierów wartościowych są bardzo skomplikowane. Analiza rynku kapitałowego wymaga specjalistycznej wiedzy i poświęcenia ogromnej ilości czasu. Trzeba znać reguły obowiązujące na rynkach finansowych, śledzić kursy akcji, analizować informacje z rynku i notowania poszczególnych spółek. Nie wszystkie produkty, takie jak bony skarbowe czy obligacje skarbowe, oferowane na rynku finansowym, są dostępne dla pojedynczych osób dysponujących ograniczonym kapitałem. Te argumenty przemawiają za korzystaniem z oferty funduszy inwestycyjnych, które najczęściej są powiązane instytucjonalnie i finansowo z bankami, co zwiększa ich wiarygodność. Inwestowanie za pośrednictwem funduszy obarczone jest ryzykiem – należy się liczyć ze spadkiem wartości jednostek uczestnictwa.

Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny (UFG) to kolejna instytucja rynku finansowego. Każdy posiadacz pojazdu i każda osoba prowadząca gospodarstwo rolne mają obowiązek wykupienia polisy ubezpieczeniowej od odpowiedzialności cywilnej (zwanej w skrócie OC). Chroni ona przed kosztami, jakie trzeba byłoby ponieść w celu naprawienia szkody wyrządzonej innej osobie, która uległa wypadkowi. Głównym zadaniem UFG jest wypłacanie odszkodowań ofiarom wypadków spowodowanych przez osoby kierujące pojazdami i rolników, którzy nie mieli takiego ubezpieczenia. Fundusz wypłaca odszkodowania również w sytuacji, gdy sprawca wypadku drogowego uciekł z miejsca zdarzenia lub jest nieznany, a także gdy zakład ubezpieczeniowy ogłosił upadłość i nie jest w stanie dokonać wypłat.

Zakłady ubezpieczeń pozyskują środki finansowe ze sprzedaży polis zapewniających świadczenia pieniężne osobom fizycznym i instytucjom w wypadku nieszczęśliwych zdarzeń losowych (np. choroby, pożaru, kradzieży). Wysokość składki ubezpieczeniowej zależy od prawdopodobieństwa zaistnienia szkody – im jest ono większe, tym wyższa jest składka. W celu zabezpieczenia się i powiększenia środków na wypłatę odszkodowań oraz zapewnienia firmie zysku towarzystwa ubezpieczeniowe najczęściej inwestują na rynku papierów wartościowych.

Ubezpieczeniowy
Fundusz
Gwarancyjny

Instytucją o podobnej funkcji do UFG jest Turystyczny Fundusz Gwarancyjny, który m.in. pokrywa koszty powrotu turystów do kraju w przypadku bankructwa biura turystycznego, które zorganizowało wyjazd.

PYTANIA I POLECENIA

1. Które z wymienionych w rozdziale funkcji banku centralnego mają największy wpływ na stabilność systemu finansowego w Polsce? Uzasadnij swoją odpowiedź.
2. Wyjaśnij, w jaki sposób NBP wpływa na ilość pieniądza znajdującego się w obiegu.
3. Podaj przykłady działań, jakie może podjąć NBP w celu utrzymania równowagi na rynku finansowym.
4. Przedstaw, jakie skutki dla obywateli i przedsiębiorstw będzie mieć podniesienie stóp procentowych przez RPP.
5. Wyszukaj na stronie internetowej NBP informacje o zmianach podstawowych stóp procentowych NBP w ciągu ostatnich 10 lat. Na podstawie tych danych narysuj wykres obrazujący te zmiany. Odszukaj informacje o tym, co wpłynęło na zmiany stóp procentowych w tym okresie.
6. Wytlumacz, dlaczego wysoka inflacja jest niekorzystna dla rozwoju gospodarki.
7. Oceń, jak poziom inflacji wpływa na chęć oszczędzania przez obywateli.
8. Wyjaśnij, dlaczego rynek finansowy znajduje się pod kontrolą organów administracji państwowej.
9. Podaj przykłady zagrożeń, na które mogą być narażeni obywatele w przypadku braku należytej kontroli instytucji finansowych przez organy państwa.
10. Określ, która z instytucji finansowych w największym stopniu zabezpiecza oszczędności obywateli. Odpowiedź uzasadnij.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 17 ▶ • Do podstawowych funkcji Narodowego Banku Polskiego należą: emisja pieniądza gotówkowego, świadczenie usług na rzecz banków komercyjnych oraz bycie bankiem państwa.
- s. 18 ▶ • Instrumentami polityki pieniężnej są: rezerwy obowiązkowe, operacje rynku otwartego oraz operacje depozytowo-kredytowe.
- s. 20 ▶ • Rada Polityki Pieniężnej ustala wysokość stopy procentowej, według której NBP udziela kredytów i pożyczek bankom komercyjnym.
- s. 21 ▶ • Komisja Nadzoru Finansowego monitoruje działalność wielu instytucji finansowych.
- s. 22 ▶ • Rzecznik Finansowy pomaga indywidualnym klientom w ewentualnych sporach z firmami działającymi na rynku finansowym.
- s. 23 ▶ • Giełda Papierów Wartościowych jest najważniejszą instytucją rynku kapitałowego w Polsce.
- s. 24 ▶ • Bankowy Fundusz Gwarancyjny jest instytucją odpowiedzialną za zwrot depozytów zgromadzonych w bankach i kasach oszczędnościowo-kredytowych w przypadku ich upadłości.
- s. 24 ▶ • Na rynku finansowym w Polsce działają również banki spółdzielcze, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe oraz towarzystwa funduszy inwestycyjnych.
- s. 25 ▶ • Głównym zadaniem Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego jest wypłacanie odszkodowań ofiarom wypadków spowodowanych przez osoby kierujące pojazdami.

4.3. Budżet gospodarstwa domowego

NA TEJ LEKCJI:

- dowiesz się, czym jest gospodarstwo domowe i jakie są jego funkcje;
- poznasz zasady tworzenia budżetu domowego i zarządzania nim;
- przeanalizujesz sposoby wyjścia ze spirali zadłużenia.

Gospodarstwo domowe to ogólna nazwa dla rodziny lub grupy osób, które żyją razem i wspólnie zarządzają swoimi finansami oraz codziennymi obowiązkami związanymi z życiem w domu.

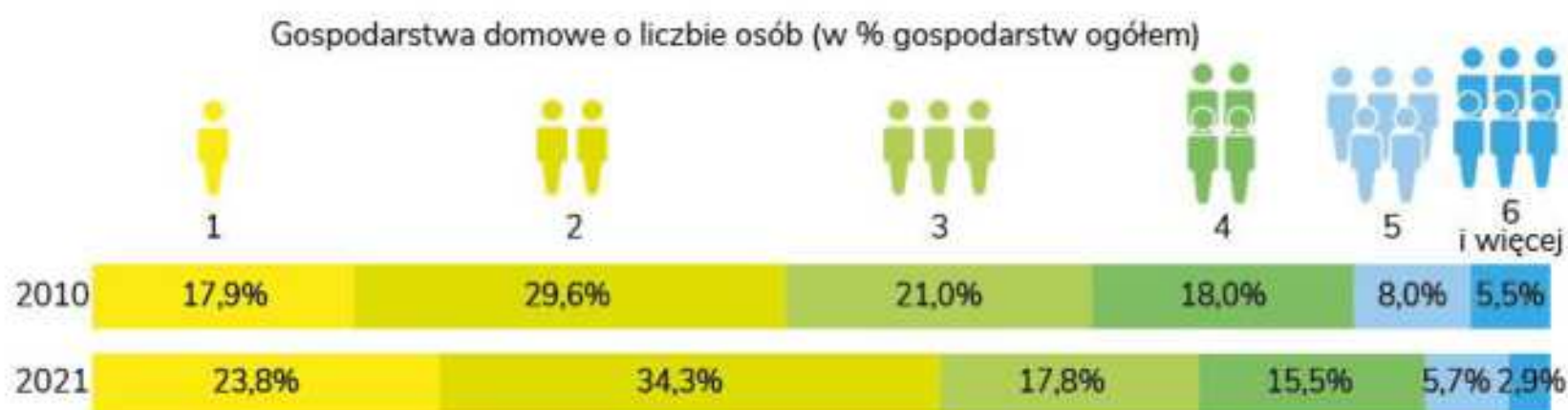
gospodarstwo domowe

Podstawowymi cechami gospodarstwa domowego są:

- wspólne miejsce zamieszkania;
- wspólne zarządzanie finansami (budżetem); członkowie gospodarstwa domowego często dzielą się swoimi dochodami i wspólnie opłacają czynsz, rachunki, ponoszą koszty zakupu jedzenia oraz inne wydatki;
- wspólne obowiązki domowe; w ramach gospodarstwa domowego członkowie mogą mieć przypisane obowiązki związane ze wspólnym zamieszkaniem, takie jak gotowanie, sprzątanie, pranie, opieka nad dziećmi itp.;
- posiadanie wspólnych zasobów, takich jak oszczędności, sprzęt domowy, samochody itp.

Gospodarstwo domowe może składać się z jednej osoby, pary małżeńskiej, rodziny wielopokoleniowej lub innej grupy osób wspólnie zamieszkujących (na przykład pary nieformalne, współlokatorzy, grupa przyjaciół). Rozmiar, skład i struktura gospodarstw domowych mogą być różne.

Ryc. IV.1. Zmiany struktury gospodarstw domowych w Polsce w latach 2010–2021 ze względu na liczbę osób

Źródło: Polska w liczbach, GUS 2022.

Przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym w Polsce od wielu lat systematycznie się zmniejsza i w 2021 r. wynosiła 2,55 osoby. Zmiany w strukturze gospodarstw domowych są wynikiem różnych czynników społecznych, ekonomicznych i demograficznych. Coraz więcej osób decyduje się na życie

samodzielne, bez małżonka lub partnera. Wzrost liczby gospodarstw jednoosobowych wynika ze zmiany stylu życia i większych możliwości finansowych pozwalających na samodzielne zamieszkanie.

funkcje
gospodarstwa
domowego

► Gospodarstwa domowe pełnią dwie główne funkcje w procesie gospodarowania:

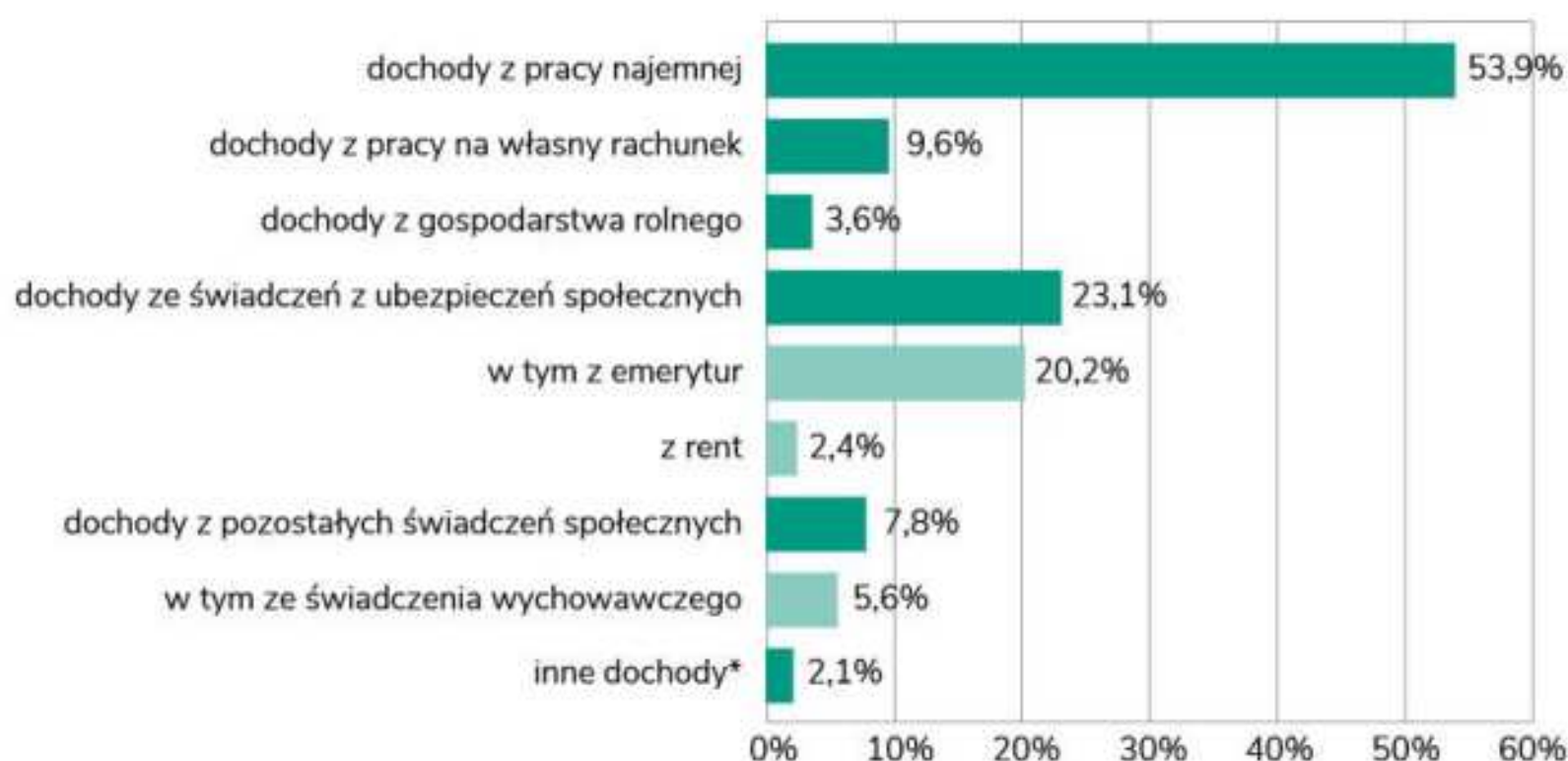
- funkcję konsumpcyjną polegającą na przeznaczaniu dochodów i oszczędności na zaspokajanie potrzeb;
- funkcję wytwórczo-zarobkową polegającą na produkowaniu dóbr i usług na własne potrzeby oraz na podejmowaniu działań zmierzających do osiągnięcia dochodów, czyli prowadzenia działalności gospodarczej, świadczenia pracy na rzecz przedsiębiorstwa lub państwa.

Źródła dochodów i wydatki w budżecie gospodarstw domowych

dochody
gospodarstwa
domowego

► Gospodarstwa domowe otrzymują dochody i przeznaczają je na zakup dóbr i usług konsumpcyjnych. Część dochodów gospodarstwa domowe przeznaczają na podatki, a czasem korzystają z pomocy społecznej finansowanej właśnie z tych podatków. Nadwyżki dochodów nad wydatkami przeznaczają na oszczędności lub inwestycje. Dla skutecznego zarządzania gospodarstwem domowym konieczne jest planowanie jego dochodów i wydatków. Członkowie gospodarstwa muszą podejmować decyzje ekonomiczne. Rozstrzygają, jak zainwestować nadwyżkę dochodów lub z jakich źródeł sfinansować potrzeby, na które dochodów nie wystarcza. W taki sposób – zestawiając z jednej strony dochody, a z drugiej wydatki – tworzy się budżet gospodarstwa domowego.

Ryc. IV.2. Struktura dochodów w gospodarstwach domowych w Polsce w 2022 r.

* Na kategorię „inne dochody” składają się dochody z własności, dochody z wynajmu nieruchomości oraz pozostałe dochody.

Źródło: Sytuacja gospodarstw domowych w 2022 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych, GUS 2023.

Celem gospodarstw domowych jest dążenie do zwiększania swoich dochodów, tak aby mogły one zaspokoić jak najwięcej potrzeb. Obecnie dochody gospodarstw domowych pochodzą głównie z pracy. Poziom dochodów gospodarstw domowych jest bardzo zróżnicowany. W 20% gospodarstw, które znajdują się w najlepszej sytuacji materialnej, skumulowanych było aż 39,7% dochodów wszystkich gospodarstw domowych. Natomiast 20% gospodarstw pozostających w najgorszej sytuacji pozyskało jedynie 6,0% wszystkich dochodów.

Ryc. IV.3. Struktura wydatków w gospodarstwach domowych w Polsce w 2022 r.

Przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych wynosiły w 2022 r. 1475 zł, co oznacza, że na żywność przeciętnie osoba wydawała ponad 390 zł miesięcznie.

Źródło: *Sytuacja gospodarstw domowych w 2022 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, GUS 2023.

Struktura dochodów oraz wydatków gospodarstw domowych zależy od miejsca zamieszkania. Przeciętny dochód przypadający na osobę w gospodarstwach domowych zamieszkujących miasta był wyższy o 23,9% niż na wsi. Wynika to z wyższych dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwa domowe w miastach oraz z większej liczby osób wchodzących w skład gospodarstw domowych mieszkających na wsi. Pomimo dużych różnic w dochodach i wydatkach gospodarstw zamieszkujących miasto oraz wieś dystans między nimi powoli się zmniejsza.

wydatki
na żywność

- ▶ Wydatki na żywność są jedną z głównych pozycji w budżecie gospodarstw domowych.

Zasady tworzenia budżetu domowego

Tworzenie budżetu gospodarstwa domowego jest kluczowym narzędziem zarządzania finansami osobistymi.

zasady tworzenia
budżetu domowego

- ▶ Oto podstawowe zasady tworzenia budżetu gospodarstwa domowego:
 - **Sporządź listę źródeł dochodów.** Rozpocznij od określenia wszystkich źródeł dochodów, takich jak pensja, zyski z inwestycji, stypendia, alimenty, zasiłki itp. Określ dokładnie, ile pieniędzy masz do dyspozycji każdego miesiąca.
 - **Zapisuj wszystkie wydatki.** Rejestruj wydatki zarówno stałe (np. czynsz, rachunki, raty kredytowe), jak i zmienne (np. zakupy spożywcze, rozrywka, podróże).
 - **Podziel swoje wydatki na kategorie,** takie jak: jedzenie, mieszkanie, transport, zdrowie, rozrywka itp. To ułatwi analizę i monitorowanie wydatków. Jeżeli stale posługujesz się kartą płatniczą lub kredytową, pomocne mogą się okazać aplikacje bankowe, które mogą to zrobić za ciebie.
 - **Określ swoje cele finansowe.** Zdefiniuj cele finansowe, takie jak: oszczędzanie na emeryturę, spłacanie długów, zakup nowego samochodu czy wakacje. To pomoże ci określić, ile pieniędzy musisz przeznaczyć na te cele. Tu również pomocne mogą się okazać aplikacje bankowe ułatwiające regularne oszczędzanie.
 - **Spłacaj terminowo długi.** Jeśli masz kredyty lub zadłużenie, staraj się spłacać je zgodnie z harmonogramem lub – jeśli to możliwe – nawet przyspieszyć spłatę. Im mniej długów, tym więcej pieniędzy zostaje ci na oszczędzanie i inwestowanie.

- **Oszczędzaj regularnie.** Ustal oszczędzanie priorytetem. Wydziel pewną część swojego dochodu na oszczędności od razu po otrzymaniu wynagrodzenia, zanim zaczniesz wydawać na inne rzeczy.

Tworzenie planu budżetu. Na podstawie swoich dochodów i wydatków stwórz plan budżetu. Upewnij się, że twoje wydatki nie przewyższają dochodów. Jeśli tak się dzieje, konieczne może być zmniejszenie niektórych wydatków, na przykład związanych z rozrywką, lub zwiększenie dochodów, na przykład poprzez znalezienie dodatkowej pracy lub zmianę obecnej na lepiej płatną. Przy tworzeniu budżetu postępuj elastycznie. Codzienne życie jest pełne niespodzianek, więc budżet może się zmieniać. Wprowadź pewien margines na nieprzewidziane wydatki, tak zwany fundusz awaryjny. To pieniądze, które mogą ci pomóc w razie nieoczekiwanych wydatków, takich jak naprawa komputera czy opieka zdrowotna w trakcie choroby.

Dodatkowo przy zarządzaniu budżetem domowym pomocne będzie:

- porównywanie cen i oferty przed dokonaniem zakupu – czasami dzięki temu można zaoszczędzić dużo pieniędzy;
- unikanie impulsywnych zakupów – zastanów się dwa razy, zanim coś kupisz; zadaj sobie pytanie, czy naprawdę potrzebujesz danego produktu, czy tylko ulegasz sugestiom reklamy;
- negocjowanie umów – jeśli to możliwe, negocjuj swoje umowy, takie jak umowa telekomunikacyjna, ubezpieczenie czy umowa dotycząca kredytu hipotecznego; zawsze jest szansa uzyskania korzystniejszych warunków;
- inwestowanie w edukację finansową – rozwijanie swojej wiedzy finansowej o inwestycjach, oszczędzaniu, spłacaniu długów, może przynieść znaczne korzyści w przyszłości.

Regularnie analizuj swój budżet. Rozmawiaj o finansach z rodziną. Jeśli żyjesz z innymi osobami, to ważne jest, abyście byli zaangażowani we wspólne zarządzanie finansami. Pamiętaj, że zarządzanie budżetem domowym to proces, który wymaga czasu i wysiłku, ale daje korzyści. Poprawa jakości zarządzania budżetem pomoże osiągnąć twoje cele finansowe oraz pozwoli na uniknięcie niepotrzebnych trudności finansowych, na przykład polegających na nadmiernym zadłużeniu się.

Spirala zadłużenia

Spirala zadłużenia, inaczej zwana pętlą zadłużenia lub spiralą kredytową, to zjawisko polegające na pogłębiającym się zadłużeniu i braku możliwości regularnej spłaty własnych zobowiązań. Najczęstszym powodem wpadnięcia w pętlę zadłużenia jest zaciąganie kolejnych pożyczek na spłatę aktualnie spłacanych zobowiązań. Spirala zadłużenia oznacza sytuację, w której osoba lub gospodarstwo domowe znajduje się w ciągłym cyklu zadłużania się i spłacania długów, co prowadzi do trudności w wyjściu z długu.

◀ spirala zadłużenia

Może to wynikać z kilku czynników, takich jak: wysokie odsetki od kredytów, wzrost stałych opłat, brak oszczędności, spadek lub utrata dochodów. To powoduje, że zobowiązania finansowe rosną szybciej, niż można je spłacić, co może prowadzić do narastania zadłużenia.

Studium przypadku

Z powodu przejściowych problemów finansowych Ania nie zapłaciła w terminie trzech ostatnich rat kredytu gotówkowego. Aby uniknąć stresującej windykacji i egzekucji komorniczej, zaciągnęła na ich spłatę szybką, wysoko oprocentowaną pożyczkę (tzw. chwilówkę) w instytucji pozabankowej. Niestety, okazało się, że zgromadzenie „wolnych” 3000 złotych na spłatę tej pożyczki w ciągu zaledwie 30 dni przewyższa jej możliwości finansowe. Aby spłacić zadłużenie wynikające z chwilówki, sięgnęła po kolejne zobowiązanie – tym razem w kwocie 5000 złotych.

Polecenia

1. Wymień, jakie błędy popełniła Ania.
2. Wyjaśnij, jak właściwie powinna zachować się Ania w przedstawionej sytuacji, aby nie wpaść w spiralę zadłużenia.

wyjdzie ze spirali
zadłużenia ▶

Jeśli już znajdujesz się w spirali zadłużenia, może być konieczne skonsolidowanie długów lub uzyskanie pomocy od doradcy finansowego, aby wyjść z tej trudnej sytuacji.

Rozmowa z doradcą finansowym i skonsolidowanie długów może okazać się niekiedy jedynym sposobem na wyjście ze spirali zadłużenia.

Definicja

Konsolidacja długów – proces polegający na połączeniu wielu istniejących zobowiązań finansowych, takich jak: kredyty, zadłużenie karty kredytowej, pożyczki osobiste itp., w jedno większe zobowiązanie finansowe. Celem skonsolidowania długów jest zazwyczaj obniżenie miesięcznych płatności i odsetek oraz umożliwienie spłacania zobowiązań i wyjścia ze spirali zadłużenia.

Do sposobów wyjścia ze spirali zadłużenia należą **negocjacje z wierzycielami**, którzy często są skłonni do obniżenia oprocentowania, odłożenia w czasie spłaty zobowiązań czy umorzenia kar za zwłokę. Ważne jest, aby negocjacje zostały podjęte i doprowadziły do **ustalenia realistycznego planu spłaty**. Realistyczny plan spłaty zobowiązań to taki, który pozwoli na zaspokojenie podstawowych potrzeb gospodarstwa domowego (czynsz, żywność, transport, edukacja, leki) oraz na regularne spłacanie długów.

Aby uniknąć spirali zadłużenia, ważne jest, by kontrolować swoje finanse, tworzyć budżet, unikać kredytów o wysokich stopach procentowych, spłacać długi zgodnie z harmonogramem oraz gromadzić fundusz awaryjny na nieprzewidziane wydatki.

Jak nie wpaść w spiralę zadłużenia?

1. Analizuj wydatki.
2. Nie zaciągaj zbyt wielu zobowiązań.
3. Zrób plan naprawy finansów.
4. Pożyczaj tylko wtedy, gdy to konieczne, i tyle, ile musisz.
5. Ogranicz niepotrzebne koszty.
6. Dokładnie czytaj umowy.
7. Uważaj na szybkie pożyczki.
8. Łącz kilka kredytów w jeden, czyli korzystaj z konsolidacji.
9. Zaczynj działać, jeśli masz problemy ze spłatą kredytu.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień główne cechy i funkcje gospodarstw domowych.
2. Podaj przykłady powiązań swojego gospodarstwa domowego z innymi podmiotami w systemie gospodarczym.
3. Wyjaśnij, z czego mogą wynikać różnice w dochodach gospodarstw domowych.
4. Odszukaj na stronie internetowej Głównego Urzędu Statystycznego obecne przeciętne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych. Na podstawie wykresu struktury wydatków zamieszczonego w tym rozdziale (s. 29) oblicz, ile w złotych wyniosły wydatki na poszczególne cele.
5. Przeprowadź w klasie dyskusję na temat różnic w strukturze wydatków gospodarstw domowych. Określ przyczyny różnic.
6. Stwórz budżet własnego wyjazdu wakacyjnego. Określ źródła finansowania i wszystkie wydatki związane z jego realizacją.
7. Wskaż praktyczne rady ułatwiające zarządzanie budżetem w gospodarstwie domowym.
8. Wytlumacz, jak należy postępować, aby nie wpaść w spiralę zadłużenia.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 27 ▶ • Gospodarstwa domowe to rodziny lub grupy osób, które wspólnie zamieszkują, zarządzają finansami, dzielą obowiązki domowe i mają wspólne zasoby.
- s. 28 ▶ • Gospodarstwa domowe pełnią dwie podstawowe funkcje: konsumpcyjną i wytwórczo-zarobkową.
- s. 28 ▶ • Dochody gospodarstw domowych pochodzą głównie z pracy.
- s. 30 ▶ • W strukturze wydatków gospodarstw domowych największy udział ma żywność.
- s. 30 ▶ • Zasady tworzenia budżetu domowego to: sporządzanie listy źródeł dochodów, zapisywanie wydatków, dzielenie wydatków na kategorie, określenie swoich celów finansowych, terminowe spłacanie długów i regularne oszczędzanie.
- s. 31 ▶ • Spirala zadłużenia, inaczej zwana pętlą zadłużenia lub spiralą kredytową, to zjawisko polegające na pogłębiającym się zadłużeniu i braku możliwości regularnej spłaty własnych zobowiązań.
- s. 32 ▶ • Sposobami wyjścia ze spirali zadłużenia są: konsolidacja długów, negocjacje z wierzycielami oraz ustalenie realistycznego planu spłaty zobowiązań.

4.4. Rodzaje podatków

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz funkcje i rodzaje podatków;
- dowiesz się, czym jest, kogo dotyczy i jak jest ustalany podatek dochodowy od osób fizycznych;
- dowiesz się, czym jest podatek od towarów i usług oraz ile wynoszą jego stawki.

Podstawowymi źródłami finansowania budżetu państwa są: podatki, cła na towary i usługi sprowadzane z zagranicy, zyski Narodowego Banku Polskiego, opłaty restrukturyzacyjne oraz zyski jednostek budżetowych. Największe wpływy budżetowe pochodzą z podatków. Podstawą prawną polskiego systemu podatkowego jest Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. Zgodnie z jej postanowieniami nakładanie podatków oraz określenie, kto, za co i w jakiej wysokości będzie płacił podatki, może nastąpić jedynie w drodze ustawy. Samorządy lokalne mają prawo do ustalania wysokości niektórych podatków oraz wprowadzania opłat lokalnych w granicach określonych przez ustawy. Szczegółowe rozwiązania dotyczące polskiego systemu podatkowego określa ordynacja podatkowa z 29 sierpnia 1997 r.

„Art. 84. Każdy jest obowiązany do ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych, w tym podatków, określonych w ustawie”.

Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r.

Definicja

Podatek – „[...] publicznoprawne, nieodpłatne, przymusowe i bezzwrotne świadczenie pieniężne na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu lub gminy, wynikające z ustawy podatkowej”, art. 6 ordynacji podatkowej z dnia 29 sierpnia 1997 r.

Funkcje podatków

Podatki pełnią następujące funkcje:

- **fiskalna** – uzyskiwanie środków pieniężnych niezbędnych dla pokrycia potrzeb publicznych;

◀ funkcje podatków

- **redystrybucyjna** – podział dochodów za pomocą podatków między różne grupy podatników (w szczególności tych, którzy osiągają większe i mniejsze dochody); ma na celu zmniejszenie dysproporcji zamożności w społeczeństwie;
- **stymulacyjna** – wpływanie na gospodarkę, na przykład poprzez obniżone stawki podatkowe, ulgi lub zwolnienia, które pobudzają procesy gospodarcze.

Rodzaje podatków

rodzaje podatków ▶ Uwzględniając kryterium przedmiotowe, czyli to, co podlega opodatkowaniu, można w polskim systemie podatkowym wyróżnić:

- **podatki przychodowe** – są pobierane od przychodu, najczęściej w momencie jego uzyskania; ich wysokość nalicza się niezależnie od kosztów uzyskania przychodów; przykładem jest ryczałt od przychodów ewidencjonowanych, podatek od wygranej (10%) oraz podatek od zysków z oszczędności i zysków z kapitału – tak zwany podatek Belki (19%);
- **podatki dochodowe** – przedmiotem opodatkowania jest dochód uzyskany z działalności zarobkowej w danym roku po odliczeniu kosztów jego uzyskania; w polskim systemie podatkowym zalicza się do nich podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT) i podatek dochodowy od osób prawnych (CIT);
- **podatki majątkowe** – naliczane są od wartości majątku; w polskim systemie podatkowym należą do nich: podatek od środków transportowych, podatek od nieruchomości, podatek rolny i leśny, podatek od spadków i darowizn, podatek od czynności cywilnoprawnych, podatek tonażowy;
- **podatki od wydatków (konsumpcyjne)** – podatnikami są jednostki dokonujące obrotu towarami i usługami, a rzeczywistymi płatnikami są konsumenci; w Polsce zalicza się do tej grupy: podatek od towarów i usług, podatek akcyzowy, podatek od gier; podatki konsumpcyjne stanowią główne źródło dochodów państwa.

Według **kryterium przerzucalności** (możliwość przerzucenia skutków opodatkowania na inne podmioty) podatki można podzielić na bezpośrednie i pośrednie.

**podatki
bezpośrednie**

- ▶ **Podatki bezpośrednie** ściśle wiążą się z dochodem lub majątkiem podatnika. Skutków tych podatków nie można przenieść na inny podmiot, na przykład właściciel taksówki nie może przerzucić płatności podatku od środków transportu na pasażerów.

Do podatków bezpośrednich zalicza się:

- podatek od osób fizycznych,
- podatek od osób prawnych,
- podatek od spadków i darowizn,

- podatek od czynności cywilnoprawnych,
- podatek rolny,
- podatek leśny,
- podatek od nieruchomości,
- podatek od środków transportu,
- podatek od posiadania psa.

Podatek od posiadania psa obowiązuje w Polsce od prawie 30 lat. Konieczność opłacania tego podatku zależy od decyzji danej gminy, jednak wiele gmin z niej rezygnuje. Opłata nie ma wartości stałej i różni się w poszczególnych gminach.

Ze względu na sposób naliczania podatku dochodowego można wyróżnić:

podatek dochodowy

- **podatki progresywne** – stawka podatku rośnie wraz z dochodami; obowiązują w Polsce i krajach Europy Zachodniej;
- **podatki liniowe** – podatki są naliczane według jednej stawki; funkcjonują między innymi w takich państwach, jak: Estonia, Litwa, Łotwa, Czechy, Słowacja, Rumunia, Bułgaria;
- **podatki degresywne** (regresywne) – najrzadziej spotykane, stawka podatku maleje wraz ze wzrostem dochodu; cechy podatku degresywnego ma **podatek pogłówny**, który jest najstarszą formą podatku osobistego; polega na tym, że wszyscy podatnicy płacą taką samą kwotę.

Ze względu na sposób ustalania **stawki podatku** można wyróżnić podatki ze **stawką procentową** (PIT, CIT, VAT) oraz ze **stawką kwotową**. Do podatków kwotowych należą w Polsce między innymi akcyza i podatek od posiadanych psów.

Podatki bezpośrednie w Polsce

Podatek dochodowy od osób fizycznych (z ang. *Personal Income Tax*, PIT – osobisty podatek dochodowy) płacą wszystkie osoby, które w danym roku uzyskały dochód wyższy od sumy określonej w ustawie. Od 2022 r. kwota dochodu wolna od podatku (zmniejszająca podatek) wynosi 30 000 złotych, co daje kwotę 3600 złotych odejmowaną od obliczonego podatku. Dochody do 120 000 złotych są opodatkowane podatkiem PIT według stawki 12%. Dochody powyżej tej kwoty są opodatkowane według skali 32%. Dodatkowo dla osób o najwyższych dochodach wprowadzono tak zwany podatek solidarnościowy w wysokości 4% od dochodów powyżej 1 miliona złotych dochodów w ciągu roku.

Skala podatkowa w 2023 r.	
Podstawa obliczenia podatku w złotych	Podatek wynosi
do 120 000	12% minus kwota zmniejszająca podatek (3600 zł)
ponad 120 000	10 800 zł + 32% nadwyżki ponad 120 000 zł

Studium przypadku

Wiktor jest zatrudniony na podstawie umowy o pracę. Przez dziewięć miesięcy 2023 r. poszukiwał pracy, natomiast w przez ostatnie trzy miesiące roku podjął zatrudnienie. Wartość jego miesięcznego dochodu przez ostatnie sześć miesięcy roku podlegającego opodatkowaniu po potrąceniu obowiązkowych składek na ubezpieczenia społeczne oraz składkę zdrowotną wyniosła 6 000 złotych. Wiktor nie zapłaci podatku, gdyż wartość jego rocznego dochodu nie przekracza 30 000 złotych (kwota dochodu wolna od podatku), lecz wynosi 18 000 złotych. Jeżeli cały zarobek mieści się w kwocie wolnej, to wcale nie płacimy podatku. Jeśli jest od niej wyższy, to płacimy podatek od nadwyżki przekraczającej tę kwotę.

Polecenie

Oblicz na podstawie skali podatkowej, jaki podatek PIT zapłaci osoba, która w 2023 r. osiągnęła dochód podlegający opodatkowaniu po potrąceniu obowiązkowych składek na ubezpieczenia społeczne oraz składkę zdrowotną wynoszący 110 750 złotych.

Definicja

Kwota wolna od podatku – kwota określona ustawowo, do której dochód nie jest objęty podatkiem dochodowym, czyli jest to wartość, od której w corocznym rozliczeniu podatkowym nie musimy odprowadzać podatku. Kwota wolna od podatku w 2023 r. wynosiła 30 000 złotych, czyli tyle w ciągu roku podatnik mógł zarobić i nie zostało to opodatkowane.

Podatek dochodowy od osób prawnych (z ang. *Corporate Income Tax*, CIT – podatek wspólny, zbiorowy) dotyczy między innymi firm uzyskujących przychody z działalności gospodarczej, z wyłączeniem działalności rolniczej i gospodarki leśnej. Podatek wynosi 19% podstawy opodatkowania albo 9% – dla małych podatników (u których wartość przychodu ze sprzedaży brutto nie przekroczyła w poprzednim roku podatkowym kwoty 2 mln euro) i firm rozpoczynających działalność – w pierwszym roku podatkowym.

Podatek od spadków i darowizn obowiązuje osoby fizyczne, które nabyły rzeczy (np. nieruchomości) lub prawa majątkowe (np. prawa autorskie), między innymi w drodze spadku, darowizny, zasiedzenia i zachowku. Wysokość podatku zależy od wartości nabytych rzeczy lub praw majątkowych oraz stopnia pokrewieństwa między spadkobiercą a spadkodawcą lub obdarowanym a darczyńcą. Zwolnienie od podatku dotyczy członków najbliższej rodziny (małżonka, zstępnych, wstępnych, pasierba, rodzeństwa, ojczyma i macochy) pod warunkiem zgłoszenia w ciągu 6 miesięcy do właściwego naczelnika urzędu skarbowego nabycia własności rzeczy lub praw majątkowych.

Podatek od czynności cywilnoprawnych obejmuje opłaty za czynności cywilnoprawne, jak zawarcie lub zmiana umowy (sprzedaży, udzielenia pożyczki, darowizny), ustanowienia hipoteki i aktu założycielskiego spółki. Wysokość podatku dla każdej z czynności określa ustawa, na przykład od umowy sprzedaży nieruchomości i umowy pożyczki wynosi 2% ceny rynkowej, a od umowy spółki – 0,5% wartości wkładów lub kapitału zakładowego.

Inne podatki bezpośrednie to: podatek tonażowy (dotyczy przedsiębiorców eksploatujących morskie statki handlowe w żegludze międzynarodowej), podatek od wydobywania niektórych kopalin (przedmiotem opodatkowania jest wydobywanie miedzi, srebra oraz ropy naftowej lub gazu ziemnego; obowiązuje od 2020 r.), zryczałtowany podatek od wartości sprzedanej produkcji (tzw. podatek od produkcji okrętowej).

Podatki i opłaty lokalne

Podatek rolny należy zapłacić za posiadanie lub użytkowanie wieczyste gruntów (nie obejmuje on gruntów, które są wykorzystywane do innych celów niż działalność rolnicza). Wysokość podatku dla gruntów gospodarstwa rolnego wynosi równowartość pieniężną 2,5 q żyta od 1 ha powierzchni, dla pozostałych gruntów rolnych równowartość 5 q żyta od 1 ha. Zwolnione z podatku są między innymi grunty V i VI klasy, zadrzewione lub zakrzewione, położone w okolicy wałów przeciwpowodziowych. Rada gminy może podjąć uchwałę dotyczącą innych zwolnień i ulg. Podatnicy mogą płacić ten podatek w czterech ratach.

Podatek leśny uiszczają właściciele lub użytkownicy wieczystości gruntów leśnych. Jego wysokość stanowi równowartość 0,22 m³ drewna z 1 ha. Za lasy będące częścią rezerwatów i parków narodowych stawka jest o połowę niższa.

Podatek od nieruchomości obejmuje grunty, budynki, budowle związane z działalnością gospodarczą. Stawkę tego podatku ustalają rady gmin.

Podatki pośrednie w Polsce

podatki
pośrednie

- Drugą grupę stanowią podatki pośrednie. To takie podatki, których skutki można przerzucić na inny podmiot, na przykład płatność akcyzy nałóżonej na papierosy w ostatecznym rachunku należy nie do ich producenta, tylko do konsumenta. Oznacza to, że inny podmiot jest zobowiązany do naliczenia i zapłacenia podatku, a inny ponosi faktyczny ciężar ekonomiczny. Konsument dokonujący zakupów płaci cenę za towary i usługi, do której został już doliczony podatek.

Do podatków pośrednich zalicza się:

- podatek od towarów i usług,
- podatek akcyzowy,
- podatek od gier.

Podatek od towarów i usług (z ang. *Value Added Tax*, VAT – podatek od wartości dodanej) obejmuje sprzedaż towarów, odpłatne świadczenie usług oraz eksport towarów i usług. Podatnikami są przedsiębiorstwa, jednostki organizacyjne oraz osoby fizyczne działające na terenie Polski. Zwolnienia z VAT mogą dotyczyć świadczenia usług w zakresie rolnictwa, oświaty, ochrony zdrowia, opieki społecznej.

Podatek VAT płaci się według stawek:

- 23%** – podstawowa stawka podatku od towarów i usług;
- 8%** – stawka obniżona, dotyczy między innymi budownictwa objętego społecznym programem mieszkaniowym, usług związanych z kulturą, sportem, rekreacją;
- 5%** – stawka obniżona, obejmuje między innymi podstawowe produkty żywnościowe (np. pieczywo, nabiał), artykuły dla niemowląt, książki i e-booki;
- 0%** – stawka preferencyjna, stosowana między innymi w wewnątrzwspólnotowej dostawie towarów oraz w eksporcie towarów.

W celu usprawnienia ewidencji obrotów dla potrzeb rozliczenia VAT wprowadzono obowiązek posiadania kas rejestrujących dla sprzedawców. Konsument otrzymuje dokument (paragon) z informacją dotyczącą transakcji. Do zalet takiego systemu należą łatwość kontroli i systematyczne zasilanie budżetu przez cały rok. W Polsce podatek VAT stanowi podstawowe źródło dochodów podatkowych państwa. Na początku 2022 r. w ramach Tarczy Antyinflacyjnej obniżono podatek VAT na niektóre towary.

Podatek akcyzowy (specjalny podatek nakładany na wybrane towary) w Polsce obejmuje między innymi samochody, paliwa, energię elektryczną, alkohol i wyroby tytoniowe. Stawkę akcyzy określa się kwotowo, na przykład w 2023 r. dla benzyny silnikowej wynosiła 1529 złotych za 1000 litrów paliwa. Stawkę procentową stosuje się na przykład w odniesieniu do samochodów osobowych.

Pojazdy z silnikiem powyżej 2000 cm³ są objęte stawką 18,6% podstawy opodatkowania, a pozostałe – stawką 3,1%. Wyroby alkoholowe i tytoniowe obowiązkowo muszą posiadać znak akcyzy.

Podatek od gier dotyczy osób i firm prowadzących działalność związaną z grami losowymi (zakłady wzajemne, gry liczbowe, loterie pieniężne, automaty losowe itp.). Stawki opodatkowania zależą od rodzaju gry i wahają się od 10% dla loterii fantowych do 50% dla gier prowadzonych w kasynach (automaty, gry cylindryczne, gry w karty). Podmioty zobowiązane do płacenia tego podatku rozliczają się za okres miesiąca.

Totalizator Sportowy to właściciel marki LOTTO, jednej z najpopularniejszych gier liczbowych. Należy do najbardziej rozpoznawalnych polskich spółek. Na rynku loterii pieniężnych działa nieprzerwanie od ponad 60 lat. Dzięki Totalizatorowi Sportowemu wielu Polaków może korzystać z obiektów, które powstały z funduszy przekazywanych przez spółkę na rozwój polskiego sportu i kultury.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień rodzaje podatków, których bezpośrednimi płatnikami są gospodarstwa domowe.
2. Sprawdź, czy w twojej gminie istnieje obowiązek opłacania podatku od posiadania psa. Możesz taką informację znaleźć na stronie internetowej twojej gminy.
3. Wskaż rodzaje podatków, które są wliczone w cenę towarów kupowanych przez gospodarstwa domowe.
4. Przedstaw argumenty za stosowaniem podatku dochodowego progresywnego i liniowego oraz przeciw niemu.
5. Wyjaśnij wpływ podatków na funkcjonowanie gospodarstw domowych.
6. Określ, jakie znaczenie mają podatki na funkcjonowanie państwa i przedsiębiorstw.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Podstawowe funkcje podatków to: funkcja fiskalna, funkcja redystrybucyjna oraz funkcja stymulacyjna. ◀ s. 35
- Uwzględniając kryterium przedmiotowe, wyróżnia się: podatki przychodowe, podatki dochodowe, podatki majątkowe oraz podatki od wydatków. ◀ s. 36
- Wyróżnia się podatki bezpośrednie i podatki pośrednie, czyli takie, których skutki można przerzucić na inny podmiot. ◀ s. 36
◀ s. 40
- Ze względu na sposób naliczania podatku dochodowego wyróżnia się: podatki progresywne, podatki liniowe i podatki degresywne. ◀ s. 37

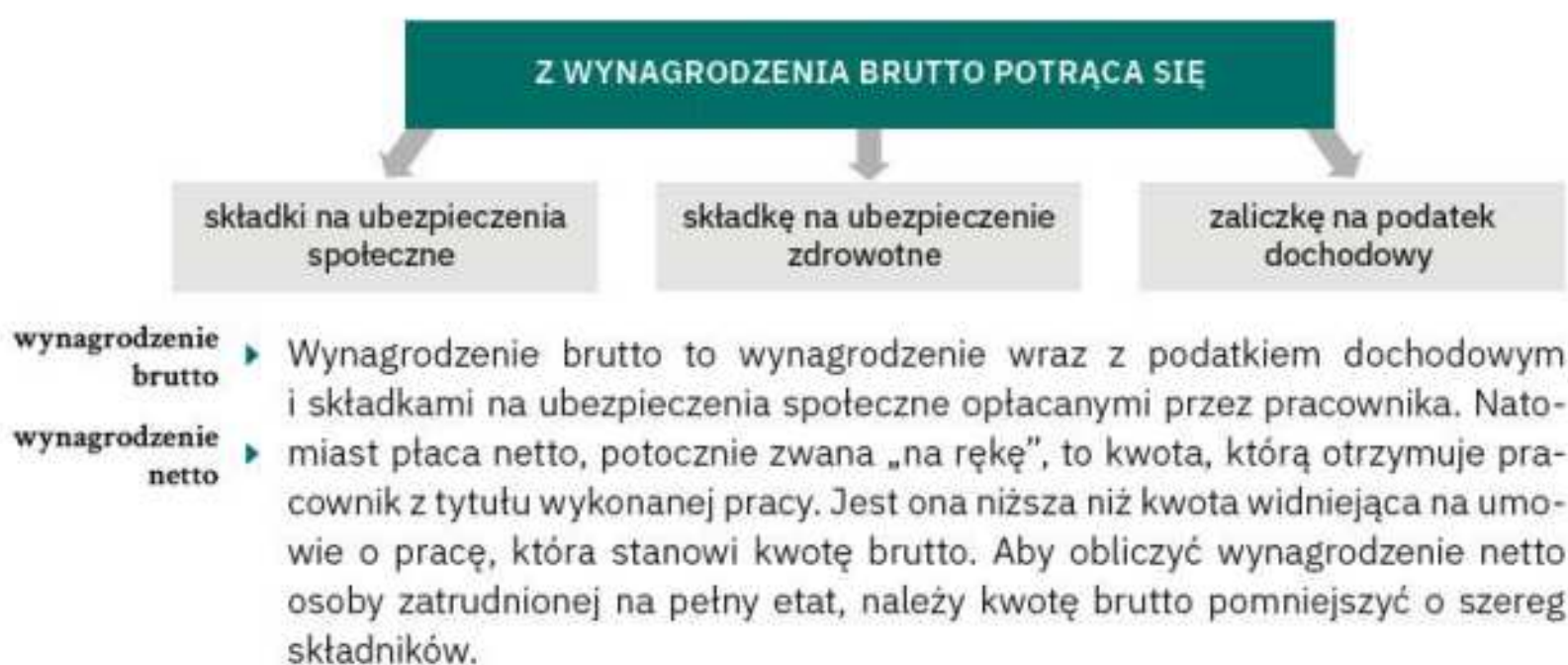
4.5. Wynagrodzenie i deklaracja podatkowa PIT

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz różnicę między wynagrodzeniem netto a brutto;
- dowiesz się, jak wypełnić zeznanie podatkowe;
- przeanalizujesz możliwe ulgi w podatku dochodowym.

W większości krajów na świecie, w tym w Polsce, wynagrodzenie pracownika jest obciążone różnymi podatkami i opłatami, takimi jak: podatek dochodowy, składki na ubezpieczenie zdrowotne, składki na ubezpieczenie społeczne i inne. Te opłaty są pobierane przez pracodawcę i przekazywane do odpowiednich instytucji rządowych.

Wynagrodzenie brutto a netto

Z wynagrodzenia brutto potrąca się:

- składki na ubezpieczenia społeczne, w tym 9,76% na ubezpieczenie emerytalne, 1,5% na ubezpieczenie rentowe, 2,45% na ubezpieczenie chorobowe;
- składkę na ubezpieczenie zdrowotne wpłacaną do Narodowego Funduszu Zdrowia w wysokości 9% od podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie zdrowotne (czyli kwoty wynagrodzenia brutto pomniejszonej o składki na ubezpieczenia społeczne);
- zaliczkę na podatek dochodowy, która jest obliczana od podstawy opodatkowania pomniejszonej o kwotę wolną od podatku, która w 2023 r. wynosiła 30 000 złotych, czyli miesięcznie 2500 złotych, to skutkowało przy stawce podatkowej 12% zmniejszeniem podatku o 300 złotych miesięcznie.

Przykład obliczenia wynagrodzenia netto	
Wynagrodzenie brutto:	5000,00 zł
Kwota zmniejszająca podatek:	300,00 zł
Składka emerytalna (9,76%):	488,00 zł
Składka rentowa (1,50%):	75,00 zł
Składka chorobowa (2,45%):	122,50 zł
Razem składki ZUS:	685,50 zł
Podstawa wymiaru składki zdrowotnej:	4 314,50 zł
Składka na ubezpieczenie zdrowotne (9%):	388,31 zł
Koszty uzyskania przychodu:	250,00 zł
Podstawa obliczania zaliczki:	4065,00 zł
Zaliczka na podatek (12%):	187,80 zł
Zaliczka do urzędu skarbowego:	188,00 zł
Do wypłaty:	3 738,19 zł

Z powyższego przykładu wynika, że osoba, która podpisze umowę o pracę z wynagrodzeniem 5000 złotych brutto, w dniu wypłaty otrzyma 3738 złotych 19 groszy. Natomiast pełny koszt zatrudnienia pracownika jest powiększony o opłacane przez pracodawcę składki na ubezpieczenie społeczne pracownika oraz inne fundusze. W tym przypadku ten koszt wyniesie 6 024 złotych. Oznacza to, że z wydanej przez pracodawcę kwoty pracownik otrzyma kwotę pomniejszoną o składki. Warto o tym fakcie pamiętać, podpisując umowę o pracę.

Studium przypadku

Państwo w ochronie interesów pracowniczych ustala wysokość minimalnego wynagrodzenia za pracę, które na początku 2024 r. wynosiło 4 242 złotych brutto miesięcznie i wynikającą z niego minimalną stawkę godzinową wynoszącą 27,70 złotych brutto za godzinę pracy. Z tego względu pracodawca nie może zapłacić pracownikowi niższego wynagrodzenia niż ustalona przez państwo płaca minimalna.

Polecenia

1. Wyjaśnij, jakie znaczenie dla pracowników, a jakie dla pracodawców ma podnoszenie wysokości płacy minimalnej w Polsce.

- Odszukaj w internecie na stronach rządowych, ile obecnie wynosi płaca minimalna w Polsce.

koszty pracy ▶ **Koszty pracy** to ogół wydatków, które ponosi pracodawca w związku z zatrudnianiem, przekwalifikowaniem i doskonaleniem pracowników. Składają się one z bezpośredniego wynagrodzenia pracownika i kosztów pozapłacowych, do których zalicza się wszystkie składki i wydatki wynikające z zatrudnienia pracowników, jakie ponosi przedsiębiorca.

Polska ze względu na dość niski poziom wynagrodzeń należy do państw o niskich kosztach pracy na tle pozostałych krajów Unii Europejskiej. Przyciąga to inwestorów i sprzyja tworzeniu nowych miejsc pracy.

Deklaracja podatkowa

zeznanie podatkowe PIT ▶ Dochody wszystkich obywateli, również te pochodzące z wykonywanej pracy, są co roku weryfikowane przez organy skarbowe na podstawie zeznania o wysokości osiągniętych dochodów w danym roku podatkowym, popularnie zwanego PIT-em. Rozwój cyfryzacji pozwolił na to, by to organy skarbowe za pomocą systemów informacyjnych Krajowej Administracji Skarbowej (KAS) przygotowywały wypełnione zeznanie na podstawie informacji uzyskanych od praco-

dawców. Takie zeznanie jest udostępniane podatnikowi do wglądu i ewentualnego uzupełnienia. Od 15 lutego do 30 kwietnia podatnik może zapoznać się ze swoim PIT-em za poprzedni rok na Portalu Podatkowym.

Podatnicy mają również prawo do samodzielnego rozliczenia się z osiągniętych dochodów za dany rok. Aby prawidłowo wypełnić zeznanie, pomocne będą poniższe wskazówki.

1. Przed przystąpieniem do sprawdzenia lub wypełnienia zeznania należy zebrać informacje o dochodach wystawiane przez pracodawców. Do końca lutego każdy z nich ma obowiązek przekazania pracownikowi (na odpowiednim druku) informacji o jego dochodach i pobranych zaliczkach na podatek dochodowy.
2. Jeżeli osoba pracowała w kilku zakładach pracy, zebrane deklaracje należy pogrupować według dochodów otrzymywanych z tytułu różnych form zatrudnienia. Wynagrodzenie z tytułu umowy o pracę wpisuje się w innej pozycji niż dochody uzyskane w ramach umowy-zlecenia i umowy o dzieło.
3. Na początku deklaracji należy wybrać sposób opodatkowania – indywidualny, wspólnie z małżonkiem lub przewidziany dla osób samotnie wychowujących dzieci. Wpływa to na wysokość należnego podatku. Wspólne rozliczenie się małżonków jest szczególnie korzystne, gdy jeden z małżonków miał bardzo wysokie dochody, a dochody drugiego mieściły się w pierwszej skali podatkowej (stawka 12%). Powoduje to równomierne opodatkowanie obojga podatników – dzięki czemu żaden z nich nie trafia do wyższego progu skali podatkowej. Wspólne rozliczenie się małżonków jest również korzystne, gdy jedno z nich nie uzyskiwało żadnych dochodów, a dochody drugiego mieściły się jedynie w pierwszym progu skali podatkowej. Dzięki temu korzystniej jest rozliczana kwota wolna od podatku przysługująca każdemu z małżonków oddzielnie. Wspólne rozliczenia z dzieckiem przewidziane jest dla osób samotnie wychowujących potomstwo. Daje to możliwość rozliczenia podatku PIT na preferencyjnych zasadach, co bezpośrednio przyczynia się do obniżenia zobowiązania podatkowego podatnika.
4. Następnie należy sprawdzić lub przenieść informacje z deklaracji uzyskanej od pracodawców na swoje zeznanie podatkowe. Należy pamiętać o wpisaniu we właściwe rubryki kwoty przychodu, kosztów uzyskania przychodów (do wysokości obowiązujących limitów), zaliczek pobranych na podatek dochodowy przez pracodawcę, składek na ubezpieczenie społeczne oraz składek na ubezpieczenie zdrowotne. Szczegółowe informacje o sposobie przenoszenia i wypełniania deklaracji są dostępne każdego roku w urzędach skarbowych w bezpłatnych broszurach informacyjnych.
5. Podatnicy mogą korzystać z różnych odliczeń, które mają wpływ na kwotę należnego podatku. Najpopularniejsze z nich to:

◀ odliczenia mające wpływ na kwotę podatku

- **ulga dla młodych** – przysługuje osobom, które nie ukończyły 26 roku życia i uzyskały przychody; takie osoby w roku podatkowym 2023 były całkowicie zwolnione z podatku dochodowego – maksymalnie do wysokości 85 528 złotych;
- **ulga z tytułu wychowywania dzieci** – przysługuje rodzicom, opiekunom prawnym uzyskującym dochody opodatkowane według skali podatkowej;
- **ulga termomodernizacyjna** – przysługuje właścicielom domów jednorodzinnych, którzy ponieśli wydatki w celu zmniejszenia zapotrzebowania na energię na ogrzewanie i podgrzewanie wody użytkowej w budynku mieszkalnym;
- **ulga na cele rehabilitacyjne** – przysługuje osobom niepełnosprawnym, które poniosły wydatki na cele rehabilitacyjne lub związane z ułatwieniem wykonywania czynności życiowych.

Najpopularniejsze ulgi od podatku od osób fizycznych PIT:

■ dla młodych

■ termomodernizacyjna

■ z tytułu wychowywania dzieci

■ na cele rehabilitacyjne

W deklaracji możemy także wskazać uprawnioną organizację pożytku publicznego, która otrzyma 1,5% naszego podatku dochodowego.

6. Należy zwrócić uwagę, że kwota ulgi na cele rehabilitacyjne jest odliczeniem od dochodu, a ulga z tytułu wychowywania dzieci jest odliczana od podatku.
7. Kolejnym krokiem jest obliczenie należnego podatku według aktualnej skali podatkowej i zapisanie go w deklaracji. Jeżeli po uwzględnieniu odliczeń kwota obliczonego przez nas należnego podatku jest niższa od kwoty

pobranych zaliczek, to urząd w ciągu trzech miesięcy zwróci nam różnicę w gotówce, za pośrednictwem poczty lub przeleje ją na wskazany rachunek bankowy. Jeżeli obliczony podatek jest wyższy od pobranych zaliczek, do 30 kwietnia, czyli do ostatniego dnia składania zeznań podatkowych, musimy wpłacić różnicę do urzędu skarbowego.

8. W wyniku rozliczenia urząd skarbowy może nam zwrócić maksymalnie kwotę pobranych zaliczek, a w przypadku korzystania z ulgi na wychowywanie dzieci – nawet do wysokości opłaconych składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne.
9. Zeznanie składane w formie papierowej należy własnoręcznie podpisać – bez podpisu jest ono nieważne.
10. Zeznanie należy sprawdzić lub złożyć do urzędu skarbowego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania podatnika w dniu 31 grudnia roku, za który jest wypełniane zeznanie. Można je osobiście złożyć w urzędzie skarbowym czy wysłać pocztą – ważne, by dokonać tego przed końcem kwietnia. Jeżeli podatnik tego nie robi, to przygotowane przez organy skarbowe zeznanie podatkowe zostanie uznane za zaakceptowane.

Obecnie istnieje możliwość złożenia zeznania podatkowego drogą internetową za pośrednictwem programu e-deklaracje udostępnionego przez Ministerstwo Finansów. Korzystanie z tej możliwości jest coraz powszechniejsze w naszym społeczeństwie, gdyż skraca czas wypełnienia deklaracji podatkowej i pozwala na uniknięcie błędów, gdyż program uniemożliwia na przykład wpisanie kwot przekraczających wysokość dozwolonych odliczeń. Po uzupełnieniu danych sam oblicza również wysokość należnego podatku i ewentualnych kwot, które zostaną nam zwrócone lub które powinniśmy wpłacić do urzędu skarbowego. Wypełniony PIT możemy natychmiast wysłać drogą elektroniczną – nie musimy go składać osobiście ani wysłać pocztą.

◀ składanie zeznania podatkowego

PYTANIA I POLECENIA

1. Wyjaśnij różnicę między wynagrodzeniem brutto i netto.
2. Określ, co jest potrącanie z wynagrodzenia brutto.
3. Sprawdź, ile obecnie wynosi kwota wolna od podatku.
4. Wyjaśnij, dlaczego droga elektroniczna składania czy sprawdzania zeznań podatkowych jest najkorzystniejsza dla obywatela i organów państwa.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 42 ▶ • Wynagrodzenie brutto to wynagrodzenie wraz z podatkiem dochodowym i składkami na ubezpieczenia społeczne opłacanymi przez pracownika. Z wynagrodzenia brutto potrąca się: składki na ubezpieczenia społeczne, składkę na ubezpieczenie zdrowotne, zaliczkę na podatek dochodowy.
- s. 42 ▶ • Wynagrodzenie netto, potocznie zwane „na rękę”, to kwota, którą otrzymuje pracownik z tytułu wykonanej pracy.
- s. 44 ▶ • Koszty pracy obejmują ogół wydatków, które ponosi pracodawca w związku z zatrudnianiem, przekwalifikowaniem i doskonaleniem pracowników.
- s. 44 ▶ • Roczne zeznanie o wysokości osiągniętych dochodów PIT należy złożyć do właściwego urzędu skarbowego do 30 kwietnia.
- s. 45 ▶ • Podatnicy mogą korzystać z różnych odliczeń, które wpływają na kwotę należnego podatku.
- s. 47 ▶ • Istnieje możliwość składania zeznań podatkowych w formie papierowej (osobiście lub listownie), za pośrednictwem systemu e-deklaracje, a także poprzez sprawdzenie i uzupełnienie zeznania podatkowego przygotowanego przez Krajową Administrację Skarbową.

4.6. Formy oszczędzania i inwestowania

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz formy oszczędzania i inwestowania;
- dowiesz się, jakie czynniki wpływają na ryzyko inwestycji;
- zrozumiesz różnicę między inwestowaniem a hazardem.

Gospodarstwa domowe zazwyczaj nie wydają swoich wszystkich pieniędzy na bieżące wydatki. Część dochodów jest odkładana w formie oszczędności lub inwestycji. Jeżeli planujemy zakup dobra o większej wartości, a jego cena przewyższa obecnie posiadane zasoby finansowe, powinniśmy zgromadzić wystarczającą ilość pieniędzy, czyli je zaoszczędzić lub zainwestować.

Definicja

Oszczędzanie polega na zatrzymaniu części środków pieniężnych pochodzących na przykład z wynagrodzenia czy stypendium w celu ich późniejszego wykorzystania, więc oszczędności to część dochodu pomniejszona o konsumpcję.

Inwestowanie polega na takim zaangażowaniu części posiadanych oszczędności, aby w przyszłości otrzymać ich zwrot wraz z zyskiem rekompensującym podejmowane ryzyko, inflację oraz czas ich zaangażowania.

Oszczędzanie

CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA SKŁONNOŚĆ DO GROMADZENIA OSZCZĘDNOŚCI PRZEZ GOSPODARSTWA DOMOWE

Głównym kryterium wyboru formy oszczędzania powinno być **bezpieczeństwo** naszych pieniędzy. Oznacza ono ochronę naszych oszczędności przed ewentualną utratą. W Polsce Bankowy Fundusz Gwarancyjny zapewnia zwrot w całości depozytów zgromadzonych w bankach i kasach oszczędnościowo-kredytowych w przypadku ich upadłości do wysokości równowartości 100 000 euro w złotych. Dla osób fizycznych limit może być podniesiony do równowartości 200 000 euro, gdy środki finansowe pochodzą ze sprzedaży domu lub mieszkania, nabycia spadku, wypłaty ubezpieczenia czy odprawy emerytalnej.

formy oszczędzania ► **Wśród form oszczędzania wyróżnia się:**

- lokowanie środków pieniężnych w bankach, które gwarantuje ich bezpieczeństwo; jest to jedna z najpopularniejszych form oszczędzania w Polsce; większość lokat umożliwia uzyskanie dodatkowego dochodu w postaci odsetek;
- gromadzenie gotówki w domu; ta forma naraża oszczędności na ewentualną kradzież lub zniszczenie, nie przynosi korzyści w postaci odsetek oraz powoduje utratę wartości oszczędności w wyniku inflacji, jednak część osób mających ograniczone zaufanie do instytucji finansowych preferuje właśnie taką formę;
- gromadzenie oszczędności na kontach emerytalnych; jest dobrowolną formą ubezpieczenia społecznego (patrz rodz. 4.8.).

Inwestowanie

rodzaje inwestycji ► Inwestycje osób prywatnych polegają najpierw na zgromadzeniu oszczędności, a następnie na przeznaczeniu ich na taki cel, który zwiększy ich ilość. Pojedyncze osoby lub gospodarstwa domowe rezygnują z zakupów pewnych dóbr, czyli bieżącej konsumpcji, na rzecz zaangażowania zaoszczędzonych środków finansowych w oczekiwaniu na przyszłe, ale niepewne korzyści. Robią to w celu spożytkowania oczekiwanej większej sumy pieniędzy w terminie późniejszym.

Sposobem powiększania zasobów finansowych są inwestycje w założenie lub rozwój własnej firmy, edukację lub różne instrumenty finansowe oferowane przez banki, akcje spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych, obligacje, dzieła sztuki, nieruchomości czy złoto.

Celem inwestycji jest osiągnięcie dochodu poprzez wzrost wartości kapitału, uzyskanie odsetek lub udziału w zyskach spółki, w której akcje zainwestowaliśmy środki finansowe. Szeroko rozumiane inwestycje można rozpatrywać dwójako – zarówno jako inwestycje, których dokonuje przedsiębiorstwo, jak i inwestycje, których dokonują osoby prywatne chcące powiększyć swój majątek.

Inwestowanie spekulacyjne

Inwestycje są najczęściej długoterminowe i skupiają się na osiągnięciu stabilnego zysku bez konieczności narażania inwestowanego kapitału na zbędne ryzyko. Spekulacja jest czymś odmiennym.

◀ inwestowanie spekulacyjne

Definicja

Inwestowanie spekulacyjne polega na zakupie lub sprzedaży danych aktywów (akcji, walut, złota, kryptowalut, nieruchomości itp.) w nadziei na odsprzedaż lub odkupienie ich na tym samym rynku po wyższej lub niższej cenie w celu osiągnięcia dużego zysku w jak najkrótszym czasie.

Inwestowanie spekulacyjne opiera się prognozach lub zwykłej intuicji, a nie na solidnej wiedzy dotyczącej danego rynku. To powoduje, że główną cechą spekulacji jest duże ryzyko utraty ulokowanych środków lub osiągnięcia dużych zysków, według zasady: im większe ryzyko, tym większe możliwe straty lub zyski. Ryzyko inwestowania polega na błędnym doborze rodzaju inwestycji i nieosiągnięciu tym samym oczekiwanych długookresowych zysków. Podczas spekulowania ryzyko polega na błędnym przewidywaniu ruchów cen i w konsekwencji na utracie zainwestowanych środków, jeżeli cena sprzedaży jest niższa niż cena zakupu.

Pozostałe cechy inwestowania spekulacyjnego:

- krótkoterminowe podejście do inwestycji,
- skupienie się na analizie wykresów cenowych i przyszłych trendów,
- emocjonalne reakcje na zmiany cen na rynku.

Inwestowanie spekulacyjne jest odpowiednie dla osób, które są gotowe na duże ryzyko i rozumieją, że mogą ponieść znaczne straty. Jest to temat kontrowersyjny. Kontrowersje dotyczą wpływu spekulacji na stabilność finansową, równowagę gospodarczą oraz etykę inwestowania. Spekulacje mogą prowadzić do manipulowania rynkiem oraz destabilizacji gospodarki. Jednak w obecnej gospodarce spekulacje są nieodłącznym elementem rynków finansowych i przyczyniają się do zwiększenia płynności na rynku.

Na rynkach finansowych istnieją regulacje prawne dotyczące spekulacji. Regulacje dotyczą między innymi dostępu do danego rynku czy zakazu manipulacji rynkiem. Mają one na celu ochronę inwestorów, zapewnienie uczciwości oraz stabilności rynku finansowego.

Inwestycje alternatywne to różnorodne formy inwestowania, które wykraczają poza tradycyjne instrumenty finansowe, takie jak: akcje, obligacje i nieruchomości. Inwestycje alternatywne mają na celu zróżnicowanie portfela inwestycyjnego. Spekulacyjne inwestowanie w kryptowaluty jest jednym z przykładów inwestycji alternatywnych. Ceny kryptowalut charakteryzują się dużą zmiennością, co przyczynia się do większego ryzyka takich inwestycji.

Różnice między inwestowaniem i hazardem

inwestycja
a hazard

- Hazard to różnego rodzaju gry na pieniądze, których wynik nie zależy od umiejętności czy wiedzy gracza, ale jest najczęściej dziełem przypadku. Natomiast inwestycje powinny opierać się na rzetelnej wiedzy i na analizie rynku, którego dotyczą.

	Inwestowanie	Hazard
Cel	Głównym celem inwestowania jest zwiększenie kapitału lub osiągnięcie konkretnego zysku finansowego.	Głównymi celami są rozrywka i emocje, a nie zysk finansowy.
Ryzyko	Inwestowanie zazwyczaj opiera się na analizie i obranej strategii inwestycyjnej, inwestorzy starają się kontrolować i minimalizować ryzyko.	Hazard wyróżnia się dużym ryzykiem, często opartym na przypadku, a wynik zazwyczaj zależy od czynnika losowego.
Czas	Inwestycje zazwyczaj mają charakter długoterminowy. Inwestorzy często trzymają swoje aktywa przez wiele lat, gdyż oczekują wzrostu wartości lub dochodów w przyszłości.	Hazard ma charakter krótkoterminowy. Gracze oczekują natychmiastowych wyników w postaci wygranej lub przegranej w ciągu jednej rundy lub gry.
Wiedza	Inwestorzy często muszą zdobyć wiedzę dotyczącą danego rynku. Wiedza i badania są kluczowe dla skutecznego inwestowania.	W większości gier hazardowych sukces nie zależy od wiedzy, a od przypadku i szczęścia w grze.
Prawo	Inwestycje podlegają przepisom prawnym. Inwestorzy muszą działać zgodnie z obowiązującymi przepisami i płacić podatki od zysków kapitałowych.	Gry hazardowe są również regulowane przez prawo, ale przepisy dotyczące hazardu różnią się w zależności od kraju. W niektórych miejscach hazard jest legalny, a w innych nie.

Warto pamiętać o ryzyku uzależnienia od hazardu, które może prowadzić do poważnych problemów osobistych i finansowych.

Niekiedy bardzo ryzykowne inwestycje mają znamiona hazardu, kiedy na przykład inwestor giełdowy spekuluje akcjami. Liczy na szybki wzrost lub spadek ich cen, bez zagłębiania się w szczegółową analizę ekonomiczną danej spółki.

Kryteria wyboru rodzaju inwestycji

kryteria wyboru inwestycji

Podstawową różnicą między oszczędzaniem a inwestowaniem jest stopień ryzyka. Inwestowanie jest obarczone znacznie większym ryzykiem niż oszczędzanie. **Bezpieczeństwo** powinno być podstawowym elementem, który należy brać pod uwagę przy wyborze rodzaju inwestycji. Oznacza ono ochronę zainwestowanych pieniędzy przed częściową lub całkowitą ich utratą. Do najbezpieczniejszych rodzajów inwestycji należą obligacje emitowane przez skarbowo państwa. Natomiast w przypadku inwestowania w akcje na giełdzie ponosi się **ryzyko** związane z dużymi wahaniami ich kursów. W inwestycjach obowiązuje zasada: im więcej chcemy zarobić, tym większe ryzyko musimy ponieść, czyli nasze pieniądze lokowane w mniej bezpiecznych inwestycjach mogą przynieść większe zyski lub większe straty. Na przykład: jeżeli pieniądze zostaną zainwestowane w akcje, a ich ceny zaczną spadać, to można stracić znaczną część zainwestowanej kwoty, gdy postanowimy się wycofać z tej inwestycji.

Kolejnym kryterium wyboru inwestycji jest jej **płynność**, czyli możliwość zamiany przedmiotu inwestycji na gotówkę w krótkim czasie i po oczekiwanej cenie. Na przykład inwestycje w nieruchomości lub dzieła sztuki odznaczają się niską płynnością – najczęściej trudno w krótkim czasie znaleźć chętnego na ich kupno za kwotę wyższą od ceny zakupu. Aby cena dzieła sztuki czy nieruchomości wzrosła, należy poczekać najczęściej kilka lub kilkanaście lat. Natomiast inwestycje w złoto odznaczają się większą płynnością, czyli prawie w każdym momencie możemy zamienić je na gotówkę.

Przy wyborze inwestycji należy uwzględnić również przewidywaną **stopę zwrotu**, jaki ona przyniesie, czyli procentową wartość, o jaką zostanie powiększony zainwestowany kapitał po zakończeniu inwestycji. Przy niektórych inwestycjach (np. w akcje, fundusze inwestycyjne czy złoto) nie jesteśmy w stanie dokładnie ocenić przyszłej stopy zwrotu, gdyż ich ceny ulegają ciągłym zmianom, a stopa zwrotu będzie obciążona różnym ryzykiem uzależnionym od wielu czynników.

Czynniki wpływające na ryzyko inwestycji

czynniki wpływające na ryzyko inwestycji

Na wielkość ryzyka inwestycji największy wpływ mają również czynniki niezależne od osoby inwestującej, takie jak:

- koniunktura gospodarcza – przy wzroście gospodarczym większość inwestycji przynosi wyższe stopy zwrotu, a ryzyko utraty kapitału jest niższe;

- stopy procentowe ustalane przez Radę Polityki Pieniężnej – gdy są one często zmieniane, ryzyko inwestycji jest większe;
- inflacja – gdy stopa inflacji rośnie i przewyższa stopę zwrotu z inwestycji, to może się zdarzyć, że mimo nominalnego zysku z inwestycji po jej zakończeniu za nasze pieniądze będziemy mogli kupić mniej dóbr, niż byliśmy w stanie przed zainwestowaniem pieniędzy;
- konflikty polityczne i katastrofy naturalne – najczęściej powodują osłabienie wzrostu gospodarczego i gwałtowne spadki na giełdach papierów wartościowych, a tym samym zagrażają inwestycjom.

sposoby
zminimalizowania
strat przy
inwestycjach

Sposoby minimalizowania ryzyka inwestycji

- ▶ Najskuteczniejszym sposobem zminimalizowania ryzyka jest **dywersyfikacja kapitału**, czyli rozłożenie posiadanych funduszy między wiele różnych rodzajów inwestycji. Pozwala to na uniknięcie strat. W przypadku niepowodzenia jednej inwestycji inna może przynieść zyski i w ten sposób zneutralizować straty tej pierwszej. Dobrym sposobem zmniejszenia ryzyka przy inwestycjach w złoto lub na giełdzie papierów wartościowych jest rozłożenie inwestycji w czasie. Na przykład kupowanie akcji co miesiąc za mniejszą sumę powoduje zmniejszenie ryzyka związanego z częstymi wahaniami ich ceny. Nie istnieje cudowna recepta na zarabianie na inwestycjach giełdowych. Można jednak dobrze się przygotować do zakupu akcji lub obligacji, tak aby zmniejszyć straty spowodowane ryzykownymi decyzjami. Najskuteczniejszym sposobem jest zdobycie rzetelnej wiedzy o tym, jak funkcjonuje rynek kapitałowy i jaka jest obecna sytuacja ekonomiczna w Polsce i na świecie.

Innym rodzajem inwestycji jest inwestycja we własną edukację, zwłaszcza w przypadku osób młodych. Nie da się dokładnie określić stopy zwrotu z takiej inwestycji, ale będzie ona skutkowała ciekawszą pracą i wyższym wynagrodzeniem w przyszłości.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień inwestycje obarczone największym i najmniejszym ryzykiem.
2. Wyjaśnij, dlaczego inwestycje obarczone największym ryzykiem mogą przynieść największe zyski.
3. Określ, na czym polega inwestowanie spekulacyjne.
4. Podaj zagrożenia związane z grami hazardowymi.
5. Na podstawie rzetelnych informacji przeanalizuj, jaki rodzaj inwestycji był najbardziej opłacalny w okresie ostatnich 10 lat, 5 lat oraz ostatniego roku.
6. Jaką formę oszczędzania lub rodzaj inwestycji wybierzesz, aby zgromadzić kapitał na zabezpieczenie przyszłości swoich dzieci? Uzasadnij swój wybór.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Formy oszczędzania to: lokowanie środków pieniężnych w bankach, gromadzenie gotówki w domu, gromadzenie oszczędności na kontach emerytalnych. ◀ s. 50
- Inwestować można w nieruchomości, dzieła sztuki, złoto, akcje, obligacje, własną firmę lub edukację. ◀ s. 50
- Inwestowanie spekulacyjne opiera się na prognozach lub zwykłej intuicji, a nie na solidnej wiedzy dotyczącej danego rynku. ◀ s. 51
- Inwestowanie od hazardu różni się: celem, poziomem ryzyka, czasem trwania, poziomem potrzebnej wiedzy, regulacjami prawnymi. ◀ s. 52
- Kryteria wyboru inwestycji to bezpieczeństwo, płynność i stopa zwrotu. ◀ s. 53
- Na przyszłe zyski z inwestycji wpływają: koniunktura gospodarcza, stopy procentowe, wysokość inflacji, konflikty polityczne i katastrofy naturalne. ◀ s. 53
- Sposobem zminimalizowania strat przy inwestycjach jest dywersyfikacja kapitału, rozłożenie inwestycji w czasie, a także rzetelna wiedza o rynku. ◀ s. 54

4.7. Usługi bankowe

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz rodzaje usług bankowych;
- dowiesz się, z jakich rodzajów kredytów można korzystać;
- zapoznasz się z zasadami bezpiecznego korzystania z bankowości elektronicznej.

SKOK – zadania ▶

Obecnie podstawowym zadaniem banków komercyjnych i spółdzielczych oraz spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych (SKOK) jest szeroko pojęte pośrednictwo finansowe. Polega ono głównie na przyjmowaniu i przechowywaniu lokat, udzielaniu pożyczek i kredytów oraz prowadzeniu rachunków osób fizycznych i osób prawnych.

Usługi bankowe dla ludności

usługi bankowe ▶

Najważniejsze usługi bankowe świadczone ludności to:

- **konta osobiste** – prowadzone najczęściej w formie rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego (tzw. ROR), na który wpływają wszystkie dochody osób i z którego najczęściej są robione bieżące opłaty, na przykład za czynsz, energię elektryczną, telefon i inne; posiadanie konta osobistego pozwala zaoszczędzić czas i zapewnia bezpieczeństwo pieniądza;
- **konta oszczędnościowe** – prowadzone w formie rachunku, na którym są gromadzone oszczędności; można z nich korzystać w dowolnym czasie, jednak za większą liczbę wypłat w ciągu jednego miesiąca bank najczęściej pobiera opłaty; oprocentowanie tych kont jest zazwyczaj niższe od lokat terminowych;
- **kredyty** – na rachunku osobistym (debet), konsumpcyjny, hipoteczny, konsolidacyjny;
- **lokaty terminowe** – umowy z bankiem zawierane na określony czas (miesiąc, rok); w zamian za korzystanie z powierzonych mu pieniędzy bank zobowiązuje się wypłacić kapitał wraz z odsetkami po upływie okresu umowy;
- **lokaty rentierskie** – umowy długoterminowe; bank wypłaca odsetki od wkładu w regularnych odstępach czasu, na przykład co miesiąc lub co kwartał.

dochód z lokaty ▶

O dochodzie z lokaty decyduje jej wielkość, czas, na jaki została założona, oprocentowanie liczone w stosunku rocznym, a także okres kapitalizacji odsetek, czyli czas, po którym odsetki są wypłacane bądź dopisywane do kapitału. Im krótszy okres kapitalizacji, tym wcześniej można o te odsetki powiększyć kapitał, co w przyszłości zwiększy dochód z lokaty.

Definicja

BLIK – polski system płatności mobilnych, umożliwiający dokonywanie płatności, wypłat z bankomatów i przelewów przy użyciu smartfona i bez konieczności używania karty płatniczej.

Dla osoby oszczędzającej ważna jest **stopa zwrotu**, czyli stosunek wysokości dochodu do wysokości zaangażowanego kapitału wyrażony w procentach. Umożliwia to porównanie zyskowności różnych form oszczędzania.

Zasady bezpiecznego korzystania z bankowości elektronicznej

Obecnie korzystanie z usług bankowych odbywa się głównie za pośrednictwem kanałów elektronicznych. Wiąże się to z koniecznością zachowania określonych zasad bezpieczeństwa.

◀ zasady bezpieczeństwa

Zasady bezpieczeństwa korzystania z usług bankowych

1. Nigdy nikomu nie podawaj danych do logowania (login, hasło) do bankowości elektronicznej, zwłaszcza za pośrednictwem e-maila, telefonu czy listu. Są to dane poufne klienta i bank nigdy o takie dane nie prosi.
2. Nie loguj się do swojej bankowości internetowej przez linki wysłane mailem, a wyłącznie przez adres strony WWW podany przez bank. To pozwala ustrzec się przed zalogowaniem się na fałszywej stronie, łudząco podobnej do strony naszego banku, a tym samym przed ujawnieniem poufnych danych.
3. Używaj długich i trudnych do odgadnięcia haseł. Staraj się je zapamiętać i przechowywać w bezpiecznym miejscu – oddzielnie login, a oddzielnie hasło.
4. Unikaj logowania do swojego konta bankowego za pośrednictwem publicznych sieci internetowych dostępnych na dworcach, lotniskach czy w restauracjach.
5. Korzystaj ze sprawdzonego oprogramowania antywirusowego oraz aktualizuj system i przeglądarkę internetową, z której korzystasz.
6. Zawsze stosuj się do procedur własnego banku oraz informacji i ostrzeżeń, które są zamieszczane na jego stronie WWW.

W przypadku korzystania z aplikacji mobilnych należy:

- instalować je jedynie za pośrednictwem oficjalnych stron banku;
- na bieżąco instalować aktualizacje aplikacji;

- niezwłocznie zgłaszać bankowi utratę telefonu komórkowego;
- zachować szczególną dyskrecję w trakcie logowania w miejscach publicznych, które mogą być monitorowane przez kamery, tak aby uniknąć ujawnienia poufnych danych.

Studium przypadku

BLIK z nagrodą Money.pl za Technologię Roku

„Nagrodę w kategorii Technologia Roku otrzymał BLIK – aplikacja, której nie trzeba przedstawiać. O ile rozwija się od lat, to 2022 rok był dla niej przełomowy: BLIK odnotował ponad miliard transakcji, o wartości 169 mld zł. W 2023 r. to właśnie możliwość płacenia BLIK-iem często decyduje o tym, czy klient skorzysta z danego e-sklepu lub e-usługi. Łącznie w 8 lat w BLIK-u dokonano ponad 2,8 mld transakcji.

BLIK w szybkim tempie odmienił polski rynek płatniczy. Stworzony jako wspólna inicjatywa banków, w osiem lat przekonał do siebie niemal 13 mln użytkowników, którzy regularnie korzystają z jego usług. Tylko w czwartym kwartale 2022 r. Polacy wykonali za jego pomocą 371 mln transakcji. To przekłada się na średnio 4 mln operacji dziennie, czyli co sekundę korzystały z niego 32 osoby.”

Źródło: *Technologia Roku. Polski fintech przeskoczył ważny kamień milowy*, Money.pl, serwis internetowy (dostęp: 29.01.2024 r.).

Polecenie

Wyjaśnij, jakie jest znaczenie aplikacji BLIK dla dużych przedsiębiorstw, małych przedsiębiorstw, a jakie dla konsumentów.

Wyplacanie gotówki z bankomatu za pomocą karty to powszechna metoda podejmowania pieniędzy z konta osobistego. Każda karta kredytowa czy płatnicza jest zabezpieczona

na poufny numer PIN (z ang. *Personal Identification Number*), znanym tylko właścicielowi karty. Nie wolno nosić ze sobą zapisanego PIN-u wraz z kartą, gdyż zmniejsza to bezpieczeństwo pieniędzy na koncie w wypadku jej utraty. Niektóre bankomaty w Polsce mają funkcję depozytową. Pozwala ona na wpłacanie gotówki na własne konto za pośrednictwem bankomatu.

Przykłady dochodów z lokat						
Okres kapitalizacji	Lokata w wysokości 1 000 zł na okres 12 miesięcy			Lokata w wysokości 1 000 zł na okres 24 miesięcy		
	Oprocentowanie nominalne 5%		Lokata wraz z odsetkami po opodatkowaniu 19% podatkiem od zysków kapitałowych*	Oprocentowanie nominalne 5%		Lokata wraz z odsetkami po opodatkowaniu 19% podatkiem od zysków kapitałowych*
	Wysokość odsetek	Efektywna stopa procentowa w %		Wysokość odsetek	Efektywna stopa procentowa w %	
roczny	50 zł	5,00%	1 040 zł	102 zł 50 gr	5,00%	1082 zł 50 gr
półroczny	50 zł 63 gr	5,06%	1 040 zł 63 gr	103 zł 81 gr	5,06%	1083 zł 81 gr
kwartalny	50 zł 95 gr	5,09%	1 040 zł 95 gr	104 zł 49 gr	5,09%	1084 zł 49 gr
miesięczny	51 zł 16 gr	5,12%	1 041 zł 16 gr	104 zł 94 gr	5,12%	1084 zł 94 gr

* Uwaga: przy obliczaniu tej kwoty zaokrągla się należy podatek i odsetki dopisywane do kapitału.

Z przykładu wynika, że oprócz wysokości oprocentowania i długości trwania lokaty na stopę zwrotu wpływa również okres kapitalizacji odsetek. Ważne jest, aby przy porównywaniu lokat w różnych bankach nie brać pod uwagę samej wysokości oprocentowania, lecz tak zwaną **efektywną stopę procentową**. Informuje ona o rzeczywistej sumie odsetek uzyskanych w ciągu roku z danej lokaty. Banki mają obowiązek podania takiej informacji w swoich ofertach. Należy również pamiętać, że dochody z inwestycji kapitałowych są opodatkowane, czyli obliczona kwota odsetek będzie pomniejszona o należyty podatek, który w naszym imieniu do urzędu skarbowego odprowadzi bank naliczający odsetki.

Definicja

Realna stopa procentowa – stopa procentowa pomniejszona o stopę inflacji.

O rzeczywistych dochodach z inwestycji decyduje również stopa inflacji, gdyż nawet wysokie oprocentowanie przy wysokiej inflacji może okazać się mało opłacalne. Na przykład: jeżeli stopa inflacji jest wyższa niż efektywna stopa procentowa lokaty bankowej, to po upływie okresu lokaty okaże się, że za otrzymany kapitał wraz z odsetkami możesz kupić mniej niż przed jej założeniem. Oznacza to, że ceny dóbr rosły szybciej niż odsetki w banku.

W 2023 r. podatek od zysków kapitałowych (potocznie nazywany podatkiem Belki od nazwiska byłego prezesa NBP) wynosił 19% od kwoty naliczonych odsetek, czyli od zysku, jaki przyniosła lokata.

Rodzaje kredytów

Swoim klientom banki oferują możliwość zaciągania różnych kredytów. Najpopularniejsze z nich to:

- rodzaje kredytów ▶
- **kredyt na rachunku** osobistym (koncie osobistym) – bank umożliwia wypłatę większej ilości środków, niż wynosi aktualny stan konta, czyli daje możliwość tak zwanego debetu; jego wysokość zależy od wiarygodności klienta, między innymi od jego dochodów, ale oprocentowanie jest z reguły wyższe niż w przypadku innych pożyczek i kredytów;
 - **kredyt konsumpcyjny** – jest udzielany na określone potrzeby, a jego spłata jest indywidualnie ustalana z bankiem; zabezpieczenie kredytu stanowią najczęściej dochody kredytobiorcy lub poręczenia innych osób, a jego wysokość zależy od zdolności kredytowej;
 - **kredyt hipoteczny** – długoterminowy kredyt zaciągany w celu finansowania budownictwa mieszkaniowego lub nabycia domu czy mieszkania; zabezpieczeniem tego kredytu poza dochodami kredytobiorcy staje się najczęściej nieruchomość, na której sfinansowanie został zaciągnięty; oprocentowanie tego typu kredytów jest z reguły znacznie niższe w porównaniu z innymi rodzajami pożyczek i kredytów;
 - **kredyt konsolidacyjny** – pozwala na spłacanie wielu już wcześniej zaciągniętych kredytów i na zamianę ich na jeden; jego zaletą jest zamiana wielu zobowiązań na jedno oraz z reguły dłuższy okres spłaty; zazwyczaj taka zamiana jest opłacalna dla kredytobiorcy, gdy zabezpieczeniem jest jakaś nieruchomość, a wcześniej zaciągnięte kredyty były wysoko oprocentowane.

Przed podjęciem decyzji o zaciągnięciu kredytu należy uwzględnić:

- kwotę kredytu,
- oprocentowanie kredytu w skali roku,
- aktualny kurs waluty, w jakiej będzie zaciągany kredyt,
- okres, na jaki będzie zaciągany kredyt, czyli czas, w ciągu którego należy go spłacić w całości,
- częstotliwość spłat rat – najczęściej są to raty miesięczne,
- rodzaj rat – najczęściej są to raty równe lub malejące.

Wybór rat równych oznacza, że od początku do końca spłaty kredytu kolejne raty mają taką samą wartość. Raty malejące zmniejszają się wraz ze zmniejszaniem się długu pozostałego do spłacenia. W takiej sytuacji największe obciążenie z tytułu obsługi kredytu jest na początku, gdyż od pierwszej raty spłacamy całe odsetki i część kapitału. W miarę zmniejszania się kapitału maleją miesięczne odsetki, stąd kolejne raty są coraz niższe.

RATY MALEJĄCE				
Lp.	Pozostało do spłaty	Wysokość raty	Rata kapitałowa	Odsetki
1.	1 000,00 zł	341,67 zł	333,33 zł	8,33 zł
2.	666,67 zł	338,89 zł	333,33 zł	5,56 zł
3.	333,33 zł	336,11 zł	333,33 zł	2,78 zł
	Razem	1 016,67 zł	1 000,00 zł	16,67 zł

RATY RÓWNE				
Lp.	Pozostało do spłaty	Wysokość raty	Rata kapitałowa	Odsetki
1.	1 000,00 zł	338,90 zł	330,57 zł	8,33 zł
2.	669,43 zł	338,90 zł	333,33 zł	5,58 zł
3.	336,10 zł	338,90 zł	336,10 zł	2,80 zł
	Razem	1 016,71 zł	1 000,00 zł	16,67 zł

Przy krótkim okresie spłaty i niewielkich kwotach wybór rodzaju rat nie ma większego wpływu na wysokość odsetek, jakie należy zapłacić bankowi. Jednak jeżeli zaciąga się kredyt hipoteczny w złotych w wysokości 100 000 złotych na 20 lat, oprocentowany na przykład na 6%, to przy ratach równych łączna wysokość odsetek wyniesie aż 71 943 złotych 45 groszy, a całkowita suma, jaką trzeba będzie oddać bankowi, to razem 171 943 złotych 45 groszy. Natomiast przy ratach malejących łączna wysokość odsetek wyniesie 60 250 złotych, czyli bankowi trzeba będzie zapłacić sumę 160 250 złotych. W takim przypadku spłata kredytu przy ratach malejących pozwoli przez 20 lat zaoszczędzić łącznie 11 693 złotych 45 groszy. Wadą tego rozwiązania jest to, że w początkowym okresie miesięczne raty będą wyższe niż przy ratach równych, czyli miesięczne obciążenie budżetu domowego będzie wtedy większe.

Definicja

Pożyczka – pożyczanie przez osobę fizyczną lub instytucję określonej kwoty pieniędzy do dowolnej dyspozycji pożyczkobiorcy (pożyczkodawca nie może kontrolować sposobu ich wykorzystania).

Definicja

Kredyt – pożyczanie pieniędzy na ściśle określony cel, które muszą zostać zgodnie z tym celem spożytkowane. Jeśli kredytobiorca wykorzystuje kredyt niezgodnie z zadeklarowanym przeznaczeniem, to kredytodawca może zażądać jego natychmiastowego zwrotu.

Różnice między kredytem a pożyczką	
POŻYCZKA	KREDYT
Umowę pożyczki reguluje kodeks cywilny.	Umowę kredytu reguluje prawo bankowe.
Udzielić jej może zarówno osoba fizyczna, jak i prawna.	Udzielającym kredyt może być tylko bank lub SKOK.
Umowa może być zawarta w formie pisemnej lub ustnej (ustnie do określonej kwoty).	Umowa wymaga formy pisemnej.
Przedmiotem pożyczki może być gotówka lub takie rzeczy, które można zważyć, zmierzyć, policzyć.	Przedmiotem umowy mogą być tylko pieniądze.
Pożyczka może być zaciągnięta na dowolny cel.	Cel kredytu jest ściśle określony w umowie.
Umowa pożyczki może być odpłatna lub nieodpłatna.	Umowa kredytowa jest zawsze odpłatna.

Koszty kredytu to nie tylko same naliczone odsetki. Banki często pobierają opłaty za rozpatrywanie wniosków kredytowych oraz prowizję od udzielonego kredytu uzależnioną od jego rodzaju i kwoty, którą chcemy pożyczyć. Wysokość tych opłat oraz oprocentowanie są różne w poszczególnych bankach. Dlatego przed podjęciem decyzji o zaciągnięciu kredytu warto dokładnie zapoznać się z ofertą wielu banków i wybrać tę najbardziej korzystną. Najlepszym narzędziem do dokonania porównania jest rzeczywista roczna stopa oprocentowania (RRSO), ponieważ pozwala ona na obiektywną ocenę całkowitych kosztów kredytu.

Definicja

Rzeczywista roczna stopa oprocentowania (RRSO) – całkowity koszt kredytu ponoszony przez kredytobiorcę wraz z odsetkami, prowizjami, opłatami oraz kosztami obowiązkowego ubezpieczenia kredytu. Sposób jej obliczania określa ustawa o kredycie konsumenckim. Wszystkie podmioty udzielające kredytów i pożyczek są zobowiązane do podawania wartości RRSO w materiałach informacyjnych i reklamowych.

Przyszły kredytobiorca ma prawo do otrzymania projektu umowy od banku. Projekt powinien zawierać wszystkie warunki, na jakich bank udziela kredytu. Należy dokładnie się z nimi zapoznać, a w szczególności zwrócić uwagę na:

- zasady i termin spłaty kredytu;
- sposób zabezpieczenia spłaty kredytu;
- to, czy uruchomienie kredytu zobowiązuje do korzystania z innych produktów bankowych, takich jak konto osobiste czy karta kredytowa, za które bank pobiera dodatkowe opłaty;

- warunki ubezpieczenia kredytu, jeżeli są one obowiązkowe przy danym kredycie;
- opłaty za wcześniejszą spłatę; bank może zawrzeć w umowie informacje o prowizji za spłatę kredytu przed terminem.

Warto również wiedzieć o tym, że kredytobiorca w ciągu 14 dni od podpisania umowy kredytowej ma prawo do odstąpienia od niej bez podawania przyczyny. Wyjątkiem od tej zasady są umowy dotyczące kredytów hipotecznych.

Definicja

Zdolność kredytowa – zdolność kredytobiorcy do spłaty zaciągniętego kredytu wraz z odsetkami w terminach określonych w umowie kredytowej.

Przy ocenie zdolności kredytowej brana jest pod uwagę wysokość dochodów oraz liczba osób pozostających na utrzymaniu kredytobiorcy, a także wiek, stan majątkowy i forma zatrudnienia. Bada się również wcześniej zaciągane kredyty i systematyczność ich spłaty.

Zdolność kredytowa zależy głównie od:

- **wysokości uzyskiwanych dochodów** – im są one wyższe, tym większy kredyt można otrzymać;
- **sposobu uzyskiwania dochodu** – najkorzystniej banki oceniają umowę o pracę na czas nieokreślony; jest ona uważana za najbardziej stabilną dla pracownika, co warunkuje rytmiczną spłatę kredytu;
- **zakładanego okresu spłaty kredytu** – im jest on dłuższy, tym wyższa jest zdolność kredytowa; to oznacza, że na dłuższy okres można pożyczyć więcej pieniędzy; trzeba jednak pamiętać o tym, że suma odsetek, jakie naliczy bank przy takim samym oprocentowaniu, ale dłuższym okresie spłaty, będzie wyższa;
- **waluty, w jakiej jest zaciągany kredyt** – warunki zaciągania kredytów w walutach obcych, na przykład we frankach szwajcarskich, są bardziej restrykcyjne, co oznacza, że przy tych samych dochodach można otrzymać wyższą sumę kredytu w złotych; wynika to z możliwości wahań kursów walut obcych; na przykład wzrost kursu franka szwajcarskiego wobec złotówki będzie powodował zwiększenie raty kredytu zaciągniętego w tej walucie;
- **liczby osób pozostających na utrzymaniu kredytobiorcy** – im jest ona większa, a stałe wydatki na bieżące utrzymanie gospodarstwa domowego są wyższe, tym mniejsza zdolność kredytowa;
- **wysokości oszczędności** – ma to znaczenie zwłaszcza przy zaciąganiu kredytu hipotecznego na zakup mieszkania; bank uwzględnia tak zwany wkład własny, czyli to, jaka część kupowanego mieszkania będzie opłacona z pie-

niędzy kredytobiorcy; im większy jest udział własny, tym wyższa jest zdolność kredytowa.

Sam kredytobiorca powinien również ocenić swoje możliwości spłaty zaciąganego kredytu. Ważna jest stabilność jego przyszłych dochodów oraz wysokość kwot, które ponosi na codzienne wydatki. Zależą one od wielu czynników, takich jak: liczba osób w gospodarstwie domowym, wysokość stałych opłat (czynszu, energii elektrycznej i gazu, paliwa do samochodu itp.), a także od ogólnego standardu życia, jaki prowadzi przyszły kredytobiorca. Warto tak oszacować własną zdolność kredytową, aby wysokość raty kredytu nie obniżała znacząco standardu życia.

Banki i instytucje finansowe na swoich stronach internetowych udostępniają specjalne kalkulatory pomocne w obliczaniu zdolności kredytowej. Ułatwia to klientom dokonanie wstępnej oceny tego, na jaką kwotę kredytu ich stać.

Banki oferują swoim klientom również wiele innych usług. Najpowszechniejszą z nich są **karty płatnicze i kredytowe**, które umożliwiają wpłacanie i wypłacanie gotówki z bankomatu lub płacenie za towary. Polega to na obciążeniu konta bankowego właściciela karty sumą wynikającą z transakcji. Jest to bardzo powszechna i wygodna forma dokonywania zakupów lub pobierania gotówki. Przy wyborze karty warto zwrócić uwagę na opłaty związane z jej posiadaniem oraz na dostępność bankomatów, z których można korzystać bez płacenia prowizji za dokonywane transakcje.

pozabankowe
instytucje
pożyczkowe

► **Pozabankowe instytucje pożyczkowe** to firmy, które udzielają pożyczek osobom fizycznym. Pożyczki te również podlegają ustawie o kredycie konsumentskim, co zobowiązuje te instytucje do informowania klientów o rzeczywistej rocznej stopie procentowej, **która może być nawet kilkanaście razy wyższa niż w tradycyjnym banku**. Wiele firm pożyczkowych, chcących pozyskać jak największą liczbę klientów, może w materiałach reklamowych wprowadzać w błąd swoich przyszłych pożyczkobiorców. Dlatego warto bardzo dokładnie zapoznać się z zapisami umowy pożyczkowej oraz sprawdzić daną firmę na listach ostrzeżeń publikowanych na stronach Komisji Nadzoru Finansowego.

Konkurencja na rynku finansowym wymusza podnoszenie jakości usług oferowanych klientom oraz umożliwianie dostępu do nich za pośrednictwem telefonu lub internetu. Zmniejsza to koszty operacji bankowych. Niektóre banki są wyraźnie nastawione na obsługę klientów indywidualnych, inne preferują średnie i duże przedsiębiorstwa. Taka specjalizacja również sprzyja podnoszeniu jakości usług.

Z pozabankowych instytucji pożyczkowych często korzystają osoby mające problem z uzyskaniem kredytu lub pożyczki w banku, który dokładnie sprawdza zdolność kredytową klienta. Poprzez łatwość zaciągania kolejnej pożyczki na spłatę poprzedniej, bardzo szybko można wpaść w pętlę zadłużenia finansowego kończącą się windykacją komorniczą.

PYTANIA I POLECENIA

1. Oblicz stopę zwrotu z dwuletniej lokaty w wysokości 500 zł przy oprocentowaniu 5% i rocznym okresie kapitalizacji odsetek.
2. Oblicz sumę odsetek, które zostaną naliczone od kredytu zaciągniętego w wysokości 50 000 zł na okres trzech lat, oprocentowanego 10% w skali roku, przy założeniu jego spłaty w ratach równych i malejących. Do obliczeń wykorzystaj dostępne w internecie kalkulatory kredytowe.
3. Oceń, ile czteroosobowa rodzina osiągająca dochody netto w wysokości 6000 zł może przeznaczyć na miesięczną spłatę kredytu hipotecznego. W ocenie uwzględnij przeciętne miesięczne wydatki rodziny na opłaty, żywność itp. Następnie oblicz, na ile lat musiałaby ona zaciągnąć kredyt oprocentowany 4% w skali roku, aby kupić mieszkanie warte 300 000 zł.
4. Z jakich usług bankowych korzysta twoja rodzina?
5. Porównaj ofertę trzech dowolnie wybranych banków. Weź pod uwagę koszty prowadzenia konta osobistego, oprocentowanie lokat i kredytów oraz koszty korzystania z karty płatniczej. Oceń, która z ofert jest najbardziej atrakcyjna. Uzasadnij swoją odpowiedź.
6. Porównaj oferty banków pod względem opłat, jakie ponoszą ich klienci z tytułu korzystania z kart płatniczych i kredytowych.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Podstawowym zadaniem banków komercyjnych i spółdzielczych oraz spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych jest przyjmowanie lokat oraz udzielanie kredytów. ◀ s. 56
- Najważniejsze usługi bankowe dla ludności to: konta osobiste i oszczędnościowe, lokaty i kredyty. ◀ s. 56
- Wysokość dochodu z lokaty bankowej zależy od jej oprocentowania i okresu kapitalizacji odsetek. ◀ s. 56
- Korzystanie z usług bankowych za pośrednictwem kanałów elektronicznych wiąże się z koniecznością zachowania zasad bezpieczeństwa. ◀ s. 57
- Najpopularniejsze kredyty to: kredyt na rachunku (debet), konsumpcyjny, hipoteczny i konsolidacyjny. ◀ s. 60
- Najlepszym narzędziem do porównywania kosztów kredytu jest rzeczywista roczna stopa procentowa. ◀ s. 62
- Pożyczki zaciągane w pozabankowych instytucjach pożyczkowych są znacznie wyżej oprocentowane niż w tradycyjnym banku. ◀ s. 64

4.8. System ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych

NA TEJ LEKCJI:

- zapoznasz się z systemem ubezpieczeń społecznych w Polsce;
- dowiesz się, jakie wyróżnia się filary ubezpieczeń emerytalnych;
- poznasz obowiązkowe ubezpieczenia zdrowotne.

obowiązkowe
ubezpieczenia
społeczne

Do zabezpieczeń społecznych zalicza się ubezpieczenia społeczne (emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe) oraz ubezpieczenia zdrowotne. Ich organizacja stanowi część polityki publicznej państwa, której celem jest rozwiązywanie problemów społecznych, między innymi dotyczących sytuacji emerytów i dostępu obywateli do opieki zdrowotnej.

Ubezpieczenia emerytalne i rentowe

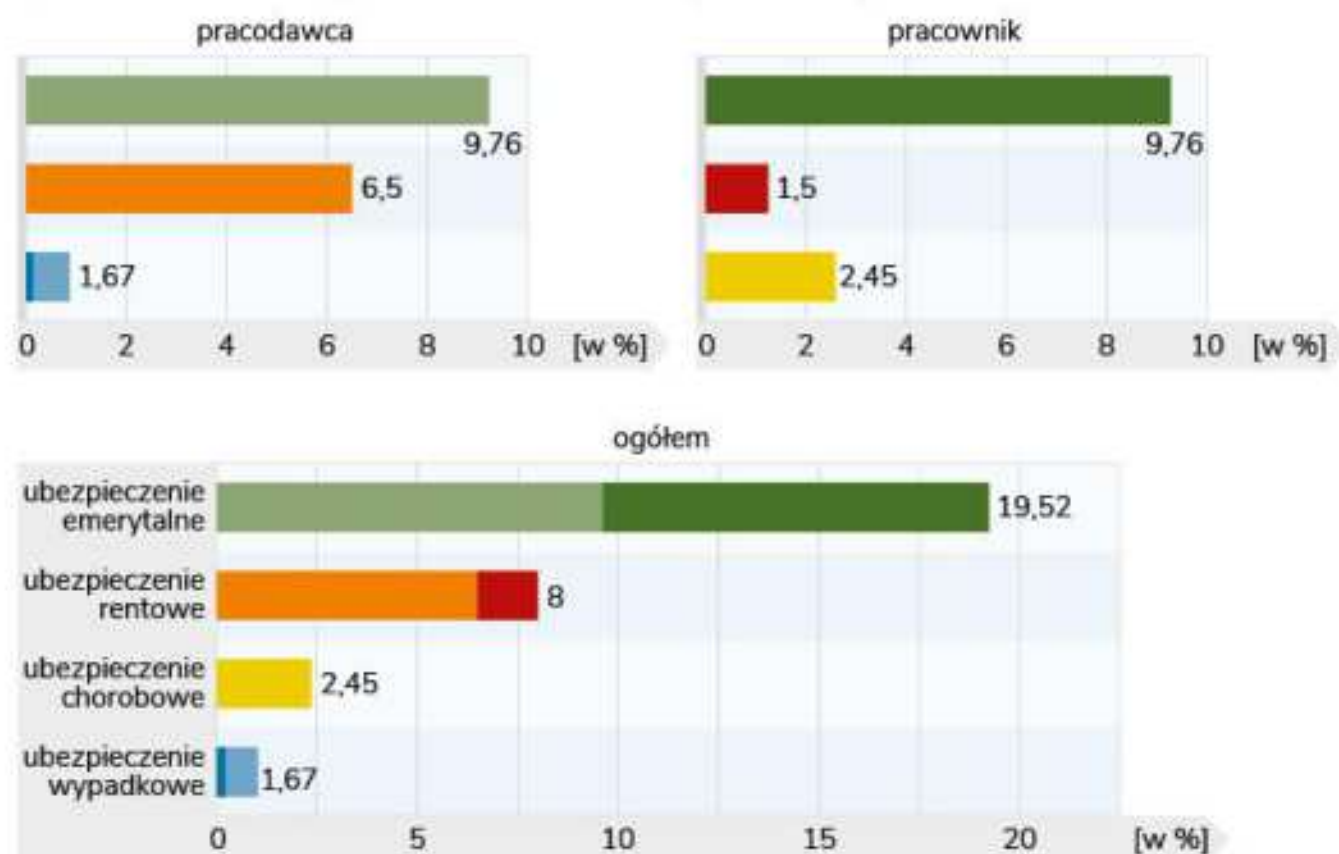
Ubezpieczenia emerytalne to ubezpieczenia na wypadek niezdolności do pracy z powodu podeszłego wieku. Osoby, które opłacają składkę na ubezpieczenie emerytalne, zapewniają sobie w ten sposób stały dochód, gdy przestaną pracować po osiągnięciu wieku emerytalnego.

Obowiązkowi ubezpieczenia emerytalnego w Polsce podlegają między innymi:

- pracownicy (osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę, powołania, wyboru, mianowania lub spółdzielczej umowy o pracę) z wyjątkiem prokuratorów,
- osoby wykonujące pracę nakładczą (chałupnictwo),
- członkowie rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych,
- osoby wykonujące pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia,
- osoby prowadzące pozarolniczą działalność (twórcy, artyści, wykonujący wolne zawody – zawody zaufania publicznego, np. adwokaci, notariusze, lekarze, doradcy finansowi itp.),
- pobierający zasiłek dla bezrobotnych,
- duchowni.

Ryc. IV.4. Procentowy podział składek na ubezpieczenie społeczne

Źródło: dane z 2020 r., Poradnik Przedsiębiorcy, serwis internetowy (dostęp: 31.01.2024 r.).

Obecnie w Polsce funkcjonują dwa systemy emerytalne. Pierwszy dotyczy osób urodzonych przed 1 stycznia 1949 r. Ta grupa ubezpieczonych uzyskała prawa do emerytury po osiągnięciu wieku emerytalnego (kobiety 60 lat, mężczyźni 65 lat) i przepracowaniu (okresy składowe i nieskładowe) co najmniej 20 lat (kobiety) lub 25 lat (mężczyźni).

Drugi system emerytalny, funkcjonujący od 1 stycznia 1999 r., obejmuje osoby urodzone po 31 grudnia 1948 r. Opiera się on na trzech filarach (patrz rozdz. 4.11.):

I filar – obowiązkowe ubezpieczenia emerytalno-rentowe oraz chorobowe i rentowe finansowane ze środków **Funduszu Ubezpieczeń Społecznych** (FUS).

II filar – w ramach reformy systemu emerytalnego w Polsce powołano OFE, czyli Otwarty Fundusz Emerytalny, który był prywatną instytucją, zajmującą się gromadzeniem środków przeznaczonych na wypłatę świadczenia. Po kolejnych zmianach system został ostatecznie zlikwidowany 1 stycznia 2022 r.

III filar – system ten obejmuje wszystkie dobrowolne formy oszczędzania na emeryturę, między innymi:

- **pracownicze programy emerytalne (PPE)** – system zorganizowanego, grupowego, systematycznego gromadzenia środków na okres emerytalny organizowany przez pracodawcę dla swoich pracowników; składka podstawowa w wysokości maksimum 7% wynagrodzenia jest finansowana przez pracodawcę, dobrowolna składka dodatkowa w zadeklarowanej wysokości jest odliczana od wynagrodzenia pracownika (rocznie czteroipółkrotność przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok);

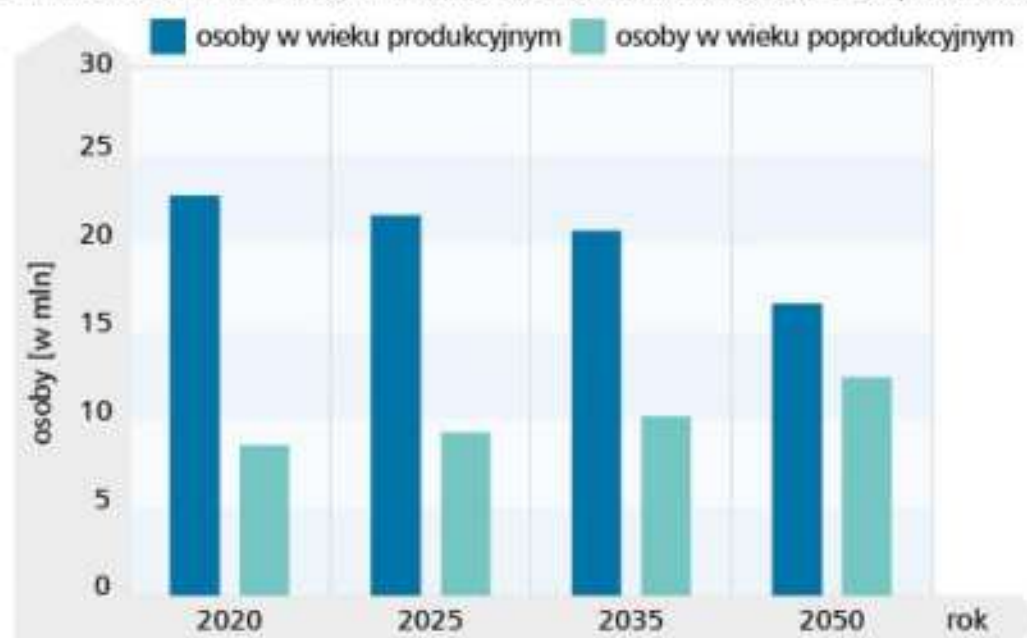
◀ I filar ubezpieczeń społecznych

◀ II filar ubezpieczeń społecznych

◀ III filar ubezpieczeń społecznych

- **pracownicze plany kapitałowe (PPK)** – są podobną formą oszczędzania na emeryturę do PPE; oprócz składek wpłacanych przez pracodawcę i pracownika są zasilane środkami przez Ministerstwo Finansów; system został wprowadzony 1 lipca 2019 r., od 1 kwietnia 2023 r. pracownicy między 18 a 55 rokiem życia, którzy zrezygnowali z dokonywania wpłat, zostali – po tym terminie – automatycznie zapisani przez swojego pracodawcę do PPK; taka procedura będzie powtarzana co 4 lata i za każdym razem pracownik musi podjąć decyzję o rezygnacji lub uczestnictwie w PPK.

Ryc. IV.5. Prognoza zmian liczby ludności według ekonomicznych grup wiekowych

Źródło: GUS 2021 r.

Na odrębnych zasadach funkcjonują systemy emerytalne obejmujące służby mundurowe, górników, kolejarzy, prokuratorów i sędziów oraz rolników indywidualnych. Wiąże się to głównie z niższym wiekiem przechodzenia na emeryturę oraz korzystniejszym przelicznikiem lat pracy.

Ubezpieczenia społeczne rolników zostały uregulowane odrębną ustawą. Realizację wynikających z niej zadań (ubezpieczenia rentowo-emerytalne, ubezpieczenia wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie) powierzono **Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS)**.

Emerytury pomostowe przysługują pracownikom urodzonym po 31 grudnia 1948 r., pracującym w szczególnych warunkach, czyli zagrażających zdrowiu lub życiu (piloci, maszyniści, kontrolerzy lotów, nawigatorzy, ratownicy, strażacy i inni), przez co najmniej 15 lat, którzy osiągnęli wiek 55 lat (kobiety) lub 60 lat (mężczyźni) oraz mają udokumentowane okresy składowe i nieskładowe przez co najmniej 20 lat (kobiety) lub 25 lat (mężczyźni).

Ubezpieczenia rentowe zapewniają świadczenia pieniężne w przypadku niezdolności do pracy (niepełnosprawność) lub śmierci ubezpieczonego żywiciela – w tym przypadku wypłacane są renty rodzinne. Świadczenia z ubezpieczenia rentowego obejmują również zasiłki pogrzebowe, dodatek pielęgnacyjny (dotyczy osób nie tylko niezdolnych do wykonywania pracy, lecz także do samodzielnego życia). Podobnie jak ubezpieczenia emerytalne są one obowiązkowe

dla większości osób wykonujących pracę. Wysokość składki wynosi 8% podstawy wymiaru, z czego 6,5% wpłaca pracodawca, a 1,5% pracownik.

Ubezpieczenia chorobowe i wypadkowe

Ubezpieczenia chorobowe zapewniają uzupełnienie utraconych dochodów z powodu czasowej niezdolności do pracy. W przypadku niezdolności do pracy trwającej do 35 dni obowiązek wypłaty wynagrodzenia spoczywa na pracodawcy. Po tym okresie ZUS wypłaca zasiłek w ramach ubezpieczenia. Zasiłek przysługuje ubezpieczonemu, który wskutek choroby jest niezdolny do pracy nieprzerwanie przez co najmniej 30 dni, ale nie dłużej niż przez 180 dni. W niektórych przypadkach okres ten może być przedłużony o kolejne 360 dni. Wysokość zasiłku wynosi 80% podstawy jego wymiaru. Ubezpieczony może utracić prawo do zasiłku, jeżeli w okresie zwolnienia podejmie pracę zarobkową lub będzie wykorzystywał ten czas niezgodnie z celem tego zwolnienia (np. mimo zaleceń lekarza, aby nie opuszczał domu, wyjedzie na wycieczkę). Świadczenie obejmuje również zasiłek macierzyński, opiekuńczy, wyrównawczy (wyrównanie wynagrodzenia obniżonego np. potrzebą poddania się rehabilitacji) oraz świadczenia rehabilitacyjne. Wysokość składki wynosi 2,45% podstawy wymiaru.

Ubezpieczenia wypadkowe są obowiązkowe dla osób objętych obowiązkowymi ubezpieczeniami emerytalnymi, rentowymi i chorobowymi. Chronią one pracujących od skutków nieszczęśliwych wypadków, czyli nagłych zdarzeń, które miały miejsce bez woli człowieka, a powodują uszczerbek na zdrowiu lub śmierć. Świadczenia z ubezpieczenia wypadkowego obejmują również przypadki choroby zawodowej. Świadczenia są wypłacane w formie zasiłku chorobowego lub rehabilitacyjnego. Wysokość składki wynosi 1,67%.

Obowiązkowe ubezpieczenia zdrowotne

Zgodnie z Konstytucją RP każdy ma prawo do ochrony zdrowia, niezależnie od swojej sytuacji materialnej. Jednak wysokie koszty usług medycznych wymagają funkcjonowania systemu obowiązkowego ubezpieczenia zdrowotnego. Za politykę związaną z opieką zdrowotną odpowiadają w Polsce Ministerstwo Zdrowia (MZ) oraz Narodowy Fundusz Zdrowia (NFZ) – instytucja, która finansuje świadczenia zdrowotne i refunduje leki, dysponując środkami z obowiązkowych składek na ubezpieczenia zdrowotne.

obowiązkowe
ubezpieczenia
zdrowotne

NFZ

Bezpłatne świadczenia w ramach ochrony zdrowia przysługują osobom objętym powszechnym i obowiązkowym ubezpieczeniem zdrowotnym, płacącym miesięczne składki oraz ich rodzinom. Ubezpieczeni są więc na przykład pracownicy, osoby prowadzące działalność gospodarczą, emeryci, renciści, bezrobotni. Obowiązek zgłoszenia osoby do ubezpieczenia zdrowotnego ma płatnik składki, którym może być pracodawca, szkoła (w przypadku ucznia), urząd pracy (w przypadku bezrobotnego). Natomiast osoby prowadzące działalność gospodarczą muszą zgłosić się do ubezpieczenia zdrowotnego samodzielnie.

Obeenie funkcjonuje Elektroniczna Weryfikacja Uprawnień Świadczeniobiorców – **eWUŚ**. Ten elektroniczny system umożliwia potwierdzenie aktualnego prawa pacjenta do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (na podstawie numeru PESEL i dokumentu tożsamości).

Wszyscy, którzy znajdują się w systemie eWUŚ, mogą korzystać z:

- porad lekarskich (również w domu, jeśli uzasadnia to stan zdrowia),
- badań diagnostycznych,
- leczenia ambulatoryjnego lub szpitalnego,
- zabiegów rehabilitacyjnych,
- programów profilaktycznych.

Korzystanie z publicznej opieki medycznej

Świadczeń udzielają placówki publiczne i niepubliczne oraz inne podmioty, jeśli zawarły umowę z NFZ. Struktura systemu jest hierarchiczna. Pacjent ma prawo wyboru lekarza podstawowej opieki zdrowotnej (tzw. lekarza rodzinnego).

Jednak gdy występuje bezpośrednie zagrożenie życia, trzeba skorzystać z usług **Państwowego Ratownictwa Medycznego** (PRM). Jest to system działający całą dobę. Tworzą go szpitalne oddziały ratunkowe oraz zespoły ratownictwa medycznego, również lotnicze. Zespoły wzywa się, dzwoniąc na numer alarmowy 112 lub 999.

Ważnym ogniwem systemu ubezpieczeń zdrowotnych jest dostęp do lekarstw i wyrobów medycznych (np. kołnierze ortopedyczne, kule, wózki inwalidzkie) całkowicie lub częściowo refundowanych. Listę leków refundowanych ustala Ministerstwo Zdrowia, dzięki czemu zapewnia pacjentom obniżenie kosztów leczenia przy zachowaniu dostępu do skutecznych i bezpiecznych produktów. Lekarstwa refundowane można kupić w aptekach, które mają podpisaną umowę z NFZ.

Europejski numer alarmowy

Europejski numer alarmowy został wprowadzony w 1991 r. i uregulowany prawnie przez Parlament Europejski i Radę Unii Europejskiej w 2002 r. Wybranie numeru 112 nie wymaga odblokowania klawiatury telefonu komórkowego.

Osoby objęte ubezpieczeniem zdrowotnym mają dostęp do świadczeń medycznych także na terenie UE dzięki **Europejskiej Karcie Ubezpieczenia Zdrowotnego (EKUZ)**. Karta ułatwia korzystanie z pomocy medycznej, na przykład podczas zagranicznych wakacji.

Obok obowiązkowych ubezpieczeń emerytalnych, rentowych, chorobowych i wypadkowych oraz ubezpieczeń zdrowotnych są dostępne na rynku ubezpieczenia dobrowolne (majątkowe i osobowe). Oferują je liczne komercyjne firmy ubezpieczeniowe. Rynek ubezpieczeń zostanie omówiony w kolejnym rozdziale.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień wady i zalety polskiego systemu emerytalnego.
2. Na podstawie zamieszczonego poniżej tekstu i własnej wiedzy uzasadnij konieczność wczesnego rozpoczęcia systematycznego oszczędzania i inwestowania środków finansowych na emeryturę.

Nie jest tajemnicą, że Polacy zaliczają się do tzw. grupy społeczeństw starzejących się. Coraz niższa dzietność, wydłużająca się oczekiwana długość życia oraz coraz bezpieczniejsze warunki pracy sprawiają, że krajowa piramida demograficzna „staje na głowie”. Rośnie i wciąż będzie rosła liczba osób w wieku poprodukcyjnym, podczas gdy liczba osób pracujących i odprowadzających składki na utrzymanie rosnącej populacji emerytów będzie się obniżać. Im krócej pracujemy, wpłacamy do systemu mniej składek, a zarazem im dłużej będziemy otrzymywali emeryturę, tym świadczenie to będzie niższe.

Będąc ubezpieczonym w ZUS, odprowadzamy składki na ubezpieczenie emerytalne w wysokości 19,52 proc. (niemal jedną piątą naszej pensji). Warto zaznaczyć, że wszystkie nasze składki, które trafiają do ZUS, figurują na naszym koncie oraz subkoncie jedynie w formie zapisu księgowego. Mimo że realnie te pieniądze są na bieżąco wydawane na pokrycie wydatków na obecne emerytury, to nasze składki i tak nie wystarczają na wypłaty świadczeń. Co roku Fundusz Ubezpieczeń Społecznych dotowany jest z budżetu państwa. Tak więc zapis w ZUS jest wyłącznie obietnicą, że kiedyś w przyszłości społeczeństwo wypłaci obecnie pracującym emerytury w zadeklarowanej wysokości.

Źródło: *Warto wcześniej pomyśleć o emeryturze*, „Rzeczpospolita”, serwis internetowy (dostęp: 29.01.2024 r.).

3. Wyjaśnij, dlaczego w krajach mających sprawnie działającą gospodarkę rynkową istnieje dobrze rozwinięty system ubezpieczeń społecznych.
4. Scharakteryzuj funkcjonowanie polskiego systemu obowiązkowych ubezpieczeń zdrowotnych.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 66 ▶ • Do systemu obowiązkowych ubezpieczeń społecznych w Polsce zalicza się ubezpieczenia emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe.
- s. 66 ▶ • W skład systemu ubezpieczeń emerytalnych wchodzi:
- s. 67 ▶ • I filar – ubezpieczenia obowiązkowe – jest finansowany przez FUS i obsługiwany przez ZUS.
- s. 67 ▶ • II filar – ubezpieczenia kapitałowe – zlikwidowany ostatecznie w 2022 r.
- s. 67 ▶ • III filar – dobrowolne ubezpieczenia obsługiwane m.in. przez pracownicze programy emerytalne i pracownicze plany kapitałowe.
- s. 69 ▶ • System obowiązkowych ubezpieczeń zdrowotnych obejmuje pracowników, osoby prowadzące działalność gospodarczą, emerytów, rencistów, bezrobotnych. System ubezpieczeń zdrowotnych umożliwia korzystanie z różnych form opieki medycznej (m.in. porady lekarza podstawowej opieki medycznej, wizyty u lekarza specjalisty, badania diagnostyczne, pobyty w szpitalu, leczenie sanatoryjne, leczenie rehabilitacyjne, pomoc PRM), a także ze świadczeń medycznych na terenie UE.

4.9. Rynek ubezpieczeń

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz ubezpieczenia osobowe i majątkowe;
- dowiesz się, czym jest zakres ochrony oraz jakie znaczenie mają ogólne warunki ubezpieczenia;
- zrozumiesz, jak analizować zapisy ogólnych warunków ubezpieczenia.

Do najważniejszych funkcji ubezpieczeń należą wypłacenie odszkodowań za straty powstałe w wyniku nieszczęśliwych zdarzeń losowych, zapewnienie środków na pokrycie kosztów leczenia oraz gromadzenie funduszy na starość, gdy zakończy się aktywność zawodowa ubezpieczonego. Realizacja ubezpieczenia następuje przez wypłatę odszkodowań i świadczeń z funduszu tworzonego ze składek osób ubezpieczonych. W ten sposób ubezpieczenie pozwala na pokrycie kosztów leczenia, emerytury, renty czy naprawienia szkód spowodowanych zdarzeniami losowymi, których nie bylibyśmy w stanie sfinansować z własnych środków.

funkcje ubezpieczeń

Definicja

Ubezpieczenie – umowne zobowiązanie towarzystwa ubezpieczeniowego do wypłaty odszkodowania lub świadczenia określonej usługi na wypadek powstania określonych zdarzeń w życiu, zdrowiu lub mieniu ubezpieczonego.

Podział ubezpieczeń

Ubezpieczenia ze względu na konieczność ich zawierania można podzielić na:

- **obowiązkowe**, z których trzeba korzystać z mocy prawa, na przykład ubezpieczenia obowiązkowe środków transportu lub zdrowotne osób pracujących;
- **dobrowolne**, czyli te, z których można korzystać, na przykład ubezpieczenia majątkowe lub ubezpieczenia osób na życie; decyzję o przystąpieniu do nich podejmuje sam ubezpieczający się.

ubezpieczenia ze względu na konieczność ich zawierania

Towarzystwo ubezpieczeniowe nie może odmówić osobie fizycznej czy przedsiębiorstwu zawarcia umowy ubezpieczenia obowiązkowego, jeżeli w zakresie jego działalności ubezpieczeniowej istnieją takie ubezpieczenia.

Rodzaje ubezpieczeń ze względu na przedmiot ubezpieczenia:

ubezpieczenia
majątkowe

■ **majątkowe** – zapewniają uzyskanie odszkodowania w wypadku strat majątkowych wynikających ze zdarzeń losowych takich jak pożar, powódź czy kradzież; wielkość składki takiego ubezpieczenia zależy od prawdopodobieństwa zajścia danego zdarzenia i od wartości dobra (domu czy samochodu), które chcemy ubezpieczyć;

ubezpieczenia
osobowe

■ **osobowe** – zapewniają pokrycie finansowych potrzeb powstałych w wyniku pewnych zdarzeń losowych w życiu człowieka, takich jak: kalectwo, choroba czy śmierć.

Podział ubezpieczeń

polisa
ubezpieczeniowa

Definicja

Umowa ubezpieczenia – umowa zawierana między ubezpieczycielem a ubezpieczającym się. Ubezpieczyciel, czyli towarzystwo ubezpieczeniowe, zobowiązuje się wypłacić określone świadczenie w przypadku zajścia zdarzeń przewidzianych w umowie. Ubezpieczający się jest natomiast zobowiązany zapłacić ubezpieczycielowi składkę. Umowa, zwana potocznie **polisą ubezpieczeniową**, określa między innymi: przedmiot ubezpieczenia, wysokość składki, okres, na jaki ubezpieczenie zostało zawarte, oraz wysokość sumy ubezpieczenia. Do umowy zawsze są dołączane ogólne warunki ubezpieczenia (OWU) będące uzupełnieniem treści zawartych w umowie.

Definicja

Suma ubezpieczenia – wyrażona w pieniądzu górna granica, do jakiej odpowiada towarzystwo ubezpieczeniowe w przypadku zaistnienia szkody określonej w umowie.

Ubezpieczenia majątkowe dzieli się na **ubezpieczenia mienia** i **ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej**.

Przykładem **ubezpieczenia mienia** może być popularne ubezpieczenie mieszkania, domu, pojazdu (autocasco – AC) czy obowiązkowe ubezpieczenie budynków gospodarstwa rolnego. Ubezpieczenia mienia mogą dotyczyć również magazynów, hal produkcyjnych oraz ich wyposażenia, maszyn i surowców. Gospodarstwa domowe ubezpieczają również ruchomości domowe (takie jak sprzęt RTV, obrazy, kosztowności), a nawet zwierzęta domowe.

Ubezpieczenia nieruchomości różnią się szczegółami umowy, jednak pewne elementy są zazwyczaj stałe. Zakres polis dla domu lub mieszkania obejmuje najczęściej następujące zdarzenia:

- pożar,
- ulewny deszcz,
- huragan,
- uderzenie pioruna,
- lawina,
- osunięcie ziemi,
- zalanie,
- wybuch,
- zaleganie śniegu,
- upadek drzew i masztów,
- upadek statku powietrznego,
- włamanie z kradzieżą lub rabunek,
- przepięcia elektryczne.

Jeżeli dojdzie do uszkodzenia nieruchomości w wyniku wystąpienia któregoś ze zdarzeń wymienionych w polisie, ubezpieczyciel wypłaci odszkodowanie. Czasem dana nieruchomość, aby mogła zostać ubezpieczona, musi spełniać określone wymagania, takie jak posiadanie dwóch zamków czy usytuowanie domu poza terenami zalewowymi.

Definicja

Przedmiot i zakres ubezpieczenia – mienie stanowiące własność lub będące w użytkowaniu osoby ubezpieczającej oraz opis sytuacji, w jakich jest ona objęta ochroną ubezpieczeniową. Składniki mienia podlegające ubezpieczeniu są precyzyjnie wymienione w treści ogólnych warunków ubezpieczenia.

Wysokość składki ustala się w zależności od zakresu ubezpieczenia i od ryzyka (prawdopodobieństwa) wystąpienia danego zdarzenia. Zasada jest taka, że im większy zakres ubezpieczenia i im większe ryzyko, tym wyższa jest składka. Ubezpieczenie domu położonego na obszarze zalewowym będzie obłożone bardzo wysoką składką i znacznymi ograniczeniami dotyczącymi limitu wysokości odszkodowania.

ogólne warunki
ubezpieczenia ▶

Definicja

Ogólne warunki ubezpieczenia (OWU) – zbiór przepisów określających szczegóły umowy, które mają zastosowanie do danego rodzaju ubezpieczenia zawieranego przez towarzystwo ubezpieczeniowe. Zawierają informacje dotyczące definicji pojęć zapisanych w umowie, wysokości i zasad wypłacania świadczeń oraz opis sytuacji, w których takie świadczenia nie zostaną wypłacone, czyli zdarzenia wyłączone z odpowiedzialności ubezpieczyciela.

W ubezpieczeniach mienia można wyróżnić ubezpieczenie **oparte na ryzykach nazwanych**. W polisie są wymienione konkretne zdarzenia, na przykład: pożar, grad, trzęsienie ziemi, huragan, a towarzystwo ubezpieczeniowe pokrywa straty wynikające z ich wystąpienia. Istnieją też inne warianty tego ubezpieczenia, w których to każdy sam wybiera, od jakich zdarzeń chce się ubezpieczyć.

Innym rodzajem ubezpieczenia i zakresu odpowiedzialności jest ubezpieczenie **oparte na wszystkich ryzykach, które nie są wymienione w OWU jako wyłączone z odpowiedzialności**. Na przykład częstym wyłączeniem z odpowiedzialności są zdarzenia zaistniałe wskutek wojny czy promieniowania jądrowego. Ubezpieczenia oparte na wszystkich ryzykach są ubezpieczeniami o najszerszym zakresie. Jednak zawsze należy sprawdzić w ogólnych warunkach umowy, jakie zdarzenia wyłączone z odpowiedzialności, i wybrać taką polisę, w której jest ich najmniej – wtedy ubezpieczenie ma najszerszy zakres.

Studium przypadku

Przykładowe zapisy OWU

§ WYŁĄCZENIA ODPOWIEDZIALNOŚCI

1. Towarzystwo ubezpieczeniowe nie ponosi odpowiedzialności za szkody:

- powstałe wskutek kradzieży mienia; wyłączenie to nie obejmuje szkód powstałych w wyniku kradzieży z włamaniem i rabunku, które pozostają objęte ochroną ubezpieczeniową,

Definicje

- **kradzież** – zabór cudzego mienia w celu przywłaszczenia;
- **kradzież z włamaniem** – dokonanie zaboru cudzego mienia w celu przywłaszczenia z budynku, lokalu, środka transportu, zabezpieczonych zgodnie z wymogami w zakresie zabezpieczeń przeciwkradzieżowych;
- **rabunek** – dokonanie albo usiłowanie zaboru mienia w celu przywłaszczenia z zastosowaniem przemocy fizycznej wobec ubezpieczonego lub groźby natychmiastowego użycia przemocy fizycznej.

Polecenia

1. Wyjaśnij różnicę między kradzieżą a rabunkiem.
2. Na podstawie zapisów przykładowych OWU opisz dwie sytuacje utraty mienia, w których towarzystwo ubezpieczeniowe:
 - a) ponosi odpowiedzialność za takie zdarzenie;
 - b) nie ponosi odpowiedzialności za to zdarzenie.

Przed wyborem ubezpieczenia, na przykład mieszkania czy domu, należy zapoznać się z zakresem ochrony, jaką oferuje dane towarzystwo ubezpieczeniowe, oraz z wysokością składki, którą jesteśmy zobowiązani zapłacić. Obowiązuje zasada, że im szerszy jest zakres ochrony, to znaczy za więcej rodzajów szkód odpowiada ubezpieczyciel, tym wyższa jest składka. Warto więc wybrać takie towarzystwo ubezpieczeniowe, które oferuje podobny zakres ubezpieczenia za jak najniższą składkę.

Ponadto dobrze jest porównać sumę ubezpieczenia wskazaną w polisie. Również tutaj warto wybierać ubezpieczenia, które oferują jak najwyższą sumę ubezpieczenia za możliwie najniższą składkę.

W ogólnych warunkach ubezpieczenia należy zwrócić uwagę na definicje pewnych zdarzeń. Na przykład niektóre towarzystwa mogą definiować huragan jako wiatr o prędkości nie mniejszej niż 13 m/s, a inne jako wiatr o prędkości powyżej 21 m/s, czyli prawie dwa razy silniejszy. Korzystniejszą zatem ofertą dla ubezpieczającego jest ta pierwsza. Ważne jest też rozróżnienie zwykłej kradzieży i kradzieży z włamaniem. Jeśli zostawimy otwarty dom i podczas naszej

nieobecności zostanie on okradziony, a mieliśmy jedynie ubezpieczenie od kradzieży z włamaniem, towarzystwo odmówi wypłaty odszkodowania, gdyż nie doszło do włamania.

Ubezpieczyciel ustala również limity odpowiedzialności. Na przykład firmy ubezpieczające mienie znajdujące się w domu od kradzieży z włamaniem wprowadzają ograniczenia wysokości wypłat dotyczące poszczególnych przedmiotów ubezpieczenia, jak biżuteria czy gotówka. Warto więc pamiętać, aby kosztowności o dużej wartości i większe sumy gotówki przechowywać w banku, a nie w domu. Dzięki temu można zapłacić niższe składki i zapewnić większe bezpieczeństwo swojego majątku.

Ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej chroni nas przed kosztami, jakie musielibyśmy ponieść, by naprawić szkody wyrządzone innej osobie lub jej mieniu. W sprawach dotyczących służby zdrowia ubezpieczenie obejmuje wypłacenie odszkodowań osobom, które zostały poszkodowane w trakcie leczenia lub wykonywania usług medycznych.

W przypadku posiadaczy pojazdów ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej (OC) jest obowiązkowe. To z niego są pokrywane na przykład koszty naprawy innego pojazdu, który został uszkodzony przez pojazd ubezpieczony. Jeżeli ktoś nie miałby takiego ubezpieczenia, a spowodowałby wypadek drogowy, to musiałby pokryć wszystkie koszty naprawy, leczenia i zadośćuczynienia poszkodowanemu z własnych środków finansowych. To mogłoby utrudnić poszkodowanemu uzyskanie odszkodowania, a także doprowadzić do niewypłacalności sprawcy wypadku i jego bankructwa. Dlatego wprowadzono obowiązek ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej dla posiadaczy pojazdów mechanicznych. Utworzono również Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny, dzięki któremu odszkodowanie mogą dostać osoby poszkodowane przez nieubezpieczonych lub nieznaną sprawców. Dzięki temu poszkodowani mają gwarancję otrzymania odszkodowania ze środków towarzystw ubezpieczeniowych. Przy wyborze ubezpieczenia warto skorzystać z wielu dostępnych w internecie portali służących porównaniu ofert. Umożliwia to wybór najkorzystniejszej dla nas opcji.

Ubezpieczenia osobowe dzieli się na **ubezpieczenia na życie** i **ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków**.

Ubezpieczenia na życie to najpopularniejsza forma ochrony nie tylko właściciela polisy, lecz także jego rodziny. Przedmiotem ubezpieczenia są zdrowie i życie klienta, a dotyczy ono wypłaty określonego świadczenia w przypadku

śmierci osoby ubezpieczonej lub dożycia przez nią określonego wieku. Zazwyczaj towarzystwa wypłacają też odszkodowania w wypadku inwalidztwa ubezpieczonego czy trwałej niezdolności do pracy. Istnieją polisy zapewniające świadczenia w przypadku wystąpienia ciężkiej choroby, takiej jak zawał serca, nowotwór złośliwy czy udar. Ubezpieczony może otrzymać również świadczenia z tytułu leczenia w szpitalu, okresu rekonwalescencji czy operacji.

Zakres tych ubezpieczeń zawiera wiele wyłączeń odpowiedzialności ubezpieczyciela. Na przykład: aby otrzymać świadczenie z tytułu pobytu w szpitalu, firmy ubezpieczeniowe określają minimalną liczbę dni, którą chory musi w nim spędzić. W związku z tym najczęstsze krótkie pobyty w szpitalu nie będą objęte żadnym świadczeniem. Towarzystwa wyłączają z odpowiedzialności również świadczenia z tytułu rekonwalescencji, o ile pobyt w szpitalu trwał krócej niż 14 dni. Innym z wariantów ubezpieczenia na życie jest ubezpieczenie na dożycie, które polega na wypłacie określonej kwoty świadczenia, gdy ubezpieczony dożyje wskazanego w polisie wieku. Można to traktować jako rodzaj inwestycji, której celem jest powiększenie przyszłej emerytury.

Niektóre rodzaje ubezpieczeń na życie gwarantują wypłatę wartości polisy wraz z końcem okresu, na jaki została zawarta. Miesięczna składka może po latach przynieść spory kapitał do natychmiastowego wykorzystania na życzenie ubezpieczonego lub po jego śmierci zapewnić środki jego rodzinie.

Połączenie polisy na życie z funduszem inwestycyjnym może być dodatkową formą oszczędzania i powiększania przyszłej emerytury. Jednak taka forma ubezpieczenia jest najczęściej obciążona znacznymi opłatami trudnymi do prostego oszacowania przez przeciętnego obywatela. Dlatego warto oddzielnie zawierać umowy na ubezpieczenie na życie, a oddzielnie inwestować i oszczędzać z myślą o przyszłej emeryturze. Towarzystwa ubezpieczeniowe jako uzupełnienie polis na życie proponują również dodatkowe ubezpieczenia chorobowe i wypadkowe, które są uzupełnieniem obowiązkowych ubezpieczeń społecznych.

Ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków (NNW) pozwalają na uzyskanie określonych świadczeń w przypadku uszkodzenia części ciała, rozstroju zdrowia czy śmierci wskutek nieszczęśliwego wypadku. Takie polisy powinni posiadać wszyscy uczniowie w szkole. Większość towarzystw ma gotowe oferty ubezpieczenia szkolnego uczniów.

Należy dokładnie zapoznać się z ofertami różnych towarzystw, gdyż mogą one się różnić zakresem oferowanej ochrony. Warto też zwrócić uwagę na ograniczenia odpowiedzialności zwane wyłączeniami, gdyż one mogą dotyczyć:

- wieku ubezpieczonego,
- uprawiania sportów ekstremalnych lub sportów walki,
- zdarzeń, których przyczyną było spożycie alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających.

Studium przypadku

Uczennice uprawiające w szkole akrobatykę sportową zorganizowały po lekcjach na rynku swojego miasteczka pokaz umiejętności. Wszyscy uczniowie posiadali szkolne ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków. W trakcie pokazu zbierali datki na wyjazd na międzynarodowe zawody w swojej dyscyplinie. W trakcie tych pokazów jedna dziewczynka doznała kontuzji – zwichnęła nadgarstek.

§ WYŁĄCZENIA ODPOWIEDZIALNOŚCI

2. Ochroną ubezpieczeniową nie są objęte nieszczęśliwe wypadki lub zdarzenia:
 - 1) których przyczyną było spożycie przez Ubezpieczonego alkoholu, zażycie narkotyków, substancji psychotropowych, psychoaktywnych, innych środków odurzających lub środków zastępczych w rozumieniu przepisów o przeciwdziałaniu narkomanii, leków nieprzypisanych przez lekarza lub użytych niezgodnie z zaleceniem lekarza bądź niezgodnie ze wskazaniem ich użycia wynikającym z informacji dołączonej do opakowania;
 - 2) powstałe w następstwie uprawiania sportów ekstremalnych, sportów walki oraz sportów obronnych z wyjątkiem karate, judo, ju jitsu, taekwondo, zapasy, kendo, kung-fu, tai-chi, aikido, kursów samoobrony organizowanych na terenie placówki oświatowej, rekonstrukcji walk, bitew historycznych;
 - 3) powstałe w następstwie uprawiania sportu w celach zarobkowych;
 - 4) powstałe w następstwie skoków na gumowej linie, skoków ze spadochronem, jumpingu, spacerów po linie, skysurfingu, lotniarstwa kaskaderskiego, skoków i lotów narciarskich, wolnych skoków z samolotu, szybownictwa, paralotniarstwa, lotniarstwa, baloniarstwa, motolotniarstwa, szybownictwa, pilotowania statków powietrznych w tym dronów (nie dotyczy pilotów licencjonowanych, pasażerskich linii lotniczych), uprawiania rugby, futbolu amerykańskiego;
 - 5) powstałe wskutek posługiwania się wszelkiego rodzaju bronią, przy czym wyłączenie to nie dotyczy nieszczęśliwych wypadków ani zdarzeń powstałych podczas zajęć organizowanych przez placówkę oświatową w ramach prowadzonego programu edukacyjnego;
 - 6) powstałe w wyniku nawykowego zwichnięcia stawów;
 - 7) powstałe na skutek nadmiernego wysiłku fizycznego (przepuklina wysiłkowa).

Polecenia

1. Oceń, czy towarzystwo ubezpieczeniowe, które ubezpieczało uczniów szkoły od następstw nieszczęśliwych wypadków, biorąc pod uwagę zakres podanych wyłączeń odpowiedzialności, powinno wypłacić jakiegokolwiek świadczenie kontuzjowanej uczennicy.

2. Podaj argumenty za ewentualną odpowiedzialnością towarzystwa ubezpieczeniowego i przeciw tej odpowiedzialności.

Pozostałe rodzaje ubezpieczeń

Ubezpieczenia społeczne służą zapewnieniu finansowej ochrony przed skutkami choroby i wypadku oraz zgromadzeniu środków na wypłatę emerytur, rent i innych świadczeń osobom, które nie mogą wykonywać pracy zawodowej (patrz rozdz. 4.8., 4.11.).

Ubezpieczenie zdrowotne, opłacane z obowiązkowych składek osób pracujących, jest odprowadzane do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (patrz rozdz. 4.8.). Wysokość składki na ubezpieczenie zdrowotne w 2023 r. wynosiła 9% podstawy wymiaru (dochodu). Pieniądze te są przeznaczane na ochronę zdrowia, której działanie budzi wiele zastrzeżeń, dlatego jest ona od kilku lat reformowana.

Sytuacja w służbie zdrowia (w szczególności długie kolejki w publicznych przychodniach i szpitalach) przyczynia się do wzrostu popularności **prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych**. Według raportu Polskiej Izby Ubezpieczeń na koniec 2022 r. aż 4,23 miliona Polaków miało dodatkowe ubezpieczenia zdrowotne. Koszt takich ubezpieczeń zależy od zakresu dostępnych świadczeń i badań. Często pracodawcy, aby zachęcić najwartościowszych specjalistów do zatrudnienia się w ich firmie, opłacają swoim pracownikom całość lub część składek na dodatkowe polisy zdrowotne.

Ubezpieczenie turystyczne jest zarówno ubezpieczeniem majątkowym, jak i osobowym. Służy ono pokryciu kosztów leczenia za granicą, strat wynikających z zagubionego bagażu lub kosztów związanych z usługami assistance, na przykład wynajęcia hotelu lub samochodu zastępczego, a także następstw nieszczęśliwych wypadków.

Ubezpieczenia odgrywają bardzo ważną rolę w gospodarce rynkowej – pozwalają odbudować zniszczone lub utracone mienie, zapewniają bezpieczeństwo finansowe osobom poszkodowanym przez los lub niemogącym pracować. Dostarczają także kapitał inwestycyjny na rynek finansowy. Dzięki temu możliwy jest rozwój giełdy i usług finansowych, co stanowi nieodzowny element prawidłowego funkcjonowania całej gospodarki.

Żadna polisa nie zagwarantuje absolutnego bezpieczeństwa, a ochroni jedynie przed kosztownymi konsekwencjami różnych zdarzeń. Warto więc podczas podróży zachować rozwagę i ostrożność.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień główne rodzaje ubezpieczeń.
2. Na podstawie zapisów umowy ubezpieczenia na życie dotyczących wyłączeń i ograniczeń odpowiedzialności towarzystwa ubezpieczeniowego omów kilka przykładowych sytuacji, które uzasadniają odmowę wypłaty świadczeń przez towarzystwo ubezpieczeniowe.

§ WYŁĄCZENIA I OGRANICZENIA ODPOWIEDZIALNOŚCI

dotyczące:

- 1) śmierci ubezpieczonego w wyniku działań wojennych, czynnego udziału w aktach terroru lub masowych rozruchach społecznych;
 - 2) śmierci ubezpieczonego w wyniku popełnienia lub usiłowania popełnienia przez ubezpieczonego czynu wypełniającego ustawowe znamiona umyślnego przestępstwa;
 - 3) samobójstwa ubezpieczonego popełnionego w okresie 2 lat od początku odpowiedzialności w stosunku do tego ubezpieczonego;
 - 4) śmierci ubezpieczonego w wyniku wypadku komunikacyjnego, gdy prowadził on pojazd, będąc w stanie nietrzeźwości, pod wpływem narkotyków, środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych w rozumieniu przepisów o przeciwdziałaniu narkomanii, o ile okoliczności te miały wpływ na zajście zdarzenia.
3. Wyszukaj i porównaj trzy oferty ubezpieczenia komunikacyjnego (OC i AC) samochodu, który chciałbyś/chciałabyś mieć w przyszłości. W porównaniu uwzględnij zakres ochrony, sumę ubezpieczenia i wysokość składki. Wybierz najkorzystniejszą ofertę i uzasadnij swój wybór.
 4. Wybierz dwie oferty ubezpieczenia mieszkania o takich samych sumach ubezpieczenia. Porównaj je pod względem zakresu ochrony oraz wysokości składki. Wskaż korzystniejszą ofertę i uzasadnij swój wybór.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 73 ▶ • Funkcją ubezpieczeń jest wypłacenie odszkodowań za straty powstałe w wyniku nieszczęśliwych zdarzeń losowych, zapewnienie środków na pokrycie kosztów leczenia lub gromadzenie funduszy na starość.
- s. 73 ▶ • Ubezpieczenia ze względu na konieczność ich zawierania można podzielić na obowiązkowe i dobrowolne.
- s. 74 ▶ • Ubezpieczenia majątkowe zapewniają uzyskanie odszkodowania w wypadku strat majątkowych wynikających ze zdarzeń losowych.
- s. 74 ▶ • Ubezpieczenia osobowe pozwalają na pokrycie kosztów powstałych w wyniku zdarzeń losowych w życiu człowieka, takich jak kalectwo, choroba czy śmierć.
- s. 74 ▶ • Umowa ubezpieczeniowa, zwana potocznie polisą ubezpieczeniową, określa m.in. przedmiot ubezpieczenia czy wysokość składki.
- s. 76 ▶ • Ogólne warunki ubezpieczenia są uzupełnieniem treści zawartych w umowie. Znajdują się w nich opisy zdarzeń wyłączonych z odpowiedzialności towarzystwa ubezpieczeniowego.

4.10. Giełda i rynek papierów wartościowych

NA TEJ LEKCJI:

- dowiesz się, jakie funkcje pełnią giełdy papierów wartościowych;
- poznasz rodzaje papierów wartościowych;
- przeanalizujesz mechanizm inwestowania w papiery wartościowe.

Giełda jest instytucją zorganizowanego rynku. Za jej pośrednictwem dokonuje się transakcji handlowych według określonych zasad. Najważniejszą instytucją rynku kapitałowego to giełda papierów wartościowych. Do jej celów należą obrót papierami wartościowymi (akcjami, obligacjami) oraz zapewnienie jednako- wego dostępu do nich dla wszystkich uczestników. Właściciel akcji ma prawo do udziału w zyskach spółki. Przedmiotem handlu na giełdzie może być również samo uprawnienie do zakupu akcji, zwane prawem poboru.

Obecnie na świecie działa wiele giełd. Do największych zalicza się te w Nowym Jorku, Tokio, Londynie i Frankfurtach. Jedną z większych giełd w Europie jest **Giełda Papierów Wartościowych** (GPW) w Warszawie. Na polskim rynku kapitałowym transakcje kupna-sprzedaży papierów wartościowych odbywają się głównie na GPW.

Warszawska
Giełda Papierów
Wartościowych

Najbardziej znaną giełdą na świecie jest giełda w Nowym Jorku (A). Spośród giełd europejskich największe znaczenie ma giełda w Londynie (B).

Funkcje giełdy

Giełda papierów wartościowych pełni kilka funkcji. Przede wszystkim giełda to:

- źródło kapitału – przedsiębiorstwo dzięki emisji akcji lub obligacji pozyskuje środki na własny rozwój i inwestycje;
- możliwość przepływu wolnych środków finansowych od podmiotów mających ich nadwyżkę do tych, które potrzebują ich na rozwój;

- dostarczanie informacji o spółce – rynkowa wycena spółki dostarcza obiektywnej informacji o jej kondycji finansowej.

Definicja

Cedula giełdowa – oficjalna publikacja giełdy papierów wartościowych, zawierająca m.in. informacje dotyczące kursów, obrotów papierów wartościowych oraz instrumentów finansowych, notowanych na giełdzie.

Definicja

Hossa (symbol byk) – długotrwały wzrost kursów na giełdzie papierów wartościowych.

Definicja

Bessa (symbol niedźwiedź) – długotrwały spadek kursów na giełdzie papierów wartościowych.

Rodzaje papierów wartościowych

akcje i obligacje ► Najważniejszymi papierami wartościowymi są akcje i obligacje.

Akcja to papier wartościowy potwierdzający prawo jej posiadacza do współwłasności przedsiębiorstwa (spółki akcyjnej), które ją wyemitowało. Akcje stwierdzają udział w spółce akcyjnej, a ich posiadanie pozwala na udział w walnym zgromadzeniu akcjonariuszy i współdecydowanie o sprawach spółki. Każda akcja najczęściej upoważnia do oddania jednego głosu, czyli największy wpływ na działalność spółki mają jej najwięksi udziałowcy. Z posiadania akcji wynikają również prawa majątkowe:

- prawo do udziału w rocznych zyskach, czyli **dywidendy**, z czego wynika możliwość pozyskania wypracowanego przez firmę zysku proporcjonalnego do liczby posiadanych akcji; spółki nie mają obowiązku wypłacania dywidendy, a decyzja o tym jest podejmowana większością głosów na walnym zgromadzeniu;
- prawo poboru akcji nowych emisji – gdy spółka potrzebuje dodatkowych funduszy na inwestycje, może wyemitować dodatkowe akcje; dotychczasowi akcjonariusze otrzymują prawo poboru uprawniające do otrzymania takiej liczby nowych akcji, która umożliwi zachowanie dotychczasowych proporcji udziałów; jeśli udziałowiec nie zamierza nabywać nowych akcji, może sprzedać samo prawo poboru, gdyż ono również podlega obrotowi na giełdzie;
- prawo do części majątku spółki w przypadku likwidacji po pokryciu jej zobowiązań.

Obligacje to papiery wartościowe, w których emitent poświadcza, że jest dłużnikiem właściciela obligacji. Emitent zobowiązuje się do wypłacenia określonej sumy wraz z odsetkami w ustalonym terminie. Z tego powodu obligacje zalicza się do papierów wartościowych poświadczających wierzytelności, a akcje – do papierów potwierdzających udziały w spółce. Obligacja daje posiadaczowi prawo do stałego, z góry określonego dochodu w umówionym terminie, a emitentowi – możliwość zaciągnięcia długu poza systemem bankowym.

Wyróżnia się kilka rodzajów cen obligacji:

- cena nominalna to kwota, po której emitent wykupi obligacje od jej właściciela; od tej kwoty nalicza się odsetki;
- cena emisyjna to cena, po której obligacje są sprzedawane na rynku pierwotnym, czyli bezpośrednio od emitenta; cena emisyjna może być niższa od ceny nominalnej, gdy emitent sprzedaje je z tak zwanym dyskontem;
- cena rynkowa jest ustalana na rynku wtórnym, gdyż obligacje mogą być notowane na giełdzie.

Ze względu na rodzaj emitenta wyróżnia się:

- **obligacje skarbowe** – emitowane przez skarb państwa; ze względu na to, że rząd gwarantuje spłatę tych obligacji wraz z odsetkami są uważane za bezpieczną inwestycję kapitału; w Polsce skarb państwa emituje obligacje o wartości nominalnej 100 złotych z okresem wykupu od dwóch do nawet dziesięciu lat;
- **obligacje komunalne** – emitowane na różne okresy w celu pozyskania funduszy przez jednostki samorządu terytorialnego głównie w celu rozwoju infrastruktury komunikacyjnej i budownictwa mieszkaniowego;
- **obligacje przedsiębiorstw** – emitowane przez dane firmy w celu pozyskania kapitału w inny sposób niż emisja akcji; z punktu widzenia inwestorów są one obciążone zwiększonym ryzykiem, na przykład groźbą utraty pieniędzy w wypadku niewypłacalności firmy, która je wyemitowała.

Przy emisji obligacji ścierają się oczekiwania nabywców, którzy oczekują jak największego oprocentowania i gwarancji zwrotu pożyczonej kwoty, z interesami emitentów, którzy chcieliby korzystać z uzyskanych środków jak najdłużej i płacić jak najmniejsze odsetki.

Na giełdzie warszawskiej handluje się papierami wartościowymi, które funkcjonują jako zapis elektroniczny w systemie komputerowym Krajowego Depozytu Papierów Wartościowych (KDPW). Dokonywanie transakcji kupna i sprzedaży papierów wartościowych odbywa się za pośrednictwem domów maklerskich, których właścicielami są zwykle banki (dlatego biura maklerskie mieszczą się najczęściej w ich oddziałach). Klienci, tak zwani inwestorzy, składają zlecenie transakcji w tym biurze maklerskim (najczęściej drogą elektroniczną), w którym mają otworzony rachunek inwestycyjny. Inwestorzy mogą składać zlecenia z limitem ceny, po której chcą sprzedać lub kupić papiery wartościowe, oraz bez limitu ceny – wówczas nie są w stanie przewidzieć, po jakim kursie zostanie zawarta transakcja. Biura przekazują zlecenia GPW, która na podstawie cen zawartych w zleceniach określa kurs, czyli aktualną cenę danych akcji czy obligacji. Po dokonaniu transakcji biuro maklerskie za pośrednictwem banku rozlicza się z klientem oraz z KDPW, w którym są przechowywane – w postaci zapisów elektronicznych – wszystkie papiery wartościowe dopuszczone do publicznego obrotu. Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych zmienia w rejestrach dane właściciela papierów wartościowych i potwierdza dokonanie transakcji, a informację o niej przekazuje do inwestorów za pośrednictwem biura maklerskiego.

Inwestowanie na giełdzie

Sytuację na giełdzie obrazują wskaźniki giełdowe, a właściwa ich ocena pozwala na podejmowanie decyzji inwestycyjnych. Giełdy wyliczają własne wskaźniki, zwane indeksami. Wyrażają one zmianę cen akcji spółek notowanych w czasie sesji giełdowej. Informują inwestorów o tendencjach, jakie aktualnie panują na rynku. Obrazuje to rentowność inwestowania w określoną grupę spółek, na podstawie których oblicza się dany indeks giełdowy. Poza funkcją informacyjną indeksy pełnią również funkcję tak zwanego portfela wzorcowego, czyli umożliwiają porównanie inwestorom rentowności własnych inwestycji z określoną grupą spółek ze wzorcowym indeksem dotyczącym tej grupy firm.

Warszawski Indeks
Giełdowy – WIG

► Głównym indeksem GPW jest Warszawski Indeks Giełdowy – **WIG**. Ustala się go na podstawie notowań wszystkich spółek spełniających pewne kryteria co do wartości i liczby akcji będących w obrocie giełdowym. Istnieje szereg innych indeksów odnoszących się do różnych kategorii spółek notowanych na warszawskiej giełdzie.

Do innych indeksów giełdowych należą na przykład:

- WIG20 – Warszawski Indeks Giełdowy 20 największych spółek,
- mWIG40 – obejmujący 40 średnich spółek notowanych na giełdzie,
- sWIG80 – obejmujący 80 małych spółek notowanych na giełdzie.

Studium przypadku

Zapoznaj się z wykresem.

Polecenia

1. Odczytaj z wykresu, w których okresach były największe wzrosty, a w których – największe spadki WIG.
2. Na podstawie analizy zmian wykresu WIG podaj, w którym okresie najbardziej opłacało się rozpocząć i zakończyć inwestowanie w akcje notowane na GPW.

Istnieją dwie główne metody analizy rynku akcji: analiza fundamentalna i analiza techniczna.

Analiza fundamentalna opiera się na ekonomicznych podstawach spółki i jej otoczenia. Przez fundament rozumie się w tym przypadku kondycję całej gospodarki i danego sektora oraz analizę finansowej sytuacji spółki. Uważa się, że im lepsza kondycja finansowa emitenta akcji, czyli spółki, tym wartość akcji będzie wyższa i większa szansa otrzymania wyższych dywidend.

Analiza techniczna wykorzystuje założenia, zgodnie z którymi ceny akcji zmieniają się trendami. Na podstawie analizy zmian określa się ogólny trend pomocny w decyzji zakupu, gdy jest on wzrostowy, i sprzedaży, gdy mamy do czynienia z trendem spadkowym.

Zyski na giełdzie osiąga się dzięki sprzedaży papierów wartościowych, których notowania wzrosły, lub dzięki dywidendom wypłacanym przez spółki, których akcje posiadamy. Jednak gra na giełdzie polegająca na zakupie i sprzedaży papierów wartościowych niesie duże ryzyko. Zmniejsza się ono, gdy indeksy giełdowe rosną. Mówi się wówczas, że na giełdzie panuje **hossa**. Gdy indeksy spadają, na giełdzie jest **bessa** i inwestowanie staje się bardzo ryzykowne.

Giełdy światowe ustalają własne indeksy giełdowe. W każdym państwie rynek ma swój wskaźnik uznawany za główny. W Stanach Zjednoczonych jest to Dow

Jones Industrial na Wall Street w Nowym Jorku, we Francji – CAC 40 (z fr. Cotation Assistée en Continu) w Paryżu, w Wielkiej Brytanii – FTSE 100 (z ang. Financial Times Stock Exchange) w Londynie, w Niemczech – DAX (z niem. Deutscher Aktienindex) we Frankfurcie.

Znaczna zmiana wskaźników na jednej z giełd może spowodować podobną zmianę na pozostałych, gdyż w dobie globalizacji gospodarki poszczególnych państw są ściśle ze sobą powiązane. Upadek firmy na jednym kontynencie może wywołać kłopoty finansowe przedsiębiorstw leżących w innej części świata, związanych wymianą handlową z tą firmą. Również poprawa sytuacji finansowej dużej ogólnosiwiatowej firmy powoduje na ogół wzrost notowań kursów akcji tych spółek, które z nią współpracują. Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie jest więc elementem szerszego rynku kapitałowego: europejskiego i światowego, a zmiany na rynkach światowych mają bezpośredni wpływ na wahania wskaźników giełdowych również na GPW.

Fundusze inwestycyjne

towarzystwa
funduszy
inwestycyjnych ▶

Inwestowanie na rynku kapitałowym wymaga fachowej wiedzy i poświęcenia znacznego czasu na analizę olbrzymiej ilości informacji płynących z rynków kapitałowych na całym świecie. Dla klientów, którzy nie chcą samodzielnie inwestować w papiery wartościowe, powstały towarzystwa funduszy inwestycyjnych będące pośrednikami dla osób fizycznych i instytucji w prowadzeniu inwestycji finansowych. Klienci towarzystw kupują jednostki uczestnictwa w funduszu, wskazując rodzaj funduszu, w który będą inwestowane ich środki finansowe. Ceny jednostek uczestnictwa podlegają wahaniom, a ich wzrost jest miarą zysku takich inwestycji.

Obecnie na polskim rynku działa coraz więcej funduszy inwestycyjnych lokujących środki swoich klientów zarówno na rynku polskim, jak i na rynkach całego świata. Z ich usług korzysta coraz większa liczba Polaków.

Inwestowanie, również za pośrednictwem funduszy, zawsze wiąże się z ryzykiem – tak zwanym ryzykiem inwestycyjnym, które bezpośrednio zależy od rodzaju ulokowania środków finansowych przez poszczególne fundusze. Ryzyko inwestycyjne przekłada się na zmiany wartości jednostki uczestnictwa w funduszu, a więc wahania wartości inwestycji. Obowiązuje zasada: im większe ryzyko, tym większy zysk w długim okresie, im mniejsze ryzyko, tym mniejszy potencjalny zysk.

PYTANIA I POLECENIA

1. Dlaczego analiza prospektu emisyjnego firmy debiutującej na giełdzie jest bardzo ważna dla przyszłych inwestorów?
2. Przedstaw krótką charakterystykę akcji i obligacji. Inwestycje w który rodzaj papierów wartościowych odznaczają się większym bezpieczeństwem? Uzasadnij swoją odpowiedź.
3. Wyszukaj na stronach GPW lub na portalach ekonomicznych dane o akcjach trzech spółek, które osiągnęły największe wzrosty i największe spadki w ciągu ostatniego miesiąca, kwartału i roku. Sprawdź, czy w tych grupach znajdują się te same firmy.
4. Porównaj zmiany głównego wskaźnika WIG ze zmianami wskaźników na innych giełdach światowych w ciągu ostatniego roku.
5. Wyszukaj na ekonomicznych portalach internetowych rodzaje funduszy, które osiągnęły największe wzrosty w ciągu miesiąca, kwartału i ostatniego roku. Przeprowadź krótką dyskusję na forum klasy o przyczynach, które mogły doprowadzić do ich wzrostu w danym okresie.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Jedną z większych giełd w Europie jest Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie. Na giełdzie warszawskiej handluje się papierami wartościowymi, które funkcjonują jako zapis elektroniczny. ◀ s. 83
- Najważniejszymi papierami wartościowymi są akcje i obligacje. ◀ s. 84
- Głównym indeksem na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie jest WIG, czyli Warszawski Indeks Giełdowy. ◀ s. 86
- W papiery wartościowe można inwestować za pośrednictwem towarzystw funduszy inwestycyjnych. ◀ s. 88

4.11. Finansowe zabezpieczenie przyszłości

NA TEJ LEKCJI:

- zrozumiesz, że wczesne i systematyczne gromadzenie środków finansowych na emeryturę jest koniecznością;
- dowiesz się, na czym polega procent składany;
- poznasz źródła informacji finansowej.

Żyjemy jako społeczeństwo coraz dłużej, co może oznaczać, że będziemy pobierać emeryturę przez 20–30 lat. Im wcześniej zaczniemy oszczędzać na przyszłą emeryturę, tym więcej pieniędzy zgromadzimy na jesień życia. Odpowiednio inwestowane oszczędności mogą być pomnażane, co w efekcie pozwoli na zgromadzenie wystarczającego kapitału na dostatnią starość.

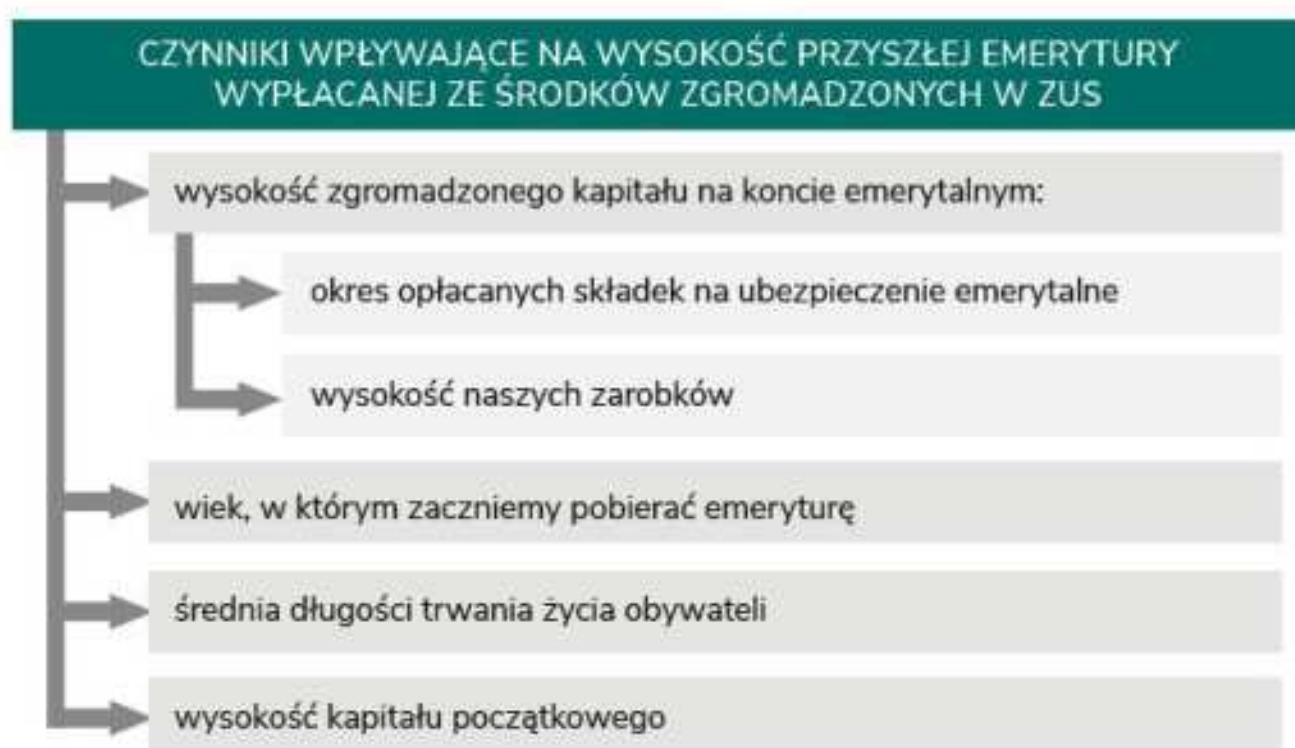
Filary systemu emerytalnego

system emerytalny ▶ Obecny system emerytalny składa się z trzech podstawowych części:

I filar to obowiązkowy, powszechny filar finansowany z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (FUS), którym zarządza Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS). Wysokość świadczeń emerytalnych zależy przede wszystkim od wielkości kapitału zgromadzonego na **indywidualnym** koncie **emerytalnym w ZUS**.

Obecny system zakłada, że im dłużej dana osoba pracuje i im większą sumę zgromadzi na swoim koncie w ZUS, tym większą będzie miała w przyszłości emeryturę. Na wysokość emerytury, oprócz liczby lat, przez które są opłacane składki na ubezpieczenia emerytalne, wpływa również ich wysokość. Składka na ubezpieczenie emerytalne wynosi 19,52% podstawy wymiaru składki (roczny przychód). Składka jest wpłacana w równych częściach przez pracownika i pracodawcę – po 9,76%. To oznacza, że im więcej zarabiamy, tym wyższe składki trafiają na nasze konto emerytalne. Roczna podstawa wymiaru składki na ubezpieczenie emerytalne na dany rok nie może być wyższa od trzydziestokrotności prognozowanego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych ustala wysokość emerytury, dzieląc podstawę obliczenia emerytury przez średnie dalsze trwanie życia obywateli, co oznacza, że im później przyjdziemy na emeryturę (będziemy pracować również po osiągnięciu wieku emerytalnego), tym otrzymamy wyższą emeryturę.

czynniki
wpływające
na wysokość
emerytury

Definicja

Kapitał początkowy – środki zgromadzone na emeryturę przed reformą systemu emerytalnego w 1999 r.

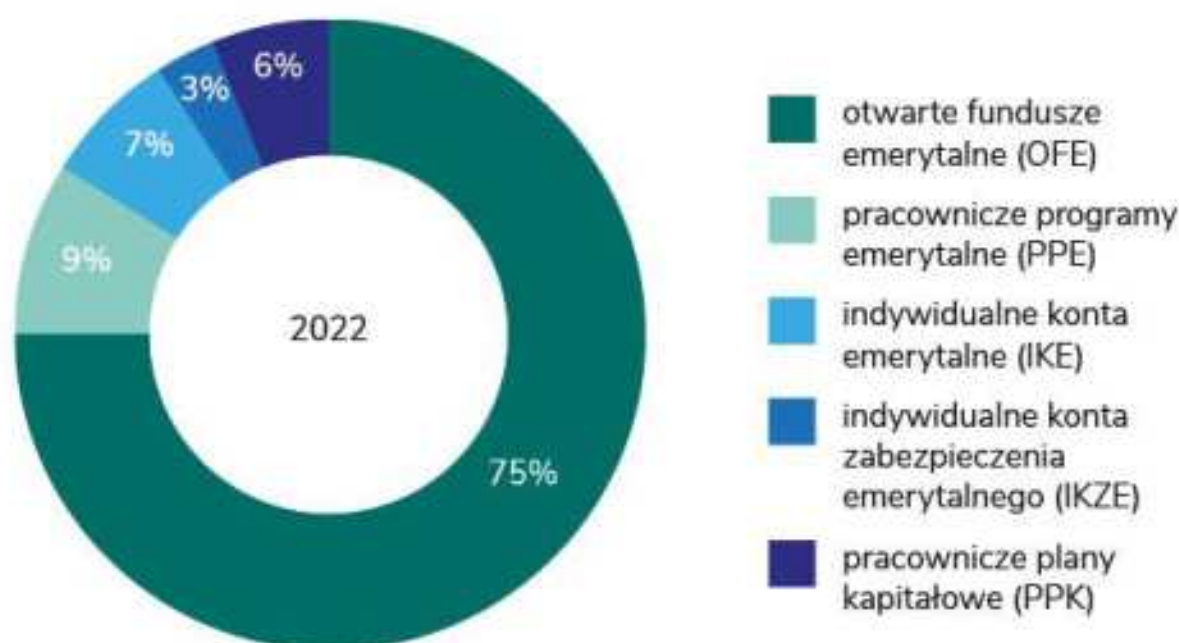
Wpłacone do ZUS pieniądze nie są nigdzie inwestowane. Przeznacza się je na wypłaty dla osób aktualnie pobierających świadczenia. Zwiększająca się liczba emerytów powoduje, że wpłacane pieniądze z bieżących składek nie wystarczają na bieżąco wypłacane emerytury. Deficyt jest pokrywany z budżetu państwa (patrz podręcznik tom 1, rozdz. 3.9.). Zgromadzony w ZUS indywidualny kapitał nie podlega dziedziczeniu. Na swojej stronie internetowej ZUS udostępnia kalkulator emerytalny, który pozwala obliczyć przybliżoną emeryturę.

II filar to otwarte fundusze emerytalne (OFE), którym można przekazać część składki emerytalnej, aby inwestowały tak gromadzone pieniądze na rynku kapitałowym.

III filar to dobrowolne formy oszczędzania na emeryturę (patrz rozdz. 4.8.).

W Polsce dodatkowe oszczędności na przyszłą emeryturę gromadzi niewielu pracowników. Natomiast według ekonomistów te osoby, które zdecydowały się na oszczędzanie na przyszłą emeryturę, odkładają zdecydowania za mało. Na koniec 2022 r. indywidualne konta emerytalne (IKE) i indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego (IKZE) miało jedynie 1,3 miliona pracowników, co stanowi jedynie około 7,5% z 17,3 miliona osób aktywnych zawodowo. Natomiast systematycznie następuje wzrost zainteresowania pracowniczymi planami kapitałowymi (PPK), które są wspomagane środkami z budżetu państwa. Na koniec 2022 r. uczestniczyły w nich 3 miliony osób.

Ryc. IV.6. Udział produktów mierzony wielkością aktywów w systemie emerytalnym na koniec 2022 r.

Źródło: Raport o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2022 r., KNF 2023.

Czynniki warunkujące konieczność gromadzenia dodatkowych środków finansowych na emeryturę

gromadzenie dodatkowych środków

Konieczność wczesnego i systematycznego gromadzenia środków finansowych na emeryturę w Polsce wynika z kilku czynników:

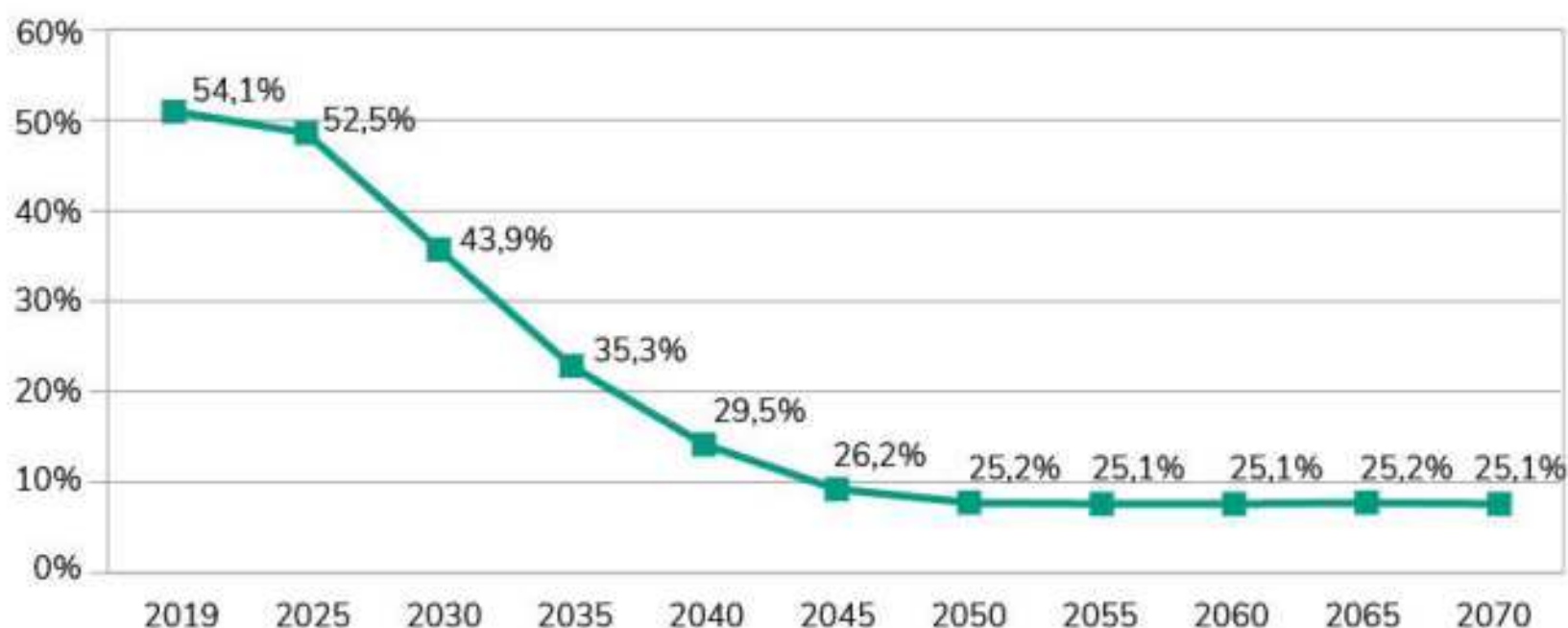
- **system emerytalny** – składa się z trzech filarów, co daje możliwości wyboru II lub III filaru;
- **starzenie się społeczeństwa i spadek współczynnika urodzeń** – z tego powodu maleje liczba osób pracujących w stosunku do liczby emerytów, co może w przyszłości powodować problemy finansowe całego systemu emerytalnego;
- **możliwe zmiany na rynku pracy** – wzrost poziomu bezrobocia, więcej osób pracujących na umowy krótkoterminowe, zwieranie umów o dzieło nieobjętych obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalnym, **wzrost liczby osób samozatrudnionych**;
- **wydłużanie się średniej długości trwania życia** – środki emerytalne muszą wystarczyć na dłuższy okres;
- **obciążenie systemu emerytalnego** – finansowanie emerytur w Polsce opiera się na wpłatach osób aktualnie pracujących do systemu emerytalnego i jest dofinansowywany z budżetu państwa; rosnąca liczba emerytów może prowadzić w przyszłości do konieczności reform systemu emerytalnego.

Dlatego należy jak najwcześniej rozpocząć systematyczne oszczędzanie i inwestowanie środków na przyszłą emeryturę. Można to zrobić również poza systemem proponowanym przez państwo, korzystając z różnych form

oszczędzania i inwestowania (patrz rozdz. 4.6.). Różnorodne filary emerytalne i sposoby gromadzenia środków na przyszłość wprowadzono, aby zapewnić większą elastyczności oraz możliwości dostosowania się do zmieniających się warunków społeczno-ekonomicznych oraz indywidualnych potrzeb obywateli.

Ryc. IV.7. Prognoza stopy zastąpienia w Polsce

Na podstawie: *The 2021 Ageing Report Economic & Budgetary Projections for the EU Member States (2019-2070)*, Komisja Europejska.

Studium przypadku

Może się wydawać, że świadczenie emerytalne stanowi dla ciebie odległą przyszłość. Nawet jeśli zostało ci wiele lat do emerytury, sprawdź jej przewidywaną wysokość i znajdź sposób, aby ją zwiększyć. Możliwe, że przyszłe świadczenia będą bardzo niskie. Z raportu Komisji Europejskiej wynika, że stopa zastąpienia wyniesie w 2060 r. 25% przy 54% w 2019 r. Oznacza to, że emeryt będzie pobierał wtedy jedną czwartą przeciętnego wynagrodzenia, które zarabiał przez całą karierę zawodową. Oznacza to znaczne obniżenie standardu życia w momencie przejścia na emeryturę.

Polecenia

1. Wyjaśnij, z czego może wynikać obniżenie standardu życia przyszłych emerytów.
2. Podaj sposoby na utrzymanie godnego poziomu życia przyszłych emerytów.

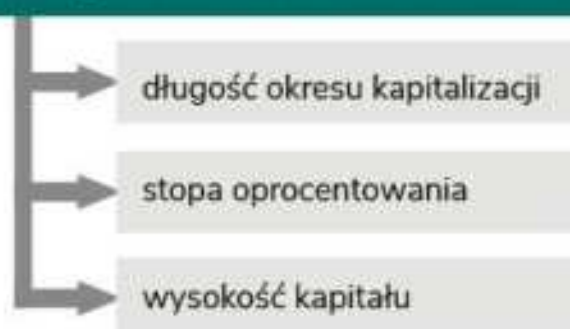
Procent składany

procent składany ▶

Wieloletnie gromadzenie kapitału na przyszłą emeryturę jest wspomagane zjawiskiem wynikającym z procentu składanego. **Procent składany** to sposób oprocentowania lokaty polegający na tym, że odsetki za dany okres oprocentowania są doliczane do kapitału (podlegają kapitalizacji) i w ten sposób powiększają kapitał podlegający oprocentowaniu w następnym okresie. Kapitalizacja odsetek niekoniecznie musi odbywać się raz w roku. Może to być raz na kwartał, raz w miesiącu czy nawet codziennie (patrz rozdz. 4.7.). Im częstsza kapitalizacja, tym kapitał wzrasta szybciej. Stopa oprocentowania ma również istotny wpływ na tempo wzrostu kapitału w przypadku procentu składanego. Wyższa stopa oprocentowania oznacza większe odsetki, które są dodawane do kapitału i prowadzą do większych zysków. Wysokość kapitału, który zamierzamy przeznaczyć na przyszłą emeryturę, również znacząco wpływa na ostateczną wartość inwestycji. Im jest ona większa, tym większy będzie wzrost kapitału.

czynniki efektywności procentu składanego ▶

CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA EFEKTYWNOŚĆ PROCENTU SKŁADANEGO

Studium przypadku

Albert Einstein uznał procent składany za największy wynalazek ludzkości. Jego definicja procentu składanego mówi, że aby obliczyć, po ilu latach kapitał zostanie podwojony, należy liczbę 72 podzielić przez procent zwrotu danej inwestycji. Jeśli – przykładowo – zwrot z twojej inwestycji wynosi 12% w skali roku, to zainwestowana kwota podwoi się po 6 latach, ponieważ $72/12$ daje 6.

Na podstawie: Encyklopedia Zarządzania, serwis internetowy (dostęp: 30.01.2024 r.).

Polecenie

Oblicz po ilu latach zostanie podwojona inwestycja, której oprocentowanie wynosi 6%.

Dokładne obliczanie kapitału końcowego, a także odsetek (różnica kapitału końcowego i początkowego) można sprawdzić przy wykorzystaniu kalkulatorów systematycznego oszczędzania dostępnych na stronach internetowych lub zastosować arkusz Excel.

Studium przypadku

Przykład 1.

Kapitał początkowy wynosi 500 złotych. Jeśli będziemy odkładać co miesiąc 500 złotych na rachunek z oprocentowaniem 5,00% i miesięczną kapitalizacją, to po **35 latach** zgromadzimy 573 280,24 złotych, z czego wpłacony kapitał to 210 500 złotych, a odsetki to 362 780,24 złotych. Oprocentowanie efektywne takiej inwestycji wyniesie 5,12%.

Przykład 2.

Kapitał początkowy wynosi 500 złotych. Jeśli będziemy odkładać co miesiąc 500 złotych na rachunek z oprocentowaniem 5,00% i miesięczną kapitalizacją, to po **40 latach** zgromadzimy 769 868,92 złotych, z czego wpłacony kapitał to 240 500 złotych, a odsetki to 529 368,92 złotych. Oprocentowanie efektywne takiej inwestycji wyniesie 5,12%.

Uwaga: Należy pamiętać, że odsetki w przedstawionych przykładach będą pomniejszane o podatek od zysków kapitałowych.

Polecenia

- Oblicz różnicę między przykładem 2. a przykładem 1. dotyczącą:
 - kapitału początkowego,
 - kapitału końcowego,
 - odsetek.
- Na podstawie obliczeń przedstaw wnioski dotyczące wpływu wydłużenia okresu oszczędzania na obliczone wskaźniki.

Wraz z wydłużaniem okresu oszczędzania korzyści z efektu procentu składanego stają się bardziej widoczne. Nawet przy niewielkich stopach procentowych i długim okresie inwestycji można zaobserwować znaczny wzrost wartości inwestycji. Dzięki temu efektowi oszczędzający może cieszyć się potężnym wzrostem kapitału, zwłaszcza gdy zaczyna odkładać środki na emeryturę we wczesnych latach życia.

Źródła informacji finansowej

Środki na emeryturę należy skutecznie gromadzić na początku drogi zawodowej. Warto korzystać z różnych dostępnych narzędzi i wiarygodnych źródeł informacji finansowej.

Należy sprawdzać wiarygodność pozyskanych informacji przed podjęciem decyzji finansowych, na przykład porównywać te informacje w różnych źródłach. Warto pamiętać, że przeznaczając pieniądze na niesprawdzone inwestycje, ryzykujemy utratą naszych środków finansowych.

podjęmowanie
decyzji
finansowych

ŹRÓDŁA INFORMACJI FINANSOWEJ

podręczniki i poradniki o tematyce ekonomicznej

strona internetowa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych

strona internetowa Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie

informacje Rzecznika Finansowego

informacje Głównego Urzędu Statystycznego

strona internetowa Komisji Nadzoru Finansowego

raporty rządowe

portale ekonomiczne

doniesienia prasowe

PYTANIA I POLECENIA

1. Na podstawie informacji zawartych w tym rozdziale i w poprzednich wskaż, które filary systemu emerytalnego są obowiązkowe, a które są dobrowolne.
2. Przedstaw sposoby zwiększania wysokości wypłacanej emerytury pochodzącej ze środków zgromadzonych w ZUS.
3. Wyjaśnij, z czego wynikają trudności w określeniu wysokości przyszłej emerytury pochodzącej ze środków zgromadzonych w ZUS.
4. Określ, dlaczego należy gromadzić dodatkowe środki na emeryturę.
5. Wytłumacz, jaki wpływ na przyszłą emeryturę ma wiek, w którym zaczyna się gromadzić środki.
6. Omów korzyści wynikające z procentu składanego.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 90 ▶ • Obecny system emerytalny składa się z trzech filarów.
- s. 91 ▶ • Czynniki wpływające na wysokość przyszłej emerytury to: wysokość zgromadzonego kapitału, zależna od okresu ich opłacania i wysokości zarobków, wiek, w którym rozpoczyna się pobieranie emerytury, oraz średnia długość życia.
- s. 92 ▶ • Czynniki warunkujące konieczność gromadzenia dodatkowych środków finansowych na emeryturę to: system emerytalny, starzenie się społeczeństwa i spadek współczynnika urodzeń, zmiany na rynku pracy, wydłużanie się średniej długości trwania życia, obciążenie systemu emerytalnego.
- s. 94 ▶ • Procent składany to sposób oprocentowania lokaty polegający na tym, że odsetki za dany okres oprocentowania są doliczane do kapitału (podlegają kapitalizacji).
- s. 94 ▶ • Czynniki wpływające na efektywność procentu składanego to: długość okresu kapitalizacji, stopa oprocentowania, wysokość kapitału.
- s. 95 ▶ • Przed podjęciem decyzji finansowych należy korzystać z różnych dostępnych narzędzi i wiarygodnych źródeł informacji finansowej.

4.12. Etyka na rynku finansowym

NA TEJ LEKCJI:

- prześledzisz przykłady nieetycznych działań na rynku finansowym;
- dowiesz się, na czym polegają oszustwa podatkowe;
- poznasz etyczne zachowania na rynku finansowym;
- przeanalizujesz sposoby ochrony przed nieuczciwymi praktykami na rynku finansowym.

Rynki finansowe przyciągają inwestorów, ponieważ mogą generować wysokie zyski. Często jednak te zyski są osiągnięte w sposób nieetyczny, np. w przypadku tak zwanych piramid finansowych czy spekulacji na rynkach walutowych, papierów wartościowych, a także towarowych.

Studium przypadku

Przykładem nieetycznych praktyk na rynkach finansowych są przyczyny kryzysu w latach 2007–2009 zapoczątkowanego w Stanach Zjednoczonych. Jedną z takich praktyk było udzielanie przez banki kredytów hipotecznych (pod zastaw nieruchomości) nawet osobom o niskich dochodach, które nie gwarantowały spłaty zobowiązań. W efekcie doszło do załamania rynku nieruchomości. Kryzys przeniósł się również na inne państwa. Jego rezultatem były nie tylko bankructwa wielkich instytucji finansowych, lecz także zubożenie społeczeństw wielu krajów. Część ekonomistów widzi przyczyny tego kryzysu w samym systemie gospodarki rynkowej, który zapewniając zbyt dużą swobodę jednostkom i instytucjom, zezwala na nieetyczne działania. Inni uważają, że przyczyny tkwią w indywidualnych nieetycznych postawach jednostek i organizacji.

Polecenia

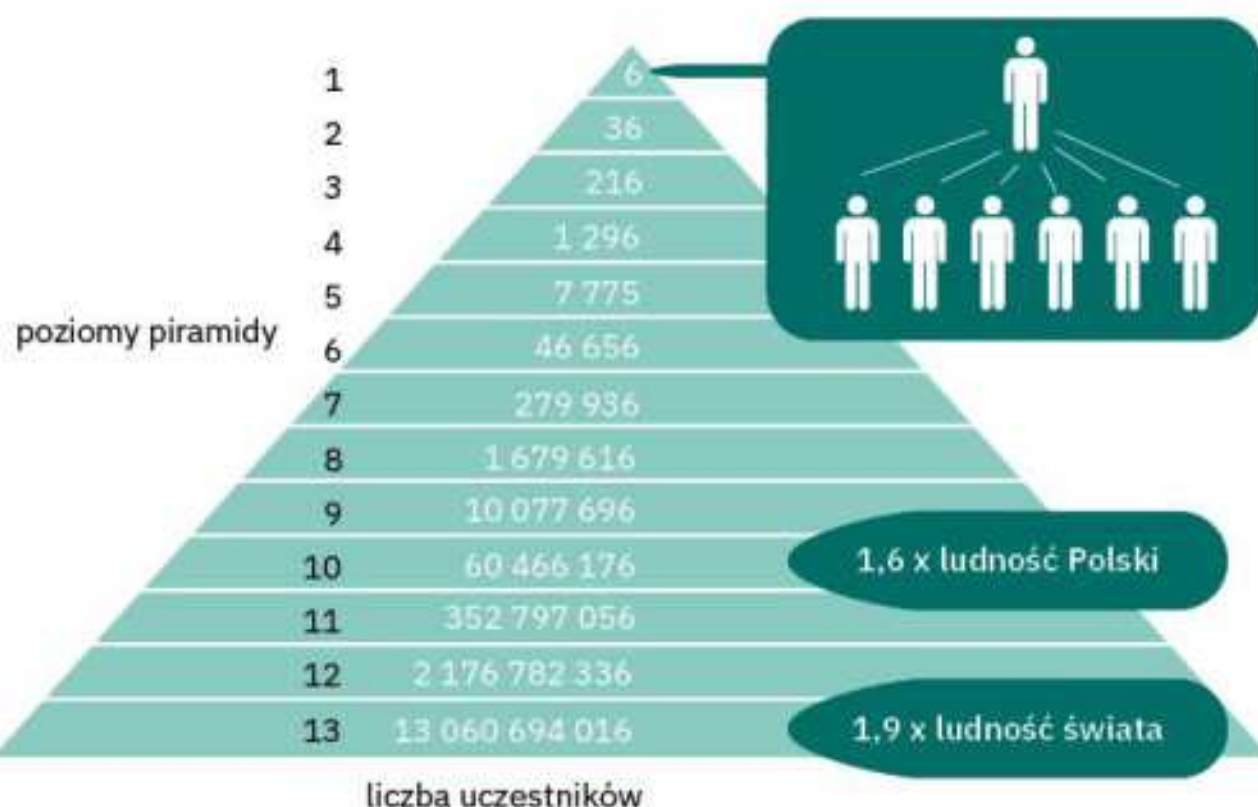
1. Wyjaśnij, jakimi motywami kierowały się banki, udzielając kredytów hipotecznych osobom o niskich dochodach.
2. W jaki sposób można zapobiegać podobnym praktykom w przyszłości?

Przykłady praktyk i zachowań nieetycznych na rynku finansowym

piramida finansowa

Piramida finansowa to struktura finansowa, w której zyski uczestników zależą od wpłat osób znajdujących się niżej w hierarchii. Na wysokie zyski mogą liczyć przede wszystkim założyciele takiej piramidy. Wypłata zysków pierwszym osobom ze szczytu struktury ma na celu pozyskanie nowych członków. Jej funkcjonowanie zależy od liczby zwerbowanych osób. Jednak ich liczba jest ograniczona, w efekcie czego całe przedsięwzięcie szybko wygasa. Do udziału w nim zachęca obietnica wysokich zysków. Zazwyczaj te struktury nie świadczą żadnych usług finansowych.

Za twórcę piramidy finansowej uważa się Amerykanina Charlesa Ponziego, który stworzył taką strukturę w 1920 r. Największe tego typu przedsięwzięcie zorganizował Bernard Madoff. Powołał fundusz inwestycyjny, który na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. przekształcił się w klasyczną piramidę finansową. Jej członkami były głównie instytucje finansowe oraz inwestorzy prywatni, którzy wnieśli do niej około 65 miliardów dolarów. Madoff początkowo inwestował pozyskane pieniądze w papiery wartościowe. Na 13 lat przed upadkiem przedsięwzięcia, w 2009 r., zyski udziałowców były już wypłacane wyłącznie z nowych wpłat. Sąd skazał Madoffa na 150 lat więzienia, natomiast amerykański Departament Sprawiedliwości wypłacił ofiarom oszusta 4 miliardy dolarów.

Schemat piramidy finansowej, w której każdy członek jest zobowiązany do zwerbowania sześciu nowych.

Źródło: Wikipedia (dostęp: 30.01.2024 r.).

W Polsce podobny charakter miała tak zwana Bezpieczna Kasa Oszczędności Lecha Grobelnego. W latach 1989–1990 obiecywał on potencjalnym inwestorom wysokie zyski, znacznie przekraczające oprocentowanie wkładów w polskich bankach. Źródłem tych zysków miała być inwestycja pozyskanych środków w dolary. Jednak wprowadzenie pełnej wymienialności złotówki oraz sztywny kurs amerykańskiej waluty doprowadziły do olbrzymich strat i upadku Bezpiecznej Kasy Oszczędności. Straty poniosło około 10 tysięcy osób, które wpłaciły 25–26 miliardów starych złotych (przed denominacją). Sąd skazał Grobelnego na 12 lat więzienia. W drugiej instancji wyrok uchylono, a prokuratura umorzyła śledztwo. Grobelny spędził w areszcie 5 lat. Został zamordowany w 2007 r. Sprawców nie wykryto.

SZANOWNI PAŃSTWO

Pierwsze zarobione
170 mln zł
BKO przeznaczyło
na przedterminowe wypłaty odsetek
za cały okres pożyczki dla pierwszych 41 tysięcy BKO
Zamierzamy od teraz dołączyć do w pełni 100% BKO

DORCHEM Sp. z o.o.
i **Lech Grobelny**
przyjmują od osób fizycznych
i prawnych
pożyczkę inwestycyjną

PROPONUJEMY NAJWYŻSZE STOPY OPROCENTOWANIA w stosunku rocznym

- * na okres 2 lat.....300%
- * na okres 1 roku.....250%
- * na okres 6 miesięcy.....180%
- * "a vista".....30%

Nasze kasy są czynne w godzinach:
do wpłat 100 tys. do 1 mln zł.....8.00-18.00 i 18.00-22.00
dla wpłat 1 mln i powyżej.....8.00-18.00

Jedli niegus zmianie oprocentowania wkładów w bankach krajowych,
spółka gwarantuje stałość stopy procentowej
w takim samym stopniu.
Zobowiązujemy się do publikowania raportów o wynikach ekonomicznych,
miesięcznych, oraz planowanych kierunkach rozwoju spółki

Ogłoszenie Bezpiecznej Kasy w „Ekspresie Wieczornym” 8 grudnia 1989 r.

Na zasadach piramidy finansowej działał w Polsce na początku lat dziewięćdziesiątych założony przez Stanisława Kotarbę **Galicyjski Trust Kapitałowo-Inwestycyjny**. Oszukał on 4 tysiące osób na sumę ponad 26 milionów złotych. Mechanizm piramidy finansowej wykorzystano również, przygotowując ofertę parabanku **Amber Gold**. W tym przypadku źródłem zysków miały być inwestycje w złoto, srebro i platynę.

Studium przypadku

Parabank Amber Gold działał na granicy prawa. Firma oszukała kilkanaście tysięcy osób, które straciły prawie 900 milionów złotych swoich oszczędności. Parabanki, działające jak piramidy finansowe, nie były objęte szczegółową kontrolą instytucji nadzorujących system bankowy w Polsce, choć wykonywały usługi typowe dla banków. Przyjmowały lokaty i oferowały wysokie oprocentowanie. To przyciągało klientów, którzy w większości nie zdawali sobie sprawy z ryzyka, jakie niesie za sobą powierzenie własnych oszczędności nieuczciwym

instytucjom. W 2012 r. sąd ogłosił upadłość Amber Gold, a właścicielom spółki prokuratura postawiła zarzuty popełnienia licznych przestępstw.

Polecenia

1. Wyjaśnij motywy, jakimi kierowały się osoby powierzające swoje oszczędności firmie Amber Gold.
2. Określ, w jaki sposób instytucje państwowe powinny zapobiegać podobnym praktykom w przyszłości.

Również w internecie można zetknąć się z podobnymi oszustwami. Należy do nich High Yield Investment Program (HYIP) oferujący programy inwestycyjne o bardzo wysokiej stopie wzrostu w krótkim czasie. Jednak te obietnice nie mają pokrycia, a zainwestowane pieniądze znikają bezpowrotnie na kontach banków zarejestrowanych na przykład na Kajmanach lub w Panamie – państwach zapewniających wysoki poziom tajemnicy bankowej. W sieci wiele jest nieuczciwych ofert w rodzaju „milion w 14 dni”, „milion w tydzień”, a nawet „milion w dzień”.

Rynek finansowy nie jest wolny od nadużyć i nieprawidłowości. Dlatego korzystając z usług instytucji finansowych, warto znać swoje prawa i drogę ich dochodzenia w wypadku zaistnienia sporu z instytucją finansową poprzez składanie reklamacji czy zwrócenie się o pomoc do instytucji państwowych. Najważniejszą instytucją, która pomaga klientom indywidualnym w rozwiązaniu takich problemów, jest **Rzecznik Finansowy** (patrz rozdz. 4.2.).

sposoby ochrony
przed nadużyciami
finansowymi

Aby nie stać się ofiarą nieuczciwych praktyk na rynku finansowym, warto zastosować środki ostrożności. Oto kilka z nich:

- zainwestuj w edukację finansową, gdyż zrozumienie podstawowych pojęć finansowych i zasad inwestycyjnych pozwoli na wzrost bezpieczeństwa;
- korzystaj z wiarygodnych źródeł informacji finansowej, na przykład sprawdzaj, czy dana instytucja nie znajduje się na liście ostrzeżeń publikowanych przez KNF;
- sprawdzaj opinie o firmie i oceny innych klientów korzystających z usług danego przedsiębiorstwa;
- zapoznaj się warunkami umowy, dokładnie przeczytaj umowę i zapytaj o wszystkie ewentualne niejasności, a razie wątpliwości skonsultuj się z prawnikiem;
- unikaj presji czasu i daj sobie czas na spokojne podjęcie decyzji;
- zachowaj zdrowy rozsądek, bądź sceptyczny wobec zbyt korzystnych ofert nieznanymi przedsiębiorstwami.

Jeśli istnieją podejrzenia, że zostało popełnione oszustwo finansowe, należy to zgłosić odpowiednim organom ścigania i instytucjom nadzoru finansowego. Uchroni to innych przed nieuczciwym przedsiębiorstwem.

Etyczny aspekt spekulacji

Spekulacja polega na osiąganiu określonego zysku dzięki wykorzystaniu przewidywanych zmian cen. Można powiedzieć, że chodzi w niej o to, by tanio kupić i drogo sprzedać. Mimo że w powszechnej opinii jest to zjawisko negatywne, wielu ekonomistów dostrzega pozytywny wymiar spekulacji, która stanowi nieodłączny element gospodarki rynkowej oraz jeden z mechanizmów występujących na giełdach finansowych i towarowych. Część ekonomistów uważa jednak, że ryzyko, jakie ponosi spekulant, przenosi się również na inne podmioty gospodarcze, a także na całe społeczeństwo. Potwierdził to kryzys z lat 2008–2009.

◀ spekulacje

Spekulacje na rynkach walutowych są zagrożeniem nie tylko dla społeczeństwa (obniżenie siły nabywczej waluty), lecz także dla bezpieczeństwa państwa (zagrożenie stabilności gospodarki). W 2009 r. amerykański bank Goldman Sachs przyznał się do spekulacji na złotówce, przez co kurs naszej waluty znacznie się obniżył. Szczególnie dotkliwie mogą być odczuwalne skutki spekulacji na rynkach produktów rolnych. Jednym z efektów kryzysu pierwszej dekady XXI w. było przeniesienie kapitału z rynków finansowych na rynki towarowe. Doprowadziło to do wzrostu cen żywności. Ponadto często producenci rolni ukrywają część produktów lub celowo stwarzają wrażenie zagrożenia klęskami żywiołowymi w celu utrzymania wysokich cen lub ich dalszego wzrostu na giełdach towarowych.

Oszustwa podatkowe to świadome działania mające na celu uniknięcie opodatkowania lub zmniejszenie jego wysokości.

◀ oszustwa podatkowe

Najczęściej spotykanymi oszustwami podatkowymi są:

- **rejestrowanie firm w tak zwanych rajach podatkowych**, czyli państwach lub rejonach, w których przepisy podatkowe są bardzo liberalne, zwłaszcza dla cudzoziemców; do takich miejsc należą między innymi: Bahrajn, Hongkong, Makau, Malediwy, San Marino;
- **zaniżanie uzyskanego przez przedsiębiorcę przychodu**, a w efekcie obniżenie podatku; jednym ze sposobów jest przedstawianie fałszywych faktur, potwierdzających fikcyjne wydatki;
- **zatajenie księgowo**, czyli nierzetelne prowadzenie księgowości, na przykład prowadzenie podwójnej księgowości, jednej dla celów podatkowych, drugiej dla celów handlowych;
- **fałszywe kwalifikowanie** – działanie polegające na przykład na wliczaniu w koszty przedsiębiorstwa wydatków, które zgodnie z prawem nie są kosztami uzyskania przychodu;
- **zorganizowanie niewypłacalności** (bankructwo) poprzez manipulacje zapisami ksiąg rachunkowych; pozwala to uniknąć płacenia podatków, ale również wywiązania się ze zobowiązań wobec kontrahentów i pracowników.

Największe straty przynoszą państwu oszustwa związane z podatkiem od towarów i usług (VAT). Polegają głównie na wyłudzeniu odliczenia lub zwrotu po-

datku. Oszuści posługują się między innymi fałszywymi fakturami lub fakturami wystawianymi przez nieistniejące podmioty.

Zabronione praktyki na rynku kapitałowym

zabronione
praktyki

Rynek kapitałowy, czyli obrót akcjami i obligacjami na giełdzie papierów wartościowych, jest atrakcyjnym instrumentem pozyskiwania kapitału przez firmy. Do nieuczciwych praktyk na tym rynku należą między innymi:

- **wykorzystywanie przy zakupie lub sprzedaży akcji informacji poufnych**, które po ujawnieniu mogą mieć istotny wpływ na ich kurs, na przykład podpisanie przez firmę atrakcyjnego kontraktu przyczynia się zazwyczaj do wzrostu cen jej akcji, a uzyskanie takiej informacji wcześniej pozwala inwestorowi na kupno ich jeszcze po niskim kursie; na giełdzie inwestorzy mogą korzystać wyłącznie z informacji jawnych; poufne informacje są pozyskiwane nielegalnie na przykład w drodze korupcji;
- **manipulacja instrumentami finansowymi**, między innymi składanie zleceń dotyczących zakupu lub sprzedaży w celu sztucznego zawyżania lub zaniżania cen akcji lub obligacji;
- **rozpowszechnianie fałszywych informacji** w celu wprowadzenia w błąd innych inwestorów, na przykład zapowiedź spodziewanego bankructwa firmy może spowodować masową wyprzedaż jej akcji, a co za tym idzie – spadek ich ceny;
- **wykorzystywanie giełdy jako tak zwanej pralni brudnych pieniędzy** pochodzących z przestępstwa.

Etyczne zachowania na rynkach finansowych

etyczne
zachowania

► Przykładami dobrych zachowań na rynkach finansowych są:

- **odpowiedzialność za podejmowane decyzje** i ich skutki dla otoczenia społecznego oraz zdolność do wycofania się ze szkodliwych decyzji; na przykład polska firma produkująca słodczyce Colian w styczniu 2019 r. w trosce o dobrostan kur wycofała z produkcji jajka pochodzące z chowu klatkowego;
- **przejrzystość prowadzonej działalności**, czyli udostępnianie informacji dotyczących funkcjonowania przedsiębiorstwa;
- **przestrzeganie zasad etyki biznesu** oraz etyczne zachowania właścicieli i kierownictwa firmy;
- **aktywne działania w środowisku**; zwłaszcza istotna jest współpraca w środowisku lokalnym; instytucje finansowe wspierają działania kulturalne, sportowe, edukacyjne i charytatywne, na przykład mecenasem XVII Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina był Bank Zachodni WBK Grupa Santander, Bank Poczty sponsoruje drużynę siatkówki kobiet Pałac Bydgoszcz, Invest-Bank był sponsorem głównym kampanii społecz-

nej „Bezpieczna kieszka” ostrzegającej przed kradziejami kieszonkowymi, a jednym z głównych sponsorów 27. Finału Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy był mBank.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień, jakie skutki dla obywateli mogą mieć nieetyczne zachowania na rynku finansowym.
2. Wyjaśnij, dlaczego piramidy finansowe są szkodliwe dla ogółu społeczeństwa.
3. Wyszukaj w różnych źródłach informacji oraz oceń przykłady nieetycznych i etycznych zachowań na rynkach finansowych.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Wśród przykładów praktyk i zachowań nieetycznych na rynku finansowym można wymienić piramidy finansowe, spekulacje i oszustwa podatkowe. ◀ s. 98
◀ s. 101
- Do sposobów ochrony przed nieuczciwymi praktykami na rynku finansowym należą: edukacja finansowa, korzystanie z wiarygodnych źródeł informacji, sprawdzanie opinii o firmie, zapoznanie się z warunkami umowy, unikanie presji czasu oraz zachowanie zdrowego rozsądku. ◀ s. 100
- Do zabronionych praktyk na rynkach kapitałowych należą: wykorzystywanie przy zakupie lub sprzedaży akcji informacji poufnych, manipulacja instrumentami finansowymi, rozpowszechnianie fałszywych informacji oraz wykorzystywanie giełdy jako tak zwanej pralni brudnych pieniędzy. ◀ s. 102
- Do etycznych zachowań na rynkach finansowych można zaliczyć: odpowiedzialność za podejmowane decyzje, przejrzystość prowadzonej działalności, przestrzeganie zasad etyki oraz aktywne działania w środowisku. ◀ s. 102

PODSUMOWANIE PRZED SPRAWDZIANEM

4.1. Rola pieniędzy w gospodarce

- s. 9 • Pieniądz to powszechnie akceptowany w danym kraju środek płatniczy.
- s. 9 • W poszczególnych etapach rozwoju cywilizacyjnego występowały różne formy pieniądza: pieniądz towarowy, kruszce, pieniądz kruszcowy, pieniądz papierowy i pieniądz bezgotówkowy.
- s. 9 • We współczesnej gospodarce większość transakcji jest rozliczana w formie pieniądza bezgotówkowego.
- s. 11 • Pieniądz pełni cztery funkcje: środek wymiany, miernik wartości, środek płatniczy oraz środek tezauryzacji.
- s. 10 • Dolar amerykański i euro są używane jako pieniądz międzynarodowy i stosowane do rozliczeń w handlu zagranicznym.
- s. 12 • Pieniądz nieustannie krąży między podmiotami gospodarki rynkowej.
- s. 14 • Dojrzałość finansowa polega na rozsądnym gospodarowaniu pieniędzmi.

4.2. Instytucje rynku finansowego

- s. 17 • Do podstawowych funkcji NBP należą: emisja pieniądza gotówkowego, świadczenie usług na rzecz banków komercyjnych oraz bycie bankiem państwa.
- s. 18 • Instrumentami polityki pieniężnej są: rezerwy obowiązkowe, operacje rynku otwartego oraz operacje depozytowo-kredytowe.
- s. 20 • Rada Polityki Pieniężnej ustala wysokość stopy procentowej, według której NBP udziela kredytów i pożyczek bankom komercyjnym.
- s. 21 • Komisja Nadzoru Finansowego monitoruje działalność wielu instytucji finansowych.
- s. 22 • Rzecznik Finansowy pomaga indywidualnym klientom w ewentualnych sporach z firmami działającymi na rynku finansowym.
- s. 23 • Giełda Papierów Wartościowych jest najważniejszą instytucją rynku kapitałowego w Polsce.
- s. 24 • Bankowy Fundusz Gwarancyjny jest instytucją odpowiedzialną za zwrot depozytów zgromadzonych w bankach i kasach oszczędnościowo-kredytowych w przypadku ich upadłości.
- s. 24 • Na rynku finansowym w Polsce działają również banki spółdzielcze, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe oraz towarzystwa funduszy inwestycyjnych.
- s. 25 • Głównym zadaniem Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego jest wypłacanie odszkodowań ofiarom wypadków spowodowanych przez osoby kierujące pojazdami.

4.3. Budżet gospodarstwa domowego

- s. 27 • Gospodarstwa domowe to rodziny lub grupy osób, które wspólnie zamieszkują, zarządzają finansami, dzielą obowiązki domowe i mają wspólne zasoby.
- s. 28 • Gospodarstwa domowe pełnią dwie podstawowe funkcje: konsumpcyjną i wytwórczo-zarobkową.
- s. 28 • Dochody gospodarstw domowych pochodzą głównie z pracy.
- s. 30 • W strukturze wydatków gospodarstw domowych największy udział ma żywność.
- s. 30 • Zasady tworzenia budżetu domowego to: sporządzanie listy źródeł dochodów, zapisywanie wydatków, dzielenie wydatków na kategorie, określenie swoich celów finansowych, terminowe spłacanie długów i regularne oszczędzanie.
- s. 31 • Spirala zadłużenia, inaczej zwana pętlą zadłużenia lub spiralą kredytową, to zjawisko polegające na pogłębiającym się zadłużeniu i braku możliwości regularnej spłaty własnych zobowiązań.
- s. 32 • Sposobami wyjścia ze spirali zadłużenia są: konsolidacja długów, negocjacje z wierzycielami oraz ustalenie realistycznego planu spłaty zobowiązań.

4.4. Rodzaje podatków

- s. 35 • Podstawowe funkcje podatków to: funkcja fiskalna, funkcja redystrybucyjna oraz funkcja stymulacyjna.
- s. 36 • Uwzględniając kryterium przedmiotowe, wyróżnia się: podatki przychodowe, podatki dochodowe, podatki majątkowe oraz podatki od wydatków.
- s. 36 • Wyróżnia się podatki bezpośrednie i podatki pośrednie, czyli takie, których skutki można przerzucić na inny podmiot.
- s. 40
- s. 37 • Ze względu na sposób naliczania podatku dochodowego wyróżnia się: podatki progresywne, podatki liniowe i podatki regresywne.

4.5. Wynagrodzenie i deklaracja podatkowa PIT

- Wynagrodzenie brutto to wynagrodzenie wraz z podatkiem dochodowym i składkami na ubezpieczenia społeczne opłacanymi przez pracownika. Z wynagrodzenia brutto potrąca się: składki na ubezpieczenia społeczne, składkę na ubezpieczenie zdrowotne, zaliczkę na podatek dochodowy. s. 42
- Wynagrodzenie netto, potocznie zwane „na rękę”, to kwota, którą otrzymuje pracownik z tytułu wykonanej pracy. s. 42
- Koszty pracy obejmują ogół wydatków, które ponosi pracodawca w związku z zatrudnianiem, przekwalifikowaniem i doskonaleniem pracowników. s. 44
- Roczne zeznanie o wysokości osiągniętych dochodów PIT należy złożyć do właściwego urzędu skarbowego do 30 kwietnia. s. 44
- Podatnicy mogą korzystać z różnych odliczeń, które wpływają na kwotę należnego podatku. s. 45
- Istnieje możliwość składania zeznań podatkowych w formie papierowej (osobiście lub listownie), za pośrednictwem systemu e-deklaracje, a także poprzez sprawdzenie i uzupełnienie zeznania podatkowego przygotowanego przez Krajową Administrację Skarbową. s. 47

4.6. Formy oszczędzania i inwestowania

- Formy oszczędzania to: lokowanie środków pieniężnych w bankach, gromadzenie gotówki w domu, gromadzenie oszczędności na kontach emerytalnych. s. 50
- Inwestować można w nieruchomości, dzieła sztuki, złoto, akcje, obligacje, własną firmę lub edukację. s. 50
- Inwestowanie spekulacyjne opiera się prognozach lub zwykłej intuicji, a nie na solidnej wiedzy dotyczącej danego rynku. s. 51
- Inwestowanie od hazardu różni się: celem, poziomem ryzyka, czasem trwania, poziomem potrzebnej wiedzy, regulacjami prawnymi. s. 52
- Kryteria wyboru inwestycji to bezpieczeństwo, płynność i stopa zwrotu. s. 53
- Na przyszłe zyski z inwestycji wpływają: koniunktura gospodarcza, stopy procentowe, wysokość inflacji, konflikty polityczne i katastrofy naturalne. s. 53
- Sposobem zminimalizowania strat przy inwestycjach jest dywersyfikacja kapitału, rozłożenie inwestycji w czasie, a także rzetelna wiedza o rynku. s. 54

4.7. Usługi bankowe

- Podstawowym zadaniem banków komercyjnych i spółdzielczych oraz spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych (SKOK) jest przyjmowanie lokat oraz udzielanie kredytów. s. 56
- Najważniejsze usługi bankowe dla ludności to: konta osobiste i oszczędnościowe, lokaty i kredyty. s. 56
- Wysokość dochodu z lokaty bankowej zależy od jej oprocentowania i okresu kapitalizacji odsetek. s. 56
- Korzystanie z usług bankowych za pośrednictwem kanałów elektronicznych wiąże się z koniecznością zachowania zasad bezpieczeństwa. s. 57
- Najpopularniejsze kredyty to: kredyt na rachunku (debet), konsumpcyjny, hipoteczny i konsolidacyjny. s. 60
- Najlepszym narzędziem do porównywania kosztów kredytu jest rzeczywista roczna stopa procentowa (RRSO). s. 62
- Pożyczki zaciągane w pozabankowych instytucjach pożyczkowych są znacznie wyżej oprocentowane niż w tradycyjnym banku. s. 64

4.8. System ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych

- Do systemu obowiązkowych ubezpieczeń społecznych w Polsce zalicza się ubezpieczenia emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe. s. 66
- W skład systemu ubezpieczeń emerytalnych wchodzi: s. 66
 - I filar – ubezpieczenia obowiązkowe – jest finansowany przez FUS i obsługiwany przez ZUS. s. 67
 - II filar – ubezpieczenia kapitałowe – zlikwidowany ostatecznie w 2022 r. s. 67
 - III filar – dobrowolne ubezpieczenia obsługiwane między innymi przez pracownicze programy emerytalne i pracownicze plany kapitałowe. s. 67
- System obowiązkowych ubezpieczeń zdrowotnych obejmuje pracowników, osoby prowadzące działalność gospodarczą, emerytów, rencistów, bezrobotnych. System ubezpieczeń zdrowotnych s. 69

umożliwia korzystanie z różnych form opieki medycznej (m.in. porady lekarza podstawowej opieki medycznej, wizyty u lekarza specjalisty, badania diagnostyczne, pobyty w szpitalu, leczenie sanatoryjne, leczenie rehabilitacyjne, pomoc PRM), a także świadczeń medycznych na terenie UE.

4.9. Rynek ubezpieczeń

- s. 73 • Funkcją ubezpieczeń jest wypłacenie odszkodowań za straty powstałe w wyniku nieszczęśliwych zdarzeń losowych, zapewnienie środków na pokrycie kosztów leczenia lub gromadzenie funduszy na starość.
- s. 73 • Ubezpieczenia ze względu na konieczność ich zawierania można podzielić na obowiązkowe i dobrowolne.
- s. 74 • Ubezpieczenia majątkowe zapewniają uzyskanie odszkodowania w wypadku strat majątkowych wynikających ze zdarzeń losowych.
- s. 74 • Ubezpieczenia osobowe pozwalają na pokrycie kosztów powstałych w wyniku zdarzeń losowych w życiu człowieka, takich jak kalectwo, choroba czy śmierć.
- s. 74 • Umowa ubezpieczeniowa, zwana potocznie polisą ubezpieczeniową, określa m.in. przedmiot ubezpieczenia czy wysokość składki.
- s. 76 • Ogólne warunki ubezpieczenia (OWU) są uzupełnieniem treści zawartych w umowie. Znajdują się w nich opisy zdarzeń wyłączonych z odpowiedzialności towarzystwa ubezpieczeniowego.

4.10. Giełda i rynek papierów wartościowych

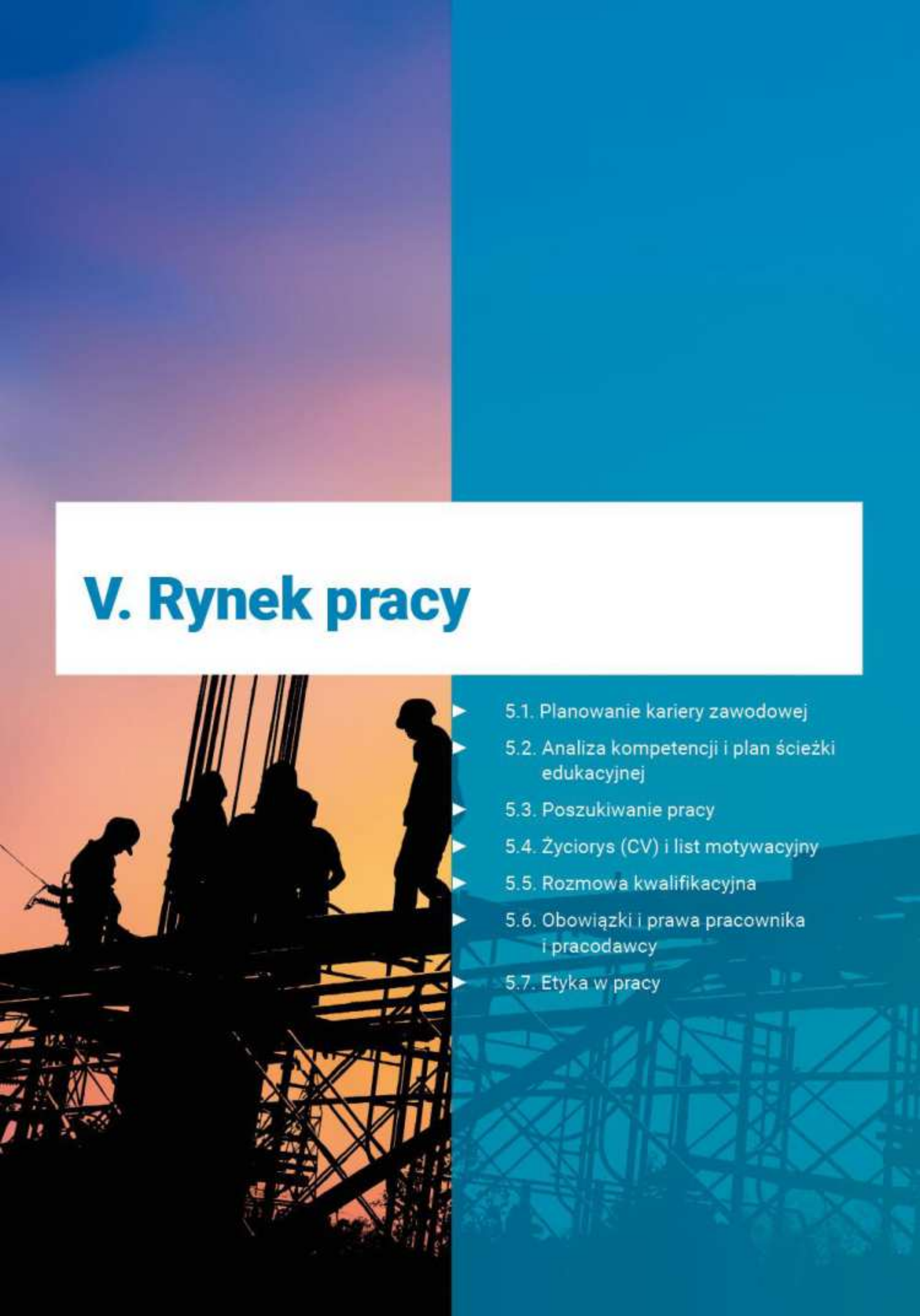
- s. 83 • Jedną z większych giełd w Europie jest Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie. Na giełdzie warszawskiej handluje się papierami wartościowymi, które funkcjonują jako zapis elektroniczny.
- s. 84 • Najważniejszymi papierami wartościowymi są akcje i obligacje.
- s. 86 • Głównym indeksem na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie jest WIG, czyli Warszawski Indeks Giełdowy.
- s. 88 • W papiery wartościowe można inwestować za pośrednictwem towarzystw funduszy inwestycyjnych.

4.11. Finansowe zabezpieczenie przyszłości

- s. 90 • Obecny system emerytalny składa się z trzech filarów.
- s. 91 • Czynniki wpływające na wysokość przyszłej emerytury to: wysokość zgromadzonego kapitału, zależna od okresu ich opłacania i wysokości zarobków, wiek, w którym rozpoczyna się pobieranie emerytury oraz średnia długość życia.
- s. 92 • Czynniki warunkujące konieczność gromadzenia dodatkowych środków finansowych na emeryturę to: system emerytalny, starzenie się społeczeństwa i spadek współczynnika urodzeń, zmiany na rynku pracy, wydłużanie się średniej długości trwania życia, obciążenie systemu emerytalnego.
- s. 94 • Procent składany to sposób oprocentowania lokaty polegający na tym, że odsetki za dany okres oprocentowania są doliczane do kapitału (podlegają kapitalizacji).
- s. 94 • Czynniki wpływające na efektywność procentu składanego to: długość okresu kapitalizacji, stopa oprocentowania, wysokość kapitału.
- s. 95 • Przed podjęciem decyzji finansowych należy korzystać z różnych dostępnych narzędzi i wiarygodnych źródeł informacji finansowej.

4.12. Etyka na rynku finansowym

- s. 98 • Wśród przykładów praktyk i zachowań nieetycznych na rynku finansowym można wymienić piramidy finansowe, spekulacje i oszustwa podatkowe.
- s. 101
- s. 100 • Do sposobów ochrony przed nieuczciwymi praktykami na rynku finansowym należą: edukacja finansowa, korzystanie z wiarygodnych źródeł informacji, sprawdzanie opinii o firmie, zapoznanie się z warunkami umowy, unikanie presji czasu oraz zachowanie zdrowego rozsądku.
- s. 102 • Do zabronionych praktyk na rynkach kapitałowych należą: wykorzystywanie przy zakupie lub sprzedaży akcji informacji poufnych, manipulacja instrumentami finansowymi, rozpowszechnianie fałszywych informacji oraz wykorzystywanie giełdy jako tzw. pralni brudnych pieniędzy.
- s. 102 • Do etycznych zachowań na rynkach finansowych można zaliczyć: odpowiedzialność za podejmowane decyzje, przejrzystość prowadzonej działalności, przestrzeganie zasad etyki oraz aktywne działania w środowisku.

V. Rynek pracy

- ▶ 5.1. Planowanie kariery zawodowej
- ▶ 5.2. Analiza kompetencji i plan ścieżki edukacyjnej
- ▶ 5.3. Poszukiwanie pracy
- ▶ 5.4. Życiorys (CV) i list motywacyjny
- ▶ 5.5. Rozmowa kwalifikacyjna
- ▶ 5.6. Obowiązki i prawa pracownika i pracodawcy
- ▶ 5.7. Etyka w pracy

5.1. Planowanie kariery zawodowej

NA TEJ LEKCJI:

- nauczysz się formułować własne cele zawodowe;
- poznasz przykłady ścieżek kariery zawodowej;
- nauczysz się planować swoją karierę zawodową.

Planowanie kariery zawodowej to proces, który wymaga zidentyfikowania, w czym jesteśmy dobrzy, określenia zainteresowań oraz dopasowania swoich umiejętności do istniejących zawodów i zapotrzebowania na rynku pracy.

Kariera to między innymi:

1. «zdobywanie coraz wyższej pozycji w jakimś zawodzie lub w jakiejś dziedzinie; też: sukces odniesiony w tym zawodzie lub w tej dziedzinie»
2. «zaskakująca popularność czegoś»
3. «przebieg czyjejś pracy zawodowej w ciągu całego życia» [...]

Źródło: Słownik języka polskiego PWN, serwis internetowy (dostęp: 30.01.2024 r.).

kariera zawodowa ► W najprostszy sposób można zdefiniować **karierę zawodową** jako szereg działań, które prowadzą do osiągnięcia konkretnych celów w życiu zawodowym. Często w praktyce jest to równoznaczne z zapisem CV lub życiorysu.

Złożoność zagadnienia sprawia, że są różne modele kariery zawodowej:

- **model pionowy** – osiąganie kolejnych szczebli awansu, na przykład od kierownika budowy do prezesa firmy budowlanej;
- **model poziomy** – poprzez stałe doskonalenie posiadanych umiejętności, osiąganie coraz większego prestiżu: dotyczy to na przykład lekarzy, prawników, ale również restauratorów.

Formułowanie celów zawodowych

metoda SMART ► Przy formułowaniu własnych celów zawodowych można zastosować metodę **SMART**. Została ona szczegółowo omówiona w pierwszej części podręcznika (patrz tom 1, rozdz. 2.3.). Nazwa metody pochodzi od pierwszych liter poniższych określeń charakteryzujących, jaki powinien być cel.

Specific (z ang. konkretny) – zrozumienie celu nie powinno stanowić kłopotu, powinien on być sformułowany jednoznacznie, aby nie pozostawiać miejsca na luźną interpretację. Celem zawodowym nie może być jedynie zdobycie jakiejś dobrej pracy, ale dokładne określenie, kim chcemy być: znanym kucharzem, pilotem śmigłowca, wziętym adwokatem czy popularnym artystą.

Measurable (z ang. dający się zmierzyć) – cel powinien być tak sformułowany, by można liczbowo lub w inny konkretny sposób wyrazić stopień jego realizacji. Każdy zawód wymaga zdobycia konkretnych kompetencji. Poziom ich opanowania wskazuje, jak blisko jesteśmy od osiągnięcia celu zawodowego.

Achievable (z ang. osiągalny) – stawianie sobie zbyt wygórowanych zadań może nas zniechęcić i obniżyć naszą samoocenę. Jest wiele atrakcyjnych zawodów, jednak ze względu na wysokie wymagania nie są one osiągalne dla każdego, jak w przypadku śpiewaka operowego, baletnicy czy kosmonauty.

Relevant (z ang. istotny) – cel powinien być na tyle ważny i ambitny, aby stanowił znaczącą wartość dla tego, kto go osiągnie, i był powodem do dumy.

Time-bound (z ang. określony w czasie) – cel powinien mieć dokładnie określone ramy czasowe: rozpoczęcie jego realizacji i termin jego osiągnięcia. Dotyczy to również ścieżki zawodowej. Należy zaplanować nie tylko zdobycie niezbędnych kwalifikacji, lecz także kolejne etapy ich doskonalenia.

Planowanie kariery zawodowej

Planowanie kariery zawodowej, obok precyzyjnego sformułowania celów, powinno również uwzględniać:

planowanie kariery zawodowej

- **cechy własnej osobowości** – planowanie kariery zawodowej należy rozpocząć od analizy własnej osobowości, określenia, czy mamy cechy przywódcze, czy jesteśmy otwarci na kontakty z innymi ludźmi, czy raczej jesteśmy zamknięci i wolimy pracować wyłącznie z komputerem;
- **analiza rynku pracy** – to wymóg podstawowy, konieczna jest ocena, jakie są potrzeby rynku pracy i jak się zmieniają za kilka lat; należy przy tym pamiętać, że pojawiają się zawody, które obecnie nie istnieją;
- **zaplanowanie ścieżki edukacyjnej** – analiza własnej osobowości oraz określenie kompetencji miękkich pozwolą zaplanować ścieżkę edukacyjną pod kątem wybranego zawodu (więcej na ten temat w kolejnym rozdziale);
- **wsparcie innych osób** – przy planowaniu kariery zawodowej warto uwzględnić pomoc osób z naszego najbliższego otoczenia (członkowie rodziny, znajomi, nauczyciele, poradnie zawodowe);
- **rozwój kontaktów zawodowych** – planowanie kariery zawodowej powinno uwzględniać także możliwości, jakie dają kontakty zawodowe w ramach różnych staży, praktyk oraz wymian jeszcze na poziomie pobierania nauki;
- **uczenie się przez całe życie** – pełny rozwój kariery zawodowej musi uwzględniać świadomość, że świat rozwija się w coraz szybszym tempie i stale należy rozwijać swoje kwalifikacje lub nabywać nowe, korzystając

z możliwości, jakie dają różnego rodzaju studia podyplomowe, kursy oraz samokształcenie z wykorzystaniem literatury fachowej oraz internetu.

Przykłady ścieżek kariery zawodowej

Analiza ścieżek zawodowych osób znanych z życia publicznego może być pomocna w planowaniu własnej kariery zawodowej.

Studium przypadku

Jasiek Kuroń i Ania Starmach zrobili karierę w branży kulinarnej. W wywiadach przyznają, że ich początki były trudne, ale z czasem przekonali się, że gotowanie to ich prawdziwe powołanie.

Ania Starmach, zanim stała się znaną kucharką i jurorką w programie „Master-Chef”, ukończyła studia z historii sztuki. To właśnie wtedy odkryła swoją pasję do gotowania i rozpoczęła naukę w renomowanej paryskiej szkole kulinarnej Le Cordon Bleu. U najlepszych francuskich kucharzy uczyła się przygotowywać wyrafinowane dania, tworzyć rzeźby z cukru i piec własne pieczywo, a ponadto poznawała świat wykwintnej kuchni francuskiej. Ania Starmach zapytana o to, co może radzić młodym ludziom, którzy marzą o karierze w gastronomii, przyznała, że liczy się przede wszystkim pasja, miłość do zawodu oraz konsekwencja.

Poświęcenie, pasja i wytrwałość są kluczowe dla osiągnięcia mistrzostwa w każdej dziedzinie życia.

Nagroda Człowiek Roku Propertynews.pl w konkursie Prime Property Prize jest przyznawana osobie z branży nieruchomości komercyjnych, która miała

największy wpływ na wydarzenia w tym sektorze bądź dokonała spektakularnych zmian w swojej firmie, co wpłynęło na rozwój całego rynku. W 2022 r. jury konkursu doceniło, że Władysław Grochowski, prezes Grupy Arche, podejmuje się najtrudniejszych inwestycji: przywraca życie historycznych budynków i stale tworzy nowe hotele.

Władysław Grochowski pracował na własnym gospodarstwie rolnym, był też wójtem gminy. W 1991 r. otworzył firmę deweloperską Arche SA. Oprócz tego z żoną Leną założył Fundację Leny Grochowskiej, która zapewnia mieszkania i pracę dla repatriantów z Kazachstanu. Fundacja organizuje również konkursy sztuki nieprofesjonalnej „Szukamy Nikifora”, plenery i wystawy malarstwa, kolonie dla dzieci z Ukrainy oraz pracę dla osób niepełnosprawnych.

Polecenie

Wskaż podobieństwa i różnice w przebiegu kariery zawodowej Anny Starmach i Władysława Grabowskiego.

PYTANIA I POLECENIA

1. Na podstawie analizy ścieżek kariery znanych osób oraz własnych oczekiwań przedstaw plan swojej kariery zawodowej i określ jej etapy w czasie.
2. Sformułuj swoje cele zawodowe z zastosowaniem metody SMART oraz opisz możliwości ich realizacji.
3. Jaki wpływ na realizację celów zawodowych mogą mieć plany w życiu prywatnym?
4. Specyficzny przebieg może mieć kariera zawodowa wybitnych sportowców i artystów. Zapoznaj się z początkami kariery Igi Świątek, Roberta Lewandowskiego, Julii Wieniawy, Sanah (Zuzanny Ireny Grabowskiej), Krzysztofa Zalewskiego czy modelki Ani Rubik. Wykorzystaj różne źródła informacji oraz odzyskaj inne przykłady karier zawodowych znanych osób.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Kariera zawodowa to szereg działań, które prowadzą do osiągnięcia konkretnych celów w życiu zawodowym. ◀ s. 108
- Przy formułowaniu własnych celów zawodowych można zastosować metodę SMART. ◀ s. 108
- Planowanie kariery zawodowej, obok precyzyjnego sformułowania celów, powinno również uwzględniać: cechy własnej osobowości, analizę rynku pracy, zaplanowanie ścieżki edukacyjnej, wsparcie innych osób, rozwój kontaktów zawodowych oraz uczenie się przez całe życie. ◀ s. 109

5.2. Analiza kompetencji i plan ścieżki edukacyjnej

NA TEJ LEKCJI:

- nauczysz się analizy swoich kompetencji;
- poznasz możliwości podejmowania nauki w Polsce i w Unii Europejskiej;
- dowiesz się, jak zaplanować ścieżkę edukacyjną.

Przygotowanie osobistej ścieżki edukacyjnej to ważny element planowania własnej kariery zawodowej. Opracowanie planu ścieżki edukacyjnej jest także efektem dokonanej analizy posiadanych kompetencji.

Analiza kompetencji

kompetencje ▶ Kompetencje to zdolność do podejmowania określonych działań, czyli zastosowania w praktyce wszystkiego, czego wcześniej się nauczyliśmy. Są one połączeniem wiedzy, umiejętności i postaw. Wyróżnia się kompetencje twarde i miękkie.

kompetencje twarde ▶ **Kompetencje twarde** obejmują umiejętności niezbędne do wykonywania danego zawodu. Można je zdobyć na różnych etapach kształcenia (patrz kolejny rozdz.). Do kompetencji twardych zalicza się między innymi kompetencje w zakresie finansów (np. doradztwo podatkowe, doradztwo finansowe, usługi księgowe, bankowość), kompetencje cyfrowe (takie jak obsługa komputera, znajomość oprogramowania komputerowego, np. arkuszy kalkulacyjnych, programów graficznych, oraz obsługa internetu, np. prowadzenie strony firmy, a także promocja i budowanie wizerunku w mediach społecznościowych), posiadanie prawa jazdy czy znajomość języków obcych.

Kompetencje twarde są zazwyczaj potwierdzone dyplomem lub certyfikatem. Dlatego w miarę łatwo można określić stopień ich opanowania, na przykład testem z języka obcego, zadaniem z wykorzystaniem arkusza kalkulacyjnego czy próbną jazdą samochodem. Można je także stale doskonalić.

kompetencje miękkie ▶ **Kompetencje miękkie** natomiast są znacznie trudniejsze do wyuczenia. Nie da się łatwo określić stopnia ich opanowania. Zalicza się do nich między innymi cechy osoby przedsiębiorczej. Często kompetencje tego typu wynikają z naturalnych cech osobowości człowieka (kompetencje osobiste).

Kompetencje osobiste to umiejętność radzenia sobie ze stresem, asertywność, zarządzanie swoim czasem, umiejętność planowania swojej edukacji i kariery zawodowej, poziom empatii czy wrażliwości na losy innych ludzi, a także zwierząt.

Kompetencje interpersonalne należą do najważniejszych umiejętności miękkich. Są to umiejętności: komunikacyjne, rozwiązywania konfliktów i prowadze-

nia mediacji, negocjowania, kierowania zespołem – odgrywania roli lidera, współpracy w grupie, pozytywnego wpływu na innych i motywowania do działania.

Do kompetencji miękkich zalicza się również: kulturę osobistą, słowność, uczciwość, zaangażowanie, kreatywność i innowacyjność oraz potrzebę stałego doskonalenia się. Przy opisywaniu posiadanych kompetencji miękkich należy pamiętać, że jedną z najważniejszych z nich jest właściwa i zgodna z rzeczywistością samoocena.

Opis posiadanych kompetencji twardych i miękkich stanowi najważniejszą część CV (patrz rozdz. 5.4.).

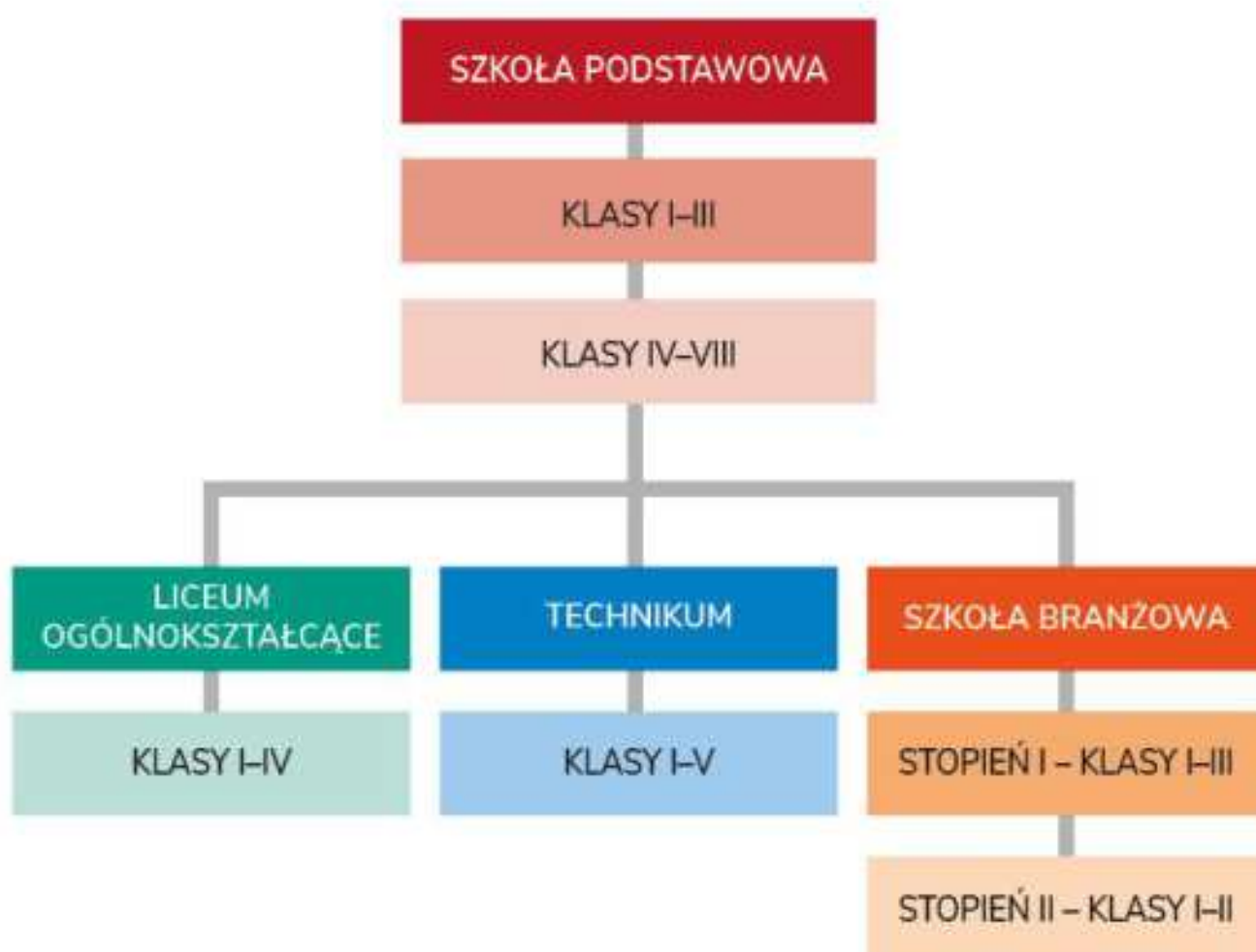

Kompetencje miękkie pozwalają szybko odnajdywać się w międzynarodowych zespołach.

System edukacyjny w Polsce

W 2016 r. Ministerstwo Edukacji Narodowej rozpoczęło wdrażanie reformy oświaty. Ostateczny kształt zreformowany system oświaty osiągnął w roku szkolnym 2022/2023.

dalsza ścieżka
edukacji

System oświaty w Polsce

Absolwenci liceów ogólnokształcących i techników, którzy pomyślnie zdali egzamin maturalny, mogą kontynuować naukę na wyższych uczelniach. W zależności od poziomu kształcenia wyróżnia się:

- **studia pierwszego stopnia** (licencjackie lub inżynierskie) – trwają 3–4 lata, a kończą się uzyskaniem kwalifikacji w określonym zawodzie oraz tytułem licencjata lub inżyniera; absolwenci mają możliwość kontynuowania nauki na studiach drugiego stopnia;
- **studia drugiego stopnia** – trwają 3–4 semestry, a kończą się uzyskaniem stopnia magistra lub magistra inżyniera;
- **jednolite studia magisterskie** – trwają zazwyczaj 5–6 lat, a kończą się uzyskaniem kwalifikacji zawodowych oraz tytułem magistra; obecnie w tym trybie kształcą się między innymi: aktorów, lekarzy, stomatologów, weterynarzy, prawników, psychologów;
- **szkoły doktorskie** – przyjmowani do nich są kandydaci po uzyskaniu tytułu magistra; trwają od 6 do 8 semestrów; kształcenie polega między innymi na przygotowaniu rozprawy doktorskiej;
- **studia podyplomowe** – są przeznaczone dla osób, które otrzymały dyplom ukończenia studiów wyższych; odgrywają ważną rolę w upowszechnianiu kształcenia ustawicznego.

W Polsce studiuje się głównie w **trybie stacjonarnym**. Zajęcia odbywają się od poniedziałku do piątku i zazwyczaj są bezpłatne. Nauka w **trybie niestacjonarnym**, organizowana przez uczelnie głównie w weekendy, daje możliwość kontynuowania nauki pracującym studentom. Tego typu studia są z reguły płatne.

Nauka w trybie stacjonarnym w szkołach wyższych mających status uczelni publicznej jest finansowana przez państwo. Uczelnie niepubliczne mogą być prowadzone przez osoby fizyczne, fundacje i stowarzyszenia oraz przez kościoły i związki wyznaniowe. Nauka w nich jest najczęściej płatna.

Jednym z warunków przyjęcia na wyższą uczelnię jest zdanie egzaminu maturalnego. Inne możliwości dalszego kształcenia dają **szkoły policealne**, w których można się kształcić bez zdanej matury, oraz **szkoły pomaturalne**. Za edukację w większość z nich trzeba zapłacić. Umożliwiają one w krótkim czasie uzyskanie kwalifikacji zawodowych. Największą popularnością cieszą się kierunki medyczne, na przykład asystentka stomatologiczna, technik sterylizacji medycznej czy technik masażysta.

Uczenie się przez całe życie – kształcenie ustawiczne

Szybkie tempo rozwoju nauki i techniki sprawia, że zmieniają się również funkcje współczesnej edukacji. Obecnie nie wystarczy ukończyć szkołę i uzyskać kwalifikacje zawodowe, gdyż mogą się one bardzo szybko zdezaktualizować. Dotyczy to szczególnie takich dziedzin, jak medycyna czy informatyka. Swoją wiedzę i umiejętności ciągle muszą uzupełniać także prawnicy i nauczyciele. Kształce-

nie ustawiczne pozwala również zmieniać kwalifikacje, a także zaspokajać potrzebę samorealizacji – nawet osobom, które zakończyły już karierę zawodową.

Do **form kształcenia ustawicznego** należą:

- studia podyplomowe, na przykład dotyczące zarządzania projektami, kierowania zespołem, organizacją pracy czy komunikacją społeczną;
- centra kształcenia zawodowego i ustawicznego (CKZiU) umożliwiające między innymi zdobycie zawodu lub podnoszenie już posiadanych kwalifikacji;
- szkolenia i kursy zawodowe, językowe lub hobbystyczne;
- konferencje szkoleniowe, seminaria, wykłady organizowane przez firmy, instytucje, między innymi dla lekarzy, nauczycieli, prawników;
- uniwersytety trzeciego wieku, które pozwalają seniorom uczestniczyć w wykładach i zajęciach w ramach edukacyjnych zespołów zainteresowań, na przykład historii sztuki, psychologii, obsługi komputera, a także w zajęciach sportowo-rekreacyjnych i kursach języków obcych;
- samokształcenie, na przykład lektura książek lub czasopism fachowych, oglądanie programów edukacyjnych, edukacja na odległość, na przykład e-learning.

Możliwości podejmowania nauki za granicą

Od 1 maja 2004 r. Polska należy do Unii Europejskiej, dzięki czemu polscy obywatele mogą korzystać z udogodnień związanych z posiadaniem obywatelstwa europejskiego. Jednym z nich jest swobodny przepływ osób. Dotyczy on nie tylko poruszania się po terenie UE oraz podejmowania pracy w krajach członkowskich, lecz także możliwości kontynuowania nauki na studiach wyższych w dowolnie wybranym państwie UE. Warunki przyjęcia na studia są takie same jak dla obywateli danego kraju. Wymagane jest jedynie posiadanie świadectwa upoważniającego do podjęcia nauki w szkole wyższej oraz certyfikat potwierdzający znajomość języka, w którym odbywają się zajęcia. Studenci pochodzący z krajów UE mogą korzystać z systemu stypendiów i pożyczek na takich samych zasadach jak obywatele danego kraju.

Z bezpłatnej nauki korzystają studenci między innymi w Austrii (uniwersytety i uczelnie pedagogiczne), Niemczech, Czechach, Szwecji i na Węgrzech.

Planowanie ścieżki edukacyjnej

Planowanie własnej ścieżki edukacyjnej wymaga znajomości systemu edukacyjnego funkcjonującego w naszym kraju, możliwości podejmowania nauki za granicą oraz uświadomienia sobie konieczności uczenia się przez całe życie. Trafne podjęcie decyzji zapewni zastosowanie odpowiednich modeli oraz etapów podejmowania decyzji.

Cele podejmowania decyzji, typy, modele, etapy oraz bariery podejmowania decyzji zostały omówione w pierwszej części podręcznika (patrz tom 1, rozdz. 1.7.). Poniżej znajdują się najbardziej znane metody i techniki decyzyjne.

Jedną z technik podejmowania decyzji jest tak zwane **drzewo decyzyjne**. Metoda ta jest graficznym zapisem analizy procesu podejmowania decyzji. Pozwala uświadomić sobie, że każda decyzja powoduje określone skutki pozytywne lub negatywne, dzięki czemu można przewidywać konsekwencje postępowania oraz ponoszenia odpowiedzialności za nie.

Poprawne wypełnienie schematu wymaga: zdefiniowania problemu, znalezienia różnych możliwości rozwiązania problemu (drzewo będzie miało tyle gałęzi, ile jest możliwości), określenia pozytywnych i negatywnych skutków każdej możliwości (z punktu widzenia stawianych sobie celów i wartości) oraz podjęcia decyzji.

Schemat wypełniamy od „pnia”. Najpierw określamy, na czym polega problem decyzyjny. Następny poziom to „gałęzie”, na których wpisujemy możliwe rozwiązania problemu. Na trzecim poziomie rozpisujemy konsekwencje poszczególnych wariantów rozwiązania problemu, wraz z oceną tych konsekwencji. W koronie drzewa określamy cele i wartości, którymi się kierujemy – stanowią one zarazem kryterium oceny poszczególnych możliwości.

W podejmowaniu decyzji pomocna jest również **analiza SWOT**. Dzięki niej przy wyborze dalszej drogi kształcenia można ocenić, jakie mamy zalety i wady oraz jakich skutków (szans, zagrożeń) możemy się spodziewać w przyszłości.

Schemat drzewa decyzyjnego oraz analiza SWOT zostały omówione w pierwszej części podręcznika (patrz tom 1, rozdz. 1.7.).

Studium przypadku

Interesującym przykładem przebiegu ścieżki edukacyjnej jest życiorys wybitnego fizyka Alberta Einsteina.

Albert Einstein (1879–1955) – niemiecki fizyk teoretyk pochodzenia żydowskiego, noblista. Posiadał również obywatelstwo Szwajcarii i USA.

Einstein zrewolucjonizował zarówno mechanikę, jak i teorię pola, głównie w wersji klasycznej, choć odegrał też kluczową rolę w zakresie mechaniki kwantowej. W 1921 r. otrzymał Na-

grode Nobla w dziedzinie fizyki za „wkład do fizyki teoretycznej, zwłaszcza opis prawa efektu fotoelektrycznego”.

Einstein to twórca szczególnej teorii względności, czasem formułowanej słynnym wzorem $E = mc^2$. Doprowadziło to do rewizji zasady zachowania masy, samego pojęcia materii i otworzyło epokę jądrowej broni oraz energetyki. Twórca ogólnej teorii względności (OTW), która połączyła newtonowskie prawo powszechnego ciążenia z nową mechaniką. Nie była to jedyna ani nawet pierwsza synteza tego typu, jednak OTW w odróżnieniu od konkurencji okazała się poprawna. Przewidział również istnienie fotonu.

Dzięki tym osiągnięciom Einstein jest uważany za jednego z największych fizyków XX w.

Edukacja

W 1886 r. zaczął uczęszczać do szkoły powszechnej, gdzie był jednym z najlepszych uczniów. Od 1888 r. chodził do katolickiego Gimnazjum Luitpolda w Monachium i również odnosił sukcesy.

Pół roku po wyjeździe rodziców do Mediolanu, Einstein wypisał się ze szkoły i dołączył do rodziców, gdzie sam przygotowywał się do wstąpienia na uniwersytet. W październiku 1895 r. przyjechał do Zurychu, przystąpił do egzaminu wstępnego na tamtejszą politechnikę (ETHZ). Potrzebował na to specjalnego pozwolenia, gdyż brakowało mu dwóch lat do minimalnego dopuszczalnego wieku. Próba zdania egzaminu zakończyła się niepowodzeniem. Powodem były słabe wyniki egzaminów z przedmiotów humanistycznych.

Za radą dyrektora ETHZ Einstein postanowił spędzić rok w Aarau w Szwajcarii, by ukończyć szkołę średnią. We wrześniu 1896 r. zdał tam maturę. Uzyskał dobre oceny z niemal wszystkich przedmiotów – zwłaszcza ze śpiewu i muzyki oraz fizyki i matematyki. Przystąpił ponownie do egzaminów na ETHZ, które tym razem zdał. W czasie studiów Einstein zakochał się z wzajemnością w Milevie Marić. W lipcu 1900 r. oboje przystąpili do egzaminów końcowych. Albert je zdał, w przeciwieństwie do Milevy. Wtedy też młody Einstein opublikował swoją pierwszą pracę naukową – dotyczyła zjawiska włoskowatości. Od października 1901 r. do stycznia 1902 r. uczył w prywatnej szkole w Schaffhausen, a równolegle pracował nad swoją pracą doktorską, dotyczącą kinetycznej teorii gazów. W 1933 r. wyjechał na stałe do USA. W sierpniu 1939 r. Einsteina odwiedzili Leó Szilárd i Eugene Wigner, zaniepokojeni możliwością skonstruowania przez III Rzeszę bomby atomowej. Wspólnie postanowili wysłać do ówczesnego prezydenta Stanów Zjednoczonych Franklina Delano Roosevelta list.

Źródło: Wikipedia (dostęp: 31.01.2024 r.).

Polecenie

Na podstawie tekstu scharakteryzuj ścieżkę edukacyjną Alberta Einsteina. Wskaż czynniki, które wpłynęły na jej przebieg.

PYTANIA I POLECENIA

1. Scharakteryzuj kompetencje cyfrowe. Wskaż, jakie umiejętności możemy do nich jeszcze zaliczyć.
2. Kasia i Bartek są uczniami tej samej przedmaturalnej klasy. Kasia pragnie w przyszłości założyć własną klinikę weterynaryjną dla małych zwierząt. Bartek natomiast planuje zostać radcą prawnym w międzynarodowej korporacji. Wskaż, jakie kompetencje miękkie będą najbardziej przydatne w wykonywaniu ich wymarzonych zawodów. Uzasadnij swój wybór.
3. Przeanalizuj swoje kompetencje i porównaj je z oczekiwaniami potencjalnych pracodawców.
4. Oceń swoje przyszłe szanse na rynku pracy. Które z posiadanych kompetencji wymagają, twoim zdaniem, dopracowania?
5. Wskaż możliwości dalszego kształcenia po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej i warunki, jakie trzeba spełnić.
6. Na podstawie różnych źródeł informacji określ, jakimi kryteriami kierują się młodzi ludzie przy wyborze dalszej drogi kształcenia po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej.
7. Opracuj plan swojej ścieżki edukacyjnej z wykorzystaniem wybranej metody podejmowania decyzji.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 112 ▶ • Kompetencje to zdolność do podejmowania określonych działań, czyli zastosowania w praktyce wszystkiego, czego wcześniej się nauczyliśmy. Są one połączeniem wiedzy, umiejętności i postaw.
- s. 112 ▶ • Kompetencje twarde są to umiejętności niezbędne do wykonywania danego zawodu. Należą do nich m.in.: kompetencje w zakresie finansów, kompetencje cyfrowe, prawo jazdy i znajomość języków obcych.
- s. 112 ▶ • Kompetencje miękkie są trudniejsze do wyuczenia i określenia stopnia ich opanowania. Często wynikają z naturalnych cech osobowości człowieka. Należą do nich m.in. kompetencje osobiste i interpersonalne.
- s. 113 ▶ • Kolejny etap edukacyjny po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej obejmuje szkoły wyższe (studia pierwszego stopnia, studia drugiego stopnia, jednolite studia magisterskie), wymagające świadectwa maturalnego, oraz szkoły policealne dla absolwentów liceów i techników.

5.3. Poszukiwanie pracy

NA TEJ LEKCJI:

- dowiesz się, czym są aktywne i pasywne metody poszukiwania pracy;
- poznasz sposoby zdobywania doświadczenia zawodowego;
- przeczytasz o zmianach na rynku pracy w Polsce i na świecie.

Sytuacja na polskim rynku pracy jest dobra. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w ostatnich latach notuje się wzrost wynagrodzeń i utrzymywanie się bezrobocia na niskim poziomie. Specjaliści określają taką sytuację jako rynek pracownika, ale nie dotyczy ona wszystkich zawodów oraz bardziej atrakcyjnych stanowisk pracy. Dlatego w ich poszukiwaniu warto się wykazać inicjatywą i pomysłowością.

Wiele osób stara się przyciągnąć uwagę pracodawcy w jakiś oryginalny sposób (np. przez niebanalne podanie o pracę). Zadanie to nie jest łatwe, ponieważ każdy liczący się zakład pracy otrzymuje dużo ofert od osób poszukujących zatrudnienia. Podczas szukania pracy należy się zatem uzbroić w cierpliwość oraz cały czas wierzyć we własne siły i ostateczny sukces. Poszukiwanie pracy trzeba rozpocząć jak najwcześniej. Już przy wyborze kierunku studiów powinno się uwzględnić sytuację na rynku pracy w miejscu zamieszkania i okolicy. Należy preferować te specjalności, które w przyszłości mogą zwiększać możliwość zatrudnienia. Oczywiście taki wybór sprawia wiele trudności przy obecnej dużej dynamice zmian na rynku pracy. Ważne jest również studiowanie dziedziny, która budzi nasze zainteresowanie, by później pracować w zawodzie dającym nie tylko wysokie wynagrodzenia, lecz także osobistą satysfakcję.

W większości przypadków aktywność zawodowa zaczyna się po zakończeniu edukacji, niektórzy rozpoczynają ją już w trakcie nauki. Powodem aktywności zawodowej najczęściej są motywy materialne, ale mogą być motywy niematerialne, takie jak: potrzeba uznania i prestiżu społecznego, możliwość samorealizacji czy chęć zdobycia władzy.

Aktywne metody poszukiwania pracy

Przy poszukiwaniu pracy można się wykazać inicjatywą i stosować aktywne metody lub pasywnie odpowiadać tylko na istniejące oferty pracodawców. Aktywne poszukiwanie pracy polega na docieraniu do firm i przedstawianiu im własnej oferty. Wymaga szukania bezpośrednich kontaktów z potencjalnymi pracodawcami, zainicjowanych przez osoby poszukujące pracy. Przykładem takiej postawy może być zainteresowanie się możliwością zatrudnienia w budowanym dopiero dużym centrum logistycznym, handlowym czy biurowym. Warto już wcześniej, przed rozpoczęciem naboru pracowników, odszukać dane przedsiębiorców i wysłać im własną ofertę z prośbą o zatrudnienie. Pracodawcy zanim zamieszczą ogłoszenie w prasie lub biurze pośrednictwa pracy czę-

aktywne metody
poszukiwania
pracy

sto najpierw proszą o pomoc w znalezieniu odpowiedniej osoby pracowników zatrudnionych już przez siebie. Poszukiwanie pracy przez tak zwane kontakty nieformalne, czyli wśród osób znanych lub najbliższych, jest dobrą metodą. Przyszłemu pracodawcy mogą one polecić znajomego lub krewnego, poręczając tym samym za jego uczciwość, co zwiększa jego szanse na zatrudnienie.

AKTYWNE METODY POSZUKIWANIA PRACY

- rozmowy telefoniczne i osobiste wizyty u pracodawców;
- wysyłanie swojej oferty bezpośrednio do wybranych firm;
- kontakty osobiste, wśród znajomych i rodziny;
- kontakty za pośrednictwem internetowych list dyskusyjnych i portali społecznościowych;
- zamieszczenie własnego ogłoszenia na stronach internetowych;
- budowanie swojego wizerunku zawodowego na portalach zawodowo-biznesowych;
- przeszukiwanie portali społecznościowych wybranych firm;
- uczestnictwo w targach pracy.

Najpopularniejsze portale o charakterze zawodowo-biznesowym to:

- GoldenLine,
- LinkedIn.

Sposobem poszukiwania pracy są internetowe listy dyskusyjne i portale społecznościowe, w szczególności o charakterze zawodowo-biznesowym. Za ich pośrednictwem można poinformować wirtualnych znajomych o poszukiwaniu pracy. Należy postępować według zasady, że im więcej osób wie, że dana osoba chce znaleźć zatrudnienie, tym większa jest szansa powodzenia.

Pracownicy budują swój wizerunek zawodowy, korzystając z serwisów społecznościowych. Warto jednak pamiętać, że pracodawcy mogą sprawdzać informacje na temat przyszłych pracowników, które oni tam udostępniają. Oferty pracy pojawiają się nie tylko na oficjalnych portalach rekrutacyjnych, lecz także na oficjalnych profilach firm, na przykład na Facebooku. Warto więc zapoznawać się z informacjami zamieszczonymi na portalach społecznościowych przedsiębiorców, którzy są dla nas atrakcyjni jako potencjalni pracodawcy.

Poszukiwaniom pracy sprzyjają również targi pracy. Są to najczęściej cyklicznie organizowane przez różne instytucje (urzędy pracy, uczelnie, agencje zatrudnienia) spotkania pracodawców z osobami poszukującymi pracy. Dają one obu stronom możliwość bezpośredniego kontaktu i zapoznania się z organizacją firmy lub danej branży czy zadawania pytań. Umożliwiają zarówno nawiązanie nowych kontaktów z pracodawcami, jak i wymianę doświadczeń z innymi osobami poszukującymi pracy. Podobną formą jest udział w organizowanych przez pracodawców spotkaniach online za pośrednictwem internetu w wyznaczonym terminie. Takie bezpośrednie czy internetowe spotkania ułatwiają również znalezienie praktyk czy staży w danej firmie.

Zdobywanie doświadczenia zawodowego

Młodym osobom poszukującym pracy trudno wykazać się wystarczającym dla większości pracodawców doświadczeniem zawodowym. Warto więc już w trakcie nauki zdobywać umiejętności, które mogą być przydatne w dorosłym życiu zawodowym. Pomocne w tym będą:

◀ doświadczenie zawodowe

- **wolontariat** – dobrowolne, świadome oraz bez wynagrodzenia angażowanie się w działalność na rzecz osób czy organizacji pozarządowych działających w różnych obszarach życia społecznego; najczęściej wolontariusze pomagają w domach dziecka, hospicjach, domach pomocy społecznej, muzeach i schroniskach dla zwierząt;
- **praktyki zawodowe** – są skierowane do uczniów i studentów; odbywają się na podstawie porozumienia szkoły lub uczelni z przedsiębiorstwem przyjmującym praktykantów w celu nauki zawodu;

Wolontariuszem jest każda osoba, która dobrowolnie i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia na rzecz organizacji, instytucji lub osób indywidualnych, wykraczając poza więzi koleżeńsko-rodzinne.

- **staż zawodowy** – forma nauki, nabywania umiejętności praktycznych lub przyuczenia się do zawodu, odbywająca się w miejscu pracy; staże mogą być organizowane przez przyszłych pracodawców (z reguły są bezpłatne) lub przez urzędy pracy, które kierują na nie osoby bezrobotne; polegają na wykonywaniu zadań określonych przez program stażu i są skuteczną formą aktywizacji zawodowej.

Pasywne metody poszukiwania pracy

metody pasywne
poszukiwania
pracy

- Metody pasywne polegają na odpowiadaniu na oferty pracy przedstawiane przez pracodawców. Są one najczęściej umieszczane w prasie, internecie oraz w urzędach pracy. Można również skorzystać z agencji pośrednictwa pracy. W tym celu należy się zarejestrować w takim biurze, złożyć tam własną aplikację lub wypełnić gotowy formularz przygotowany przez agencję. Jednak skuteczność pasywnych metod szukania zatrudnienia jest z reguły mniejsza niż aktywne działania osób poszukujących pracy.

Najpopularniejsze adresy internetowe z ofertami pracy

- praca.pl
- www.linkedin.com
- pracuj.pl
- psz.praca.gov.pl – serwis informacyjny publicznych służb zatrudnienia
- eures.praca.gov.pl – serwis informacyjny służb EURES

Definicja

EURES (z ang. European Employment Services – Europejskie Służby Zatrudnienia) – agencja państw członkowskich UE umożliwiająca wymianę informacji o rynku pracy i ofertach zatrudnienia dla osób szukających pracy w innych państwach UE oraz na Islandii, w Norwegii i Szwajcarii.

EURES posługuje się siecią internetową zarządzaną przez Komisję Europejską. Pozwala to łatwo uzyskać informacje o sytuacji na rynku pracy, wymaganych dokumentach, dostępnych ofertach i warunkach zatrudnienia czy kosztach opieki zdrowotnej i edukacji. Doradcy EURES są zatrudniani w powiatowych i wojewódzkich urzędach pracy. Służą pomocą osobom poszukującym pracy za granicą.

Analiza ofert pracy

Na portalach ogłoszeniowych czy w popularnych dziennikach ogólnopolskich są publikowane ogłoszenia zawierające oferty pracy, najczęściej z całego kraju. Do tych ofert należy podchodzić krytycznie, a ich analiza wymaga pewnych umiejętności. Przede wszystkim trzeba zwrócić uwagę na niepokojące informacje zawarte w ogłoszeniu. Nie można poważnie traktować anonsów, jeśli warunkiem uzyskania pracy jest wpłata określonej kwoty lub kontaktowym numerem telefonu jest płatna infolinia. Z dużą rezerwą należy się odnieść do ogłoszeń o bardzo atrakcyjnej treści, na przykład: „Wysokie zarobki, praca natychmiast...”. Takie oferty najczęściej są mało rzetelne, może się za nimi kryć konieczność wniesienia opłaty manipulacyjnej, zakupu informatora lub odbycia kosztownego szkolenia, co zresztą wcale nie zagwarantuje zatrudnienia. Należy pamiętać, że prawo zakazuje pobierania pieniędzy przez agencje pośrednictwa pracy od osób jej poszukujących.

Warto też zwrócić uwagę, kto będzie prowadzić rekrutację: sam pracodawca czy firma pośrednicząca. Jeżeli rekrutacja odbywa się przez agencję, to w ogłoszeniu najczęściej nie ma wskazanej nazwy firmy szukającej pracowników, ale jedynie jest określona branża. Proces rekrutacji przebiega zwykle w dwóch etapach:

- pierwszy etap obejmuje analizę aplikacji i wstępny wybór kandydatów;
- drugi etap to rozmowa kwalifikacyjna z pracownikiem agencji lub z przyszłym pracodawcą.

Firma „Gepard” poszukuje
PRZEDSTAWICIELA HANDLOWEGO
 z terenu woj. pomorskiego

Zadania:

- nawiązywanie kontaktów z nowymi odbiorcami
- zapewnienie profesjonalnej obsługi klientów

Od kandydata oczekuje się:

- minimum średniego wykształcenia
- pełnej dyspozycyjności
- prawa jazdy kat. B

Zainteresowane osoby prosimy o przesłanie dokumentów
 pod adresem: „Gepard”, ul. Chlebowa #, 80-222 Gdańsk

Jedną z często spotykanych ofert jest propozycja pracy w charakterze przedstawiciela handlowego.

W ofertach często powtarzają się podobne sformułowania wyrażające oczekiwania i wymagania pracodawców. Najczęściej są to:

- „biegła znajomość języka obcego” – oznacza sprawne rozmawianie, czytanie i pisanie w języku obcym;
- „wyższe wykształcenie” – określa wymóg posiadania dyplomu ukończenia studiów magisterskich na wyższej uczelni; licencjat lub kursy są niewystarczające;
- „dyspozycyjność” – najczęściej oznacza to nienormowany czas pracy, częste wyjazdy oraz prawdopodobieństwo pracy w soboty i niedziele;
- „doświadczenie” – termin obejmuje wcześniejsze wykonywanie podobnej pracy w innej firmie lub dobrą znajomość zagadnień dotyczących przyszłych obowiązków;
- „samodzielność” – oczekiwana jest umiejętność organizowania sobie pracy; pracownik sam ustala terminy i określa kolejność wykonywania zadań, przełożony tylko kontroluje wykonywaną pracę.

Poszukując pracy na rynku lokalnym, warto sięgnąć do miejscowych dzienników i dodatków do prasy ogólnopolskiej. Lokalni przedsiębiorcy często właśnie tam zamieszczają swoje oferty.

Zmiany na rynku pracy w Polsce

Zmiany struktury gospodarczej Polski wymuszają zmiany na rynku pracy. Na zawody związane z przemysłem ciężkim, takie jak górnik czy hutnik, zapotrzebowanie w gospodarce maleje. W związku z mechanizacją rolnictwa i ze zmianami wielkości gospodarstw rolnych obniża się też zatrudnienie w rolnictwie.

zapotrzebowanie
na specjalistów
i ekspertów

- Rośnie natomiast zapotrzebowanie na specjalistów i ekspertów w wąskich dziedzinach, zwłaszcza związanych z nowoczesnymi technologiami, w których jest niewielka konkurencja na rynku pracy. Duża popularność humanistycznych kierunków studiów spowodowała niedobór kadry technicznej i inżynierskiej. Zmiany struktury demograficznej wynikające ze starzenia się społeczeństwa i wydłużania się średniej długości życia zwiększają zapotrzebowanie na pracowników opieki zdrowotnej i rehabilitantów.

Dążenie do zdobycia wyższego wykształcenia wśród młodzieży przyczynia się do znacznego niedoboru wykwalifikowanych pracowników fizycznych. To zjawisko jest potęgowane przez odpływ tych pracowników z Polski do innych państw. W Europie za najlepszych fachowców uznaje się Polaków. W bogatych państwach UE, takich jak Niemcy, Francja czy Wielka Brytania, na zatrudnienie mogą liczyć polscy stolarze, cieśle, murarze, elektrycy, spawacze i hydraulicy.

SPECJALIZACJE NAJBARDZIEJ POŻĄDANE W POLSCE W 2021 r.

1. pracownicy działu IT i analizy danych
2. pracownicy obszaru logistyki
3. pracownicy HR zajmujący się zarządzaniem zasobami ludzkimi
4. pracownicy bezpośredniej obsługi klienta
5. specjaliści do spraw sprzedaży i marketingu

W niektórych regionach Polski nadal pozostają osoby realnie bezrobotne. Dotyczy to jednak głównie ludzi o niskim poziomie kwalifikacji, mało mobilnych lub niechętnych do zmiany miejsca zamieszkania.

Przedsiębiorcy twierdzą, że głównymi przyczynami trudności w obsadzeniu wolnych stanowisk są:

- brak kandydatów na wolne stanowiska pracy,
- zbyt duże oczekiwania płacowe kandydatów,
- brak wystarczającego doświadczenia zawodowego.

Zmiany na rynku pracy na świecie

Zdecydowany nadmiar specjalistów z zakresu nauk humanistycznych powoduje, że gospodarka nie jest w stanie ich wchłonąć. Cały czas spada zapotrzebowanie na socjologów, politologów, prawników i dziennikarzy. Wynika to z faktu, że w ciągu ostatnich lat te kierunki były najbardziej oblegane i wielu ich absolwentów poszukuje pracy. Z powodu niżu demograficznego obejmującego cały kontynent europejski (w tym również Polskę) zmniejsza się również zapotrzebowanie na nauczycieli różnych specjalności. Rozwój techniczny sprawia, że obecnie na korzystnych warunkach są zatrudniani informatycy. Zapotrzebowanie na nich rośnie we wszystkich sektorach gospodarki. Poszukiwani są również inżynierowie budownictwa, architekci oraz pielęgniarzy i pielęgniarki, a także osoby do opieki osób starszych. W skali świata mamy do czynienia ze zmniejszaniem się liczby miejsc pracy oraz z koniecznością ciągłego dokształcania się pracowników, wynikającą z szybkich zmian w sferze cyfryzacji naszego życia.

Według raportu „Niedobór talentów” opublikowanego w 2022 r. przez ManpowerGroup w ujęciu globalnym problemy z obsadzaniem stanowisk odczuwa 75% firm na świecie. Natomiast w Polsce aż 70% pracodawców zgłasza trudności ze znalezieniem nowych pracowników z pożądanymi umiejętnościami. Jest to wskaźnik niższy o 11 punktów procentowych w porównaniu do roku poprzedniego. Wynika to między innymi z napływu dużej liczby uchodźców z Ukrainy (spowodowanego agresją Rosji na ich kraj) i podejmowaniem przez nich pracy w Polsce.

Według prognoz praca w przyszłości będzie zdecydowanie bardziej elastyczna i nastawiona na dbanie o dobre samopoczucie pracowników. Według raportów ManpowerGroup pandemia koronawirusa sprawiła, że na znaczeniu zyskują takie umiejętności jak:

- odpowiedzialność, rzetelność i dyscyplina,
- logiczne myślenie i rozwiązywanie problemów,
- inicjatywa,
- krytyczne myślenie i zdolności analityczne,
- odporność i elastyczność.

Rozwijanie kompetencji miękkich powinno być priorytetem dla przyszłych pracowników, którzy mają problemy ze znalezieniem pracy. Obecnie następują bardzo szybkie zmiany w gospodarce, co powoduje, że pracodawcy oczekują od kandydatów szybkiego przystosowania się do tych zmian. Pracodawcy stawiają na rozwój umiejętności miękkich: elastyczności, umiejętności szybkiego uczenia się, komunikatywności, kreatywności czy zdolności do przekazywania wiedzy, które stają się coraz bardziej przez nich pożądane.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wyjaśnij, które z metod poszukiwania pracy będą najskuteczniejsze w twoim przypadku.
2. Przeanalizuj oferty pracy z twojego regionu znajdujące się na portalach internetowych i w lokalnej prasie.
3. Które zawody cieszą się największym zainteresowaniem pracodawców?
4. Wymień zawody osób poszukujących pracy w twoim regionie.
5. Na jakie zawody będzie największe zapotrzebowanie wtedy, gdy zakończysz edukację? Uzasadnij swoją odpowiedź.
6. Wyszukaj w twoim regionie organizacje i przedsięwzięcia, w których możesz odbyć wolontariat.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 119 ▶ • Aktywne poszukiwanie pracy polega na docieraniu do pracodawców i przedstawianiu im własnej oferty.
- s. 121 ▶ • Młode osoby mogą zdobyć doświadczenie zawodowe poprzez: wolontariat, praktyki zawodowe i staże zawodowe.
- s. 122 ▶ • Metody pasywne polegają na odpowiadaniu na oferty pracy przedstawiane przez pracodawców.
- s. 124 ▶ • W bogatych państwach zaczyna brakować wykwalifikowanych pracowników fizycznych. W Polsce i na świecie rośnie zapotrzebowanie na specjalistów i ekspertów w wąskich dziedzinach, zwłaszcza związanych z nowoczesnymi technologiami.

5.4. Życiorys (CV) i list motywacyjny

NA TEJ LEKCJI:

- dowiesz się, czym jest aplikacja;
- poznasz pojęcia życiorysu zawodowego (CV) i listu motywacyjnego.

W odpowiedzi na ofertę pracy należy przygotować **aplikację**. Zawiera ona życiorys, list motywacyjny i załączniki potwierdzające wykształcenie. Wcześniej warto zebrać informacje i dokumenty dotyczące:

- doświadczenia zawodowego (historia zatrudnienia),
- wykształcenia (czas i miejsce ukończenia szkoły, udział w olimpiadach przedmiotowych),
- znajomości języków obcych,
- umiejętności (np. prawo jazdy, prowadzenie negocjacji),
- szkoleń (np. szkolenia zawodowe),
- zainteresowań (hobby, uczestnictwo w organizacjach, klubach, stowarzyszeniach).

Życiorys zawodowy

Życiorys to dokument zawierający uporządkowane informacje o kandydacie na stanowisko pracy. Nazywa się go czasem łacińskim terminem **curriculum vitae** (przebieg życia), w skrócie **CV**. Zawarte w nim fakty, ujęte chronologicznie, powinny być zgodne z prawdą. W postępowaniu rekrutacyjnym życiorys często decyduje o przyjęciu lub odrzuceniu danej oferty. Dlatego powinien być napisany w prosty i przejrzysty sposób. W trakcie jego przygotowania można skorzystać z gotowych wzorców zamieszczanych na wielu portalach agencji pracy. Jednak przyszły pracodawca może docenić jego samodzielne przygotowanie.

Zawartość życiorysu

- **Dane personalne**, takie jak imię, nazwisko, wiek czy adres, powinny znajdować się w górnej sekcji dokumentu. Obecnie większość aplikacji przesyła się drogą elektroniczną, dlatego podanie adresu e-mailowego i numeru telefonu jest najważniejsze i to od nich najczęściej zaczyna się wymieniać dane osobowe. Podawanie daty urodzenia ma znaczenie, gdyż pracodawcę interesuje wiek kandydata. Natomiast wskazywanie miejsca urodzenia nie jest konieczne. Informacje dotyczące rodziny również nie są obowiązkowe, ale fakt jej posiadania świadczy o odpowiedzialności kandydata, a jej brak zwiększa jego dyspozycyjność w przyszłej pracy. Dołączanie zdjęcia do aplikacji jest konieczne tylko wtedy, gdy pracodawca tego wymaga. Warto jednak je zamieścić, jeśli aplikujemy na stanowisko związane z bezpośrednim

kontaktem z klientem, na przykład sprzedawcy czy kelnera. Format takiego zdjęcia powinien być legitymacyjny.

- **Doświadczenie zawodowe** powinno się zaczynać od ostatniego lub obecnego miejsca pracy; w przypadku niewielkiego doświadczenia zawodowego należy uwzględnić prace dorywcze lub sezonowe, a nawet praktyki, staże oraz ewentualną działalność w wolontariacie.
- **Wykształcenie:** na początku należy wskazać ostatnio ukończoną lub obecną szkołę. Opisy powinny być zwięzłe i zawierać tylko najważniejsze informacje.
- **Języki obce:** należy wymienić te, które kandydat zna, a także określić stopień ich znajomości; można dodać, czy ta znajomość dotyczy mówienia, czy też pisanie.
- **Umiejętności i dodatkowe atuty:** warto je wymienić, jeżeli dotyczą obsługi specjalistycznych programów komputerowych; trzeba podać nazwy programów i określić stopień ich znajomości. Ponadto warto wymienić te cechy swojego charakteru i umiejętności, które mogą być przydatne w pracy, o którą się ubiegamy.
- **Szkolenia:** należy wymienić tylko te bezpośrednio lub pośrednio związane ze stanowiskiem pracy, o które ubiega się kandydat; zbyt duża liczba i różnorodność szkoleń może u osoby czytającej życiorys spowodować wrażenie braku sprecyzowanych zainteresowań kandydata i zmniejszyć jego szanse na zatrudnienie. Jeżeli kandydat dysponuje odpowiednimi certyfikatami dokumentującymi posiadane umiejętności, to powinien je tutaj wymienić.
- **Zainteresowania:** ich uwzględnienie jest dobrowolne, ale stało się regułą w CV. Warto umieścić oryginalne pasje życiowe, gdyż mogą zwrócić uwagę osoby weryfikującej aplikację i zwiększyć szanse zaproszenia na rozmowę kwalifikacyjną.
- **Zgoda na przetwarzanie danych osobowych** to wymóg wynikający z obowiązującego prawa o ochronie danych osobowych, dlatego koniecznie trzeba ją umieścić pod życiorysem. Na podstawie tej zgody można przetwarzać dane osobowe tylko w związku z bieżącą rekrutacją na konkretne stanowisko, a po zakończeniu rekrutacji pracodawca powinien usunąć dane osobowe kandydatów, którzy nie zostali zatrudnieni.

MARZENA ŻUCHOWSKA

e-mail	mzuchowska@####.pl
telefon	500 ### ###
miejsce zamieszkania	20-020 Lublin, ul. Pożarowskiego ###
data urodzenia	8.10.1999

DOŚWIADCZENIE ZAWODOWE

od 10.2022 **Asystentka biura**
salon sprzedaży telefonów sieci OMEGA Lublin

- prace administracyjne, prowadzenie sekretariatu
- rejestracja zamówień
- wysyłka korespondencji

07.2022–09.2022 **Ankieter**
Konsulting Sp. z o.o. Lublin

- przeprowadzanie wywiadów
- sporządzanie ankiet

WYKSZTAŁCENIE

10.2018–06.2023 **Wyższa Szkoła Administracji i Zarządzania w Warszawie**
logistyka
magister

09.2015–06.2018 **V Liceum Ogólnokształcące w Lublinie**
klasa o profilu ekonomicznym

JĘZYKI OBCE

- język angielski – poziom zaawansowany
- język niemiecki – poziom średni

UMIEJĘTNOŚCI I DODATKOWE ATUTY

prawo jazdy kat. B, umiejętność pracy w zespole, punktualność, łatwość nawiązywania kontaktów

SZKOLENIA

06.2022	• Kurs komunikacji interpersonalnej
07.2021	• Marketing i pozyskiwanie klientów

ZAINTERESOWANIA

wystrój wnętrz, kompozycje kwiatowe, fotografia

Wyrażam zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych zawartych w ofercie pracy dla potrzeb niezbędnych do realizacji procesu rekrutacji.

(odręczny podpis)

Jeżeli ubiegamy się o pierwszą pracę i nie mamy zbyt dużych doświadczeń zawodowych, przy tworzeniu aplikacji o pracę powinniśmy bazować przede wszystkim na własnych doświadczeniach pozazawodowych, takich jak:

- działalność w samorządzie uczniowskim czy studenckim,
- pełnienie funkcji przewodniczącego samorządu klasy, szkoły lub starosty roku w czasie studiów,
- działalność w organizacjach na terenie szkoły czy uczelni,
- organizacja imprez szkolnych i studenckich,
- organizowanie wyjazdów, na przykład dla grupy przyjaciół,
- angażowanie się w pracę kół zainteresowań i akademickich kół naukowych,
- udzielanie korepetycji,
- prowadzenie tematycznego bloga,
- wolontariat i udział w akcjach charytatywnych,
- staże zawodowe,
- praktyki zawodowe,
- wakacyjne prace sezonowe.

Wszystkie formy aktywności, które umieścimy w CV, są cennym źródłem informacji dla przyszłego pracodawcy. Umożliwiają poznanie umiejętności i cech osobowych kandydata, które udało mu się rozwinąć i które będzie mógł wykorzystywać w przyszłej pracy. Wymienianie ich pokazuje kreatywność i aktywność takiej osoby. Mimo braku dużych doświadczeń zawodowych z pewnością wzbudzi przychyłność osób zajmujących się rekrutacją pracowników.

Błędy w pisaniu życiorysu zawodowego

W życiorysie nie powinno się umieszczać informacji dotyczących pochodzenia społecznego, poglądów politycznych, wyznania religijnego czy przyczyn odejścia z poprzedniej pracy. Najczęstszymi błędami popełnianymi przy sporządzaniu życiorysu są:

- brak podstawowych danych,
- niekonsekwencje w chronologii,
- nadmiar prezentowanych informacji,
- brak odniesienia do konkretnej oferty pracy.

Przygotowany życiorys może zostać wykorzystany przy wielu aplikacjach o pracę, jednak należy pamiętać, że w zależności od oferty warto go modyfikować i uwypuklać te elementy, których oczekuje dany pracodawca.

List motywacyjny

Nawet bardzo dobrze napisany życiorys nie gwarantuje sukcesu. Uzupełnieniem CV jest list motywacyjny. Obecnie pracodawcy często go nie wymagają – w takim wypadku należy poprzestać na starannie przygotowanym CV. Ze względu

na to, że dokumenty aplikacyjne są przesyłane drogą elektroniczną, list motywacyjny może zostać zastąpiony e-mailem, w którym wyjaśnimy swoje motywacje. List nie musi być wtedy przesyłany jako oddzielny dokument. Jednak jeśli zdecydujemy się go napisać, to powinien on być spójny treścią i formą z CV.

List motywacyjny stanowi rozwinięcie i uzupełnienie życiorysu, a nie powielenie jego zawartości, co jest podstawowym błędem. List to swoiste uzasadnienie wyboru danej oferty. Kandydat opisuje motywacje, którymi się kierował, składając aplikację do wybranego przedsiębiorstwa. W formie opisowej podaje wybrane fakty z życiorysu, które mogą wpłynąć na zatrudnienie. Jeżeli aplikacja jest odpowiedzią na ogłoszenie, to w liście powinny się znaleźć elementy bezpośrednio odnoszące się do oczekiwań pracodawcy. Dobrze napisany list motywacyjny w umiejętny sposób przekazuje informacje dotyczące charakteru osoby oraz inne dane, które trudno było umieścić w życiorysie. Można nimi wzbudzić zaciekawienie pracodawcy lub go zniechęcić. List powinien być napisany zwięźle, ale bez ogólników, i dotyczyć tylko osoby kandydata.

◀ list motywacyjny

Lublin, 10.09.2018

Marzena Żuchowska
ul. Pożarowskiego ###
20-020 Lublin
e-mail: mzechowska@####.pl
tel. 500 ### ###

Do ...

Szanowni Państwo ...

W odpowiedzi na państwa ogłoszenie opublikowane ... z dnia ... dotyczące pracy na stanowisku ... proszę o przyjęcie mnie do pracy.

Jestem absolwentką ... o specjalności ... W trakcie nauki największym moim sukcesem było ... Odbyłam praktykę ... w ... na stanowisku ... Umożliwiło mi to nabycie umiejętności ... Zaowocowało też wieloma pomysłami, które ... Znam aktualne zagadnienia dotyczące ...

Chciałabym podjąć pracę w Państwa przedsiębiorstwie, ponieważ ... Ze swojej strony mogę zaoferować ...

Jeżeli moja kandydatura wzbudziła Państwa zainteresowanie, uprzejmie proszę o kontakt ...

Z poważaniem
(odręczny podpis)

List motywacyjny składa się z kilku części, a skierowanie go do konkretnej osoby zwiększa szansę na otrzymanie odpowiedzi. Część wstępna zawiera informacje na temat stanowiska, o które kandydat zamierza się ubiegać i odwołanie się do konkretnego ogłoszenia. W kolejnej części kandydat powinien podkreślić i rozwinąć najważniejsze fakty z życiorysu i wymienić swoje umiejętności. Dobrze jest podać także konkretne sytuacje, w których zostały one nabyte. W tej części listu pisze się również o kwalifikacjach, które wpłynęły na złożenie aplikacji do tej konkretnej firmy. Zakończenie powinno zawierać propozycję kontaktu, na przykład e-mailowego lub telefonicznego. W ostatnim akapicie należy podziękować za poświęconą uwagę i wyrazić nadzieję na spotkanie podczas rozmowy kwalifikacyjnej.

Wielu kandydatów na pracowników nie zdaje sobie sprawy, jak duże znaczenie podczas rekrutacji ma odpowiednio napisany list motywacyjny. Warto uświadomić sobie, że jest to forma pierwszego kontaktu pracodawcy z przyszłym pracownikiem. Wiele osób przepisuje list motywacyjny z gotowego schematu. To duży błąd, gdyż osoba prowadząca rekrutację może zetknąć się z setkami podobnych tekstów, co zmniejsza szanse zaproszenia ich autorów na rozmowę kwalifikacyjną.

PYTANIA I POLECENIA

1. Jakie informacje powinny się znaleźć w życiorysie zawodowym?
2. Na podstawie wskazówek zawartych w rozdziale napisz swoje CV.
3. Wyszukaj na portalach ogłoszeniowych ofertę pracy, która cię interesuje i którą chcesz w przyszłości wykonywać. Napisz list motywacyjny w odpowiedzi na tę ofertę.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 127 ▶ • Osoba poszukująca pracy powinna przygotować aplikację składającą się z życiorysu i listu motywacyjnego, gdy jest on wymagany, oraz z ewentualnie innych dokumentów.
- s. 127 ▶ • Życiorys (CV) to dokument zawierający uporządkowane informacje o kandydacie na dane stanowisko pracy.
- s. 131 ▶ • W liście motywacyjnym kandydat przedstawia powody, dla których składa aplikację w danym przedsiębiorstwie na wybrane stanowisko.

5.5. Rozmowa kwalifikacyjna

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz zasady autoprezentacji;
- dowiesz się, jak przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej i jak zachowywać się w jej trakcie.

Jeśli aplikacja wzbudzi zainteresowanie, kandydat jest zapraszany na rozmowę kwalifikacyjną z przyszłym pracodawcą. Do rozmowy należy się solidnie przygotować, aby zdobyć przychylność rozmówcy. Jak twierdzą specjaliści, bardzo liczy się pierwsze wrażenie, które wywiera się w ciągu kilku początkowych minut rozmowy. W tak krótkim czasie, na podstawie wypowiedzianych przez kandydata słów i jego gestów, osoba prowadząca rozmowę kwalifikacyjną może nabrać do niego sympatii lub poczuć antypatię. Warto więc podczas rozmowy zastosować zasady komunikacji werbalnej i niewerbalnej.

komunikacja
werbalna
i niewerbalna

Zasady autoprezentacji

Osoba, która chce się dobrze zaprezentować w trakcie rozmowy, powinna zastosować się do poniższych zasad komunikacji.

- W czasie rozmowy należy zwrócić twarz ku rozmówcy. Wskazana jest także naturalność ruchów, gdyż kulenie się oznacza lęk, a stanie nad kimś – dominację i agresję. Chodzenie w czasie rozmowy powinno być spokojne i zdecydowane – to oznacza samokontrolę i pewność siebie. Pochylanie się nad rozmówcą i przysuwanie do niego może zostać odebrane jako zagrożenie lub narzucanie się. Warto być spokojnym, bo nadpobudliwość rozprasza uwagę i dekoncentruje innych.
- Twarz powinna sprawiać wrażenie odprężonej i pogodnej. Uśmiech nie może być grymasem ani przejawem niekontrolowanej wesołości. Nie należy uparczywie wpatrywać się w rozmówcę. Nagłe przerwanie kontaktu wzrokowego oznacza niechęć, poczucie winy lub zamiar ukrycia czegoś.
- Nie można wymachiwać bez przerwy ramionami i rękoma – będzie to świadczyć o nadpobudliwości. Natomiast trzymanie ich w bezruchu zubaża wypowiedź, którą przecież należy podkreślać gestami. Jednak przy gestykulowaniu jest wskazany umiar – lepiej mniej niż więcej. Ciągłe dotykanie jakiejś części garderoby czy włosów może oznaczać niepewność lub wewnętrzny niepokój.
- Dłonie powinny być swobodnie otwarte na kolanach, gdyż takie ułożenie oznacza otwartość i szczerość rozmówcy. Natomiast zaciśnięte pięści wyrażają złość. Stukanie palcami o blat, przebieganie nimi, wykręcanie ich lub ściskanie jest oznaką niepokoju. Machinalne bawienie się różnymi przedmiotami (np. pstrykanie długopisem) sugeruje zdenerwowanie i brak samokontroli. Podpieranie głowy dłońmi to zazwyczaj sygnał zmęczenia, zniechęcenia i bezsilności.
- Nogi osoby siedzącej powinny być ułożone w sposób naturalny, najlepiej tak, by kolana nie były od siebie zbyt oddalone.

przed
przystąpieniem
do rozmowy
kwalifikacyjnej

Do każdej rozmowy należy się bardzo gruntownie przygotować. Warto zebrać jak najwięcej informacji o firmie, w której ubiegamy się o pracę. Musimy się dowiedzieć, czym dane przedsiębiorstwo się zajmuje, kiedy powstało, ile osób zatrudnia, jaką ma opinię i z kim konkuruje na rynku. Należy również mieć dobre rozeznanie dotyczące stanowiska, o które się staramy: jakie umiejętności i doświadczenie zawodowe będą potrzebne czy jakie cechy osobowości mogą okazać się przydatne.

Trzeba dobrze się przygotować do autoprezentacji – uporządkować informacje o sobie, a także o swoich sukcesach i osiągnięciach w życiu zawodowym i prywatnym. Na rozmowę zabieramy ze sobą kopie świadectw potwierdzających wykształcenie, dyplomów, certyfikatów, ukończonych kursów i szkoleń. Przed samą rozmową należy dobrze wypocząć, a idąc na nią, starać się pozbyć stresu, aby emanować optymizmem. To wpłynie korzystnie na jej przebieg.

podczas rozmowy
kwalifikacyjnej

Oto kilka wskazówek przydatnych podczas rozmowy kwalifikacyjnej:

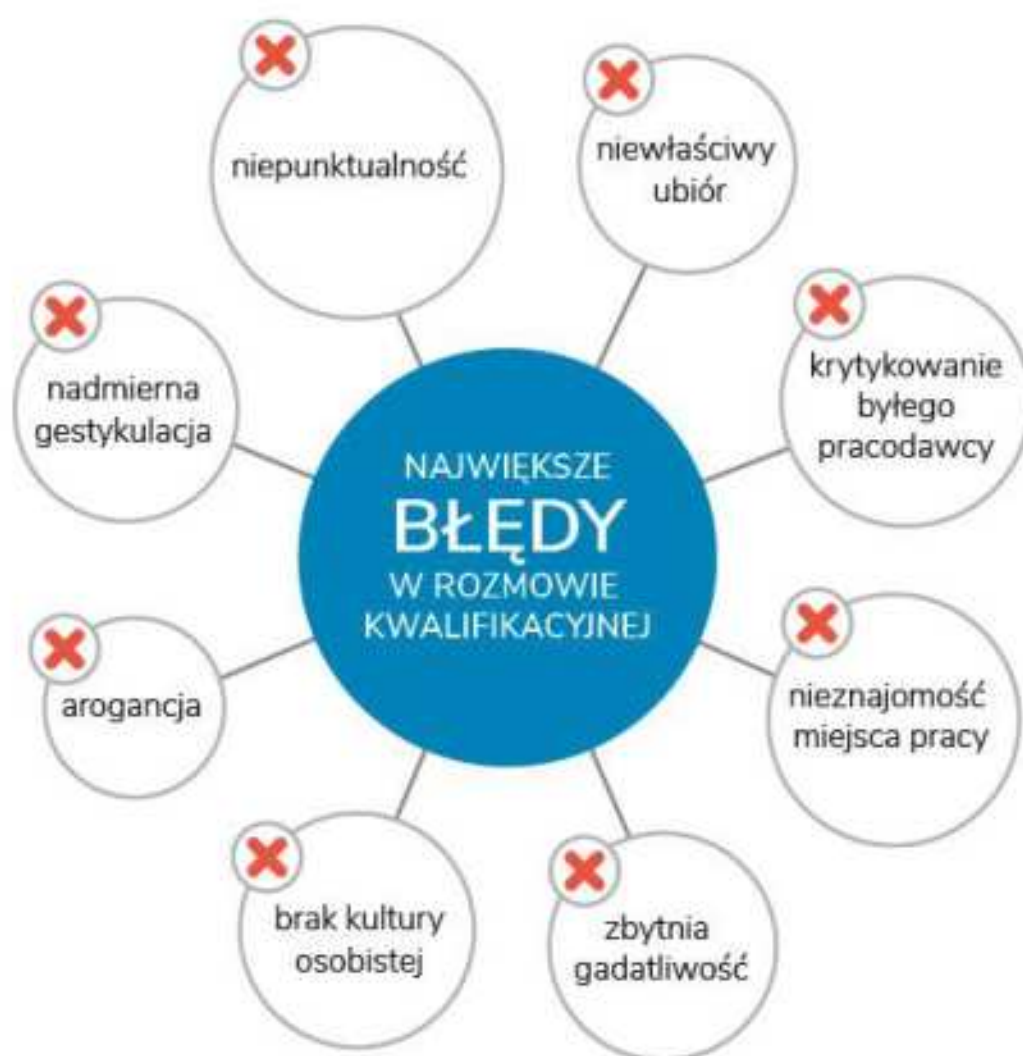
1. Ubiór powinien być dyskretny i elegancki: mężczyzna w garniturze i w krawacie, kobieta w garsonce lub żakiecie o stonowanej kolorystyce. Strój nie może szokować; to osobowość kandydata ma być atutem.
2. Na spotkanie należy się zgłosić punktualnie, a nawet kilka minut wcześniej. W żadnym wypadku nie można się spóźnić, gdyż świadczy to o braku szacunku dla rozmówcy. Spóźniony kandydat jest postrzegany jako osoba nieodpowiedzialna.
3. W trakcie rozmowy należy przezwyciężyć stres, zachowywać się naturalnie, unikać nerwowych zachowań, być pogodnym i pozytywnie nastawionym do życia.
4. Należy uważnie słuchać rozmówcy, nie przerywać mu ani nie unikać odpowiedzi na stawiane pytania. Gdy pewne kwestie są interesujące lub niejasne, kandydat może o nie pytać, podobnie jak o zakres obowiązków czy o system wynagrodzeń. Należy jednak zachować w tym umiar.

Dobre przygotowanie się do rozmowy kwalifikacyjnej przez kandydata ubiegającego się o pracę pozwala na poprowadzenie jej w rzeczowy i konstruktywny sposób oraz redukuje stres. Ponadto zwiększa to szansę na zatrudnienie.

Nie ma gotowej recepty na prawidłowe przeprowadzenie rozmowy kwalifikacyjnej. Należy się przygotować na niewygodne pytania, wykazać się inteligencją i wyczuciem sytuacji. Trzeba pamiętać, że celem rozmowy jest poznanie charakteru i osobowości przyszłego pracownika oraz ocena jego przydatności do pracy w danej firmie.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wypisz pytania, jakich można się spodziewać na rozmowie kwalifikacyjnej o pracę, a następnie przygotuj na nie odpowiedzi.
2. Na podstawie wcześniej przygotowanych pytań przeprowadź symulowaną rozmowę kwalifikacyjną dotyczącą konkretnej oferty pracy. Nagraj tę rozmowę i na podstawie nagrania omówcie wraz innymi uczniami, co było twoją mocną stroną, jakie popełniłeś/popełniłaś błędy i jak można je poprawić.
3. Wyjaśnij, dlaczego ważne jest zebranie informacji o firmie i stanowisku pracy, o które ubiega się kandydat.
4. Wśród swoich ubrań wyszukaj te, które byłyby właściwe na rozmowę kwalifikacyjną.
5. Znajdź ofertę pracy, którą chciałbyś/chciałabyś wykonywać po zakończeniu edukacji. Wypisz swoje zalety, które mogą przekonać przyszłego pracodawcę do twojej kandydatury.

6. Do najtrudniejszych pytań, które kandydat może otrzymać na rozmowie kwalifikacyjnej, należą:
- a) Jakie są Pani/Pana słabe strony?
 - b) Co będzie Pan/Pani robił/robiła za 5 lat?
 - c) Czy ma Pan/Pani do mnie jakieś pytania dotyczące stanowiska pracy?
 - d) Jak radzi sobie Pan/Pani z krytycznymi uwagami odnoszącymi się do Pana/Pani osoby?
 - e) Dlaczego chce Pan/Pani dostać tę pracę?

Przygotuj na te pytania wyczerpujące odpowiedzi, które przekonalyby pracodawcę do twojej kandydatury. Przedyskutuj je na forum klasy.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 133 ▶ • W trakcie rozmowy kwalifikacyjnej należy stosować zasady komunikacji werbalnej i niewerbalnej.
- s. 134 ▶ • Przed przystąpieniem do rozmowy kandydat powinien zebrać informacje o firmie i stanowisku, o które się ubiega, oraz przypomnieć sobie swoje sukcesy i osiągnięcia w życiu zawodowym i prywatnym.
- s. 134 ▶ • Podczas rozmowy kwalifikacyjnej warto zadbać o elegancki ubiór, punktualność, przezwyciężenie stresu i uważne słuchanie rozmówcy.

5.6. Obowiązki i prawa pracownika i pracodawcy

NA TEJ LEKCJI:

- przeanalizujesz główne prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy;
- poznasz formy zatrudnienia pracowników;
- dowiesz się, jakie rodzaje umów o pracę można zawierać;
- prześledzisz zalety i wady samozatrudnienia.

Część przedsiębiorstw nie respektuje praw pracowniczych. Nadmiernie wykorzystują one swoich pracowników, którzy w obawie o utratę pracy godzą się na nieprzestrzeganie przepisów wynikających z ustawy **Kodeks pracy**. Ten zbiór przepisów dotyczy osób zatrudnionych na podstawie umowy o pracę.

◀ Kodeks pracy

Wielu pracodawców unika zawierania takich umów z pracownikami. Zdarza się, że w celu zmniejszenia kosztów pracy zawierają umowy cywilnoprawne (a tym samym pozbawiają pracownika płatnych urlopów wypoczynkowych czy wynagrodzenia za czas choroby). Jeśli jednak warunki i charakter świadczonej pracy wskazują na konieczność zawarcia umowy o pracę, takie postępowanie pracodawcy jest niedopuszczalne. Stanowi obejście prawa i tym samym wykroczenie przeciwko prawom pracownika, za co grozi grzywna. Z jednej strony – unikanie zawierania umów o pracę i zatrudnianie pracowników na podstawie innych umów oznacza mniej korzyści dla pracowników. Z drugiej jednak – powoduje ich większą mobilność, co korzystnie wpływa na gospodarkę kraju. Zwiększa to możliwości pełniejszego wykorzystania zasobów siły roboczej.

Podstawowe obowiązki pracownika

◀ obowiązki pracownika

Do najważniejszych obowiązków pracownika należą:

- **wykonywanie pracy osobiście** w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę;
- **sumienne i staranne wykonywanie pracy** oraz stosowanie się do poleceń przełożonych, jeżeli te polecenia nie są sprzeczne z przepisami prawa lub umową o pracę;
- **wykonywanie pracy zgodnie z obowiązującymi przepisami** bezpieczeństwa i higieny pracy;
- **zawiadomienie przełożonego o zagrożeniach** życia i zdrowia ludzi albo o zaistniałym wypadku w pracy; pracownik powinien ostrzec o takim zagrożeniu także innych pracowników;
- **dbanie o stan maszyn i urządzeń** służących do wykonywania pracy oraz o porządek w miejscu pracy; pracownik odpowiada również za szkody wynikające z jego winy, na przykład jeżeli pracownik powierzone mu przez pracodawcę pieniądze, narzędzia lub inne wartościowe przedmioty utracił lub zniszczył; dotyczy to również powierzonej pracownikowi odzieży i obuwia roboczego;
- **poddawanie się kontrolnym badaniom lekarskim**, których zakres zależy od wykonywanego zawodu;
- **przestrzeganie regulaminu pracy**, a w szczególności ustalonego w zakładzie czasu pracy;
- **zachowanie tajemnicy służbowej**, czyli zachowanie w tajemnicy informacji, które mogłyby narazić pracodawcę na szkodę, oraz dbanie o dobro zakładu i ochrona jego mienia;
- **zakaz prowadzenia konkurencyjnej działalności** – pracownik nie może prowadzić działalności konkurencyjnej wobec pracodawcy ani też świadczyć pracy na rzecz przedsiębiorstwa prowadzącego działalność konkurencyjną.

Podstawowe uprawnienia pracownika

obowiązki
pracodawcy wobec
pracownika

▶ Wśród podstawowych uprawnień pracownika znajdują się:

- **prawo do bezpieczeństwa i higieny pracy** – jeżeli wykonywanie określonej pracy stwarza zagrożenie życia i zdrowia, pracownik może odmówić jej wykonywania; szczegółowe przepisy BHP dla różnych branż i zawodów są określone w rozporządzeniach Ministra Pracy i Polityki Społecznej;
- **prawo do terminowego otrzymywania wynagrodzenia** – wysokość wynagrodzenia musi być tak ustalona, by nie naruszało to zasad równego traktowania; jednak w Polsce na przykład średnie zarobki mężczyzn są wyższe od wynagrodzenia kobiet, co wynika z faktu, że mężczyźni częściej zajmują

lepiej opłacane stanowiska kierownicze; państwo określa również wysokość płacy minimalnej;

- **prawo do równego traktowania w zatrudnieniu** – oznacza, że pracownik nie może być w żaden sposób dyskryminowany z przyczyn określonych w Kodeksie pracy; osoba, wobec której pracodawca naruszył zasadę równego traktowania w zatrudnieniu, ma prawo do odszkodowania;
- **prawo do urlopu** – przysługuje osobom zatrudnionym na podstawie umowy o pracę; urlop jest czasem wolnym od świadczenia pracy, a w zależności od jego rodzaju pracownik może za czas urlopu otrzymać wynagrodzenie lub nie;
- **prawo do świadczeń socjalnych** – są finansowane przez pracodawcę i gromadzone na specjalnie utworzonym w tym celu rachunku nazywanym Zakładowym Funduszem Świadczeń Socjalnych; obowiązek tworzenia takiego funduszu mają pracodawcy zatrudniający co najmniej 50 osób; prawo do korzystania z tych funduszy mają pracownicy i ich rodziny; pieniądze te stanowią wsparcie dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej; najpowszechniejszym świadczeniem są tak zwane wczasy pod gruszą – to świadczenie urlopowe wypłacane najczęściej przed rozpoczęciem okresu wakacyjnego; z tych funduszy można też finansować zajęcia sportowe, rekreacyjne oraz kulturalne, na przykład firmy dopłacają pracownikom do karatów na basen, organizują wycieczki czy finansują bilety do kin, teatrów;

- **prawo do ubezpieczenia zdrowotnego i emerytalnego** – zobowiązuje pracodawcę do odprowadzania składek, z których jest finansowana opieka zdrowotna i przyszła emerytura pracownika;
- **prawo do zasiłku chorobowego** – zasiłek jest wypłacany z reguły w wysokości 80% wynagrodzenia za okres czasowej niezdolności do pracy wynikającej z choroby potwierdzonej zwolnieniem lekarskim;
- **prawo do tworzenia związków zawodowych i przynależności do nich** – są to organizacje powołane w celu ochrony praw pracowniczych.

Obowiązki pracodawcy	Uprawnienia pracodawcy
■ terminowe wypłacanie wynagrodzenia w pełnej wysokości ■ poszanowanie godności i dóbr osobistych pracownika, jednakowe traktowanie pracowników bez względu m.in. na: płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, przekonania (zwłaszcza polityczne lub religijne) oraz przynależność związkową ■ zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy ■ organizowanie pracy w sposób zapewniający pełne wykorzystanie czasu pracy oraz osiąganie wysokiej wydajności i jakości pracy przy wykorzystaniu uzdolnień i kwalifikacji pracowników ■ ułatwianie pracownikom podnoszenia kwalifikacji ■ informowanie zakładowej organizacji związkowej o zamiarze wypowiedzenia umowy o pracę zawartej na czas nieokreślony oraz podanie przyczyn rozwiązania takiej umowy ■ wydanie świadectwa pracy w przypadku wygaśnięcia lub rozwiązania umowy o pracę	■ zatrudnianie i zwalnianie (z zachowaniem okresu wypowiedzenia) pracowników ■ zbieranie danych osobowych zatrudnionych pracowników: daty urodzenia, miejsca zamieszkania, wykształcenia, przebiegu dotychczasowego zatrudnienia ■ zwalnianie pracowników, którzy źle wykonują swoje obowiązki ■ przyznawanie nagród i wyróżnień pracownikom ■ stosowanie kar: upomnień, nagan, kar finansowych ■ dochodzenie od pracownika wyrównania szkód powstałych w wyniku złamania zakazu wykonywania pracy na rzecz firm konkurencyjnych ■ dochodzenie od pracownika wyrównania szkód powstałych na skutek niewykonania lub nienależytego wykonania swoich obowiązków (np. jeśli pracownik zniszczył narzędzia pracy)

Zatrudnianie pracowników młodocianych

Definicja

Pracownik młodociany – pracownik, który ukończył 15 lat, ale nie przekroczył 18 roku życia.

zatrudnianie młodocianych

Zabronione jest zatrudnianie osób, które nie ukończyły 15 lat. Od tej reguły istnieją jednak wyjątki. Można zatrudnić młodocianego, który nie ukończył szkoły podstawowej, jeśli celem jego zatrudnienia jest nauka zawodu. Wyjątek stanowi również zatrudnianie dzieci poniżej 15 roku życia, które pracują w branży kulturalnej, artystycznej czy reklamowej. Mogą być zatrudnione pod warunkiem,

że mają zgodę rodziców, a podjęta działalność zarobkowa nie uniemożliwi im realizacji obowiązków szkolnych. Natomiast młodociany niemający kwalifikacji zawodowych może być zatrudniony tylko w celu przygotowania zawodowego.

WARUNKI ZATRUDNIENIA MŁODOCIANEGO PRACOWNIKA

ukończenie szkoły podstawowej

przedstawienie świadectwa lekarskiego stwierdzającego, że dany rodzaj pracy nie zagraża jego zdrowiu

Regułą jest zatrudnianie młodocianych pracowników w celu nauki zawodu. Jednak mogą oni być zatrudniani tylko do wykonywania tzw. prac lekkich, które nie zagrażają ich życiu lub zdrowiu oraz nie utrudniają wypełniania obowiązków szkolnych. Zakres takich prac określa pracodawca po uzyskaniu zgody lekarza i zatwierdzeniu przez inspektora pracy. Najczęściej są to drobne prace porządkowe.

Czas pracy osoby w wieku do 16 lat nie może przekraczać 6 godzin na dobę.

Czas pracy młodocianego w wieku powyżej 16 lat nie może przekraczać 8 godzin na dobę.

Tygodniowy wymiar czasu pracy młodocianego w okresie odbywania zajęć szkolnych nie może przekraczać 12 godzin.

WYMIAR CZASU PRACY MŁODOCIANEGO

W dniu uczestniczenia w zajęciach szkolnych wymiar czasu pracy młodocianego nie może przekraczać 2 godzin.

Wymiar czasu pracy młodocianego w okresie ferii szkolnych nie może przekraczać 7 godzin na dobę i 35 godzin w tygodniu.

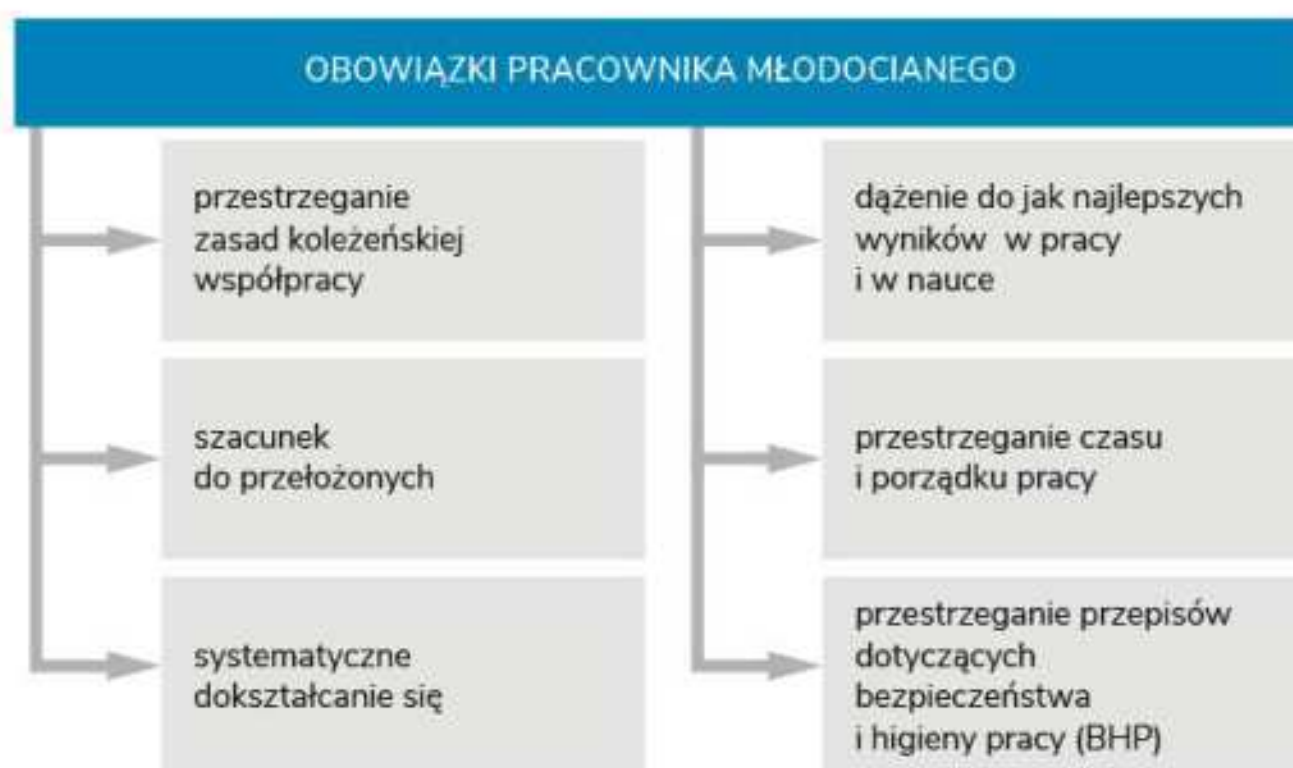
Obowiązuje zakaz zatrudniania młodocianego w godzinach nadliczbowych oraz w porze nocnej.

Warto pamiętać, że pracownik młodociany jest zobowiązany kształcić się do ukończenia 18 lat, czyli ukończyć szkołę podstawową i kontynuować naukę w szkole ponadpodstawowej.

W trakcie nauki zawodu młodocianemu przysługuje wynagrodzenie obliczane w stosunku procentowym do przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej. W innych przypadkach zatrudnienia (poza nauką zawodu) młodocianemu przysługuje wynagrodzenie wynikające z warunków zawartych w umowie o pracę.

Pracodawca zatrudniający młodocianego na podstawie umowy o pracę ma obowiązek opłacania za niego składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne.

Formy zatrudnienia

Wybór formy zatrudnienia pracowników jest bardzo ważny dla pracownika i pracodawcy. Forma zatrudnienia określa wynikające z niej obowiązki obu stron oraz wpływa na czas pracy, wysokość opodatkowania wynagrodzenia czy prawo do urlopu wypoczynkowego. Przed podpisaniem umowy z przyszłym pracodawcą warto więc poznać wszystkie skutki, jakie wynikają z jej zawarcia.

formy
zatrudnienia

Przy podejmowaniu pracy można zawrzeć:

- **umowę o pracę** – wówczas pracodawcę i pracownika obowiązują przepisy Kodeksu pracy,
- **umowę cywilnoprawną** – wówczas pracodawcę i pracownika obowiązują przepisy Kodeksu cywilnego; do tego rodzaju umów zalicza się umowę-zlecenie, umowę o dzieło, umowę agencyjną i kontrakt menedżerski.

Umowa o pracę

Umowa o pracę jest zawierana w formie pisemnej. Można ją wstępnie zawrzeć w formie ustnej, jednak najpóźniej w dniu rozpoczęcia pracy przez pracownika należy ją potwierdzić na piśmie. umowa o pracę

Rodzaje umów o pracę

Umowa na czas nieokreślony jest najkorzystniejsza dla pracownika ze względu na stabilność zatrudnienia i większe prawa pracownicze. Chroni osobę zatrudnioną przed nagłym zwolnieniem oraz daje większą możliwość zaciągnięcia kredytu hipotecznego na zakup mieszkania.

Umowa na czas określony zawiera konkretną datę jej rozwiązania i najczęściej jest podpisywana na sześć miesięcy lub rok. Często tego typu umowy dotyczą prac sezonowych lub dorywczych, na przykład w budownictwie.

Umowa na okres próbny jest zawierana, aby ocenić przydatność pracownika do realizacji powierzonych mu zadań. Taka umowa nie może obejmować okresu dłuższego niż trzy miesiące.

Umowa na zastępstwo to rodzaj umowy na czas określony, jednak bez dokładnego wskazania czasu jej trwania. Jest ona zawierana na czas nieobecności pracownika, który długo choruje lub przebywa na urlopie macierzyńskim albo wychowawczym. Taka umowa kończy się z chwilą powrotu do pracy zastępowanego pracownika.

Rozwiązywanie umowy o pracę

Umowy na czas określony i okres próbny ulegają rozwiązaniu z upływem czasu, na który były zawarte. Jeśli jedna ze stron umowy chce rozwiązać umowę przed upływem czasu, na który została zawarta, może skorzystać z przepisów prawa pracy mówiących o rozwiązaniu umów o pracę.

SPOSOBY ROZWIĄZYWANIA STOSUNKU PRACY

porozumienie
stron

rozwiązanie umowy
za wypowiedzeniem

rozwiązanie umowy o pracę
bez okresu wypowiedzenia

wskutek upływu czasu,
na który została zawarta umowa

Umowy cywilnoprawne

Umowa o pracę nie jest jedyną formą zatrudnienia. Na podstawie prawa cywilnego można zawrzeć umowę-zlecenie lub umowę o dzieło, które dotyczą wykonania określonego zadania i nie mają charakteru umowy stałej. Zapewniają one większą swobodę w wykonywaniu zadań osobom przyjmującym zlecenie czy określone dzieło do wykonania, ale nie dają najczęściej stałości zatrudnienia. Osoby zawierające tego typu umowy nie mają również praw pracowniczych określonych w Kodeksie pracy, który dotyczy jedynie pracowników zatrudnionych na podstawie umowy o pracę.

Porównanie różnych form zatrudnienia

Umowa o pracę	Umowa-zlecenie	Umowa o dzieło
Praca musi być wykonywana osobiście.	Może być wykonywana osobiście lub za zgodą zleceniodawcy można powierzyć jej wykonanie innej osobie.	Dotyczy konkretnego dzieła i nie musi być wykonywana osobiście.
Pracownik jest podporządkowany pracodawcy i powinien wypełniać jego polecenia.	Zleceniobiorca i zleceniodawca są równorzędnymi podmiotami.	Zamawiający i przyjmujący zamówienie są równorzędnymi podmiotami.
Praca jest wykonywana w sposób ciągły, na rzecz pracodawcy, w miejscu i czasie przez niego wyznaczonym.	Zleceniobiorca powinien kierować się wskazówkami zleceniodawcy dotyczącymi sposobu wykonania przedmiotu umowy.	Jej celem jest wykonanie dzieła będącego przedmiotem umowy.
Pracownik jest objęty pełnym zakresem ubezpieczeń społecznych.	Zleceniobiorca jest objęty ubezpieczeniem zdrowotnym oraz z reguły ubezpieczeniem społecznym.	Zamawiający i przyjmujący zamówienie najczęściej nie są zobowiązani do opłacania składek na ubezpieczenie społeczne.

Umowa agencyjna jest rodzajem umowy handlowej. Przepisy regulujące umowę agencyjną zebrano w Kodeksie cywilnym. Umowy takie stosuje się najczęściej między przyjmującym zlecenie, czyli agentem, który zobowiązuje się w imieniu przedsiębiorstwa do stałego pośredniczenia w zawieraniu umów z klientami danej firmy, na przykład dotyczących różnego rodzaju ubezpieczeń czy usług turystycznych. Agenci są często zobowiązani do samozatrudnienia i samodzielnego opłacania podatku i składek na ubezpieczenie społeczne.

Kontrakt menedżerski to szczególna forma umowy-zlecenia zawierająca elementy różnych umów. Na jego podstawie zatrudnia się kadrę zarządzającą przedsiębiorstwem. Menedżerem może być osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą lub spółka prawa handlowego.

Zdarza się, że kontrakty menedżerskie są zawierane z osobami zatrudnionymi na umowę o pracę. W takim przypadku menedżer jest chroniony przepisami wynikającymi z Kodeksu pracy.

Samozatrudnienie

Duże koszty związane z ubezpieczeniami społecznymi pracowników oraz liczne obowiązki wynikające z Kodeksu pracy nałożone na pracodawców powodują, że unikają oni zatrudniania pracowników na podstawie umowy o pracę. Jest ona zastępowana nową formą zatrudnienia. Pracodawcy nakłaniają pracowników do rozpoczynania własnej działalności gospodarczej, co sprawia, że stają się odrębnymi podmiotami gospodarczymi. Takie osoby najczęściej samodzielnie rozliczają się z podatków i płacą składki ubezpieczeniowe.

◀ samozatrudnienie

Ze współpracownikiem będącym odrębnym podmiotem gospodarczym firma podpisuje umowę o współpracy, w której obie strony określają jej zasady. Od pracownika, który stał się jednoosobową firmą, taka forma wymaga dużej samodyscypliny, ale zazwyczaj daje mu swobodę czasu pracy. Samozatrudnieni tracą jednak wiele przywilejów wynikających z Kodeksu pracy, na przykład prawo do płatnego urlopu wypoczynkowego. Samozatrudnienie bywa w Polsce nadużywane kosztem interesów państwa i jego obywateli. Często praktyką jest zatrudnianie osób bez jakiejkolwiek umowy (np. jako opiekunki). Dla tak pracujących osób skutkuje to brakiem zasiłku w przypadku choroby. Ponadto taka praktyka uszczupla system emerytalny i podatkowy kraju.

Samozatrudnienie może przynosić korzyści osobom samozatrudnionym oraz całej gospodarce: przyczynia się do zmniejszenia bezrobocia i uelastycznia rynek pracy. Podnosi także poziom aktywności zawodowej społeczeństwa, a także stymuluje rozwój ekonomiczny i społeczny kraju. W państwach wysoko rozwiniętych obecnie obserwuje się znaczny wzrost udziału samozatrudnionych w ogólnej liczbie pracujących.

Wady i zalety zatrudnienia i samozatrudnienia

ZATRUDNIENIE	
ZALETY	WADY
■ regularne wynagrodzenie	■ brak pełnej swobody w podejmowaniu decyzji dotyczących pracy
■ opłacone ubezpieczenie społeczne i zdrowotne	■ pracownik musi dostosować się do wymagań pracodawcy
■ prawo do płatnych urlopów	■ ograniczone możliwości dostosowywania godzin pracy do własnych potrzeb
■ świadczenia socjalne	■ ryzyko utraty zatrudnienia z powodu zmian czy problemów finansowych pracodawcy

SAMOZATRUDNIENIE	
ZALETY	WADY
- możliwość wyższych zarobków - pełna kontrola nad własną działalnością - możliwość dostosowywania godzin pracy do własnych potrzeb - wykonywanie różnorodnych zadań, co sprzyja własnemu rozwojowi	- brak płatnych urlopów - brak stałego regularnego dochodu - konieczność samodzielnego opłacania składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne - większa odpowiedzialność za własne finanse

Definicja

Telepraca polega na wykonywaniu różnych zadań za pomocą środków komunikacji elektronicznej. Pracownik przebywa poza zakładem pracy, na przykład w domu, i przesyła pracodawcy wyniki swojej pracy. Praca na odległość jest skutkiem zmieniającego się modelu społeczno-gospodarczego na świecie. Umożliwia łatwiejsze pogodzenie obowiązków zawodowych i domowych przez osoby wychowujące dzieci oraz daje możliwość zatrudnienia osobom niepełnosprawnym. Okazuje się również niezbędna w przypadku różnych zagrożeń (np. biologicznych), gdyż ogranicza przebywanie wielu osób w jednym miejscu. Wraz z rozwojem technik komunikacyjnych jej znaczenie i popularność będzie wzrastać.

Telepraca (praca zdalna) staje się coraz bardziej popularną formą pracy wykonywanej najczęściej w formie samozatrudnienia.

Zatrudnienie na podstawie umowy daje większą stabilność i zabezpieczenia socjalne, natomiast ogranicza autonomię. Samozatrudnienie umożliwia większą elastyczność, ale wiąże się z ryzykiem finansowym i większą odpowiedzialnością za własny biznes. Wybór między zatrudnieniem a samozatrudnieniem zależy od indywidualnych preferencji danej osoby, od jej umiejętności oraz podejścia do ryzyka i celów zawodowych.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień najważniejsze obowiązki i prawa pracownika.
2. Określ, które z praw pracowniczych uważasz za najistotniejsze. Uzasadnij swoją odpowiedź.
3. Wskaż możliwe formy zatrudnienia: brygady budowlanej, urzędnika, dozorca, ankietera i dyrektora przedsiębiorstwa. Uzasadnij swój wybór.
4. Wyjaśnij, jakie korzyści i zagrożenia dla przedsiębiorstwa i osoby fizycznej wynikają z zastępowania umów o pracę umowami cywilnoprawnymi.
5. Jakie korzyści i zagrożenia dla przedsiębiorstwa oraz dla osoby fizycznej wynikają z samozatrudnienia?
6. Wymień zalety i wady telepracy.
7. Oceń, jakie zagrożenia dla pracownika, a jakie dla przedsiębiorstwa mogą wynikać z telepracy.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Obowiązki i prawa pracownika oraz pracodawcy wynikają z ustawy Kodeks pracy. ◀ s. 137
- Do najważniejszych obowiązków pracownika należą sumienne wykonywanie powierzonych prac oraz dbanie o dobro zakładu pracy. ◀ s. 137
- Główne obowiązki pracodawcy to terminowe wypłacanie wynagrodzenia i szanowanie godności pracownika. ◀ s. 138
- Zatrudnianie młodocianych podlega szczególnym regulacjom prawnym. ◀ s. 140
- Podstawowe formy zatrudnienia to umowa o pracę i umowy cywilnoprawne (umowa-zlecenie, umowa o dzieło, umowa agencyjna i kontrakt menedżerski). ◀ s. 142
- Umowa o pracę może być zawarta na czas nieokreślony, na czas określony, na okres próbny lub na zastępstwo. ◀ s. 143

5.7. Etyka w pracy

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz podstawowe zasady etyczne w pracy;
- przeanalizujesz zadania Państwowej Inspekcji Pracy;
- dowiesz się, czym jest mobbing i jakie są jego przejawy;
- zrozumiesz konsekwencje nieetycznych zachowań w relacjach pracownik – pracodawca.

etyka ▶ Etyka w pracy odnosi się do relacji między pracodawcą a jego pracownikami oraz relacji między samymi pracownikami. Relacje te muszą być zgodne z obowiązującym prawem oraz z przyjętymi regułami współżycia społecznego. Prawo nie jest w stanie regulować wszystkich zachowań ludzi, konieczne staje się przestrzeganie norm ustalonych przez społeczeństwo, które są weryfikowane przez opinię publiczną.

Przestrzeganie zasad etycznych w pracy sprzyja zaangażowaniu i motywuje do lepszej i wydajniejszej pracy. Ważną rolę w tym odgrywa przełożony, który nadzorując przebieg i warunki pracy, powinien zwracać szczególną uwagę na przestrzeganie tych zasad. Pracodawca powinien umożliwić podwładnym wyrażanie opinii o funkcjonowaniu przedsiębiorstwa, co może przyczynić się do efektywniejszego zarządzania, a także uwzględniać możliwość godzenia obowiązków prywatnych i zawodowych.

Etyka zawodowa

Istnieją również zasady etyczne dotyczące poszczególnych zawodów. Jest to tak zwana etyka zawodowa, czyli zespół norm i obowiązków moralnych związanych z wykonywaną profesją. Istnieje na przykład etyka lekarska, prawnicza i nauczycielska.

Konsekwencje zatrudniania bez umowy

Zgodnie z Kodeksem pracy pracodawca ma obowiązek zawrzeć z pracownikiem umowę o pracę w formie pisemnej. Jednak zdarza się, że z różnych przyczyn niektórzy pracodawcy tego nie robią, na przykład chcą uniknąć opłacania podatku lub składek na ubezpieczenia społeczne czy pracownik chce pobierać inne świadczenia, które nie przysługują osobom zatrudnionym (np. zasiłek dla bezrobotnych).

Jeżeli pracodawca długotrwale i wielokrotnie zatrudniał osoby bez umowy, sprawa jest kierowana do sądu, a pracodawcy grozi nawet ograniczenie lub po-

zadania
Państwowej
Inspekcji
Pracy

zbawienie wolności. Pracownik z reguły nie jest pociągany do odpowiedzialności za pracę bez umowy, czyli tak zwaną pracę „na czarno”. Kary grzywny wobec pracownika są nakładane w przypadku, gdy taka osoba jest zarejestrowana jako bezrobotna. Za kontrolę legalności zatrudnienia odpowiada **Państwowa Inspekcja Pracy (PIP)**.

Mobbing w miejscu pracy

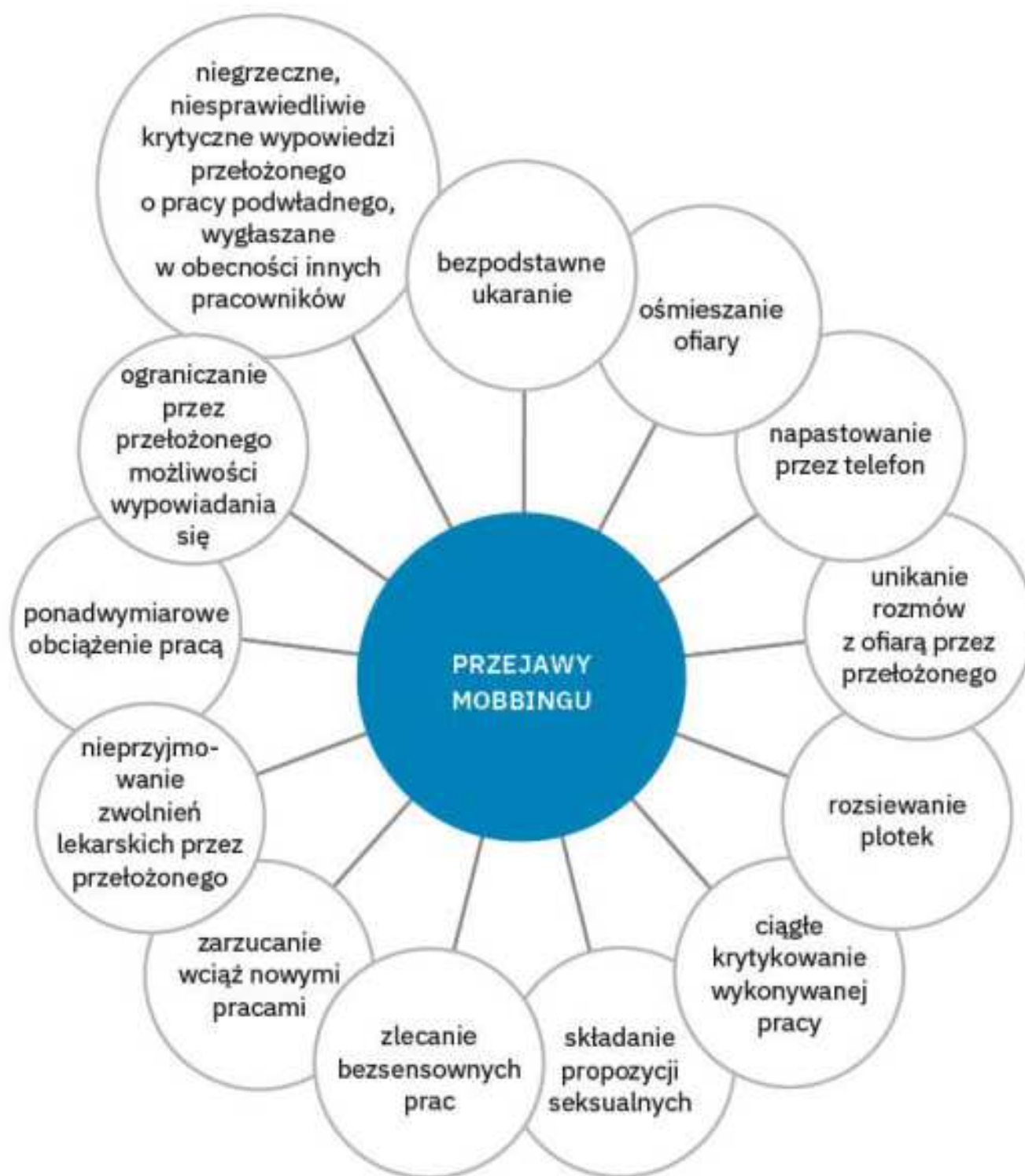
Definicja

mobbing

Mobbing – obraźliwe działania lub zachowania skierowane przeciwko pracownikowi. Polegają na uporczywym i długotrwałym nękaniu lub zastraszaniu pracownika. Wywołują one u niego zaniżoną ocenę przydatności zawodowej. Mają na celu poniżenie lub ośmieszenie pracownika, co skutkuje wyizolowaniem lub wyeliminowaniem go z zespołu współpracowników.

Typowym przejawem mobbingu są słowa i zachowania godzące w godność człowieka i jego podstawowe prawa. Celem sprawcy jest zepsucie dobrej opinii ofiary i zaszkodzenie jej w taki sposób, by ją pozbawić zajmowanej pozycji. Mobbing dotyczy nie tylko szykan kierownictwa wobec podwładnych, lecz także relacji między pracownikami. Osoba (lub grupa osób) stosująca mobbing posługuje się między innymi szykanami, zwodzeniem, podstępem i intrygą, kłamstwem, plotką, oszczerstwem i zachowaniami sadystycznymi.

Jedną z form mobbingu może być **cyberprzemoc**, czyli prześladowanie, straszenie i ośmieszanie za pośrednictwem internetu lub telefonii komórkowej. Polega ona między innymi na umieszczaniu na portalach społecznościowych kompromitujących informacji i zdjęć, wysyłanie nękających e-maili lub SMS-ów. Takie metody może również wykorzystać pracownik dla nękania pracodawcy lub innych osób zatrudnionych w firmie.

◀ cyberprzemoc

Nieetyczne zachowania w pracy zarówno pracowników, jak i pracodawców negatywnie oddziałują na funkcjonowanie przedsiębiorstw. Są źródłem wielu konfliktów, zmniejszają wydajność pracy, a tym samym zyski firmy. Zachowania te często naruszają zasady prawa, a ich sprawcy zostają pociągnięci do odpowiedzialności karnej.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wyjaśnij, jakie skutki dla przedsiębiorstwa mogą wynikać z nieetycznych zachowań w relacji z pracownikami.
2. Wymień podstawowe zadania PIP.
3. Wytłumacz, dlaczego mobbing uważa się za patologię społeczną.
4. Jakie skutki może wywołać mobbing w zakładzie pracy?
5. Określ, jaka atmosfera powinna panować w miejscu pracy, aby nie pojawiały się w nim przejawy nieetycznych zachowań.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 148 ▶ • Etyka obejmuje ogół ocen i norm moralnych ogólnie akceptowanych w danym społeczeństwie.
- s. 150 ▶ • Do zadań Państwowej Inspekcji Pracy należą: ograniczanie zagrożeń wypadkami przy pracy, kontrola legalności zatrudnienia i dbanie o poszanowanie praw pracowniczych.
- s. 150 ▶ • Mobbing to działania lub zachowania polegające na uporczywym i długotrwałym nękaniu lub zastraszaniu pracownika.
- s. 151 ▶ • Cyberprzemoc to jedna z form mobbingu – nieetyczne zachowania wobec innych w przestrzeni elektronicznej (internet, telefonia komórkowa).

PODSUMOWANIE PRZED SPRAWDZIANEM

5.1. Planowanie kariery zawodowej

- Kariera zawodowa to szereg działań, które prowadzą do osiągnięcia konkretnych celów w życiu zawodowym. s. 108
- Przy formułowaniu własnych celów zawodowych można zastosować metodę SMART. s. 108
- Planowanie kariery zawodowej, obok precyzyjnego sformułowania celów, powinno również uwzględniać: cechy własnej osobowości, analizę rynku pracy, zaplanowanie ścieżki edukacyjnej, wsparcie innych osób, rozwój kontaktów zawodowych oraz uczenie się przez całe życie. s. 109

5.2. Analiza kompetencji i plan ścieżki edukacyjnej

- Kompetencje to zdolność do podejmowania określonych działań, czyli zastosowania w praktyce wszystkiego, czego wcześniej się nauczyliśmy. Są one połączeniem wiedzy, umiejętności i postaw. s. 112
- Kompetencje twarde są to umiejętności niezbędne do wykonywania danego zawodu. Należą do nich m.in.: kompetencje w zakresie finansów, kompetencje cyfrowe, prawo jazdy i znajomość języków obcych. s. 112
- Kompetencje miękkie są trudniejsze do wyuczenia i określenia stopnia ich opanowania. Często wynikają z naturalnych cech osobowości człowieka. Zaliczamy do nich m.in. kompetencje osobiste i interpersonalne. s. 112
- Kolejny etap edukacyjny po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej obejmuje szkoły wyższe (studia pierwszego stopnia, studia drugiego stopnia, jednolite studia magisterskie) wymagające świadectwa maturalnego oraz szkoły policealne dla absolwentów liceów i techników. s. 113

5.3. Poszukiwanie pracy

- Aktywne poszukiwanie pracy polega na docieraniu do pracodawców i przedstawianiu im własnej oferty. s. 119
- Młode osoby mogą zdobyć doświadczenie zawodowe poprzez wolontariat, praktyki zawodowe i staże zawodowe. s. 121
- Metody pasywne poszukiwania pracy polegają na odpowiadaniu na oferty pracy przedstawiane przez pracodawców. s. 122
- W bogatych państwach zaczyna brakować wykwalifikowanych pracowników fizycznych. W Polsce i na świecie rośnie zapotrzebowanie na specjalistów i ekspertów w wąskich dziedzinach, zwłaszcza związanych z nowoczesnymi technologiami. s. 124

5.4. Życiorys (CV) i list motywacyjny

- Osoba poszukująca pracy powinna przygotować aplikację składającą się z życiorysu i listu motywacyjnego, gdy jest on wymagany, oraz ewentualnie innych dokumentów. s. 127
- Życiorys (CV) to dokument zawierający uporządkowane informacje o kandydacie na stanowisko pracy. s. 127
- W liście motywacyjnym kandydat przedstawia powody, dla których składa aplikację w danym przedsiębiorstwie na wybrane stanowisko. s. 131

5.5. Rozmowa kwalifikacyjna

- W trakcie rozmowy kwalifikacyjnej należy stosować zasady komunikacji werbalnej i niewerbalnej. s. 133
- Przed przystąpieniem do rozmowy kandydat powinien zebrać informacje o firmie i stanowisku, o które się ubiega, oraz przypomnieć sobie swoje sukcesy i osiągnięcia w życiu zawodowym i prywatnym. s. 134
- Podczas rozmowy kwalifikacyjnej warto zadbać o elegancki ubiór, punktualność, przewyciężenie stresu i uważne słuchanie rozmówcy. s. 134

5.6. Obowiązki i prawa pracownika i pracodawcy

- s. 137 • Obowiązki i prawa pracownika oraz pracodawcy wynikają z ustawy Kodeks pracy.
- s. 137 • Głównymi obowiązkami pracownika jest sumienne wykonywanie powierzonych zadań oraz dbanie o dobro zakładu pracy.
- s. 138 • Główne obowiązki pracodawcy to terminowe wypłacanie wynagrodzenia i szanowanie godności pracownika.
- s. 140 • Zatrudnianie młodocianych podlega szczególnym regulacjom prawnym.
- s. 142 • Podstawowe formy zatrudnienia to umowa o pracę i umowy cywilnoprawne (umowa-zlecenie, umowa o dzieło, umowa agencyjna i kontrakt menedżerski).
- s. 143 • Umowa o pracę może być zawarta na czas nieokreślony, na czas określony, na okres próbny lub na zastępstwo.

5.7. Etyka w pracy

- s. 148 • Etyka obejmuje ogół ocen i norm moralnych ogólnie akceptowanych w danym społeczeństwie.
- s. 150 • Do zadań Państwowej Inspekcji Pracy należą: ograniczanie zagrożeń wypadkami przy pracy, kontrola legalności zatrudnienia i dbanie o poszanowanie praw pracowniczych.
- s. 150 • Mobbing to działania lub zachowania polegające na uporczywym i długotrwałym nękaniu lub straszeniu pracownika.
- s. 151 • Cyberprzemoc to jedna z form mobbingu – nieetyczne zachowania wobec innych w przestrzeni elektronicznej (internet, telefonia komórkowa).

VI. Przedsiębiorstwo

- ▶ 6.1. Zasady zarządzania przedsiębiorstwem
- ▶ 6.2. Pomysł na własną działalność gospodarczą
- ▶ 6.3. Koncepcja własnego biznesu
- ▶ 6.4. Otoczenie przedsiębiorstwa
- ▶ 6.5. Finansowanie działalności gospodarczej
- ▶ 6.6. Etyka biznesu

6.1. Zasady zarządzania przedsiębiorstwem

NA TEJ LEKCJI:

- dowiesz się, co składa się na podstawowe zasoby przedsiębiorstwa;
- przeanalizujesz zasady zarządzania przedsiębiorstwem;
- poznasz wskazówki, które pomogą w zorganizowaniu spotkania z przedsiębiorcą.

przedsiębiorstwo ► Jednym z trzech rodzajów podmiotów uczestniczących w procesach gospodarczych – obok gospodarstw domowych i państwa – jest przedsiębiorstwo.

Definicja

Przedsiębiorstwo – wyodrębniony pod względem ekonomicznym, techniczno-organizacyjnym oraz prawnym podmiot gospodarczy prowadzący działalność produkcyjną, handlową lub usługową w celach zarobkowych.

Przedsiębiorstwo można rozpatrywać jako miejsce, w którym znajduje się firma wraz z budynkami i urządzeniami. Jednak coraz częściej przedsiębiorstwa są zakładane w internecie. Jest on głównym, a w części przypadków jedynym, obszarem ich działania. Natomiast bogactwem tych firm nie są budynki i urządzenia, a zasoby intelektualne ich założycieli i pracowników.

wytwarzanie dóbr i usług

Przedsiębiorstwo jest miejscem:

funkcje przedsiębiorstwa

- **wytwarzania dóbr i usług** – przedsiębiorstwa produkcyjne z surowców lub półproduktów dostarczonych przez inne firmy wytwarzają określone produkty, które następnie są sprzedawane na rynku;
- **podziału dochodów** – kwoty uzyskane ze sprzedaży dóbr są dzielone między: dostawców surowców, półproduktów i usług służących do wytworzenia danego dobra, pracowników (pensje), państwo (podatki) oraz właścicieli przedsiębiorstwa, którzy mają prawo do zysku, jaki ono wypracowało;
- **życia pracowników** – w przedsiębiorstwach, a zwłaszcza w dużych międzynarodowych korporacjach, pracownicy i pracodawcy spędzają coraz więcej czasu, dlatego bardzo ważna jest pozytywna atmosfera, aby wykonywana praca dawała im satysfakcję.

Cele działalności przedsiębiorstwa

Głównym celem przedsiębiorstwa jest działalność przynosząca zysk pochodzący ze sprzedaży produktów i usług. Warunkuje on funkcjonowanie i przetrwanie firmy, na przykład w czasie kryzysu lub spowolnienia gospodarczego.

Pozostałe cele działalności przedsiębiorstwa to:

- wzrost wartości firmy wynikający ze zwiększenia majątku przedsiębiorstwa lub wzrostu kursu jego akcji na giełdzie;
- wzrost udziału w rynku, czyli liczby sprzedanych produktów do ogólnej liczby takich produktów sprzedawanych na danym rynku również przez firmy konkurencyjne; im większy udział ma dana firma, tym silniej wpływa na ceny sprzedawanych produktów.

Przedsiębiorstwa, poza dążeniem do maksymalizacji zysku, powinny realizować również inne cele ogólnospołeczne, na przykład ekologiczne. Świadczy to o społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (patrz rozdz. 6.6.).

Zarządzanie przedsiębiorstwem to proces dosyć skomplikowany, ale niezbędny w każdej firmie, bez względu na jej wielkość i stopień rozwoju. W małych firmach jest to mniej skomplikowane i bardziej intuicyjne niż w dużych, o złożonych strukturach organizacyjnych. Wymaga sporo wysiłku w podejmowaniu działań na różnych obszarach. Zarządza się zasobami będącymi do dyspozycji przedsiębiorstwa.

majątek
przedsiębiorstwa

- Zasoby rzeczowe i finansowe to majątek przedsiębiorstwa, czyli aktywa i pasywa.

Aktywa to wszystkie zasoby majątkowe, które posiada w danym momencie przedsiębiorstwo. Wyróżniamy wśród nich:

- **majątek trwały** – obejmuje rzeczowy majątek trwały, czyli środki trwałe (np. maszyny, urządzenia), oraz finansowy majątek trwały (np. należności długoterminowe, których zapłata nastąpi po okresie dłuższym niż rok);
- **majątek obrotowy** – obejmuje środki obrotowe (np. zapasy materiałów i wyrobów gotowych, środki pieniężne, papiery wartościowe przeznaczone do obrotu, które zużywają się całkowicie w ciągu np. roku).

Cały majątek trwały i majątek obrotowy określamy jako aktywa.

Pasywa to źródła finansowego pochodzenia majątku przedsiębiorstwa. Dzieli się na:

- **kapitał własny** – środki finansowe wniesione przez właścicieli firmy;
- **kapitał obcy** – środki finansowe uzyskane od innych podmiotów w celu finansowania działalności przedsiębiorstwa.

Zasoby ludzkie i informacyjne

Zasoby ludzkie obejmują umiejętności, wiedzę, postawy i motywacje zatrudnionych ludzi. Oznacza to, że przedsiębiorstwa mają możliwość inwestowania w rozwój swoich pracowników, aby wzmocnić ich umiejętności. Ta inwestycja przyczynia się do zwiększenia konkurencyjności i prowadzi do poprawy wyników finansowych przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwo, zwłaszcza zatrudniające dużą liczbę osób, jest organizacją, w której obowiązuje pewna hierarchia. Szeregowy pracownik wykonuje polecenia przełożonego lub kierownika, który podlega dyrektorowi. Na samym szczycie znajdują się właściciele lub ich reprezentanci podejmujący decyzje o kierunkach działalności danej firmy. Zarządzanie zasobami ludzkimi obejmuje różne aspekty, takie jak: rekrutacja, rozwój, motywacja, ocena pracowników, zarządzanie wynagrodzeniem, relacje z pracownikami, a także zapewnienie bezpiecznego stanowiska pracy.

Pojęcie majątku przedsiębiorstwa nabiera coraz szerszego znaczenia, wykraczającego poza tradycyjne zasoby. Majątek przedsiębiorstwa obok rzeczy i praw majątkowych to także, a często przede wszystkim, zdobyta wiedza i umiejętności osób fizycznych – wykwalifikowanych pracowników firmy. Niematerialne zasoby czy kapitał intelektualny to najistotniejsze czynniki rozwoju w szczególności firm doradczych, informatycznych i innych. Zasoby intelektualne firmy nie muszą ulec utracie nawet w przypadku nieudanych biznesplanów, jak to się dzieje z majątkiem trwałym i obrotowym. Mogą zostać nawet powiększone o wartości w postaci nowych doświadczeń.

Studium przypadku

Przedsiębiorstwo z branży informatycznej wdrożyło program rozwoju zawodowego dla swoich pracowników. Oferuje im bezpłatne szkolenia, kursy i dostęp do najnowszych zasobów edukacyjnych oraz portali edukacyjnych. Pracownicy mogą zyskać nowe umiejętności z zakresu najnowszych technologii, metodologii pracy czy efektywnego zarządzania projektami.

Polecenie

Jakie korzyści dla tego przedsiębiorstwa w przyszłości mogą wyniknąć z rozwoju wiedzy i umiejętności pracowników?

Zarządzanie przedsiębiorstwem

Zarządzanie to ogół działań, które zmierzają do osiągnięcia zamierzonych efektów w najbardziej skuteczny sposób. Działania te nazywamy **funkcjami lub elementami zarządzania**.

zarządzanie przedsiębiorstwem

Wyróżniamy następujące elementy procesu zarządzania:

- **planowanie** – określanie celów działania przedsiębiorstwa oraz decydowanie o jak najlepszych sposobach ich zrealizowania przy wykorzystaniu wszystkich zasobów przedsiębiorstwa;
- **organizowanie** – porządkowanie i przydzielanie pracy tak, aby można było zrealizować cele; do działań tych należą: podział pracy, delegowanie (przekazywanie uprawnień), zapewnienie dostępu do informacji, zapewnienie dobrych warunków pracy, pozyskanie i rozmieszczenie zasobów ludzkich, rzeczowych i finansowych;
- **przewodzenie** – motywowanie do pracy w interesie firmy (inaczej także kierowanie), polega na inspirowaniu pracowników do dalszego rozwoju;
- **kontrolowanie** – obserwowanie i wprowadzanie poprawek do bieżących zadań czy działań przedsiębiorstwa, aby ułatwić i zapewnić realizację celów.

Zarządzanie przedsiębiorstwem zależy od umiejętności organizacji pracy zespołu. Bardzo ważne jest respektowanie kilku podstawowych zasad organizacji, takich jak:

- **podział pracy** – założoną pracę dzieli się na mniejsze części i przydziela się ją pracownikom o odpowiednich kwalifikacjach;
- **indywidualizacja** – zakłada, że praca powinna być przedzielona pracownikom zgodnie z ich uzdolnieniami, umiejętnościami i kwalifikacjami;
- **kooperacja** – zakłada współpracę między ludźmi;

- **harmonizacja** – według tej zasady niewłaściwie dobrane zespoły obniżają wydajność lub jakość pracy;
- **ciągłość działania** – czyli rytmiczność i systematyczność wykonywania pracy;
- **intensyfikacja pracy** – oznacza dążenie do skracania czasu wykonania pracy;
- **ekonomizacja** – zakłada, że każde działanie wymagające poniesienia kosztów powinno przynieść zysk.

Na podstawie: *Proces zarządzania organizacją* [w:] R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2017.

Planowanie i jego rodzaje

Planowanie polega na wytyczeniu celów działania na przyszłość na podstawie przewidywanych warunków działania, a także na określeniu sposobu osiągnięcia wyznaczonych celów. Poniżej przedstawiono podział planowania według charakteru.

Definicja

Coaching w zarządzaniu pomaga uwolnić potencjał pracowników. Są to działania, za pomocą których właściciel i menedżerowie na przykład małej firmy współpracują z podwładnymi nad rozwojem ich zdolności, przekazują wiedzę i rozwiązują problemy związane z wypracowaniem określonych wyników. Z każdym pracownikiem ustala się konkretne wyzwanie, cel, do którego ma dążyć. W trakcie jego realizacji otrzymuje on niezbędną pomoc techniczną oraz indywidualnie udzielane wsparcie.

Kierując przedsiębiorstwem, trzeba pamiętać, że składa się ono z ludzi o różnorodnych osobowościach, systemach wartości i stylach pracy. Kluczem do sukcesu jest zaangażowanie właściwych ludzi do właściwych zadań – w każdym tkwi potencjał. Sukces danego przedsięwzięcia nie zależy jedynie od lidera, ale również od sprawnej pracy całego zespołu. To jego rzetelność i sumienność decyduje o sukcesie całego przedsięwzięcia. Dzięki odpowiedniemu przydziałowi zadań i uzupełniającym się kompetencjom członków zespołu zachodzi tak zwany efekt synergii, który sprawia, że zadania są wykonywane efektywniej.

Definicja

Efekt synergii zakłada, że praca zespołowa jest efektywniejsza niż suma efektów pracy indywidualnej (2+2 to więcej niż 4).

◀ efekt synergii

Spotkania z przedsiębiorcą

Najlepszym sposobem poznania zagadnień dotyczących funkcjonowania przedsiębiorstwa i zarządzania nim jest zorganizowanie spotkania z osobą, która takie przedsiębiorstwo prowadzi, czyli z przedsiębiorcą.

Definicja

Przedsiębiorca – właściciel przedsiębiorstwa prowadzący działalność gospodarczą na własne ryzyko i odpowiadający prawnie za swoje działania.

Organizowanie spotkania z przedsiębiorcą to doskonały sposób na dostarczenie uczniom inspiracji i wiedzy praktycznej dotyczącej biznesu. Działanie takie to pomost między teorią nauczania a praktyką biznesu.

Wskazówki, które pomogą w zorganizowaniu takiego spotkania to:

1. Określcie cele spotkania.

Przemyślcie w klasie, czego chcecie się dowiedzieć. Czy to będą informacje o ścieżce kariery, prowadzonym biznesie, a może o tym, skąd czerpać pomysły na własne projekty?

2. Poszukajcie potencjalnych przedsiębiorców.

Znajdźcie lokalnych przedsiębiorców, którzy mogą być zainteresowani udziałem w spotkaniu. To mogą być osoby prowadzące lokalne firmy w pobliżu szkoły, rodzice lub ich znajomi prowadzący działalność gospodarczą.

3. Ustalcie termin i miejsce spotkania.

Sprawdźcie dostępność sali w szkole lub ewentualnie zorganizujcie spotkanie online. Jeśli spotkanie ma się odbyć przez internet, sprawdźcie działanie środków technicznych, takich jak połączenie z siecią, kamera czy mikrofon.

4. Przygotujcie informacje o spotkaniu.

Zgromadźcie materiały informacyjne dla uczestników na temat czasu i miejsca spotkania, przedsiębiorcy czy zagadnień do omówienia podczas spotkania.

5. Sporządźcie listę pytań.

Przygotujcie razem z innymi uczniami pytania, które chcecie zadać prelegentowi podczas spotkania. Należy pamiętać, że pewne informacje dotyczące prowadzonej działalności, na przykład o wysokości zysków i obrotów, mogą być poufne i przedsiębiorcy niechętnie się nimi dzielą.

6. Po spotkaniu podziękujcie przedsiębiorcy.

Wyraźcie wdzięczność za poświęcony czas i udział w wydarzeniu. Może to być w postaci ustnych podziękowań, listu czy drobnego upominku. Po spotkaniu uczestnicy powinni wyrazić opinię o tym wydarzeniu. To pomoże w ocenie spotkania i dostarczy wskazówek na przyszłość.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wyjaśnij, jaką rolę przedsiębiorstwo odgrywa w gospodarce.
2. Wymień podstawowe zasoby przedsiębiorstwa.
3. Oceń, które z zasobów przedsiębiorstwa ostatnio nabierają znaczenia. Uzasadnij swoją odpowiedź.
4. Omów elementy zarządzania przedsiębiorstwem.
5. Ułóż listę pytań, które mógłbyś/mogłabyś zadać lokalnemu przedsiębiorcy podczas spotkania.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 156 ▶ • Głównym celem działalności przedsiębiorstwa jest zysk.
- s. 157 ▶ • Przedsiębiorstwo jest miejscem, w którym oprócz wytwarzania dóbr i usług oraz podziału dochodów toczy się życie pracowników.
- s. 158 ▶ • Majątek przedsiębiorstwa to aktywa i pasywa.
- s. 159 ▶ • Zarządzanie przedsiębiorstwem to zespół różnych działań, które prowadzą do uzyskania ustalonych wcześniej efektów. Na proces zarządzania przedsiębiorstwem składają się następujące elementy: planowanie (strategiczne, taktyczne i operatywne), organizowanie, przewodzenie (kierowanie, motywowanie) oraz kontrolowanie.
- s. 161 ▶ • Efekt synergii zależy od przydziału zadań pracownikom i od ich uzupełniających się kompetencji. Na sukces danego przedsięwzięcia składa się nie tylko działanie lidera, lecz także sprawna praca całego zespołu.

6.2. Pomysł na własną działalność gospodarczą

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz źródła pomysłów na własną działalność gospodarczą;
- dowiesz się, czym są badania rynkowe;
- przekonasz się, na czym polega innowacyjność.

Planowanie funkcjonowania własnego przedsiębiorstwa zaczyna się od pomysłu. Dobry pomysł na prowadzenie działalności gospodarczej jest początkiem sukcesu przyszłej firmy, ale dopiero realizacja w warunkach gospodarki rynkowej umożliwia ocenę jego trafności.

Pomysły na przyszłe przedsięwzięcia lub własną działalność gospodarczą mogą pochodzić z różnych źródeł. W sytuacji, gdy pomysł został sprecyzowany, znana jest wizja i sposoby jej realizacji, to wystarczy, że zweryfikuje to rynek. Natomiast w przypadku, gdy szukamy inspiracji, warto w pierwszej kolejności zbadać rynek, określić potrzeby, zainteresowania i oczekiwania odbiorców. Źródła pomysłów na własną działalność gospodarczą jest kilka:

◀ źródła pomysłów

- przyszły przedsiębiorca uświadamia sobie własne potrzeby, które nie są w pełni zaspokajane przez dobra i usługi oferowane na rynku – dostrzeżenie takich potrzeb może być pomysłem na przyszłą działalność;
- rodzina i znajomi – mogą dostarczyć informacji o własnych oczekiwaniach i potrzebach oraz podpowiedzieć ciekawy pomysł;
- literatura, prasa ekonomiczna, internet – dostarczają informacji o aktualnych tendencjach w gospodarce i o tym, czy dana działalność jest opłacalna;
- analiza zróżnicowania przedsiębiorstw w okolicach własnego miejsca zamieszkania – pozwala określić rodzaje produktów, których ilość jest niedostateczna;
- spotkania z przedsiębiorcami i targi handlowe – pozwalają nawiązać kontakty i poznać doświadczenia innych osób związane z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej, a także ocenić, jakie branże mają szanse na najszybszy rozwój.

Do innych źródeł pomysłów należą:

- **doświadczenie i wiedza** z poprzedniego miejsca pracy – to inspiracja do rozwijania nowych pomysłów; pozwalają zmniejszyć ryzyko podejmowania decyzji i dają poczucie pewności siebie, co skutkuje optymizmem w działaniu;
- **zainteresowania i pasje** – można je wykorzystać jako pomysł na prowadzenie działalności gospodarczej, na przykład podróże, które są doskonałą inspiracją, albo umiłowanie przyrody, które może się przerodzić w rozwijanie działalności usługowej, takiej jak kwaciarnia czy agroturystyka;

- **tradycje rodzinne** – przekazywane z pokolenia na pokolenie rodzinne zamiłowanie do danej formy działalności (udoskonalamy produkt, usługę, wprowadzamy innowacyjne rozwiązania);
- **wykształcenie** – może sprzyjać wybranym formom działalności; uzyskane certyfikaty, ukończone kursy, dodatkowe umiejętności pozwalają na rozpoczęcie takiego rodzaju działalności, w której są one wymagane;
- **sugestie i obserwacje** – spotkania z ciekawymi ludźmi, przedsiębiorcami, udział w targach, literatura czy internet to źródła inspiracji, a poprzez obserwację sytuacji w nowym otoczeniu mogą powstawać nowe idee;
- **inspirowanie się elementami działalności innych firm** – podpatrywanie rozwiązań (strategii cenowej, działań promocyjnych itp.) już sprawdzonych, na przykład w innym kraju, mieście czy regionie, i dopasowanie ich do wymagań najbliższego rynku;
- **znalezienie osób z pomysłami** – duża grupa osób z pomysłami to tak zwani marzyciele, którzy nie potrafią wprowadzić własnych wizji w życie; potrzebują do ich wdrożenia osób, które mają na przykład wiedzę lub kapitał;
- **własne pomysły** – mogą je wprowadzać typowi innowatorzy, którzy myślą nieco odmiennie od innych.

Można inspirować się pomysłami oraz innowacyjnymi rozwiązaniami przedsiębiorców, którzy odnieśli sukces. Realizując pomysły, trzeba mieć dużo cierpliwości i wytrwałości w dążeniu do celu, ponieważ korzyści z wdrażania innowacyjnych pomysłów pojawiają się w dłuższej perspektywie czasu. Trzeba jednak pamiętać, że tego typu inspiracje muszą mieć swoje granice. Kopiowanie czyjegoś pomysłu może narazić nas na konsekwencje prawne z powodu czynu nieuczciwej konkurencji.

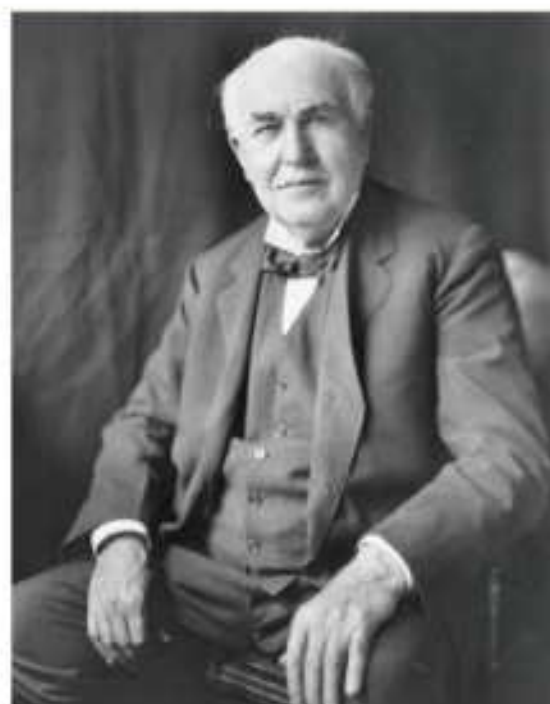

Studium przypadku

Thomas Edison

Ten znany wynalazca nie był zbyt obowiązkowym uczniem. Był innowatorem – jako młody człowiek założył „fabrykę wynalazków”. Jej głównym celem było dokonywanie ważnych odkryć raz na pół roku oraz mniej istotnych raz na 10 dni. Po wynalezieniu żarówki Edison założył firmę Edison Electric Light Company. W 1911 r. ta firma została przekształcona w firmę General Electric, która działa do dzisiaj i jest jedną z największych spółek kapitałowych na świecie.

Thomas Edison

Walt Disney

Kariera Walta Disneya nie od razu była związana z branżą filmową. Swoją karierę rozpoczynał on w redakcji gazety, został jednak zwolniony (zdaniem redaktora z powodu braku dobrych pomysłów i kreatywności). Próbował też swoich sił w przedsięwzięciach biznesowych, jednak bez powodzenia. Dopiero od rozpoczęcia kariery w przemyśle filmowym zaczął odnosić sukcesy. Ukoronowaniem jego działalności jest 46 nominacji oraz 26 nagród Amerykańskiej Akademii Filmowej, w tym za wymyślenie postaci Myszki Miki (1931 r.).

Walt Disney

Elon Musk

W wieku 12 lat Musk stworzył pierwszą grę komputerową, którą sprzedał magazynowi o tematyce komputerowej. Obecnie jest twórcą kilku wielkich firm. Jedną z nich to Tesla Motors, która wprowadziła na rynek pierwsze masowo produkowane samochody elektryczne, co przyczynia się do ochrony środowiska. SpaceX dostarcza satelity na orbitę Ziemi i pracuje nad wysłaniem ludzi na Marsa. The Boring Company drąży tunele i testuje szybkie przemieszczanie się ludzi w autonomicznych pojazdach. Neuralink zajmuje się połączeniem ludzkiego mózgu ze sztuczną inteligencją. Musk należy do najbogatszych ludzi na świecie, co umożliwia mu finansowanie edukacji naukowej czy wspieranie badań nad czystą energią.

Elon Musk

Polecenia

1. Na podstawie podanych przykładów wyjaśnij, w jaki sposób początkowe niepowodzenia mogą przyczynić się do późniejszego sukcesu w biznesie.
2. Oceń, który z zaprezentowanych przedsiębiorców wykazał się w największym stopniu innowacyjnością w prowadzeniu własnego biznesu. Uzasadnij swoją odpowiedź, podając kilka argumentów.
3. Który w wymienionych przedsiębiorców może być dla ciebie przykładem do naśladowania? Uzasadnij swój wybór.

Rynek i grupa docelowa

Aby wdrożyć pomysł, zwłaszcza innowacyjny, należy zdefiniować dokładnie **grupę docelową** (czyli jednorodną grupę nabywców, do której kieruje się określone działania) oraz dokonać **analizy rynku**, na którym będzie działać przedsiębiorstwo.

Wyróżnia się następujące obszary analizy rynku:

- demograficzny – na przykład: wiek, płeć, stan cywilny, wykształcenie,
- geograficzny – na przykład: wieś, miasto, miejsce zamieszkania, region, klimat, gleba,
- społeczno-kulturowy – osobowość, styl życia,
- ekonomiczny – majątek, dochody, zawód,
- polityczno-prawny – zmiany prawne, nowe stawki podatkowe,
- psychologiczny – przyczyny zakupu, oczekiwane korzyści.

Badania rynkowe i źródła informacji

Każdy pomysł należy skonfrontować z sytuacją na rynku. Im więcej informacji zostanie zebranych, tym łatwiej jest podjąć decyzję o wprowadzeniu pomysłu w życie, zminimalizować ryzyko, a także ocenić realność planowanego przedsięwzięcia oraz jego ograniczenia i możliwości. Badania można podzielić na badania rynku i badania marketingowe.

badania rynku
i badania
marketingowe ▶

W badaniach wykorzystuje się różne metody i narzędzia badawcze, najpopularniejsze z nich to:

- ankieta i kwestionariusz ankietowy,
- wywiad i kwestionariusz wywiadu,

- eksperyment,
- obserwacja.

W trakcie prowadzenia badań rynkowych należy uwzględnić dwie grupy odbiorców:

- nabywcy indywidualni, czyli osoby nabywające dobra materialne i usługi w celu zaspokojenia własnych potrzeb osobistych lub potrzeb gospodarstwa domowego lub potrzeb osobistych innych osób, na przykład rodziny;
- nabywcy instytucjonalni, czyli organizacje nabywające dobra materialne i usługi w celu zaspokojenia potrzeb wynikających z prowadzonej działalności; mogą to być przedsiębiorstwa produkcyjne, handlowe, jednostki budżetowe oraz inne organizacje i instytucje.

Możemy korzystać z różnych źródeł informacji – ważne jest, czy pomysł dotyczy zmian w już istniejącej firmie, czy jest to nowość i dopiero rozpoczynamy działalność gospodarczą. Do tradycyjnych form pozyskiwania informacji o rynku należą czasopisma branżowe, podręczniki, poradniki, sprawozdania, strony internetowe, bazy danych i e-bazy.

Dzięki zebraniu informacji z rynku można określić profil klienta, do którego będzie kierowany produkt. Dobre poznanie preferencji i stylu życia potencjalnych klientów pozwala na skuteczne planowanie przyszłych działań marketingowych.

Ze względu na miejsce powstania informacje można podzielić na różne typy:

- **informacje wewnętrzne** – wszelkie dane, które są dostępne w samym przedsiębiorstwie, takie jak: wielkość sprzedaży, koszty, analiza mocnych i słabych stron działalności lub całościowa analiza SWOT, sprawozdania i inne;
- **informacje zewnętrzne** – informacje dostępne głównie w otoczeniu przedsiębiorstwa, takie jak: sytuacja rynkowa, ceny, popyt, nabywcy, dostawcy i ich cechy, instytucje oraz urzędy.

źródła informacji ► Wyróżniamy też inne źródła informacji.

Prowadząc małe przedsiębiorstwo, możemy zdecydować się na przeprowadzenie badań samodzielnie. Natomiast w przypadku dużych firm warto zlecić opracowanie badań wyspecjalizowanym instytucjom czy agencjom marketingowym.

Innowacyjność przedsiębiorstwa

Czynniki wpływające na innowacyjność przedsiębiorstwa (przedsięwzięcia)

Postawa innowatora – twórcy pomysłów

Istnieją umiejętności, które pomagają stać się osobą innowacyjną. Innowatorzy mają pewne wspólne cechy:

- zadają prowokacyjne, „właściwe” pytania – na przykład: Co by było gdyby? Co się dzieje i dlaczego tak się dzieje? – myślą w nieco odmienny sposób;
- tworzą skojarzenia, których nikt wcześniej ze sobą nie połączył – dzięki tej umiejętności tworzy się nowe pomysły wywodzące się z całkowicie odmiennych obszarów i dziedzin życia;
- obserwują – zauważają drobne szczegóły, które są inspiracją do nowych pomysłów; zwracają uwagę na wszystko, co się dzieje dookoła, na to, co robią klienci i dlaczego, czy produkt ich zachwyca i jak można go poprawić;
- budują relacje i tworzą sieci współpracy – poszukują osób, które pochodzą z innego środowiska społecznego, zawodowego, rozmawiają z nimi, dyskutują;
- eksperymentują – tworzą prototypy produktów, rozmontowują przedmioty na czynniki pierwsze, dzięki czemu znajdują nowatorskie rozwiązania.

Nowe idee są rezultatem zadawania pytań, obserwacji, tworzenia sieci relacji, eksperymentowania i wreszcie budowania skojarzeń.

Ocena innowacyjności

Innowacyjność stała się kluczowa dla tempa rozwoju gospodarek narodowych i tym samym dla zamożności społeczeństw. Obecnie i w przyszłości, nie niskimi kosztami pracy, a innowacyjnością staramy się zwiększać tempo rozwoju gospodarki. Oceniając innowacje czy projekt innowacyjny, należy wziąć pod uwagę takie elementy, jak:

◀ ocena projektu

- ryzyko związane z wprowadzeniem innowacji,
- poziom akceptacji odbiorców,
- stopień nowości,
- wzrost użyteczności,
- możliwości wdrożenia w życie,
- opłacalność wykorzystania nowego rozwiązania,
- zasięg innowacji (międzynarodowy, krajowy, lokalny).

W razie problemów czy wątpliwości związanych z etapami rozpoczęcia działalności gospodarczej lub bieżącej działalności przedsiębiorstwa można otrzymać wsparcie, pomoc czy radę od instytucji lub fundacji, takich jak inkubatory przedsiębiorczości czy parki naukowo-technologiczne. Dają one młodym ludziom możliwość rozwijania swoich innowacyjnych pomysłów na biznes, między innymi dzięki wsparciu opiekunów, Centrum Wspierania Biznesu, Centrum Wspierania Przedsiębiorczości czy Agencji Rozwoju Regionalnego.

PYTANIA I POLECENIA

1. Jakie znasz źródła pomysłów? Inspirując się przykładami, zaproponuj inne możliwe źródła pomysłów na własną działalność gospodarczą.
2. Podaj rodzaje i źródła informacji możliwe do wykorzystania w badaniach rynku.
3. Wymień rodzaje badań rynkowych.
4. Jakie elementy należy uwzględnić przy ocenie opłacalności pomysłu pod względem innowacyjności?
5. Zastanów się, jakie rodzaje działalności gospodarczej mają szanse powodzenia w najbliższej okolicy twojego miejsca zamieszkania. Uzasadnij swoją odpowiedź.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 163 ▶ • Przykładami źródeł pomysłów mogą być: doświadczenie i własna wiedza, zainteresowania, tradycje rodzinne, wykształcenie, obserwacje, inspiracje pomysłami innych osób, które odniosły sukces rynkowy, własne pomysły.
- s. 166 ▶ • W badaniach rynkowych należy uwzględnić dwie grupy odbiorców: nabywców indywidualnych i instytucjonalnych. Badania rynku obejmują badanie popytu, podaży i ceny, natomiast badania marketingowe obejmują szerszy zakres, między innymi: produkt, dystrybucję czy promocję.
- s. 168 ▶ • Informacje wykorzystywane w procesie badawczym mogą pochodzić z różnych źródeł: pierwotnych oraz wtórnych.
- s. 169 ▶ • Oceniając projekt (pomysł) pod względem innowacyjności, trzeba wziąć pod uwagę m.in.: ryzyko związane z wprowadzeniem innowacji, poziom akceptacji odbiorców, stopień nowości czy wzrost użyteczności.

6.3. Koncepcja własnego biznesu

NA TEJ LEKCJI:

- dowiesz się, jakie główne funkcje pełni biznesplan;
- poznasz strukturę i zasady opracowania biznesplanu;
- przeanalizujesz przykładowy biznesplan;
- sporządzisz projekt koncepcji własnego przedsiębiorstwa.

W gospodarce rynkowej zachodzą ciągłe zmiany – pojawiają się nowe produkty i nowi producenci, a także zmieniają się gusta i upodobania konsumentów. Zmusza to już funkcjonujące przedsiębiorstwa i osoby, które chcą podjąć działalność gospodarczą, do mądrego planowania własnych zadań. Dobre zaplanowanie działalności firmy zmniejsza ryzyko ewentualnych strat związanych z jej prowadzeniem i pozwala na określenie przybliżonych zysków, które można osiągnąć w przyszłości.

Koncepcja własnego biznesu opracowana w ramach prac projektowych może zostać przedstawiona w formie uproszczonego biznesplanu.

Definicja

Biznesplan – kompleksowy plan działalności przedsiębiorstwa zawierający analizę celów i sposobów prowadzenia działalności gospodarczej przez przedsiębiorcę.

◀ biznesplan

Biznesplan pełni dwie główne funkcje:

- **wewnętrzną** – umożliwia osobom zarządzającym przedsiębiorstwem efektywne wykorzystywanie zasobów, jakimi ono dysponuje, oraz pozwala na właściwe organizowanie bieżącej i przyszłej działalności firmy;
- **zewnętrzną** – umożliwia otrzymanie dotacji lub pozyskanie środków finansowych od inwestorów lub banków (kredyty zaciągane przez przedsiębiorstwo).

Każda planowana działalność gospodarcza to indywidualny przypadek, w związku z tym zawartość jej biznesplanu powinna być elastyczna i ustalana w zależności od tego, kto jest jej adresatem i jakie są jego oczekiwania.

Przy opracowywaniu szczegółowego biznesplanu można skorzystać z usług wyspecjalizowanych instytucji doradczych czy konsultanta, jednak wstępna koncepcja biznesu zawsze jest pomysłem właściciela. Jej oryginalność i innowacyjność stanowi kapitał, który może przyczynić się do późniejszego sukcesu.

Uproszczony biznesplan małego przedsiębiorstwa

elementy
biznesplanu

- Poszczególne części uproszczonego biznesplanu można zatytułować odmiennie niż w podanym przykładzie, w zależności od specyfiki działalności, wielkości planowanej firmy.

1. Streszczenie planu

To krótka informacja stanowiąca zarys przedsięwzięcia. Jej celem jest zainteresowanie planowanym projektem. Zawiera ona opis spodziewanych korzyści wynikających z realizacji przedsięwzięcia (wstępne prognozy dochodów), wysokość środków finansowych potrzebnych na jego realizację, krótki opis produktu oraz charakterystykę osób (kompetencje i doświadczenie) zarządzających przedsiębiorstwem.

Przykład

Opis produktu: Firma będzie świadczyć usługi sprzątania mieszkań alergików w zakresie: mycia okien, czyszczenia i prania dywanów, tapicerek meblowych. Usługi będą wykonywane przy użyciu profesjonalnego sprzętu i ekośrodków czystości, tanio i solidnie. Oferta jest adresowana do tych osób, którym brakuje czasu, a chciałyby skorzystać z fachowej usługi.

Potrzeby finansowe: Rozpoczęcie działalności wymaga, oprócz posiadania samochodu, zainwestowania w pierwszym miesiącu działalności określonej kwoty: 3347 złotych. Pieniądze zostaną przeznaczone na zakup sprzętu i produktów oraz promocję. Środki te będą pochodziły z kapitału własnego (własny samochód marki Opel Astra) oraz z posiadanych oszczędności.

Informacja o pomysłodawcach: Przedsiębiorcą jest Sławomir K., mający średnie wykształcenie. Właściciel ma już doświadczenie w usługach, co ułatwia prowadzenie firmy.

Prognozowane dochody: W ciągu 6 miesięcy działalności wydatki wyniosą 14 482 złotych, a przychody osiągną 54 000 złotych. Firma wypracuje przybliżony zysk netto po uwzględnieniu podatków około 32 000 złotych, co świadczy o dobrych perspektywach rozwoju.

2. Charakterystyka przedsiębiorstwa i produktu

Zawiera dane firmy, takie jak: nazwa, adres, forma organizacyjno-prawna czy nazwiska właścicieli. Obejmuje także zakres działalności produkcyjnej, usługowej czy handlowej. Służy przedstawieniu głównych celów, do których przedsiębiorca będzie dążył. Uwzględnia również opis produktu, elementy odróżniające go od produktów konkurencyjnych oraz jego zalety i słabe strony. To miejsce na ocenę możliwości wzrostu przedsiębiorstwa i przedstawienie zakładanego udziału w rynku.

Przykład

Przedmiot działalności: Usługi w zakresie sprzątania mieszkań: mycie okien, czyszczenie i pranie dywanów, tapicerek (kanapy, fotele, krzesła). Usługi będą

wykonywane na miejscu, w domu klienta. Zamówienia na usługi będą przyjmowane głównie od osób prywatnych.

Forma organizacyjno-prawna: Jednoosobowa działalność Sławomira K. „Usługi sprzątające CZYŚCIOch”. Siedzibą firmy będzie mieszkanie Sławomira K., w którym zostaną wyznaczone miejsca na biuro i mały magazyn na środki czystości. Wyposażenie biura to laptop i telefon. Właściciel ma do dyspozycji dwunastoletni samochód marki Opel Astra. Wszystkie wymienione sprzęty są własnością właściciela i przeznacza się je na działalność gospodarczą.

Konkurencyjność oferty (co odróżnia ofertę od konkurencji): Na terenie miasta jest jedna firma konkurencyjna, która świadczy usługi u klienta, pozostałe firmy oferujące czyszczenie tapicerek wymagają od klientów dojazdu do firmy.

3. Analiza rynku i konkurencji

Powinna zawierać opis wielkości rynku i trendy na nim panujące. Jej zadaniem jest określenie grupy docelowej potencjalnych klientów, ich liczby oraz ich oczekiwań. Na tym etapie należy też scharakteryzować firmy konkurencyjne i ich pozycję na rynku. Stanowi to najtrudniejszą część biznesplanu, gdyż dostęp do informacji potrzebnych do opracowania takiej analizy jest ograniczony. Często wymaga poświęcenia dużej ilości czasu lub zatrudnienia profesjonalnej firmy zajmującej się tym zagadnieniem.

Przykład

Analiza rynku: Rynek jest nienasycony tego typu usługami, a konkurencja – niewielka, gdyż istnieje dokładnie jedna firma branżowa. Miasto zamieszkuje około 20 tysięcy mieszkańców, więc rynek jest wciąż otwarty.

4. Plan marketingowy

To opis działań zmierzających do osiągnięcia zakładanego poziomu sprzedaży. Zawiera informacje dotyczące ceny produktu, sposobów promocji i dystrybucji. Opisuje kalkulację ceny oraz porównanie cen własnych produktów z już obecnymi na rynku. Obejmuje także informacje o promocji: o sposobie informowania o produkcie, drogach pozyskiwania klientów, rodzajach i liczbie reklam. Przedstawia sposoby dystrybucji i sprzedaży, na przykład możliwości udzielania rabatów.

Przykład

Misja firmy: Wygląd, higiena i jakość są dla nas najważniejsze.

Klienci: Oferta jest zróżnicowana w zależności od segmentu rynku (grupy klientów ustalonej według określonych kryteriów) w taki sposób, aby zaspokoić ich potrzeby i oczekiwania. Firma oferuje wysoką jakość usług.

Lokalizacja: Przedsiębiorstwo będzie zlokalizowane w miejscowości X przy ul. Szybkiej 13.

Dystrybucja: Usługi będą wykonywane u klienta, w terenie. Wykonawcą będzie właściciel dojeżdżający własnym samochodem.

Cena: Ceny będą dostosowane do oczekiwań i możliwości klientów, w zależności od dokonanej analizy rynku, a także oferty konkurencji.

Promocja: Przed rozpoczęciem działalności przeprowadzi się akcję promocyjną: wywiad z mieszkańcami miejscowości, ulotki reklamowe na klatkach schodowych, ogłoszenia w lokalnej i dzielnicowej prasie. Dodatkowo firma zastosuje reklamę zewnętrzną w postaci barwnego szyldu oraz reklamę mobilną na środkach transportu własnego.

5. Plan wytwarzania i zarządzania – plan organizacyjny

Zawiera opis sposobu wytwarzania. Określa potrzebne maszyny, wyposażenie i lokale oraz niezbędnych pracowników. Wskazuje koszty surowców, płac, ceny lokalu i wyposażenia. Ponadto przedstawia szczegółowy opis kadry zarządzającej, liczbę osób i sposób wynagradzania oraz planowaną strategię kierowania firmą.

Przykład

CZYŚCIE to firma jednoosobowa. Właściciel pełni funkcję akwizytora, wykonawcy.

Dostawcy: Do wykonywania usług są potrzebne środki czystości oraz profesjonalny sprzęt czyszcząco-sprzątający. W okolicy znajduje się hurtownia firmy XYZ, która oferuje najwyższej jakości środki i sprzęt. Firma Sławomira K., kupując w niej potrzebne produkty, zapewni sobie wysoką jakość usług oraz zadowolenie klienta.

Księgowość: Prowadzeniem księgi przychodów i rozchodów zajmie się biuro rachunkowe przy ul. Gdyńskiej 27.

6. Harmonogram działań

To spis wszystkich czynności związanych z realizacją przedsięwzięcia z ewentualnym podaniem przybliżonych dat ich rozpoczęcia i zakończenia. Kolejność i czas trwania czynności należy zaplanować oddzielnie – stosownie do własnych możliwości.

Przykład

W celu rozpoczęcia działalności firmy sprzątającej należy:

- zakupić sprzęt i środki czystości,
- zamówić i wykonać ulotki oraz inne materiały reklamowe,
- zamówić ogłoszenie w prasie lokalnej.

7. Plan finansowy

Jest najważniejszą częścią biznesplanu. Zawiera ogólną kwotę konieczną do przeprowadzenia przedsięwzięcia oraz rachunek zysków i strat. Przedstawia obieg środków finansowych przeznaczonych na otwarcie firmy oraz uzyskiwanych ze sprzedaży produktów firmy. Umożliwia to utrzymanie płynności finansowej przedsiębiorstwa.

Definicje

Przychód (P) przedsiębiorstwa to kwota pieniędzy pochodząca z tytułu sprzedaży towarów i usług.

Koszty (K) (wydatki) obejmują koszty poniesione dla osiągnięcia przychodu ze sprzedaży, są to koszty uzyskania przychodu.

Dochód (D) (zysk) przedsiębiorstwa jest to nadwyżka przychodów pochodzących na przykład ze sprzedaży produktów nad kosztami, jakie poniosła firma na ich zakup lub przy ich wytwarzaniu.

Wzór $D = P - K$

Dochód netto (zysk netto) to dochód pomniejszony o należne opłaty i podatki.

Przykład

Wydatki w okresie 6 miesięcy (w złotych)

Wyszczególnienie	Miesiące						Razem
	I	II	III	IV	V	VI	
zakup sprzętu	1300	–	–	–	–	–	1300
środki czystości	100	200	200	200	300	300	1300
telefon	100	100	100	100	100	100	600
benzyna	100	200	350	350	400	400	1800
ubezpieczenie ZUS	1317	1317	1317	1317	1317	1317	7902
ubezpieczenie majątkowe	150	–	–	–	–	–	150
biuro rachunkowe	60	60	60	60	60	60	360
inne wydatki, na przykład reklama	220	170	170	170	170	170	1070
razem	3347	2047	2197	2197	2347	2347	14 482

Dochody w okresie 6 miesięcy (w złotych)

Dzienne	200	300	400	500	600	700	
Miesięczne	4000	7000	9000	10 000	11 000	13 000	54 000

W pierwszym okresie działalności zakłada się, że dziennie będzie około 3 klientów, następnie ich liczba będzie wzrastać, maksymalnie do 8–9 klientów dziennie.

Jeden klient to 30–100 złotych, biorąc pod uwagę cennik:

- mycie okien: 15 zł/szt.
- dywan: 3–5 zł/m²
- wykładzina: 3 zł/m²
- narożnik – kanapa: 60–80 zł
- fotel: 15–25 zł
- tapicerka samochodowa: 100–115 zł

Można przyjąć, że dzienne przychody będą na poziomie 300 złotych. W późniejszym okresie mogą się zwiększyć do 800 złotych dziennie (wzrost liczby klientów).

Przy takich prognozach firma w pierwszym półroczu może osiągnąć zysk netto (uwzględniając podatek dochodowy – wg obowiązującej stawki) w wysokości około 32 000 złotych. Średnio miesięcznie zysk powinien być na poziomie 5333 złotych (32 000 zł : 6 miesięcy = ok. 5333 zł).

8. Ocena ryzyka

Analiza zagrożeń przedsięwzięcia powinna odnosić się do działań konkurencji, zmian popytu, ograniczeń wielkości produkcji, zmian w całej gospodarce (ewentualne kryzysy gospodarcze spowodowane pandemią czy konfliktem zbrojnym).

Przykład

Szanse i zagrożenia

Szanse: Rynek rozwija się, powstaje coraz więcej osiedli mieszkaniowych w okolicy. Mała konkurencja zachęca do wejścia na rynek. Ludzie nie mają czasu na gruntowne sprzątanie mieszkań lub nie stać ich na częstą wymianę dywanów i mebli na nowe.

Zagrożenia: możliwość pojawienia się konkurencji, utrata klientów w wyniku nieterminowego wykonywania usług.

Działania eliminujące zagrożenia i wykorzystujące szanse: Zatrudnienie dodatkowych pracowników po kilku miesiącach działalności. Utworzenie kolejnego punktu w innej dzielnicy lub miejscowości. Rozszerzenie działalności o nowe usługi – sprzątanie ogrodów, odśnieżanie.

Przy opracowaniu szans i zagrożeń planowanej działalności gospodarczej często używaną metodą jest analiza SWOT (patrz tom 1, rozdz. 1.7.). Pozwala ona na zmniejszenie ryzyka niepowodzenia danego przedsięwzięcia. Jednak dopiero samo prowadzenie działalności gospodarczej daje możliwość wyciągnięcia kon-

struktywnych wniosków z własnych potknięć i skorygowanie założonego biznesplanu. Warto więc słuchać swoich klientów i poznawać ich faktyczne potrzeby.

Zasady opracowania biznesplanu

Dobrze opracowany biznesplan powinien być:

- ułożony w logiczną całość, tak aby jego odbiorca miał pełny obraz planowanego przedsięwzięcia;
- opracowany na podstawie rzetelnych i konkretnych informacji – należy unikać ogólnikowych stwierdzeń będących jedynie niepotrzebnymi dodatkami;
- oparty na danych liczbowych obrazujących konkretne założenia finansowe firmy;
- elastyczny – ma ukazać firmę w różnych sytuacjach w zmieniającym się otoczeniu rynkowym, na przykład w czasie kryzysu czy w okresie dobrej koniunktury gospodarczej;
- tworzony przez osoby będące pomysłodawcami przedsięwzięcia lub w ścisłej współpracy z nimi, gdyż one mają najpełniejszy obraz zamierzonych działań;
- poprawny językowo, czyli napisany jasnym, fachowym językiem zrozumiałym dla czytelnika, z zachowaniem poprawności gramatycznej i ortograficznej.

W planie popełniony błąd można łatwiej skorygować niż w rzeczywistym działaniu. Jednak nawet najlepiej przygotowany biznesplan nie gwarantuje sukcesu przedsięwzięcia. Wiele, nawet bardzo dobrze przygotowanych biznesplanów, kończy się niepowodzeniem. Przyczyny mogą być różne, na przykład brak dobrego zapoznania się z danym rynkiem, pojawienie się nowej konkurencji czy zmiana ilości klientów. Wtedy biznesplan musi ulec zmianie, a przedsiębiorstwo koryguje swoją działalność, dostosowując się do nowej sytuacji. Kluczową rolę odgrywa menadżer lub właściciel, którego trafne decyzje mogą uratować przedsiębiorstwo. Jeżeli nawet jego działania nie pomogą uratować firmy, nie należy popadać w pesymizm. Można poszukać innego pomysłu na działalność i spróbować ponownie swoich sił w zupełnie nowym biznesie. Warto pamiętać, że dobrze napisany biznesplan nie gwarantuje pełnego sukcesu, ale źle przygotowany może na przykład przekreślić szansę na uzyskanie dofinansowania. Dzięki poprawkom biznesplan odnosi się do potrzeb klientów, co nadaje realny kształt nowym pomysłom. Zwiększa to szanse na osiągnięcie sukcesu rynkowego.

Podejmowanie indywidualnej działalności gospodarczej

Przyszły przedsiębiorca, który określił przedmiot działalności, miejsce i sposób jej wykonywania oraz opracował zarys biznesplanu przedsięwzięcia, powinien zarejestrować własną firmę. Przed rozpoczęciem działalności gospodarczej należy zapoznać się z przepisami dotyczącymi podatków, ubezpieczeń, zatrud-

zasady
opracowania
biznesplanu

niania pracowników oraz sposobów prowadzenia księgowości przyszłej firmy. Potrzebne informacje można znaleźć na stronach internetowych instytucji rządowych lub w poradnikach wydawanych przez organizacje wspierające rozwój przedsiębiorczości. Najważniejszą z nich jest Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Organizacje te prowadzą wiele bezpłatnych szkoleń dla osób pragnących otworzyć własną działalność gospodarczą.

Rejestracja indywidualnej działalności gospodarczej

Najprostszą formą prowadzenia własnego przedsiębiorstwa jest indywidualna działalność gospodarcza. Przedsiębiorcy prowadzący indywidualną działalność

CEIDG ► gospodarczą rejestrują swoje przedsiębiorstwo w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG). Rejestracji firmy można dokonać drogą elektroniczną przez internet, wypełniając wniosek online, przy użyciu dostępnego kreatora. W serwisie Biznes.gov.pl znajdują się dokładne wskazówki dotyczące zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wybierz rodzaje działalności gospodarczej, które mają szanse powodzenia w twojej miejscowości.
2. Zapisz w zeszycie uproszczony biznesplan firmy, która ma szanse powodzenia w okolicy twojego miejsca zamieszkania.
3. Na forum klasy zaprezentuj koncepcję własnego biznesu (biznesplanu). Po prezentacji zbierz opinie innych uczniów i uczennic na temat swojego pomysłu.
4. Omów, jaką rolę odgrywa analiza szans i zagrożeń planowanego własnego biznesu.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 171 ► • Biznesplan to całościowe opracowanie przyszłej działalności przedsiębiorstwa, w którym zawarto analizę celów oraz określono sposoby na prowadzenie działalności.
- s. 172 ► • Poszczególne części uproszczonego biznesplanu to: streszczenie planu, charakterystyka przedsiębiorstwa i produktu, analiza rynku i konkurencji, plan marketingowy, plan wytwarzania i zarządzania – plan organizacyjny, harmonogram działań, plan finansowy, ocena ryzyka.
- s. 176 ► • Analiza SWOT jest często używaną metodą w celu analizy szans i zagrożeń planowanej działalności gospodarczej.
- s. 177 ► • Opracowany biznesplan powinien być: logiczny, rzetelny, oparty na danych liczbowych, elastyczny, poprawny językowo oraz tworzony przez samych przedsiębiorców lub we współpracy z nimi.
- s. 178 ► • Przedsiębiorcy prowadzący indywidualną działalność gospodarczą rejestrują swoje przedsiębiorstwo w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej.

6.4. Otoczenie przedsiębiorstwa

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz elementy mikrootoczenia i makrootoczenia przedsiębiorstwa;
- zidentyfikujesz mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia projektowanego przedsiębiorstwa.

Przedsiębiorstwo jest jednostką autonomiczną. Oznacza to, że jego władze lub właściciele sami decydują o jego rozwoju. Jednak przedsiębiorstwo stanowi część gospodarki, a jego działalność zależy od wielu czynników. Ekonomisci nazywają to **otoczeniem przedsiębiorstwa**, które można podzielić na:

◀ otoczenie przedsiębiorstwa

- **mikrootoczenie**, zwane otoczeniem bliższym,
- **makrootoczenie**, zwane otoczeniem dalszym.

Mikrootoczenie

Otoczenie bliższe jest inne dla każdej firmy. W gospodarce rynkowej wynika ono głównie z relacji popytu i podaży uzależnionych od zasad funkcjonowania rynku. W jego skład wchodzi podmioty pozostające w bezpośrednim kontakcie z danym przedsiębiorstwem.

◀ mikrootoczenie

Na elementy mikrootoczenia składają się:

- **klienci** korzystający z produktów firmy – im większa jest ich liczba oraz im większymi zasobami finansowymi dysponują, tym łatwiej jest firmie odnieść sukces;
- **dostawcy** surowców, półproduktów i usług służących działalności przedsiębiorstwa – im więcej jest dostawców danego surowca, tym jest to korzystniejsze dla firmy; większa liczba dostawców oznacza większą konkurencję między nimi, co sprawia, że surowce i półprodukty mogą być dostarczane po niższej cenie, a przedsiębiorstwo może liczyć na to, że są wyższej jakości; do dostawców zaliczymy również banki prowadzące konta przedsiębiorstw, firmy ubezpieczeniowe oraz dostawców usług internetowych i telekomunikacyjnych;
- **konkurenci** – producenci oferujący te same lub zbliżone wyroby na tych samych rynkach, na których działa przedsiębiorstwo; w gospodarce rynkowej wiele firm działa w danej branży, co wzmacnia konkurencję i wymusza na przedsiębiorstwach, by ich produkty i usługi były wysokiej jakości;
- **lokalny rynek pracy** – ułatwia lub utrudnia znalezienie pracowników z odpowiednimi kwalifikacjami; przy niskiej mobilności siły roboczej ważny jest również poziom bezrobocia w regionie oraz średni poziom płac; wpływa to na wysokość pensji w przedsiębiorstwie, które stanowią jeden z kosztów jego działalności;

- **pośrednicy** – firmy pośredniczące w wymianie towarów, takie jak hurtownie czy firmy transportowe; im jest ich więcej, tym korzystniej dla danego przedsiębiorstwa;
- **władze lokalne** – wydają decyzje dotyczące lokalizacji firm i określają lokalne wymogi dotyczące ochrony środowiska.

W otoczeniu bliższym toczy się walka konkurencyjna i ma ona większe znaczenie dla przedsiębiorstwa niż otoczenie dalsze, które dla wszystkich firm działających na określonym rynku jest podobne. Dlatego szczegółowa analiza otoczenia bliższego pozwala na przykład na właściwy wybór lokalizacji przyszłej firmy.

Makrootoczenie

makrootoczenie ► Wyróżnia się następujące kategorie otoczenia dalszego przedsiębiorstwa:

- **otoczenie ekonomiczne** – obecny stan gospodarki, poziom rozwoju gospodarczego, ogólny stan oszczędności ludności, dostępność kredytów dla przedsiębiorstw i ludności oraz struktura rynku zbytu;
- **otoczenie demograficzne** – liczba i struktura wieku i płci ludności w danym kraju, gęstość zaludnienia oraz tempo przyrostu naturalnego;
- **otoczenie społeczno-kulturowe** – struktura społeczna ludności obejmująca poziom wykształcenia czy zasady etyczne obowiązujące w danym społeczeństwie;

- **otoczenie technologiczne** – uwarunkowanie dostępu do nowych technologii i możliwość wprowadzania innowacji w procesach produkcyjnych;
- **otoczenie polityczne i prawne** – stabilność przepisów prawa, gdyż częste ich zmiany powodują trudności w planowaniu działalności gospodarczej; uwzględnia również stopień ingerencji państwa w gospodarkę, na przykład przyznawanie licencji i koncesji na prowadzenie określonych rodzajów działalności, choćby eksploatacji surowców mineralnych;
- **otoczenie naturalne** (zwane też przyrodniczym) – warunki klimatyczne, dostępność surowców, możliwości pozyskiwania energii oraz wymagania dotyczące ochrony środowiska w skali kraju czy kontynentu, na przykład w Unii Europejskiej.

Warunki mikrootoczenia i makrootoczenia wpływają na możliwości rozwoju firm, a w gospodarce rynkowej przedsiębiorstwa są od nich w coraz większym stopniu uzależnione.

Studium przypadku

Bariery wejścia nowego przedsiębiorstwa na rynek to wysokie koszty związane z otwarciem firmy i wprowadzeniem produktu. Celem takich barier jest utrudnienie konkurencyjnej firmie rozpoczęcia działalności w danej dziedzinie. Przykładem może być rynek samochodów. Istniejący już producenci wytwarzają dużą liczbę aut i mają ugruntowany rynek wynikający z przyzwyczajenia kierowców, dlatego ponoszone przez nich koszty są niższe niż w firmie rozpoczynającej produkcję nowego modelu nieznanej marki.

Polecenia

1. Wyjaśnij, czy zaprojektowana przez ciebie koncepcja własnego biznesu spotka się z barierami wejścia na rynek.
2. Przedstaw sposoby zminimalizowania barier wejścia na rynek w odniesieniu do zaprojektowanej przez ciebie koncepcji własnego biznesu.

Analiza SWOT

Szybkie tempo przemian gospodarczych na początku XXI w. prowadzi do szybkich zmian zarówno w mikrootoczeniu, jak i w makrootoczeniu przedsiębiorstw. Wymusza to na nich konieczność dostosowywania się do zmieniającego się otoczenia firm.

Zminimalizowanie zagrożeń i zwiększenie szans pełnej realizacji planowych działań danego przedsięwzięcia będzie możliwe dzięki poprawnie przeprowadzonej analizie SWOT. Jest ona powszechnie stosowaną techniką oceny aktualnej sytuacji przedsiębiorstwa oraz analizy skuteczności nowych rozwiązań.

◀ analiza SWOT

Korzysta się z niej na przykład w trakcie projektowania danego przedsięwzięcia. Można ją zastosować do analizy wprowadzanych zmian organizacyjnych lub profilu produkcji już działającej firmy. Służy ona również do oceny zależności między potencjalnym zyskiem a ryzykiem w każdym podejmowanym przedsięwzięciu – od wyboru zawodu po podjęcie określonej działalności gospodarczej. O tej metodzie pisaliśmy w pierwszej części podręcznika (patrz tom 1, rozdz. I.7.).

Przed przystąpieniem do szczegółowej analizy należy zebrać jak najwięcej informacji o mikrootoczeniu i makrootoczeniu projektowanego przedsiębiorstwa.

S trengths (mocne strony)	W eaknesses (słabe strony)
.....	
O pportunities (szanse)	T hreats (zagrożenia)
.....	

Na działalność przedsiębiorstwa będą też miały wpływ czynniki kształtujące się wewnątrz firmy, takie jak: pracownicy ze swoją wiedzą i umiejętnościami, sposób wewnętrznej organizacji czy style zarządzania. Te czynniki w dużym stopniu zależą od właścicieli przedsiębiorstw lub menedżerów dobierających wykwalifikowane kadry i wprowadzających efektywne formy zarządzania.

Wybór lokalizacji działalności gospodarczej

wybór lokalizacji ►

Lokalizacja przedsiębiorstwa w większości przypadków odgrywa kluczową rolę. To od niej może zależeć sukces lub porażka przyszłej firmy. Przy wyborze lokalizacji należy wziąć pod uwagę rodzaj prowadzonej działalności. Firmy prowadzące działalność polegającą na handlu detalicznym będą wybierały miejsca, gdzie można liczyć na dużą liczbę klientów. Natomiast firmy produkcyjne, na przykład szyjące odzież, potrzebują pracowników, dlatego powinny być lokalizowane tam, gdzie jest dużo taniej siły roboczej. Przedsiębiorstwa usługowe, jak restauracje, z reguły znajdują się w centrach miast, często o charakterze turystycznym, gdzie mogą liczyć na wielu klientów.

Istnieją również przedsiębiorstwa, dla których lokalizacja nie odgrywa tak istotnej roli. Należą do nich sklepy internetowe i firmy świadczące usługi przez internet.

Należy pamiętać, że głównym celem przedsiębiorstwa jest zysk. Jeżeli przedsiębiorstwo nie zaspokaja w pełni potrzeb swoich klientów lub produkuje zbyt drogi towar, zostanie szybko wyparte przez firmy konkurencyjne, co może doprowadzić do jego upadku.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wyjaśnij, dlaczego dla przedsiębiorstwa działającego w warunkach gospodarki rynkowej otoczenie bliższe jest ważniejsze niż otoczenie dalsze.
2. Porównaj elementy składowe mikrootoczenia i makrootoczenia małego sklepu osiedlowego z otoczeniem dużego hipermarketu z artykułami spożywczymi.
3. Zbierz jak najwięcej informacji o rynku, na którym będzie działało planowane przez ciebie przedsiębiorstwo. Przygotuj prezentację zebranych informacji.
4. Przeprowadź analizę SWOT planowanego przedsięwzięcia. Zaprezentuj ją na forum klasy i przeprowadź dyskusję na temat głównych zagrożeń wynikających z analizy i sposobów ich zminimalizowania.
5. Wybierz dowolny rodzaj przedsiębiorstwa w branży usługowej i zaproponuj jego lokalizację w okolicy miejsca swojego zamieszkania. Omów czynniki, które zdecydowały o wyborze jego lokalizacji.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Czynniki wpływające na działalność przedsiębiorstwa nazywamy jego otoczeniem, które dzieli się na: mikrootoczenie zwane otoczeniem bliższym i makrootoczenie zwane otoczeniem dalszym. ◀ s. 179
- W skład mikrootoczenia wchodzi: klienci, dostawcy, konkurenci, lokalny rynek pracy, pośrednicy i władze lokalne. ◀ s. 179
- Makrootoczenie to otoczenie: ekonomiczne, demograficzne, społeczno-kulturowe, technologiczne, polityczne i prawne oraz naturalne. ◀ s. 180
- Analiza SWOT służy do zminimalizowania zagrożeń i zwiększenia szans pełnej realizacji planowanego przedsięwzięcia. ◀ s. 181
- Od wyboru lokalizacji planowanego przedsiębiorstwa może zależeć sukces lub porażka firmy. ◀ s. 182

6.5. Finansowanie działalności gospodarczej

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz źródła finansowania działalności gospodarczej;
- dowiesz się, jaką rolę odgrywają inkubatory przedsiębiorczości.

Otworzenie własnego przedsiębiorstwa wymaga kapitału, czyli sumy pieniędzy, która pozwoli na sfinansowanie wydatków związanych z jego otworzeniem i prowadzeniem w początkowym okresie, kiedy nie osiąga ono jeszcze przychodów zakładanych w biznesplanie.

Istnieje wiele możliwości pozyskiwania kapitału. Każda z nich ma zarówno plusy, jak i minusy. Przed wyborem sposobu finansowania powinno się uwzględnić:

- ilość potrzebnego kapitału,
- okres, na jaki ma być udostępniony,
- przeznaczenie kapitału – czyli na co ma być wydany,
- wielkość przedsiębiorstwa,
- przyjętą formę organizacyjno-prawną.

Wydatki a kapitał własny lub obcy

nakłady
finansowe

Przed rozpoczęciem działalności gospodarczej należy oszacować niezbędne środki finansowe (wydatki) oraz źródła ich pochodzenia (wykaz inwestycji i ich ceny). W sytuacji gdy zakładamy małą firmę, potrzebne są raczej niewielkie kwoty, które mogą pochodzić z własnych oszczędności, ale w przypadku dużej inwestycji trzeba wziąć pod uwagę kredyt bankowy, leasing lub inne możliwe źródła finansowania.

Definicja

Leasing – umowa, na mocy której właściciel (leasingodawca) w zamian za opłatę lub serię opłat przekazuje leasingobiorcy prawo do użytkowania danej rzeczy (np. samochodu, maszyny) przez uzgodniony okres.

Korzyścią płynącą z leasingu dla użytkownika jest zaangażowanie niewielkiego kapitału. Leasingobiorca zamiast kupować składniki majątku może z nich korzystać w zamian za miesięczne opłaty.

Wydatki związane z działalnością

◀ wydatki

Wydatki związane z uruchomieniem działalności	■ doradztwo ■ rejestracja firmy ■ zakup lub leasing maszyn, urządzeń, środków transportu ■ zakup nowego wyposażenia lub modernizacja używanego ■ reklama, licencje
Wydatki w trakcie działalności	■ czynsz, energia, ogrzewanie, telefon ■ zakup materiałów ■ składki ZUS ■ promocja, reklama ■ materiały biurowe ■ ubezpieczenie majątkowe ■ środki czystości ■ rata kredytu i odsetki ■ wynagrodzenie

Własne oszczędności to bezpieczny sposób finansowania działalności, ale nie zawsze wystarczający na pełny rozwój przedsięwzięcia (planowane projekty inwestycyjne). Działalność bieżąca i ta związana z rozwojem firmy mogą być finansowane kapitałem własnym lub kapitałem obcym.

Definicja

Kapitał własny – środki finansowe właścicieli firmy, pozyskane z własnych oszczędności, od rodziny lub przyjaciół, także od wspólników oraz środków wygospodarowanych przez przedsiębiorstwo w toku działalności.

Kapitał obcy – środki finansowe pochodzące z innych źródeł, np. kredyty bankowe, pożyczki, dotacje, leasing oraz inne zobowiązania. Stanowią one dług przedsiębiorstwa.

źródła
finansowania► **Możliwe źródła finansowania działalności – wady i zalety**

Sposób finansowania	Zalety	Wady
własne środki – oszczędności	■ brak zadłużenia ■ zyski trafiają wyłącznie do właściciela ■ zaufanie przyszłych inwestorów	■ ryzyko utraty majątku
rodzina, przyjaciele	■ łatwe i szybkie źródło ■ pożyczka bez formalności	■ ryzyko utraty zaufania rodziny, przyjaciół
wspólnik	■ ryzyko rozłożone na większą liczbę osób ■ większa zdolność do zaciągania pożyczek ■ zdobycie większego kapitału	■ zysk i kierowanie firmą dzielone ze współnikiem
pożyczki z banku lub innych instytucji	■ zachowana własność firmy ■ spłata rozłożona w czasie ■ odsetki obniżające podstawę opodatkowania	■ wysokie koszty ■ konieczność udzielania poufnych szczegółowych informacji o firmie ■ konieczność dostosowania się do ograniczeń pożyczkodawcy

Pozostałe źródła finansowania

Dotacje są formami pozyskiwania kapitału od różnych instytucji, które się tym zajmują. Dotacje są szczególnie istotne dla małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP), które na początku swojej drogi mają problem z pozyskiwaniem środków finansowych z innych źródeł. Instytucjami udzielającymi pomocy w tym zakresie są na przykład Europejski Bank Inwestycyjny oraz Europejski Fundusz Inwestycyjny.

„Aniołowie Biznesu” to inwestorzy prywatni, którzy inwestują swój kapitał w innowacyjne przedsięwzięcia na początkowych etapach ich powstania. Osoba zamożna najczęściej pomaga poprzez udostępnienie swojego kapitału w zamian za udziały w przedsiębiorstwie na czas od 3 do 6 lat. Po tym okresie odsprzedaje ona swoje udziały. „Anioł Biznesu” towarzyszy przedsiębiorstwu lub przedsięwzięciu w początkowej fazie działalności, ponieważ wiąże się to z dużym ryzykiem.

Studium przypadku

Z pomocy „Aniołów Biznesu” korzystali amerykański przemysłowiec, inżynier oraz założyciel Ford Motor Company Henry Ford i wynalazca telefonu Alexander Graham Bell. Współcześnie najbardziej znanymi firmami, którym na pierwszych etapach pomagali „Aniołowie Biznesu”, są: Apple, Google, Skype.

Polecenia

1. Odszukaj w internecie przedsiębiorstwa działające na terenie Polski, które pełnią funkcję „Aniołów Biznesu” dla polskich przedsiębiorców.
2. Przedstaw korzyści (również pozafinansowe), jakie mogą odnieść przedsiębiorstwa korzystające z finansowego wsparcia „Aniołów Biznesu”.

Venture capital stanowi rodzaj wsparcia w początkowej fazie działalności firmy, co wiąże się z dużym ryzykiem finansowym. Nie oczekuje się od firmy, którą się wspiera, żadnych zabezpieczeń. Venture capital zapewniają środki finansowe, a oprócz tego świadczą pomoc doradczą, między innymi w kwestii zarządzania. Największą wadą korzystania z tej metody finansowania jest utrata autonomii właścicieli spółki na rzecz funduszu.

Fundusze venture capital lub „Aniołowie Biznesu” są zainteresowani udziałem w zyskach przedsiębiorstwa. Przy czym warto nadmienić, że z pewnością jednoosobowa działalność gospodarcza nie będzie atrakcyjnym obszarem inwestowania dla przedstawicieli tej części sektora finansowego.

Mikrofinansowanie obejmuje kredyty dla małych firm rozpoczynających własną działalność oferowane przez banki. Do instytucji, które pierwsze uruchomiły tego typu kredytowanie w Polsce należą Nest Bank i BNP Paribas.

Kredyt na start lub **kredyt start-up** są przeznaczone dla firm na czas pierwszych 12 miesięcy działalności. Nie wymagają zabezpieczeń i wkładu własnego. Środki finansowe z kredytu mają pokryć koszty założenia i rozwoju firmy w pierwszym roku jej funkcjonowania.

Warto zatem zapoznać się z ofertą instytucji finansowych w swojej okolicy, mieście czy regionie, aby – w przypadku braku własnych środków na start – zidentyfikować wszystkie dostępne możliwości ich pozyskania.

Leasing dofinansowany ze środków unijnych może być tańszy niż uzyskany na rynkowych warunkach i dzięki poręczeniom unijnym łatwiej go uzyskać (brak zabezpieczeń, mniejszy lub zerowy wkład własny). Przykładem jest Leasing Europejski oferowany przez Europejski Fundusz Leasingowy przy współpracy z Europejskim Bankiem Inwestycyjnym oraz Bankiem Rozwoju Rady Europy (ograniczeniem jest fakt, że nie obejmuje on nowo powstałych firm).

Fundusze pożyczkowe udzielają pożyczek na rozwój firmy także osobom, które rozpoczynają działalność gospodarczą. W zależności od funduszu kwoty pożyczki mogą się różnić wysokością, a z reguły wynoszą od kilku do kilkudziesięciu tysięcy złotych. Są przeznaczone dla młodych osób bezrobotnych, planujących rozpocząć działalność gospodarczą.

Dotacje z urzędu pracy (powiatowych urzędów pracy, PUP) mogą otrzymać osoby zarejestrowane jako bezrobotne, które przedstawiły projekt uzasadniający wydatki związane z rozpoczęciem planowanej działalności gospodarczej (uproszczony biznesplan). Najbardziej przedsiębiorczy młodzi biznesmeni mogą liczyć nawet na kwotę będącą sześciokrotnością przeciętnego wynagrodzenia w poprzednim kwartale. Taka wypłata jest jednorazowa.

Dotacje ze środków unijnych mogą pozyskać uczestnicy projektu realizowanego przez instytucję, która zdobyła dofinansowanie w ramach ogłoszonego wcześniej konkursu.

Inkubatory przedsiębiorczości wspierają nowo powstające firmy i start-upy

inkubatory
przedsiębiorczości

Dużym wsparciem dla osób rozpoczynających własną działalność gospodarczą są funkcjonujące **inkubatory przedsiębiorczości**, których celem jest szeroko rozumiana pomoc MŚP. Przyszli przedsiębiorcy za drobną opłatą miesięczną (200–300 zł) mogą liczyć na kompleksową obsługę administracyjno-biurową, porady prawne oraz pomoc w pozyskaniu środków finansowych.

Polega to na tym, że gdy przyszły przedsiębiorca ma ciekawy pomysł na biznes, a brakuje mu doświadczenia, to może liczyć na pomoc. Z inkubatorem może skontaktować się za pomocą formularza internetowego dostępnego na stronie, telefonicznie lub osobiście, gdy podpisuje z nim umowę.

Z pomocy inkubatora może skorzystać każdy, niezależnie od wieku i wykształcenia. Inkubator promuje biznes na swojej stronie internetowej. Promocja ta odbywa się w mediach i podczas różnego rodzaju konferencji. W ramach pomocy istnieje możliwość łatwego kontaktu z innymi start-upami dzięki specjalnej zamkniętej grupie na Facebooku, na której można znaleźć firmę chętną do współpracy.

Start-up nie musi również płacić składek do ZUS, ponieważ nie powstaje osobna osobowość prawna. Inkubator nie pobiera również żadnej prowizji od naszych przychodów, a umowa jest podpisywana na czas nieokreślony. Jeżeli start-up generuje już duże zyski, nie musi dalej współpracować z inkubatorem. Celem inkubatorów nie jest utrzymanie funkcjonowania start-upów pod ich opieką. Zrezygnować można bezpłatnie. Inkubatory dają przede wszystkim wsparcie mentorów oraz profesjonalnego działu księgowego, a także oferują pomoc w kwestiach marketingowych i ułatwiają nawiązywanie współpracy z innymi ich członkami.

W dużych ośrodkach
miejskich działają
Akademickie Inkubatory
Przedsiębiorczości.

PYTANIA I POLECENIA

1. Określ rodzaje wydatków związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej.
2. Wymień rodzaje finansowania działalności gospodarczej zaliczane do kapitału własnego oraz kapitału obcego.
3. Przedstaw wady i zalety możliwych źródeł finansowania działalności gospodarczej.
4. Scharakteryzuj najczęściej stosowane inne źródła finansowania działalności gospodarczej.
5. Wyszukaj dane adresowe inkubatorów przedsiębiorczości, które działają w okolicy twojego miejsca zamieszkania.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Wielkość nakładów finansowych zależy od wyboru rodzaju działalności (przedsiębiorstwo produkcyjne, handlowe czy usługowe), formy organizacyjno-prawnej, wielkości firmy itp. Inna będzie w przypadku działalności jednoosobowej, a inna w przypadku spółki akcyjnej, firmy dużej, średniej czy małej. ◀ s. 184
- Wydatki można podzielić na wydatki związane z uruchomieniem działalności oraz wydatki związane z bieżącą działalnością. ◀ s. 185
- Działalność gospodarczą można finansować z różnych źródeł: z kapitału własnego (oszczędności, zysk) lub z kapitału obcego (pożyczki, kredyty, dotacje, „Aniołowie Biznesu”, venture capital). ◀ s. 186
- Inkubatory przedsiębiorczości wspierają nowo powstające firmy i start-upy. Zapewniają kompleksową obsługę administracyjno-biurową, porady prawne oraz pomoc w pozyskaniu środków finansowych. ◀ s. 188

6.6. Etyka biznesu

NA TEJ LEKCJI:

- nauczysz się rozróżniać etyczne i nieetyczne zachowania w biznesie;
- poznasz przejawy korupcji w życiu gospodarczym;
- dowiesz się, czym jest etyczny kodeks biznesu;
- zrozumiesz, czym jest społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw;
- uświadomisz sobie znaczenie ochrony własności intelektualnej w prowadzonej działalności.

etyka biznesu ▶

Etyka obejmuje ogół ocen i norm moralnych ogólnie akceptowanych w danym społeczeństwie. **Etyka biznesu** w gospodarce rynkowej odnosi się do relacji między przedsiębiorcą a jego pracownikami, partnerami handlowymi i klientami oraz przedsiębiorstwami konkurencyjnymi. Relacje te muszą być zgodne z obowiązującym prawem oraz z przyjętymi regułami postępowania przy prowadzeniu działalności gospodarczej. Ponieważ prawo nie jest w stanie regulować wszystkich zachowań ludzi, konieczne staje się przestrzeganie norm ustalonych przez społeczeństwo, które są weryfikowane przez opinię publiczną.

Etyka biznesowa odgrywa fundamentalną rolę na współczesnym rynku. W bezpośredni sposób wpływa na podejmowanie decyzji, prowadzenie działań i budowanie relacji ze wszystkimi uczestnikami rynku. Wszystkie procesy, jakie zachodzą w firmie – od tych o znaczeniu strategicznym, po codzienne obowiązki wykonywane przez pracowników – powinny być zgodne z przyjętym katalogiem wartości i norm etycznych.

Zachowania nieetyczne w biznesie

Nieetyczne zachowania w biznesie mogą być dużym problemem dla przedsiębiorstwa. Często pojawiają się na najbardziej podstawowym poziomie, który obejmuje bezpośrednie kontakty międzyludzkie. Wpływają na relacje wewnątrz przedsiębiorstwa, ale mogą także przekładać się na współpracę z dostawcami czy klientami. Normy etyczne w biznesie powinny obowiązywać we wszystkich obszarach działania firmy.

nieetyczne zachowania w biznesie ▶

Wśród nieetycznych zachowań w biznesie znajdują się: zatrucie środowiska naturalnego, oszukiwanie własnych akcjonariuszy i pracowników, dyskryminacja, zwalnianie pracowników bez wcześniejszego uprzedzenia, produkowanie niebezpiecznych wyrobów oraz dbanie wyłącznie o wyniki finansowe. Naruszenia zasad etyki w postaci spekulacji zostały omówione w rozdziale 4.6., zachowania nieetyczne na rynkach finansowych – w rozdziale 4.12., a dotyczące etyki w pracy – w rozdziale 5.7.

Cechą gospodarki rynkowej jest wolność gospodarcza rozumiana jako swoboda podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej w ramach obowiązku-

jącego prawa. W granicach tej wolności przedsiębiorstwa dążą do osiągnięcia jak najwyższego zysku przy minimalnych kosztach. Prowadzi to często do podejmowania kontrowersyjnych decyzji, stojących w sprzeczności z normami współżycia społecznego. Decyzje te mogą dotyczyć konsumentów, partnerów handlowych, pracowników oraz firm konkurencyjnych.

Konsument może się zetknąć z nieuczciwością producentów i sprzedawców, kupując produkt lub usługę złej jakości czy po zawyżonej cenie. Osoba oszukana w ten sposób nie skorzysta w przyszłości z oferty przedsiębiorstwa, które wobec niej zachowało się w sposób nieetyczny. To oznacza, że po pewnym czasie taka firma będzie miała mniejszą liczbę klientów, a tym samym zmniejszą się jej dochody.

Partner handlowy, wobec którego nie dotrzymano wcześniej złożonych obietnic, może zrezygnować ze współpracy z niewiarygodnym przedsiębiorstwem. Jeśli zwróci się do firm konkurencyjnych, obniży pozycję poprzedniego partnera na rynku.

Pracownik, który zauważa nieetyczne działania pracodawców nie tylko wobec pracowników, lecz także w odniesieniu do konkurencji lub kontrahentów, traci zaufanie do własnego zakładu pracy. Może to sprawić, że zacznie szukać innej pracy i odejdzie z firmy.

Firmy konkurencyjne narażone na nieetyczne postępowanie innego przedsiębiorstwa, polegające na przykład na nieuczciwej konkurencji, mogą wystąpić na drogę prawną. Zdarza się też, że w porozumieniu z innymi firmami z branży dążą do całkowitego wyeliminowania takiego przedsiębiorstwa z rynku.

Jednym z przykładów nieetycznych zachowań są zmowy cenowe.

Definicja

Zmowa cenowa – porozumienie przedsiębiorstw działających na określonym rynku w sprawie poziomu cen w celu uniknięcia wzajemnej konkurencji.

Zmowy cenowe mają na celu utrzymanie wysokiego poziomu cen. To prowadzi do zwiększania zysków przedsiębiorstw uczestniczących w tym procederze. Takie działanie jest prawnie zabronione, dlatego poszkodowane firmy często domagają się wysokich odszkodowań za poniesione straty.

◀ zmowy cenowe

Degradacja środowiska

Studium przypadku

Często efektem nieetycznych zachowań osób prowadzących działalność gospodarczą jest degradacja środowiska. Od 2018 r. nasila się problem pożarów składowisk z niebezpiecznymi odpadami. Zwykle składowiska są zakładane legalnie i firmy je prowadzące przyjmują odpady do utylizacji. Jednak wiąże się

ona z bardzo dużymi kosztami. Znacznie taniej jest doprowadzić do bankructwa czy likwidacji firmy lub pożaru składowanych odpadów, co stanowi przejaw działania nieetycznego.

Problemem są dzikie wysypiska śmieci, powstające zazwyczaj na obrzeżach lasów i innych terenów zielonych. Zwykle trafiają tam odpady pochodzące z małych przedsiębiorstw i gospodarstw domowych. Najczęściej to gruz budowlany i rozbiórkowy, opony, opakowania po nawozach i środkach ochrony roślin oraz odpady domowe.

Polecenia

1. Wskaż najpoważniejsze konsekwencje składowania w Polsce niebezpiecznych odpadów oraz funkcjonowania nielegalnych wysypisk śmieci.
2. Jakie działania mogą zostać podjęte przez rząd, władze samorządowe, organizacje społeczne i obywateli w celu likwidacji zagrożeń związanych z odpadami?

Nieuczciwe prowadzenie negocjacji

Negocjacje są jedną z metod rozwiązywania konfliktów. Występują w relacjach między firmami, przedsiębiorcami a kontrahentami, klientami, władzami państwowymi, związkami zawodowymi, organizacjami pozarządowymi oraz między pracodawcami i pracownikami. Uważa się je za najkorzystniejszą formę poszukiwania rozwiązania zadowalającego obie strony sporu.

W razie niepowodzenia sięga się do innych metod, takich jak mediacje (rozmowy przy udziale neutralnego mediatora), arbitraż (rozwiązanie konfliktu strony powierzają niezależnemu arbitrowi, równocześnie deklarując przyjęcie jego werdyktu). W ostateczności spór może rozwiązać sąd.

Definicja

Negocjacje – dwustronny lub wielostronny proces komunikowania się, polegający na wymianie informacji i podejmowaniu decyzji. Jego celem jest osiągnięcie porozumienia między stronami o odmiennych interesach.

Przykładem nieetycznej taktyki w negocjacjach jest **oszustwo**. Z jego pomocą jedna strona chce wprowadzić drugą w błąd. Przyjmuje różne formy, jak:

- **przekazywanie fałszywych informacji** – nieprawdziwe informacje dotyczące jakości lub wartości oferowanych towarów lub usług; należy weryfikować przedstawiane informacje, na przykład sprawdzić w warsztacie samochodowym, czy samochód przeznaczony do sprzedaży faktycznie nie miał wypadku;
- **brak upoważnienia do prowadzenia negocjacji** – po zakończeniu negocjacji okazuje się, że zawarta umowa musi być skonsultowana i zatwierdzona, na przykład przez żonę, dyrektora, radę nadzorczą, związki zawodowe lub wspólników – w efekcie po pewnym czasie pojawia się propozycja zmian w umowie; w takiej sytuacji informujemy drugą stronę, że my również musimy się skonsultować i prawdopodobnie zweryfikować zawarte porozumienie;
- **wątpliwe intencje** – druga strona nie ma zamiaru dotrzymać zawartego porozumienia; w zawartej umowie należy zastrzec sobie konsekwencje niedotrzymania porozumienia;
- **wywieranie presji** – celem jest zmuszenie drugiej strony do szybkiego zakończenia negocjacji i większych ustępstw, na przykład poprzez zorganizowanie negocjacji w niekomfortowych warunkach (duszne i ciemne pomieszczenie, brak klimatyzacji, niewygodne krzesła), ataki personalne, stosowanie gróźb, eskalacja żądań czy opóźnianie negocjacji.

Przejawy korupcji w życiu gospodarczym

Korupcja jest jedną z najgroźniejszych i najpowszechniejszych patologii życia publicznego. Przekupstwo urzędników państwowych, płatna protekcja i wykorzystywanie środków publicznych w interesie prywatnych osób destabilizują instytucję państwa oraz gospodarkę. ◀ **korupcja**

Czynnikami sprzyjającymi korupcji są:

- obopólna chęć uzyskania korzyści zarówno przez dającego, jak i przyjmującego łapówkę;
- niskie dochody lub kłopoty finansowe przyjmującego korzyść majątkową;
- nierówny dostęp różnych grup społecznych do dóbr (opieka zdrowotna, edukacja, dobra praca), a w przypadku przedsiębiorców dostęp do kredytów bankowych, subwencji państwowych, ulg podatkowych czy atrakcyjnych kontraktów itp.;
- niejednoznaczne społecznie potępienie tego typu praktyk;
- solidarność środowisk, w których to zjawisko występuje (urzędnicy państwowi, pracownicy instytucji finansowych, przedsiębiorcy, lekarze);

- słabość państwa (brak przejrzystości w funkcjonowaniu organów państwa, brak skuteczności działania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości).

Do form korupcji należą:

- **sprzedajność** (łapownictwo bierne) – przyjmowanie przez osobę pełniącą funkcję publiczną korzyści majątkowych, osobistych lub ich obietnic;
- **przekupstwo** (łapownictwo czynne) – udzielenie osobie będącej funkcjonariuszem publicznym korzyści majątkowej, osobistej lub jej obietnicy;
- **płatna protekcja** – powoływanie się na wpływy w instytucji państwowej, samorządowej, organizacji międzynarodowej lub wywoływanie przekonania o istnieniu takich wpływów, które pomogą w załatwieniu sprawy w zamian za korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę.

Jednym z najgłośniejszych przykładów płatnej protekcji była tak zwana afera Rywina. Producent filmowy Lew Rywin, powołując się na swoje kontakty z osobami sprawującymi władzę, proponował załatwienie korzystnych zmian dla Agory (firmy prowadzącej działalność w dziedzinie mediów) w ustawie o radiofonii i telewizji w zamian za 17,5 miliona dolarów. Lew Rywin prawomocnym wyrokiem sądu został skazany na 2 lata więzienia.

Etyczny kodeks biznesu

etyczny kodeks
biznesu ▶

Większość osób prowadzących działalność gospodarczą stosuje etyczne zasady postępowania. Obecnie w dużych firmach tworzy się kodeksy etyczne, które określają standardy postępowania w biznesie. Najczęściej regulują one problemy dotyczące:

- dostarczenia klientom wartościowych wyrobów i usług,
- zapewnienia inwestorom zasadnego zwrotu nakładów od powierzonego kapitału,
- tworzenia nowych miejsc pracy,
- tworzenia warunków awansu pracowników oraz należytego ich wynagradzania za dobrą pracę, talent i poświęcenie firmie,
- promowania wynalazczości i pomysłowości,
- dbałości o środowisko naturalne,
- wspomagania i sponsorowania działań społecznie użytecznych.

Przedsiębiorca powinien unikać myślenia wyłącznie w kategoriach zysku. Pieniądze to tylko część sukcesu firmy. Ważniejszy powinien być klient – to jego postępowanie zdecyduje, czy firma utrzyma się na rynku, czy też zbankrutuje. Etyczne zachowania są tak istotne, ponieważ dzięki nim zyskują wszyscy: klienci, pracownicy, kontrahenci i sami przedsiębiorcy. Obecnie w globalnej

gospodarce dzięki portalom społecznościowym występuje bardzo szybki obieg informacji na świecie. Każde nieetyczne zachowanie przedsiębiorstwa jest więc szybko ujawniane, co przekłada się na zmniejszenie obrotów firmy oraz jej wartość rynkową.

Spółeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw

Jednym z działań podejmowanych przez koncerny w celu budowy odpowiedniego wizerunku firmy jest podejmowanie działań w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu – **CSR** (z ang. *Corporate Social Responsibility*). Celem tych działań jest nie tylko wytwarzanie zysku dla przedsiębiorstwa, lecz także dbanie o wartości dla całego społeczeństwa. Społeczna odpowiedzialność biznesu jest ideą, w myśl której firmy – bez żadnych nacisków z zewnątrz – w swojej działalności uwzględniają wymiar społeczny oraz ekologiczny.

Właściciel firmy lub przedsiębiorca decyduje o wyborze najbardziej odpowiednich dla firmy narzędzi CSR. Mogą to być:

- działania na rzecz lokalnej społeczności, na przykład: wspieranie lokalnych instytucji i osób, współpraca z nimi, programy dla dzieci i młodzieży, działania ekologiczne, a także inwestycje (np. budowanie dróg);
- działania proekologiczne, na przykład: segregacja odpadów, edukacja ekologiczna pracowników i klientów, a także nowoczesne rozwiązania technologiczne;
- kampanie społeczne – wpływanie za pośrednictwem mediów na postawy społeczeństwa, na przykład: niesienie pomocy potrzebującym poprzez przekazywanie części zysków ze sprzedaży określonego produktu

◀ narzędzia społecznego gospodarowania

lub zwiększenie świadomości społecznej na określony temat (np. ochrona środowiska, edukacja konsumencka); temat akcji powinien być związany z działalnością przedsiębiorstwa;

- dbanie o pracowników – inwestowanie w rozwój pracowników poprzez programy podnoszące kwalifikacje pracowników (kursy, szkolenia), programy integracyjne, programy na rzecz wyrównywania szans;
- raporty społeczne – publikacje o zarządzaniu przedsiębiorstwem i realizacji strategii firmy z uwzględnieniem działań społecznie odpowiedzialnych, wyników pozwalających na porównywanie ich w kolejnych latach;
- systemy zarządzania – wprowadzanie przejrzystych i skutecznych systemów zarządzania, jak Quality Management System ISO 9000 (system zarządzania jakością), Environmental Management System ISO 14000 (system zarządzania środowiskowego);
- wolontariat pracowniczy – polega na dobrowolnej pracy, na przykład na wykonywaniu określonych prac czy przeznaczaniu pewnej liczby godzin pracy na rzecz inicjatyw prospołecznych (instytucji, organizacji, akcji);
- zarządzanie łańcuchem dostaw – stosowanie zasad społecznej odpowiedzialności biznesu na każdym etapie dostaw, wdrażanie standardów dla kontrahentów;
- znakowanie produktów – znakowanie produktów ekologicznych oraz znakowanie społeczne; polega na informowaniu konsumenta o wpływie na środowisko, zdrowie, a także na społeczeństwo; producenci powinni umieszczać rzetelną informację o składzie produktów i zawartości poszczególnych składników.

Znaczenie ochrony własności intelektualnej w działalności

własność
intelektualna

► **Światowa Organizacja Własności Intelektualnej** (z ang. World Intellectual Property Organization, WIPO) podaje definicję własności intelektualnej jako zbioru praw odnoszących się w szczególności do:

- dzieł literackich, artystycznych i naukowych,
- interpretacji artystów interpretatorów oraz wykonń artystów wykonawców,
- fonogramów i programów radiowych i telewizyjnych,
- wynalazków we wszystkich dziedzinach działalności ludzkiej,
- odkryć naukowych,
- wzorów przemysłowych,
- znaków towarowych i usługowych,
- nazw handlowych i oznaczeń handlowych,
- ochrony przed nieuczciwą konkurencją.

Według polskich uregulowań prawnych powyższe dziedziny można przyporządkować do trzech zakresów praw:

◀ ochrona własności intelektualnej

- **prawo autorskie i prawa pokrewne z prawami autorskimi** – obejmuje: dzieła literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne, programy komputerowe, dzieła plastyczne, fotograficzne, lutnicze, wzornictwa przemysłowego, architektoniczne i urbanistyczne, muzyczne i słowno-muzyczne, sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne, pantomimiczne i audio-wizualne;
- **prawa do baz danych** – obejmuje wytworzone przez osoby fizyczne i prawne bazy danych ulokowane w przestrzeni cyfrowej,
- **prawo własności przemysłowej** – prawo podmiotowe do opatentowania wynalazków, wzorów przemysłowych, wzorów użytkowych, znaków towarowych, znaków usługowych, nazw handlowych, oznaczeń pochodzenia lub nazw pochodzenia oraz zwalczanie nieuczciwej konkurencji.

W Unii Europejskiej stosuje się system oznaczeń w celu wyróżnienia wysokiej jakości produktów spożywczych wyrabianych w sposób tradycyjny, związanych z lokalnym środowiskiem. Są to trzy znaki jakościowe: **Chroniona Nazwa Pochodzenia** (produkt w całości i jego składniki muszą pochodzić z określonego regionu, np. fasola wrzawska), **Chronione Oznaczenie Geograficzne** (przynajmniej jeden z etapów produkcji odbywa się w określonym regionie, np. rogal świętomarciński) oraz **Gwarantowana Tradycyjna Specjalność** (charakterystyczna technologia wytwarzania oraz tradycyjne surowce, np. kielbasa myśliwska).

Od 2008 r. produktem oznaczonym znakiem Chroniona Nazwa Pochodzenia jest oscypek. Może być wytwarzany wyłącznie na Podhalu, w 60% z mleka owczego, mieć kolor jasnobrązowy naturalny, rozmiar 17–23 cm, ważyć 600–800 g. Wyrabiać go można wyłącznie w okresie od maja do września, a sprzedawać – do końca października. Serów niespełniających tych warunków nie można sprzedawać jako oscypków.

Do najczęstszych form ochrony własności intelektualnej należą:

- utrzymanie w tajemnicy informacji o przedmiocie ochrony, na przykład technologii produkcji napoju,
- udostępnianie kontrolowane, na przykład za pobraniem opłaty licencyjnej,
- zakaz kopiowania i rozpowszechniania utworu, wynalazku,
- zakaz czerpania korzyści z utworu lub wynalazku, do którego danemu podmiotowi nie przysługują prawa autorskie lub pokrewne.

Znaczenie ochrony własności intelektualnej:

- **pobudza innowacyjność** – zmusza do poszukiwania własnych rozwiązań, a nie do naruszania czyichś praw autorskich, zapewnia to konsumentom dostęp do coraz wyższej jakości towarów i usług;
- **zapewnia rozwój gospodarczy** – chroniona własność intelektualna staje się cennym towarem na rynku, zapewnia dochód właścicielowi oraz pobudza przedsiębiorczość;
- **zapewnia sprawiedliwą konkurencję** – eliminuje z rynku nieuczciwych przedsiębiorców nielegalnie korzystających z czyjejś własności intelektualnej;
- **budowanie wizerunku firmy** – ochrona oryginalnego znaku towarowego, wzorów przemysłowych oraz technologii.

PYTANIA I POLECENIA

1. Znajdź w internecie i wymień przykłady firm znajdujących się w okolicy twojego miejsca zamieszkania, które wspomagają akcje społecznie użyteczne. Oceń ich znaczenie dla środowiska lokalnego.
2. Wskaż możliwe skutki stosowania negatywnych taktyk w negocjacjach.
3. Uzasadnij stwierdzenie, że korupcja narusza zasadę równości wszystkich obywateli.
4. Odszukaj przykłady produktów chronionych znakami jakościowymi UE.
5. Podaj argumenty na poparcie stwierdzenia, że ochrona własności intelektualnej zapewnia sprawiedliwą konkurencję.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 190 ▶ • Etyka biznesu określa normy postępowania przedsiębiorców.
- s. 190 ▶ • Przykładem nieetycznych zachowań przedsiębiorców są m.in.: zmony cenowe, degradacja środowiska, stosowanie negatywnych taktyk w negocjacjach i korupcja.
- s. 193 ▶ • Formami korupcji są sprzedajność, przekupstwo oraz płatna protekcja.
- s. 195 ▶ • Do narzędzi społecznego gospodarowania można zaliczyć: działania na rzecz lokalnej społeczności, działania proekologiczne, kampanie społeczne, dbanie o pracowników, raporty społeczne, systemy zarządzania, wolontariat pracowniczy, zarządzanie łańcuchem dostaw, znakowanie produktów.

- Własność intelektualna to zbiór praw odnoszących się m.in. do: dzieł literackich, artystycznych i naukowych, interpretacji i wykonań artystów, fonogramów i programów radiowych i telewizyjnych, wynalazków i odkryć naukowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych i usługowych, nazw i oznaczeń handlowych oraz ochrony przed nieuczciwą konkurencją. ◀ s. 196
- Znaczenie ochrony własności intelektualnej: pobudza innowacyjność i zapewnia konsumentom dostęp do coraz wyższej jakości towarów i usług, rozwój gospodarczy oraz sprawiedliwą konkurencję i wspiera budowę wizerunku firmy. ◀ s. 197

PODSUMOWANIE PRZED SPRAWDZIANEM

6.1. Zasady zarządzania przedsiębiorstwem

- s. 156 • Głównym celem działalności przedsiębiorstwa jest zysk.
- s. 157 • Przedsiębiorstwo jest miejscem, w którym oprócz wytwarzania dóbr i usług oraz podziału dochodów toczy się życie pracowników.
- s. 158 • Majątek przedsiębiorstwa to aktywa i pasywa.
- s. 159 • Zarządzanie przedsiębiorstwem to zespół różnych działań, które prowadzą do uzyskania ustalonych wcześniej efektów. Na proces zarządzania przedsiębiorstwem składają się następujące elementy: planowanie (strategiczne, taktyczne i operatywne), organizowanie, przewodzenie (kierowanie, motywowanie) oraz kontrolowanie.
- s. 161 • Efekt synergii zależy od przydziału zadań pracownikom i ich uzupełniających się kompetencji. Sukces danego przedsięwzięcia zależy nie tylko od lidera, lecz także od sprawnej pracy całego zespołu.

6.2. Pomysł na własną działalność gospodarczą

- s. 163 • Przykładami źródeł pomysłów mogą być: doświadczenie i własna wiedza, zainteresowania, tradycje rodzinne, wykształcenie, obserwacje, inspiracje pomysłami innych osób, które odniosły sukces rynkowy, oraz własne pomysły.
- s. 166 • W badaniach rynkowych należy uwzględnić dwie grupy odbiorców: nabywców indywidualnych i instytucjonalnych. Badania rynku obejmują badanie popytu, podaży i ceny, natomiast badania marketingowe obejmują szerszy zakres, m.in.: produkt, dystrybucję czy promocję.
- s. 168 • Informacje wykorzystywane w procesie badawczym mogą pochodzić z różnych źródeł: pierwotnych oraz wtórnych.
- s. 169 • Oceniając projekt (pomysł) pod względem innowacyjności, trzeba wziąć pod uwagę m.in.: ryzyko związane z wprowadzeniem innowacji, poziom akceptacji odbiorców, stopień nowości czy wzrost użyteczności.

6.3. Koncepcja własnego biznesu

- s. 171 • Biznesplan to całościowe opracowanie przyszłej działalności przedsiębiorstwa, w którym zawarto analizę celów oraz określono sposoby na prowadzenie działalności.
- s. 172 • Poszczególne części uproszczonego biznesplanu to: streszczenie planu, charakterystyka przedsiębiorstwa i produktu, analiza rynku i konkurencji, plan marketingowy, plan wytwarzania i zarządzania – plan organizacyjny, harmonogram działań, plan finansowy, ocena ryzyka.
- s. 176 • Analiza SWOT jest często używaną metodą w celu analizy szans i zagrożeń planowanej działalności gospodarczej.
- s. 177 • Opracowany biznesplan powinien być: logiczny, rzetelny, oparty na danych liczbowych, elastyczny, poprawny językowo, tworzony przez samych przedsiębiorców lub we współpracy z nimi.
- s. 178 • Przedsiębiorcy prowadzący indywidualną działalność gospodarczą rejestrują swoje przedsiębiorstwo w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej.

6.4. Otoczenie przedsiębiorstwa

- s. 179 • Czynniki wpływające na działalność przedsiębiorstwa nazywamy jego otoczeniem, które dzieli się na: mikrootoczenie (zwane otoczeniem bliższym) i makrootoczenie (zwane otoczeniem dalszym).
- s. 179 • W skład mikrootoczenia wchodzi: klienci, dostawcy, konkurenci, lokalny rynek pracy, pośrednicy i władze lokalne.
- s. 180 • Makrootoczenie to otoczenie: ekonomiczne, demograficzne, społeczno-kulturowe, technologiczne, polityczne i prawne oraz naturalne.
- s. 181 • Analiza SWOT służy do zminimalizowania zagrożeń i zwiększenia szans pełnej realizacji planowanego przedsięwzięcia.
- s. 182 • Od wyboru lokalizacji planowanego przedsiębiorstwa może zależeć sukces lub porażka firmy.

6.5. Finansowanie działalności gospodarczej

- Wielkość nakładów finansowych zależy od wyboru rodzaju działalności (przedsiębiorstwo produkcyjne, handlowe czy usługowe), formy organizacyjno-prawnej, wielkości firmy itp. Inna będzie w przypadku działalności jednoosobowej, a inna w przypadku spółki akcyjnej, firmy dużej, średniej czy małej. s. 184
- Wydatki można podzielić na wydatki związane z uruchomieniem działalności oraz wydatki związane z bieżącą działalnością. s. 185
- Działalność gospodarczą możemy finansować z różnych źródeł: z kapitału własnego (oszczędności, zysk) lub z kapitału obcego (pożyczki, kredyty, dotacje, „Aniołowie Biznesu”, venture capital). s. 186
- Inkubatory przedsiębiorczości wspierają nowo powstające firmy i start-upy. Zapewniają kompleksową obsługę administracyjno-biurową, porady prawne oraz pomoc w pozyskaniu środków finansowych. s. 188

6.6. Etyka biznesu

- Etyka biznesu określa normy postępowania przedsiębiorców. s. 190
- Przykładem nieetycznych zachowań przedsiębiorców są m.in. zmony cenowe, degradacja środowiska, stosowanie negatywnych taktyk w negocjacjach i korupcja. s. 190
- Formami korupcji są sprzedajność, przekupstwo oraz płatna protekcja. s. 193
- Do narzędzi społecznego gospodarowania można zaliczyć: działania na rzecz lokalnej społeczności, działania proekologiczne, kampanie społeczne, dbanie o pracowników, raporty społeczne, systemy zarządzania, wolontariat pracowniczy, zarządzanie łańcuchem dostaw i znakowanie produktów. s. 195
- Własność intelektualna to zbiór praw odnoszących się m.in. do: dzieł literackich, artystycznych i naukowych, interpretacji i wykonania artystów, fonogramów i programów radiowych i telewizyjnych, wynalazków i odkryć naukowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych i usługowych, nazw i oznaczeń handlowych oraz ochrony przed nieuczciwą konkurencją. s. 196
- Znaczenie ochrony własności intelektualnej: pobudza innowacyjność i zapewnia konsumentom dostęp do coraz wyższej jakości towarów i usług, rozwój gospodarczy oraz sprawiedliwą konkurencję i wspiera budowę wizerunku firmy. s. 197

Propozycje projektów

IV. Finanse osobiste

1. We współpracy z nauczycielami historii oraz biznesu i zarządzania przygotujcie wystawę starych monet i banknotów (lub ich kopii), którymi w przeszłości posługiwano się na obszarze Polski. Przy każdej pozycji podajcie, kiedy została wyemitowana. Ponadto określcie, jakie towary czy usługi można było nabyć za daną kwotę w czasach, w których ten pieniądz był w użyciu.
2. Wraz z grupą rówieśników weź udział w jednej z dostępnych w internecie wirtualnych gier giełdowych. Po jej zakończeniu przedstaw jej wyniki na forum klasy. Dokonaj analizy waszych decyzji inwestycyjnych. Które z nich przyniosły największe straty, a które – największe zyski? Jak myślisz dlaczego?
3. Zbierz informacje o instytucjach finansowych działających w twoim miejscu zamieszkania. Porównaj ich oferty i wybierz te najbardziej interesujące. Następnie we współpracy z nauczycielem biznesu i zarządzania zorganizuj wizytę grupy uczniów w jednej z tych instytucji.
4. We współpracy z nauczycielami geografii oraz biznesu i zarządzania przygotuj i przeprowadź debatę na temat „System emerytalny a zmiany demograficzne w Polsce”. Jej uczestnicy powinni wcześniej przygotować informacje o prognozach zmian demograficznych oraz o aktualnym systemie ubezpieczeń społecznych.

V. Rynek pracy

1. Na forum klasy przeprowadźcie symulowaną rozmowę kwalifikacyjną z przyszłym pracodawcą. Jeden z uczniów wciela się w rolę pracodawcy, a inny – w rolę osoby ubiegającej się o dane stanowisko. Osoba odgrywająca pracodawcę powinna określić wymagania wobec nowego pracownika. Osoba odgrywająca kandydata powinna wyeksponować własne zalety najlepiej odpowiadające stanowisku, o które się ubiega.
2. W lokalnej prasie lub w internecie wyszukajcie najatrakcyjniejsze ogłoszenia o wolnych stanowiskach pracy w waszym regionie. Każdy z was niech wybierze jedno oraz napisze życiorys i list motywacyjny. Uczniowie zasiadający w komisji rekrutacyjnej ocenią wasze aplikacje i wybiorą te najlepsze. Komisja omówi, jakie argumenty przedstawione w aplikacjach były najbardziej przekonujące.
3. W najbliższym urzędzie pracy zbierz informacje dotyczące aktualnych ofert pracy, sytuacji na rynku pracy oraz poziomu i struktury bezrobocia w twoim regionie lub mieście. Przygotuj klasową debatę na temat szans i zagrożeń na rynku pracy dla absolwentów szkół i uczelni znajdujących się w twoim regionie.
4. Przeprowadźcie na forum klasy lub szkoły debatę dotyczącą zalet i wad poszczególnych form zatrudniania pracowników. Wybierzcie moderatora prowadzącego debatę. Pozostali uczniowie powinni podzielić się na dwie grupy – reprezentujące interesy pracodawców oraz pracowników. Każda z grup uczestniczących w debacie powinna przygotować argumenty ekonomiczne i społeczne dotyczące omawianego problemu. Po przeprowadzeniu debaty przedstawcie wspólne dla obydwu stron wnioski.

VI. Przedsiębiorstwo

1. Na podstawie wskazówek przedstawionych w podręczniku oraz innych materiałów dostępnych w bibliotece i internecie sporządź szczegółowy biznesplan przedsięwzięcia gospodarczego. Wybierz taki rodzaj działalności, który ma szansę powodzenia w okolicy twojego miejsca zamieszkania. Przeprowadź analizę rynku i konkurencji. W tym celu opracuj kwestionariusz pomocny do zebrania danych potrzebnych do takiej analizy.
2. Zaplanujcie otwarcie nowego sklepu spożywczego w okolicy waszej szkoły. Zbierzcie jak najwięcej informacji o rynku, na którym będzie działało planowane przez was przedsiębiorstwo. Przeprowadźcie analizę SWOT planowanego przedsięwzięcia. Zaprezentujcie ją na forum klasy i przeprowadźcie dyskusję na temat głównych zagrożeń wynikających z analizy oraz sposobów ich zminimalizowania. Oceńcie szansę na powodzenie planowanego przedsięwzięcia.
3. W porozumieniu z organizacjami zrzeszającymi przedsiębiorców zorganizujcie w szkole wizytę właściciela firmy działającej w najbliższej okolicy. Dobrze się do niej przygotujcie – zbierzcie jak najwięcej informacji o branży, w której działa firma, i opracujcie zestaw zagadnień do omówienia na spotkaniu. Pamiętajcie, że część informacji o działalności firmy może być poufna i przedsiębiorca nie będzie skłonny się nimi dzielić na forum waszej szkoły. Uszanujcie taką postawę i nie nakłaniajcie przedsiębiorcy do ich ujawnienia.
4. W formie graficznej lub filmowej przygotujcie projekt reklamy społecznej dotyczącej wybranego problemu społecznego. We współpracy z nauczycielem opracujcie regulamin konkursu na tego typu reklamę. Nawiążcie współpracę z działającymi w waszym środowisku lokalnym instytucjami i organizacjami społecznymi zajmującymi się tą problematyką.
5. W porozumieniu z nauczycielem biznesu i zarządzania oraz organizacjami zrzeszającymi lokalnych przedsiębiorców przygotujcie wizytę u przedsiębiorcy szczególnie wyróżniającego się wśród lokalnych przedsiębiorstw w podejmowanych przez niego działaniach innowacyjnych oraz w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu. Przygotujcie szczegółową listę pytań, które zadacie podczas takiej wizyty.

Indeks

A

akcja 84
aktywa 158
analiza
 rynku 166
 SWOT 181
„Aniołowie Biznesu” 186

B

badania
 marketingowe 166
 rynku 166
bank spółdzielczy 24
Bankowy Fundusz Gwarancyjny 24
barter 8
bessa 87
biznesplan 171

C

cyberprzemoc 151

D

deprecjacja pieniądza 12
dewizy 19
dotacja 186
 ze środków unijnych 187
dywersyfikacja kapitału 54
dywidendy 84

E

efekt synergii 161
etyczne zachowania 102
etyczny kodeks biznesu 194
etyka
 biznesu 190
 zawodowa 148

F

Fundusz Ubezpieczeń Społecznych 67

G

grupa docelowa 166

H

hossa 84, 87

I

inflacja 54
inkubatory przedsiębiorczości 188
inwestor 23, 86
inwestowanie 49

K

kapitał
 obcy 158, 185
 własny 158, 185
konto
 oszczędnościowe 56
 terminowe 56
kontrolowanie 159
korupcja 193
koszty pracy 44
kredyt
 hipoteczny 60
 konsolidacyjny 60
 konsumpcyjny 60
kryterium przeczucalności 36

L

leasing 184

M

majątek przedsiębiorstwa 158
makrootoczenie 180
mikrootoczenie 179
mobbing 150

N

nakłady finansowe 184
narzędzia społecznego gospodarowania 195
nieetyczne zachowania w biznesie 190

O

obligacje 85
 obowiązki
 pracodawcy 140
 pracownika 137
 ocena projektu 169
 ogólne warunki ubezpieczenia 76
 oszustwo podatkowe 101
 otoczenie przedsiębiorstwa 179

P

Państwowa Inspekcja Pracy 150
 pasywa 158
 pieniądz 9
 piramida finansowa 98
 planowanie 159, 160
 płatna protekcja 194
 płynność 53
 podatki 35
 polisa ubezpieczeniowa 74
 pożyczka 61
 pracownik młodociany 140
 prawo
 do bezpieczeństwa i higieny pracy 138
 do równego traktowania w zatrudnieniu 139
 do świadczeń socjalnych 139
 do terminowego otrzymywania wynagrodzenia 138
 do tworzenia i przynależności do związków zawodowych 140
 do ubezpieczenia zdrowotnego i emerytalnego 140
 do urlopu 139
 do zasiłku chorobowego 140
 przedsiębiorstwo 156
 przekupstwo 194
 przewożenie 159

R

Rada Polityki Pieniężnej 20
 rata 60
 realna stopa procentowa 59
 ryzyko inwestycji 50
 Rzecznik Finansowy 22
 rzeczywista roczna stopa oprocentowania 62

S

samozatrudnienie 145
 spekulacje 101
 sprzedajność 194
 stawka procentowa 37
 stopa zwrotu 53, 57
 suma ubezpieczenia 74

T

telepraca 146

U

ubezpieczenie 73
 umowa
 cywilnoprawna 143
 o dzieło 144
 o pracę 143, 144
 umowa-zlecenie 144

W

waluta 19
 wybór lokalizacji działalności 182
 wydatki związane z działalnością 185
 wynagrodzenie
 brutto 42
 netto 42

Z

zabronione praktyki 102
 zarządzanie przedsiębiorstwem 159
 zasady opracowania biznesplanu 177
 zatrudnianie młodocianych 140
 zdolność kredytowa 63
 zmowa cenowa 191

Ź

źródła
 finansowania 186
 informacji 168
 pomysłów 163